

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Карпаш Оксана Мирославівна

УДК 792 : 7.079 : 304.44 (477 «XIX/XX»)

ДИСЕРТАЦІЯ
**ТЕАТРАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ В КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ЖИТТІ
УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ: ІСТОРІЯ,
ТИПОЛОГІЯ, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

26.00.01 – теорія та історія культури

Подається на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
....._____ О. М. Карпаш

Науковий керівник: Дутчак Віолетта Григорівна,
доктор мистецтвознавства, професор

Івано-Франківськ – 2019 рік

АНОТАЦІЯ

Карпаш О. М. Театральні фестивалі в культурно-мистецькому житті України кінця ХХ – початку ХХІ століття: історія, типологія, тенденції розвитку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури. – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2019.

У дослідженні представлено динаміку і пріоритетні напрями розвитку театральньо-фестивального руху в культурно-мистецькому житті України періоду Незалежності крізь призму комплексного аналізу історичних традицій і соціокультурних тенденцій, типологічної класифікації за жанровими, тематичними, просторовими, часовими, формотворчими критеріями, специфікою організації тощо, а також у порівнянні з аналогічними процесами сусідніх європейських країн.

Визначено особливості функціонування сучасних українських театральних фестивалів за жанровою репрезентацією (фестивалі монодрам, комедій, прем'єр тощо); у регіональній площині (на прикладі Прикарпаття); у взаємодії духовної й світської складових.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше* театральний фестивальний рух в Україні періоду Незалежності став предметом комплексного дослідження; упорядковано та типологізовано театральні фестивалі досліджуваного періоду; розроблена просторово-часова карта проведення театральних фестивалів України; проведена порівняльна характеристика театральних фестивальних традицій України та країн Європи кінця ХХ – початку ХХІ ст. Також *уточнено* загальну типологію театральних фестивалів; засади організації й проведення театральних фестивалів; *запропоновано новий погляд* на впорядкування та створення єдиної on-line бази театральних фестивалів сучасної України. *Набула подальшого розвитку* проблематика функціонування театральних фестивалів з метою вдосконалення

процесів їх перебігу, а також розширення загальних масштабів розвитку фестивального руху.

Результати дослідження мають узагальнюючий теоретичний характер, можуть бути використані в подальших дослідженнях фестивального руху загалом, і театрального-фестивального зокрема, як в Україні, так і за кордоном, для моделювання процесів культурного розвитку в регіонах і державі.

Результати, отримані автором, можуть бути також використані для укладання аналітичних довідок для державних і виконавчих органів влади, у матеріалах ЗМІ, у фахових і вибіркових курсах для студентів вищих навчальних закладів із напрямів «Культурологія», «Театральне мистецтво», «Журналістика» тощо.

Дисертація складається з трьох розділів. У *першому розділі* обґрунтовується концепт поняття «фестиваль» і його приналежність до театального мистецтва. Відображено історію виникнення та аспекти розвитку з притаманними їй набутими особливостями. Наведені чинники, які безпосередньо впливали на розвиток театального фестивального руху. Актуалізовано процеси відродження та становлення традицій і звичаїв українського народу через театральний фестиваль. Також представлені зібрані й опрацьовані матеріали часів незалежної України про проведення театральних фестивалів в різних регіонах України. На підставі проаналізованого матеріалу досліджені провідні тенденції розвитку та новації у фестивальному театальному русі стосовно естетичних і культурних суспільних пріоритетів, механізмів підготовки, організації і проведення, тематичних, жанрових, стильових, просторових рішень, режисерських і сценографічних пошуків, драматургії, акторської гри та ін.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали роботи українських театрознавців та культурологів, джерельною базою – історичні, мистецькі (аудіо-візуальні, віртуальні), наукові, літературні джерела, що дозволили узагальнити пріоритетні напрями розвитку театально-фестивального руху в Україні, його важливі жанрово-тематичні, ціннісно-естетичні, морально-етичні,

фінансово-організаційні зони.

У роботі застосовано комплекс наукових підходів і методів для розкриття та висвітлення мети дисертації. Серед них: аналітичні (теоретичний, джерелознавчий, структурний аналіз; порівняння, узагальнення), інформаційно-статистичні, емпіричні (спостереження й інтерв'ю). Їх системна взаємодія дозволила здійснити комплексне вивчення предмета дослідження.

У *другому розділі* проаналізовані динамічний процес і специфіка розвитку театрального мистецтва в Україні періоду Незалежності. Наведені основні проблеми, з якими постійно зустрічаються театри й організатори, зокрема складне фінансове й матеріальне становище, кадрове забезпечення, проблема глядача, згортання гастрольної діяльності та брак сучасної драматургії. За результатами аналізу театрального фестивального руху розроблено просторово-часову театральномистецьку карту. Вона дозволяє охарактеризувати відсоткове відношення активності кожного окремого регіону в загальному рейтингу сучасного фестивального театрального життя.

У роботі проведено систематизацію й класифікацію театральних фестивалів України періоду Незалежності, узагальнено й відзначено найважливіші критерії їх комплексного аналізу: *тривалість проведення дійств* (короткострокові, середньострокові та довгострокові); *локація їх проведення* – географічна (країна, регіон, місто) і просторова (концертна або театральна зала, вулиця, площа, експериментальні майданчики); *вікове і професійне представництво учасників* (дитячі, молодіжні, аматорські, професійні, незалежні, української діаспори); *статус акцій* (міжнародний, національний, регіональний, місцевий); *фінансове забезпечення* (державні, регіональні, благодійні); *спеціалізації фестивалів* – *тематичні* (патріотичні, персоніфіковані, різдвяні, фестивалі національних меншин), *жанрові* (оперні, камерні, фестивалі моновистав, п'єс, комедій, лялькові, вертепні дійства), *стильові* (античного, класичного, сучасного мистецтва, фестивалі-лабораторії); *форма представлення змісту вистав* (класично-статична, динамічно-дійова, видовищна, перформативна, експериментальна тощо) та ін. Це, в свою чергу,

створило можливість докладного вивчення динаміки театральних фестивалів України періоду Незалежності.

Аналіз фестивального театального руху дозволив диференціювати дійства не лише за географією й тематикою їхнього проведення, зумовленими традиціями регіонів України, а й за поставленими конкретними мистецькими та культурологічними завданнями: *експериментальні пошуки в режисурі, композиції, музичному й сценічному оформленні, пластиці, мовленнєвій виразності, акторській грі.*

Типологізація, як методологічний підхід, сприяє класифікації та розподілу одного об'єкта дослідження (театральних фестивалів України) на численні складові, що схожі за своїми ознаками та характеристиками. Їх можна легко проаналізувати, результатом чого є висновок про сукупний складний системний об'єкт.

У *третьому розділі* здійснено аналіз найбільш яскравих прикладів проведених різножанрових театральних фестивалів останніх десятиліть. Це, зокрема монодрам (Міжнародний театральний фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія», м. Київ), фестивалі-комедії (Регіональний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини», м. Чернівці) та ін.

Для детального аналізу регіональної площини проведення театральних фестивалів різного рівня обрано Прикарпаття як яскравий приклад організації й функціонування святкових заходів. Зокрема, оглянуто перебіг таких мистецьких акцій: міжнародного фестивалю лялькових театрів «Обереги» (м. Івано-Франківськ); міжнародного фестивалю «Коломийські представлення» (м. Коломия Івано-Франківської області); театального фестивалю «Час театру» (м. Івано-Франківськ). Їхнє проведення в обласному та районному центрах Прикарпаття стало свідченням загальноукраїнської тенденції «переміщення центру фестивального життя в регіони».

В контексті театально-фестивального руху виокремлено декілька площин дослідження, пріоритетною серед яких стала взаємодія духовної й світської складових. Важливими чинниками духовного змісту театральних

фестивалів є їх ціннісний та естетичний аспекти, а світський характер зумовлюється розважальними формами й методами сценічного втілення.

Аналіз театральних фестивалів сусідніх з Україною держав – Республіки Польща і Республіки Білорусь – створює можливість узагальнення й використання європейських підходів до процесів організації і планування, проведення, збереження традицій та майбутнього відтворення святкових заходів. Класифікаційні характеристики та мистецькі особливості проведення театральних фестивалів узагальнені крізь призму порівняння з аналогічним рухом в Україні. Висвітлені основні аспекти організації та проведення святкового дійства, способи поширення й підтримки свята в розрізі формування державних програм, фінансування місцевих бюджетів, спонсорської допомоги тощо. Важливим конструктивним висновком постає обмін і запозичення досвіду, що сприяє перспективному розвитку фестивального руху у просторі театального мистецтва України.

Ключові слова: театр, театральний фестиваль, театально-фестивальна динаміка, художня концепція фестивалю, фестивальний менеджмент, театралізація, святкове видовище.

ABSTRACT

Karpash O.M. Theatrical festivals in the cultural and artistic life of Ukraine in the late twentieth and early twenty-first century: history, typology, development trends. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of candidate of art history in the specialty 26.00.01 – theory and history of culture. – State Higher Educational Institution «Vasyl Stefanyk Precarpathian National University», Ivano-Frankivsk, 2019.

The study presents the dynamics and priorities for the development of theatrical and festival movement in the cultural and artistic life of Ukraine during the Independence period through the prism of a comprehensive analysis of historical traditions, social and cultural tendencies, typological classification according to genre, thematic, spatial, temporal, formalist criteria, organization specifics, etc., as

well as in comparison with similar processes in neighboring European countries.

The features of modern Ukrainian theatrical festivals' functioning by genre representation (festivals of monodrams, comedies, premieres, etc.), by the regional plane (on the example of the Precarpathian region) within the interaction of the spiritual and secular components, are identified.

The scientific novelty of the research is in the fact that for the first time the theatrical festival movement in Ukraine of the Independence period became the subject of a comprehensive study in the thesis; theatrical festivals of the study period are grouped and classified; the space-time map of Ukrainian theatrical festivals is developed; a comparative description of the theatrical festival traditions of Ukraine and European countries of the late twentieth - early twenty-first century is carried out. Also the general typology of theatrical festivals, the basics of organizing and conducting theatrical festivals are clarified; a reconceptualization of the improvement and organizing of a unified on-line database of theatrical festivals of modern Ukraine are proposed. The problematics of theatrical festivals development in order to improve the processes of their flow, as well as the expansion of the overall development of the festival movement, has been further developed.

The results of the study are of a general theoretical nature, and can be used in further studies of the festival movement in general, theatrical and festival in particular, both in Ukraine and abroad, to simulate the processes of cultural development in the regions and the state.

The results obtained by the author can also be used for concluding analytical reports for state and executive authorities, in mass media materials, in professional and selective courses for university students specializing in Cultural Studies, Theater Arts, Journalism and others.

The thesis consists of three chapters. The first chapter substantiates the concept term «festival» and its belonging to theatrical art. The history of occurrence and development aspects with inherent and acquired features are discussed. The factors that influenced the development of theatrical festival movement are presented. The processes of revival and formation of traditions and customs of the Ukrainian people

through the theatrical festival are updated. The materials of the times of independent Ukraine on holding theatrical festivals in different Ukrainian regions are collected and processed. On the basis of the analyzed material, the main development trends and innovations in the festival theater movement regarding the aesthetic and cultural social priorities, mechanisms of preparation, organization and conducting, thematic, genre, style, spatial decisions, directorial and stage design searches, drama, acting, etc., are investigated.

The theoretical basis for the study was the work of Ukrainian theater critics and culturologists, the key base – historical, artistic (audio-visual, virtual), scientific, literary sources, which allowed to summarize the priority directions of the development of theatrical and festival movement in Ukraine, its important genre-thematic, aesthetic-value, moral and ethical, financial and organizational zones.

In this work, a set of scientific approaches and methods are used to disclose and highlight the purpose of the thesis. Among them: analytical (theoretical, historiographic, structural analysis; comparison, synthesis), information-statistical, empirical (observation and interview). Their systemic interaction allowed to provide a comprehensive study of the subject.

In the second chapter, the dynamic process and the specifics of the development of theatrical art in Ukraine during the Independence period are analyzed. The main problems constantly met with theaters and organizers are given, in particular, the difficult financial and material situation, staffing, the problem of the spectator, the curtailment of touring activities and the lack of modern drama. According to the analysis of the theatrical festival movement, a space-time theatrical-artistic map was developed. It allows to characterize the percentage of the activity of each individual region in the overall rating of the modern festival theatrical life.

The work systematizes and classifies theatrical festivals of Ukraine during the Independence period, the most important criteria for their comprehensive analysis are summarized and outlined: the duration of the actions (short-term, medium-term and long-term); their location – geographical (country, region, city) and spatial (concert or theater hall, street, square, experimental sites), age and professional representation

of participants (children, youth, amateur, professional, independent, Ukrainian Diaspora), status of shares (international, national, regional, local), financial support (state, regional, charitable), specialization of festivals – thematic (patriotic, personalized, Christmas, festivals of national minorities), genre (opera, chamber, monoplay festivals, plays, comedies, puppet and clown performances), style (ancient, classical, contemporary art, festival-lab), presentation of the performances' content (classically static, dynamic, spectacular, performative, experimental, etc.), so on. This in turn establishes the possibility of a detailed study of the dynamics of Ukrainian theatrical festivals during the Independence period.

The analysis of the festival theatrical movement allowed to differentiate the actions not only by geography and the subject of their conduction, determined by the traditions of the Ukrainian regions but also by specific artistic and culturological tasks: experimental searches in directing, composition, musical and stage design, plastic, speech expressiveness, acting.

Typology, as a methodological approach, contributes to the classification and distribution of a single object of study (theatrical festivals of Ukraine) into numerous components, similar in their attributes and characteristics. They can be easily analyzed, and the result of which is the conclusion of an aggregate complex system object.

In the third chapter, the analysis of the most striking examples of the various genre theatrical festivals of the last decades is given. This, in particular, monodrams (International Theater Monoperformance Festival of Women-Actresses «Maria», Kyiv), comedy festivals (Regional festival of the comedy «Golden applause of Bukovina», Chernivtsi), etc.

For a detailed regional plane analysis of theatrical festivals of different levels, the Precarpathian region was chosen as a vivid example of the organization and functioning of festive events. In particular, the course of such artistic events was examined: the International Festival of Puppet Theaters «Charm» (Ivano-Frankivsk), the International Festival «Kolomyia performances» (Kolomyia, Ivano-Frankivsk region); the theatrical festival «Time of the theater» (Ivano-Frankivsk). Their

holding in the regional and district centers of the Precarpathian region was the evidence of the all-Ukrainian tendency «to move the center of the festival life to the regions».

In the context of the theatrical and festival movement, several planes of research are highlighted, among which the interaction of spiritual and secular components was identified as priority. The important factors of the spiritual content of theatrical festivals are their value and aesthetic aspects, and the secular character is predetermined by entertainment forms and methods of scenic embodiment.

Analysis of the theatrical festivals of Ukraine's neighbors – Poland and the Republic of Belarus – creates the possibility of summarizing and using European approaches to the processes of organizing and planning, conducting, preserving the traditions and future reproduction of festive events. Classification characteristics and artistic features of theatrical festivals are summarized through a comparison prism with a similar movement in Ukraine. The main aspects of the organization and conducting of the festivities, methods of distribution and support of holidays in the context of state programs formation, financing of local budgets, sponsorship and the like are covered. The important constructive conclusion is the experience exchange and borrowing that contributes to the promising development of the festival movement in the space of theatrical art of Ukraine.

Keywords: theater, theatrical festival, theatrical and festival dynamics, artistic concept of the festival, festival management, theatricalization, festive spectacle.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, де опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Сливка О. Динаміка функціонування міжнародного фестивалю лялькових театрів «Обереги» (Івано-Франківськ) в контексті розвитку сучасного українського театрального мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»* [за ред. О. Смоляка]. Тернопіль: в-во ТНТУ ім. В. Гнатюка, 2014. № 3. С. 237–245.
2. Сливка О. Фестиваль «Коломийські представлення» в контексті розвитку українського театрального мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 20, т. 2 / упоряд. В. Г. Виткалов ; редкол.: А. Г. Баканурський, С. В. Виткалов, О. М. Гончарова [та ін.] ; наук.-бібліогр. редагування наук. б-ки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2014. С. 230–236 с.*
3. Сливка. О. Театральний фестиваль моноспектаклів «Марія»: специфіка функціонування в мистецькому середовищі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Мистецтвознавство»* / [редкол.: М. Є. Станкевич, В. Г. Дутчак та ін.]. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2014. Вип. 28–29, ч. II . С. 184–188.
4. Карпаш О. Комедійний жанр на українських театральних фестивалях: засади відтворення та ідентифікація. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зб. Вип. 22 / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов; редкол.: Ю. П. Богуцький, С. В. Виткалов, Волков С. М. та ін. ; наук.-бібліогр. редагування наукової бібліотеки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2016. С. 264–269.*
5. Сливка О. Система функціонування театральних фестивалей в Україні. *Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі. Вып. 20. Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі; навук. рэд. А.І. Лакотка. Мінск: Права і эканоміка, 2016. С. 539–545.*

**НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ
АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Карпаш О. Проблеми менеджменту сучасних театральних фестивалів (на прикладі фестивального руху Прикарпаття). *Менеджмент соціокультурної діяльності: колективна монографія / упор. Козаренко О., наук. ред. Пасічник В.* Львів: Растр-7, 2018. С. 188–200.
2. Сливка О. Фестивальний рух в українському театральному мистецтві. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-творчої конференції «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття».* Київ, Одеса, 2015. С. 322–324.
3. Карпаш О. Специфіка фестивального руху в театральному мистецтві Прикарпаття періоду незалежності України. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтво Прикарпаття в соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)».* Кн. 2. Івано-Франківськ, 2017. С. 119–126.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕАТРАЛЬНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ: ІСТОРИОГРАФІЧНА, ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА, МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА.....	23
1.1 Театральний фестиваль: традиції та новації.....	23
1.2 Джерелознавчий аналіз театрального-фестивального руху в Україні.....	35
1.3 Методологія дослідження.....	44
РОЗДІЛ 2. ФЕСТИВАЛЬНА ДИНАМІКА В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ ст.....	52
2.1 Специфіка розвитку театального мистецтва в сучасній Україні.....	52
2.2 Мистецька площина всеукраїнських і міжнародних театральних фестивалів.....	61
2.3 Типологія сучасних фестивалів театального мистецтва.....	90
РОЗДІЛ 3. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ В УКРАЇНІ.....	98
3.1 Специфіка фестивального руху в Україні.....	99
3.2 Театральні фестивалі як взаємодія духовного і світського.....	136
3.3 Фестивальний рух у театральному мистецтві: європейські традиції й український досвід.....	144
ВИСНОВКИ.....	166
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	171
ДОДАТКИ.....	217

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРК – Автономна Республіка Крим

АТО – Антитерористична операція

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

ГО – Громадська організація

ЄС – Євросоюз

ЄТК – Європейська Театральна Конвенція

ЗМІ – Засоби масової інформації

ІПСМ НАМ України – Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України

ЛНУ – Львівський національний університет імені Івана Франка

ЛОТДРК – Львівська обласна державна телерадіокомпанія

НАМУ – Національна асоціація медіаторів України

НСТДУ – Національна спілка театральних діячів України

НТШ – Наукове товариство імені Шевченка

РБК – Районний будинок культури

ІАТС, ЮНЕСКО – Міжнародний інститут театру, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури

ІТІ, ЮНЕСКО – Міжнародна асоціація театральних критиків, Організація об'єднаних націй з питань освіти, науки і культури

УКФ – Український культурний фонд

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фестиваль (фран. *Festival*, від лат. *Festivus* – святковий, веселий) – 1) огляд професійного чи самодіяльного музичного, театрального мистецтва, кіномистецтва; 2) масове святкове дійство, що включає огляд чи демонстрацію досягнень у певних видах мистецтва (музика, театр, кіно, естрада) [548]. Упродовж ХХ століття мистецькі фестивалі в усьому світі стали однією з відкритих масових форм соціальної та міжкультурної комунікації, визначених різним тематичним і жанровим спрямуванням, часовою протяжністю, професійним або аматорським рівнем виконання тощо. У сучасному культурному просторі України серед численних яскравих мистецьких явищ помітне місце займають театральні фестивалі, що вже давно стали брендами міст та окремих регіонів, відіграють важливу роль у розбудові українського театру і мають не лише виховне, але й загально-естетичне значення в культурному розвитку суспільства. Загалом, театралізація та видовищність визначають провідні тенденції у різних видах сучасного мистецтва та загалом культури в цілому.

Фестиваль є простором святкового дійства, а його перебіг засвідчує цілеспрямований пошук новаторських ідей, реалізації нетрадиційних рішень, розвиток інноваційних форм роботи акторів і режисерів, творчості інсценізаторів. Такі зустрічі стають етапом рішучого звільнення від радянських стереотипів у поглядах на театральне мистецтво й наближенням його до сучасних європейських зразків.

Розмаїта тематика, структура, концепція, рівень проведення фестивалів на регіональному, всеукраїнському, міжнародному рівнях («Золотий лев», «Інтерлялька», «Київ травневий», «Коломийські представлення», «Мельпомена Таврії», «Мистецьке березілля», «Різдвяна містерія», «Тернопільські театральні вечори» та ін.), попри наявність певних проблем суспільного і фінансово-організаційного характеру, засвідчують переконливі успіхи розвитку театрального мистецтва України періоду Незалежності. Середовище

театрального фестивалю сприяє удосконаленню діяльності акторів і режисерів, підвищує культуру слухачів, містить вагомий естетично-ціннісний аспект. Завдяки концентрації на фестивалях кращих театральних зразків можна простежити пріоритети репертуару, сценографії, режисури в театрі, найновіші стильові й мистецькі тенденції.

Українські театральні фестивалі постійно знаходяться в полі зору провідних театрознавців і мистецьких критиків: О. Вергеліса, Г. Веселовської, Н. Владимирової, М. Гарбузюк, Н. Корнієнко, Г. Липківської, С. Максименко, А. Підлужної, І. Чужиної та ін., що засвідчується відгуками і рецензіями в періодиці та аналітичними розвідками у наукових виданнях. Проте більшість публікацій стосуються висвітлення інформації щодо перебігу окремих дійств.

Теоретичні узагальнення та розгляд провідних тенденцій окремих складових українських театральних фестивалів запропоновані в дослідженнях О. Доманської, К. Станіславської, К. Юдової-Романової, Н. Ящук та ін.

У сучасному мистецтвознавстві й культурології загальна динаміка українського театрального фестивального руху періоду Незалежності України ще не була предметом наукового дослідження, що й зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі дизайну і теорії мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (м. Івано-Франківськ). Тему дисертації затверджено 27 січня 2015 року (протокол № 1) на засіданні Вченої ради ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Мета і завдання дисертації. *Мета дослідження* – виявлення загальних тенденцій історії та типології розвитку театральних фестивалів України в контексті її соціокультурної динаміки періоду Незалежності.

Завдання дисертаційної роботи:

1) проаналізувати джерелознавчу й методологічну базу дослідження театрального фестивального руху в його історичній, жанровій і стильовій

динаміці;

2) визначити мету, тематичні пріоритети, традиції та новації театрального фестивального руху періоду Незалежності України;

3) здійснити типологічну класифікацію театральних фестивалів досліджуваного періоду відповідно до їх історичного формування, тематичного спрямування, жанрової специфіки;

4) виокремити особливості перебігу й узагальнити мистецькі здобутки на українських театральних фестивалях у міжнародній, всеукраїнській та регіональній площині;

5) узагальнити характер представлення театрального фестивалю як діалектичну взаємодію духовного і світського;

б) провести порівняльну характеристику театральних фестивалів України та сусідніх країн (Польщі, Білорусі та ін.) кінця ХХ – початку ХХІ ст. в контексті взаємодії загальноєвропейських і національних традицій.

Об'єкт дослідження – театральне мистецтво в системі української культури.

Предмет дослідження – динаміка театрального фестивального руху в Україні періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Методи дослідження. Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань дисертації було використано такі методи наукових студій: *теоретичний, джерелознавчий і структурний аналіз*, суть яких полягає у висвітленні всіх характерних особливостей досліджуваного об'єкта з попередньо відомих досліджень, наукових праць, досвіду організації та проведення, історичних довідок, структурних ланок.

Також використані методи *спостереження, порівняння, узагальнення та статистики*, які висвітлюють кількісні та якісні характеристики, показують переваги й недоліки, дають можливість зробити висновки на основі реальних даних не тільки про окремий елемент, а й об'єкт дослідження в цілому.

Інтерв'ю – ще один емпіричний метод наукового дослідження, що базується на пошуку інформації, зокрема, серед безпосередніх учасників

театрального фестивального руху (акторів, режисерів, менеджерів, критиків-театрознавців, глядачів).

За вищенаведеними методами отримуємо порівняльну характеристику досліджуваного предмета в розрізі проблемних питань і досягнень на практиці досвіду України, а також у порівнянні з аналогічними процесами в інших державах.

Теоретичною основою дисертації стали монографії, статті в збірниках наукових праць, публікації в періодичних засобах масової інформації (далі – ЗМІ), дисертаційні роботи та методичні видання. Це, зокрема, праці

– *з історії сучасного українського театру* (І. Безгін [10], О. Безгін [11], Г. Веселовська [9, 43–52], М. Гарбузюк [43, 63–70], Н. Єрмакова [43, 127], Ю. Клековкін [180–183], Н. Корнієнко [26, 197–199], Г. Липківська [223–229], Г. Липова [231–232], С. Максименко [242–251, 283], В. Фіалко [504–505] та ін.);

– *стосовно соціокультурної динаміки й соціокультурної системи* (М. Осокин [303], О. Русов [413], П. Сорокін [463], В. Фриче [506], М. Шаповал [532] та ін.);

– *щодо дослідження фестивалю як видовищної культурно-мистецької форми* (А. Баканурський [8–9], С. Виткалов [56], Н. Владимірова [9, 60], О. Доманська [99–102], М. Захаревич [145–146], Д. Зубенко [149], С. Зуєв [151], Г. Карась [165], В. Ковтуненко [189], М. Меньшиков [256], Н. Мірошніченко [263–269], Ю. Москвічова [275–276], П. Ніколаєва [294], Ю. Пачос [334, 408], Ю. Рєпін [396], К. Резнікова [393–394], В. Романко [407], І. Романюк [408], З. Рось [412], Н. Соколенко [439–461], О. Сичова [421–422], К. Станіславська [465–466], Л. Суботіна [473–477], Ю. Сугрובה [478], А. Терещенко [486], В. Федорак [499], С. Чернецька [523], М. Швед [539–540], О. Широкова [553] та ін.);

– *з аналізом окремих театральних постановок та театральних фестивалів в Україні та за кордоном* (О. Вергеліс [38–40], Г. Веселовська [9, 43–52], М. Гарбузюк [63–70], Н. Єрмакова [127], Г. Липківська [223–229], С. Максименко [242–251], А. Підлужна [338–372], Л. Томенчук [490–491],

I. Чужинова [528–530] та ін.);

– з теорії та практики сучасного українського сценічного й візуального мистецтва (Я. Грушецький [89–90], О. Доманська [99–102], Н. Кукуруза [214] та ін.).

Джерелами дослідження стали:

– вітчизняні фонди Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, Українського центру науково-технічної та економічної інформації (Київ), Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка (Івано-Франківськ), Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, Львівського національного університету імені І. Франка (Львів), Національної бібліотеки Республіки Білорусь (Мінськ);

– наукові та публіцистичні видання («Галицький кореспондент», «Галичина», «Голос України», «День», «Дзеркало тижня», «Західний кур'єр», «Кіно-Театр», «Культура і життя», «Мистецтвознавчі записки», «Просценіум», «Світ молоді», «Театральна бесіда», «Україна молода», «Український театр», «Урядовий кур'єр» тощо);

– віртуальні матеріали веб-сторінок театрів, фестивалів, культурно-мистецьких організацій, періодичних видань, медіа (радіо- і телестудій);

– афіші й програми вистав театральних фестивалів;

– відеозаписи сучасної театральної-фестивальної практики;

– аудіозаписи інтерв'ю з провідними майстрами сцени й театральними критиками.

Наукова новизна одержаних результатів виявляється в таких положеннях. *Уперше:*

– театральний фестивальний рух в Україні періоду Незалежності став предметом комплексного дослідження;

– упорядковано та типологізовано театральні фестивалі досліджуваного періоду;

– розроблена просторово-часова карта проведення театральних

фестивалів України;

- проведена порівняльна характеристика театральних фестивальних традицій України та країн Європи кінця XX – початку XXI ст.

Уточнено:

- загальну типологію театральних фестивалів;
- засади організації й проведення театральних фестивалів.

Запропоновано новий погляд:

- на впорядкування та створення єдиної on-line бази театральних фестивалів сучасної України.

Набула подальшого розвитку:

- проблематика функціонування театральних фестивалів з метою вдосконалення процесів їх перебігу, а також розширення масштабів розвитку фестивального руху.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

Результати дослідження мають узагальнюючий теоретичний характер, можуть бути використані в подальших дослідженнях фестивального руху загалом, і театральньо-фестивального зокрема, як в Україні, так і за кордоном, для моделювання процесів культурного розвитку в регіонах і державі.

Результати, отримані автором, можуть бути також використані для укладання аналітичних довідок для державних і виконавчих органів влади, у матеріалах ЗМІ, у фахових і вибіркових курсах для студентів вищих навчальних закладів із напрямів «Культурологія», «Театральне мистецтво», «Журналістика» тощо.

Особистий внесок здобувача. На основі опрацьованих джерел, проведених інтерв'ю, здійснених спостережень, особистих узагальнень систематизовано головні напрями розвитку театральних фестивалів. Ідентифіковано основні переваги та недоліки фестивального театального руху й визначено подальші напрямки досліджень цієї культурно-мистецької галузі. Проведено класифікацію і порівняльну характеристику українських і європейських театральних фестивалів кінця XX – початку XXI ст. Усі

публікації та висновки дисертантки є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації обговорювались на засіданнях кафедри дизайну і теорії мистецтв, музичної україністики та народно-інструментального мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Хід і результати наукових студій доповідались автором на наукових конференціях, зокрема:

– **міжнародних:** «*Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття*» (м. Київ, 28–29 квітня 2015 р., форма участі – заочна); «*Sacrum et profanum в культурі*» (м. Львів, 3–4 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «*Традиции и современное состояние культуры и искусств*» (м. Мінськ, 19–20 листопада 2015 р., форма участі – очна); «*Покуття: український та європейський вимір*» (м. Івано-Франківськ, 20 вересня 2017 р., форма участі – очна); «*Мистецтво Прикарпаття у соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)*» (м. Івано-Франківськ, 19–20 жовтня 2017 р., форма участі – очна).

– **всеукраїнських:** «*Українська культурно-мистецька практика в історичній ретроспективі*» (м. Рівне, 15–16 листопада, форма участі – заочна); «*Образні системи в українській культурі в історичному та типологічному аспектах: театр, музика, образотворче мистецтво*» (м. Київ, 6 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «*Культура як феномен сучасного глобалізованого суспільства*» (м. Рівне, 12–13 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «*Роль особистості у театральному процесі*» (м. Харків, 26 лютого 2016 р., форма участі – заочна).

• **звітних** наукових конференціях викладачів, докторантів, аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» упродовж навчання в аспірантурі (2014–2018 рр.).

Матеріали дослідження ввійшли до циклу авторських програм дисертантки під назвою «Авансцена» упродовж 2015–2016 рр. в ефірі ТРК-студії «Дзвони» (м. Івано-Франківськ, хвиля 105,8 FM). В них взяли участь: професор, кандидат мистецтвознавства, провідний науковий співробітник

Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ Ганна Липківська; професор, академік Національної асоціації медіаторів України, завідувач кафедри театрознавства й акторської майстерності факультету культури та мистецтва Львівського національного університету ім. І. Франка, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, народний артист України Богдан Козак; доктор мистецтвознавства, професор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого Ганна Веселовська; театрознавець, заступник головного редактора журналу «Український театр», голова ГО «Театральна платформа» Ірина Чужинова; театральний критик, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри театрознавства й акторської майстерності Львівського національного університету імені Івана Франка, відповідальний редактор театрознавчого часопису «Просценіум», голова театрознавчої комісії «Наукове товариство імені Шевченка» Майя Гарбузюк; театральний критик, редактор відділу культури часопису «Дзеркало тижня», заслужений журналіст України, доцент кафедри журналістики Національного авіаційного університету Олег Вергеліс; кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу художньо-мистецьких програм Львівської обласної державної телерадіокомпанії (далі ЛОТДРК) Світлана Максименко.

Робота обговорювалася і рекомендована до захисту на кафедрі дизайну і теорії мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 6 від 15 жовтня 2018 року).

Публікації. Основні результати та висновки дисертації викладено у 8 одноосібних публікаціях: 4 – у фахових виданнях України з мистецтвознавства; 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Республіка Білорусь); 1 – у колективній монографії, 2 – у збірниках матеріалів конференцій.

Структура дисертації. Дисертація містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг дисертації становить 275 сторінок тексту, в тому числі 170 сторінок основної частини. Список використаних джерел охоплює 570 позицій бібліографічних найменувань, у тому числі 8 – автора дисертації.

РОЗДІЛ 1

ТЕАТРАЛЬНИЙ ФЕСТИВАЛЬ ЯК МИСТЕЦЬКЕ ЯВИЩЕ В УКРАЇНІ: ІСТОРІОГРАФІЧНА, ДЖЕРЕЛОЗНАВЧА, МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА

1.1. Театральний фестиваль: традиції та новації

Театральне мистецтво як частина національної української культури покликане вирішувати завдання з подолання інформаційних і комунікативних кордонів. Цьому сприяють позитивні зміни, що відбуваються в театральному житті України і мають різні соціокультурні прояви. Культурне співробітництво охоплює виставки, вистави, концерти, презентації, зустрічі з відомими діячами культури, науково-практичні конференції, гастрольну діяльність українських театрів, театральні-фестивальні форми тощо.

Останні десятиліття кінця ХХ – початку ХХІ ст. позначені інтенсифікацією фестивального руху в Україні, зумовленою багатьма чинниками, в тому числі поступовою трансформацією соціокультурного простору. Цей процес відбувається як в столиці держави, так і в окремих регіонах. Фестивальний рух підтримує та допомагає розвиватися різним виконавцям і жанрам, представляючи широкий спектр напрямів мистецтва.

Поняття «фестиваль» вивчалось і аналізувалось багатьма вітчизняними і зарубіжними дослідниками в області мистецтвознавства та культурології. Усі зазначені ознаки, функції, характеристики та складові частини організаційного аспекту проведення фестивалів можна віднести як до будь-якого фестивалю загалом, так і до театральних фестивалю зокрема.

Проведення фестивалів сприяє інтенсифікації й багатоманітності культурного життя, забезпечується залучення людей до естетичних цінностей, розширюється інфраструктура. Театральні фестивалі також проводяться за рішенням державних та громадських органів, організацій і культурних товариств.

Як протидія глобалізаційним процесам сьогодні стрімко зростає прагнення народів та регіонів до усвідомлення власної унікальності й

самобутності. Проведення фестивалів різної тематики сприяє захисту місцевих національних мистецьких традицій.

В умовах розширення діалогу культур надзвичайно зростає значення театралізації як соціально адаптивного засобу, що проникає зі сфери художньої практики у сферу безпосереднього людського спілкування (свята, спорт, засоби масової інформації та ін.), та культурологічного осмислення впливу театральнo-художньої діяльності на формування системи духовних цінностей, на становлення морально-естетичного ідеалу суспільства [560, с. 186].

Відомий дослідник театру А. Юберсфельд наголошувала на важливості ролі театру як чинника «налагоджування мостів» у міжкультурній комунікації. Театральне мистецтво, шляхом накладання один на одного смислоутворюючих векторів авторського і режисерського задуму, акторської гри, глядацького сприйняття тощо, допомагає якщо не зрозуміти, то образно сприймати культуру іншого регіону [560, с. 191].

Як активний творчий феномен духовної культури, театральна практика має величезні можливості культуротворчості, здатність здійснювати програмований духовний вплив на життєвий, етнонаціокультурний процес. Поняття «театральне життя» включає в себе широкий спектр художньо-рефлексивної діяльності: власне театральне мистецтво, театралізовані вистави, видовищно-ігрові форми соціальної активності, метатеатральні компоненти художньої культури [384, с.8]. Сюди ж належить і така синтетична форма соціокультурної діяльності як театральний фестиваль.

У контексті характеристики сучасної епохи, коли відбулася кардинальна зміна ставлення до мистецтва, саме концепція фестивального руху дозволяє зберегти паритетність її головних складових – продукту «споживання» в умовах сучасного ринку, і духовної, естетично-гуманістичної цінності культури.

Дослідник театральних фестивалів в контексті мистецького життя України О. Доманська вважає, що сучасні фестивалі – по суті, рівною мірою як художні, так і торгово-туристичні, що множаться в міру розвитку «індустрії

розваг» і туризму, – є лише заміником свята, збираючи людей, яких ніщо постійно не зв'язує, окрім бажання розважитися, а це можна здійснити і зі сторонніми заради самого задоволення, яке приносить гра. Більшість свят з початком їхнього існування сплетені з грою, зняттям напруги, розвагою, художнім видовищем, але вони завжди були пов'язані з певним часом і з домінуючою ідеєю свята, доповнюючи його ритуальну, обрядову, символічну частину [102, с. 308].

О. Доманська зазначає, що чисельність фестивалів може подекуди ставити під сумнів їхні цілі та правомірність проведення. Чим більше фестивалів з'являється в календарі, тим менш очевидні їхні культурні, соціальні та освітні цілі: у деяких фестивалів відсутня ясна та переконлива концепція, – вони скоріше відносяться до індустрії розваг чи туризму або стають однією зі стратегій корпоративної реклами спонсорів [102, с. 309].

Головними ознаками фестивалів дослідниця вважає унікальність та послідовність, оригінальність та універсальність, різноманітність, рівновагу представлення інтересів різних поколінь, азарт, розвиток, партнерство та ін.

У свою чергу вітчизняна дослідниця Г. Хрома говорить про те, що фестивалі, незалежно від тематичних і жанрових різновидів, мають власну архітектоніку: урочисте відкриття, проведення творчих заходів, визначення та нагородження переможців, урочисте закриття. Структура фестивалю залежно від мети і часу проведення може змінюватись. Організатори часто включають допоміжні заходи – конференції, творчі майстерні, дискусії тощо, що своєю чергою збагачує форму та ідейне звучання всього мистецького заходу. На думку Г. Хромої фестивалі сьогодні – громадське масове святкування, метою якого є демонстрація досягнень мистецького та культурного життя суспільства [509, с.102].

В сучасну епоху відбувається розквіт традиції фестивалів, що свідчить про суспільний запит на формування часу і місця, де публіка могла б періодично зустрічатися з метою комунікації і обміну інформацією про театральне життя, заповнювати недостатність контактів з мистецтвом і, у більш

глибокому розумінні, підтверджувати суспільний статус причетності до інтелектуальної спільноти.

Фестивальний театральний рух є показником і своєрідним каталізатором інтенсивності та якості мистецького життя будь-якої країни, найбільше – у розвинутих європейських державах. Театральні фестивалі, як засвідчує світовий та український досвід, що визначають напрямки розвитку мистецтва, продукують нові ідеї, відкривають нові безмежні обрії творчої діяльності. Театральний фестиваль – це не тільки свято та насолода, а й своєрідний механізм регулювання та корекції естетичних смаків, поглядів, формування нових ідеалів. Це також перевірка практикою новацій, визначення пріоритетів і пошук неторованих шляхів розвитку театрального мистецтва [412, с.45].

Для будь-якого театрального фестивалю спільною є неповторна атмосфера свята та духу свободи, які створюють організатори, учасники та глядачі. Атмосфера робить фестиваль незабутнім видовищем. Справжній фестиваль існує насамперед заради відчуття свята, яке він дарує, демонструючи при цьому інновації форм, змісту та виконавства. Будь-який театральний фестиваль виконує ще й функцію виховання естетичних смаків публіки та митців, сприяє пошуку нових форм самого існування сучасного театрального мистецтва, неординарних режисерських рішень. Окрім того, фестиваль повинен відкривати нові імена і заявляти про них. У цьому полягає його ефект новизни для глядача.

Проведення як театральних, так і будь-яких інших фестивалів, стає чинником входження місця його проведення до світового культурного простору, а фестиваль набуває значення обов'язкового атрибуту культурного центру. Якщо в місті проведення фестивального дійства міські жителі зазвичай не виявляють особливого зацікавлення до того, що відбувається на фестивальних майданчиках, то цього не можна сказати про глядачів, які приїждять з різних куточків України. Це можна назвати фестивальним туризмом, який в Україні практично не має такого розвитку, як в інших країнах світу, де подібні заходи залучають мільйони глядачів.

Будь-який фестиваль ставить не лише мистецькі цілі. Його проведення потребує залучення коштів для реклами, туристичної привабливості, завдяки чому розвивається готельно-ресторанний бізнес, регіональна інфраструктура, що в свою чергу створює нові робочі місця та фінансово наповнює місцеві бюджети. Фестиваль є не разовою акцією, а щорічною чи періодичною подією в житті країни, регіону, міста [233, с. 112].

Протягом останніх десятиліть межі ХХ – ХХІ ст. проводилось чимало міжнародних і всеукраїнських театральних фестивалів різних жанрів та тематики, у яких брали участь театральні колективи України та зарубіжжя. Крім того, українські театри та театральні діячі постійно беруть участь у театральних фестивалях, виставках, конференціях за кордоном.

Театральні форуми в Україні виконують різні функції. З одного боку, фестивалі стають нагодою для корінних мешканців географічних центрів долучитися до мистецтва високого рівня. З іншого, фестивалі створюють можливості і для учасників, і для гостей для пізнання історії, культури, традицій регіону чи міста, де захід проводиться.

Фестивальна діяльність в Україні підтримується Міністерством культури. Згідно з Положенням про Міністерство культури України відповідно до покладених на нього завдань міністерство організовує провадження виставкової діяльності, проведення міжнародних, всеукраїнських, регіональних мистецьких фестивалів і конкурсів, культурно-мистецьких проектів, концертів, мистецьких аукціонів, виставок і т. д. Отже, проведення фестивалів є одним із багатьох способів впровадження гуманітарної політики держави у сфері культури і мистецтва, тобто держава є безпосередньо зацікавленою у проведенні подібних заходів.

Театральний фестиваль як явище мистецького життя позначений особливою святковою атмосферою, його мета спрямована на представлення кращих здобутків, а репертуарна пропозиція повинна бути оригінальною й відмінною від традиційного стаціонарного репертуару театрів. Основне завдання театрального фестивалю – оновлення культурно-мистецького життя

(міста, регіону, країни) на основі святкового характеру дійства, взаємодії інтересів і потреб як професійних митців, так і глядачів, можливостями знайомства з актуальними театральними постановками в контексті стильових тенденцій часу й національних традицій.

Театральний фестиваль становить святкову організаційно-художню форму презентації творчих здобутків, підпорядкованих єдиній меті, ідеї чи концепції, «локалізованим в обмежений календарний період в певному географічному і культурному просторі» [557, с. 949].

Більшість театральних фестивалів є складовою гуманітарної політики держави, спрямованої на утвердження естетичних, морально-етичних та мистецьких цінностей. Основними завданнями театрального фестивалю є знайомство глядача з найцікавішими і найсучаснішими здобутками у сфері театального мистецтва; розвиток національного театру та долучення до мистецьких досягнень інших націй.

Кожен фестиваль відрізняється своєю художньою концепцією, що, як зазначають М. Юдов та А. Вічна, становить «не суму якихось абстрактних естетичних, соціальних, економічних установок, а модель стійкої, систематично спрямованої практичної репертуарної політики та орієнтації на певні категорії глядачів і слухачів, які визначають статус даного фестивалю серед інших» [557, с. 949]. Розмаїття художніх концепцій забезпечується домінуючими тематикою, жанрами, формами проведення фестивалів.

Тематика в художній концепції фестивалю забезпечується його репертуаром. Як зазначає дослідник Ю. Рєпін, аналізуючи оперні фестивалі, фактор репертуарності включає в себе п'ять типологічних підгруп. Перша, наймасштабніша, підгрупа представлена фестивалями без репертуарних обмежень. Всеохоплююча багатогранність репертуарної політики таких фестивалів дає можливість представлення творчих робіт різних епох, національних шкіл і напрямів без будь-яких свідомо поставлених обмежень у виборі репертуару. Другу типологічну підгрупу фактору репертуарності складають фестивалі представлення національних здобутків в області того чи

іншого виду мистецтва. У випадку театральних фестивалів їхня репертуарна програма представлена виставами однієї національної школи. Наступну репертуарну підгрупу становлять іменні фестивалі, які пропагують, наприклад, вистави за творами одного автора. Четверта репертуарна підгрупа – так званих, перспективних фестивалів включає в себе постановки спрямовані на своєрідну популяризацію невідомих чи маловідомих глядачеві п'єс або авторів. Це, як і нові твори сучасних авторів, так і класичні твори, які не отримали належного визнання в свій час. Остання репертуарна підгрупа – ретроспективні фестивалі чи фестивалі ретроспекцій [396, с. 2–3].

Тематика театральних фестивалів формується з урахуванням як виконавських традицій регіону, так і суспільно-культурних потреб його населення. Репертуарні пріоритети визначаються присвятою певним подіям і особам – авторам-драматургам, акторам, жанрам, сценічним формам тощо.

Репертуарне чи жанрове спрямування театрального фестивалю може підкреслюватися і за допомогою допоміжних заходів – творчих семінарів і лабораторій, наукових лекцій і конференцій, круглих столів, майстер-класів і т. п., що сприяє розширенню соціокультурної комунікації між конкретними учасниками зокрема, і різними театральними організаціями чи країнами загалом.

Найважливішими аспектами проведення театральних фестивалів є їх організація згідно плану, положення чи статуту, визначення критеріїв відбору, оцінювання, преміювання учасників [521].

Комплекс заходів з організації та проведення фестивалю охоплює декілька етапів, що містять як художні, так і технічні завдання, що між собою взаємодіють. До першого етапу входить визначення мети і завдань фестивалю, його теми та ідеї; створення ініціативної групи або оргкомітету з проведення фестивалю; вироблення і затвердження на відповідних рівнях плану підготовки та проведення фестивалю (його термінів, плану, програми, відповідальних за різні складові проведення та членів журі). Наступний етап – організація технічного (підготовка приміщення, організація транспорту, звукового і

світлового оформлення, фото- і відеозйомки) та інформаційно-правового забезпечення фестивалю (обов'язкова документація – накази, розпорядження, листи, запрошення, розробка анкет-заявок). Важливим є наступний фінансовий етап, що включає складання та узгодження кошторису заходу (заробітна плата і податки; витрати на проживання, харчування, аренду приміщень, технічних засобів, транспорту; оплата дизайну і друку поліграфічної продукції, закупівлі нагородної і сувенірної продукції), а також організаційно-правовий, що передбачає укладання відповідних договорів оплати, аренди, пошуку співорганізаторів, охоронних і транспортних організацій, жертводавців-спонсорів чи рекламодавців). Безпосередньо фестивалю передують рекламний етап, до якого входить реклама в ЗМІ; підготовка прес-релізів і проведення прес-конференцій; розповсюдження афіш, флаєрів та буклетів; забезпечення роботи преси. Власне етап проведення фестивалю складається з прийому і розгляду заявок, укладанню програми і запрошень; забезпечення безпеки на заходах фестивалю (чергові, охоронці, медичне обслуговування); контролю за перебігом заходів; нагородження та відзначення переможців і учасників. Після проведення фестивалю проводиться підведення його підсумків, аналіз та обговорення помилок та здобутків [521].

Отже, театральний фестиваль є мистецькою подією, але одночасно й культурно-туристичним дійством, видовищем, спрямованим на популяризацію певного міста, регіону, країни. Основними чинниками розвитку театрального фестивального руху є актуалізація й удосконалення його змістовних, формотворчих, виконавських аспектів, що становлять його художню концепцію, а також досконалий менеджмент його організації, з урахуванням глядацьких запитів.

Іншою важливою категорією у дослідженні виступає фестивальний рух, оскільки, предметом дисертації є динаміка його театральної складової в Україні періоду кінця ХХ – початку ХХІ ст. Метою сучасного театрального фестивального руху є сприяння розвитку та популяризації національної мистецької традиції, її співзвучність сучасності, паритетність традиції та

інновації; формування та збереження національної ідентичності, створюючи нове мистецьке середовище.

Фестивальний рух відіграє важливу роль для збереження та розвитку культури України, виховання соціальної відповідальності, толерантності, поваги до традиційних етичних та культурних цінностей; сприяє й підтримує розвиток медіаосвіти; створює широкі можливості й умови для міжетнічного діалогу та співпраці; сприяє розвитку культурного туризму та знайомству глядачів різних соціальних груп і національної приналежності з різноманітною й багатою культурною спадщиною України, її сучасних досягнень і проблем.

Говорячи, про фестивальний театральний рух в Україні, слід зазначити, що на думку багатьох дослідників він набирає обертів. Поряд з проведенням фестивалів у столиці збільшується кількість регіональних, які стають не лише оглядами театального мистецтва, але й важливими чинниками культурного розвитку регіону та формування громадянського суспільства в Україні [102, с. 313].

Отже, основний понятійно-категоріальний апарат дослідження складають терміни «фестиваль», «фестивальний рух», «художня концепція фестивалю», «репертуарна політика фестивалю», «організація (менеджмент) фестивалю» та ін., що в сукупності формують концепт поняття «фестиваль» стосовно театального мистецтва.

На початку 90-х рр. ХХ ст., у часі становлення незалежної України, коли український театр переживав складний період свого мистецького переформатування й економічної реорганізації, фестивальний рух став одним із чинників його відродження, пошуку свого місця в процесах державотворення, культурної й національної ідентифікації. Важливими факторами цього процесу стала тематика повернення історичної пам'яті, високої духовності, традицій національної (автентичної) обрядовості, підвищення якості українського сценічного мовлення, відродження творчості репресованих драматургів і режисерів.

Починаючи з 1990-х років, фестивальний рух охопив практично всі

українські міста. Мистецькі фестивалі стали традиційними, утворили свого роду новий святковий календар, який визначає культурне середовище держави. Мистецтвознавець О. Зінькевич так визначила стан сучасної української культури крізь призму місця в ньому фестивального руху: «Якщо згадати, що кожна доба має свій улюблений жанр, то слід визнати, що головним жанром нашого хворого й далекого від одужання часу став – за контрастом із ним – фестиваль» [147].

Мистецькі фестивалі мають багато функцій, більшість з яких притаманні й фестивалям театральним. Розглянемо основні з них. Першочергово, це універсальна *творча* функція, оскільки передбачає насичену попередню мистецьку підготовку до події всіх учасників, сам перебіг фестивалю як творчий акт та наявність його результатів. *Соціальна* функція полягає в охопленні широкої фестивальної аудиторії, різноманітної за віком, статтю, фаховою освітою і соціальним статусом. З соціальною пов'язана й *комунікативна*, хоча вона представляє не лише рівень взаємодії виконавці – глядачі, але й інші – між учасниками фестивалю на професійному, етнічному, культурному рівнях, у співпраці чи змаганні-конкуренції. Різноманітна тематика фестивалю сприяє його *пізнавальній* функції, розширенню *інформаційної* та появи *рекреаційної* (відновлювальної). Остання стосується не лише поверненню до репертуару раніше заборонених творів, але й розвитку інфраструктури місцевості, де проводиться фестиваль, тобто активізації культурного туризму. Окрім традиційної для фестивалів *розважальної*, посилюється і *ціннісно-орієнтована, просвітницька та естетична*, оскільки театр завжди був носієм високого змісту, гуманістичних ідей, краси у всіх її виявах.

Охоплюючи аналізом період кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні, умовно визначимо окремі історично-мистецькі етапи розвитку театральньо-фестивального руху, зумовлені як змінами суспільно-історичного характеру, так і державної фінансової стабільності:

- межа 80–90-тих років ХХ ст. – період українського національного і

духовного відродження як протидія багаторічній русифікації та соціалістичного реалізму, що реалізувалися в репертуарі поверненням «забутих імен», творчості репресованих українських літераторів і драматургів (В. Винниченка, М. Куліша, Л. Курбас, Г. Хоткевича), митців діаспори (І. Багряного, Є. Маланюка, Л. Полтави, О. Теліги та ін.), звернення до суспільно значимої, гострої і філософської тематики, руйнуванню ідеологічних стереотипів, а у театрі – «активізацією студійного руху, появою «нових «малих» сцен, експериментальних і камерних театрів, театрів на засадах антрепризи, що послужило основою для мобільності театрального мистецтва» [257], а отже створило підґрунтя для розвитку його фестивальної складової; у цей період фестиваль зберігає свою ідеологічно-агітаційну функцію, але наповнює її новим змістом національно-патріотичного характеру;

- 90-ті рр. ХХ ст. – заснування нових театральних фестивалів («Золотий лев», «Херсонеські ігри», «Мистецьке березилля», «Класика сьогодні», «Прем'єри сезону», «Сучасна українська драматургія», «Мельпомена Таврії» та ін.) на засадах переосмислення класичної драматургії, використання зразків автентичної народної творчості й обрядовості, експериментальних викликів і провокацій («Вивих»), а також у пошуку національної ідентифікації громад (української, єврейської, угорської та ін.); для цього періоду характерним стає розширення комунікативної, просвітницької та естетичної функцій, поступовий акцент на економічній функції;

- межа 2000-них рр. – занепад фестивального руху, зумовлений, з однієї сторони, фінансовою нестабільністю в державі, з іншої втратою високої громадянської позиції театру, переорієнтацією на масового глядача, а відповідно на репертуар розважального характеру; в цей період активізується розважальна функція фестивалів;

- після 2004 р. (Помаранчевої революції) – недовга хвиля відродження театрально-фестивального руху, заснована на ідеях свободи самовираження, вивченню досвіду європейського театру як в режисурі та акторській грі (напр., Є. Гротовського), так і в сценографії (технічне

використання відеопроєкцій, світлотіней, комп'ютерних ефектів), виокремленню яскравих постатей режисерів (В. Троїцький, Д. Богомазов, С. Жирков, С. Проскурня, Р. Держипільський), драматургів (Н. Ворожбит, П. Ар'є, С. Брама), які стали ініціаторами яскравих прем'єрних постановок, пізніше представлених на фестивалях в різних регіонах країни та за кордоном; зберігають своє значення в цей період просвітницька, естетична, комунікативна функції;

- після 2014 р. (Революції гідності) – активізація міжнародних (переважно європейських) зв'язків театрів України у взаємообміні фестивальної діяльності, новою тенденцією якої стає постмодерна видовищність, що втілюється в експериментальних постановках; пошуку нової драматургії, сценічних майданчиків, ширшої образності за рахунок інтертекстуальності постановок; для цього періоду характерна активна організація нових фестивалів майже у всіх регіонах України, розширення конкурсно-змагальної складової, виокремлення концептуальних ідей для проведення фестивалів, взаємодія різних функцій задля досягнення мети фестивалю.

Сьогодні театральний фестивальний рух в нашій країні шириться і розвивається з кожним роком. Фестиваль став частиною життя не тільки столиці, але й регіонів. Деякі фестивалі, маючи творчий потенціал, розвиваються і стають знаковими. Інші швидко згасають і забуваються з різних причин: природно, якщо з браку об'єднувальних ідей, організаторського хисту або художньої обдарованості фундаторів; прикро, коли лише з банальної нестачі коштів. В Україні, на жаль, немає цілеспрямованої державної програми розвитку та підтримки театральних фестивалів. Їх діяльність частково регулюється Законами України «Про театри і театральну справу» [141] та «Про гастрольні заходи в Україні» [140], відбувається під егідою театральних або громадських організацій. Переважно, фестивальні заходи фінансуються за рахунок загальних і регіональних бюджетних коштів, спонсорів та благодійників, а іноді силами самих організаторів або волонтерів.

Загалом, за час Незалежності України фестивальна діяльність як

професійних, так і аматорських театрів активно розвивається, а конкурсно-змагальна складова фестивалів удосконалюється і розширюється.

1.2. Джерелознавчий аналіз театраль-но-фестивального руху в Україні

В період незалежності в Україні продовжили функціонування і були засновані біля 50 фестивалів регіонального, всеукраїнського та міжнародного рівнів [483]. Проте, науковий зріз їх загальної динаміки функціонування на сучасному етапі відсутній, не зважаючи на численні критичні статті і передачі в ЗМІ. Їх характер переважно інформаційний, популяризаторський, або ж описовий.

Загалом джерелознавчу базу дослідження сучасного театраль-но-фестивального руху можна розділити на дві групи. Першу складають наукові дослідження монографічного характеру, дисертаційні роботи та окремі статті стосовно специфіки розвитку мистецьких фестивалів та національної театральної культури. Так, поглиблене вивчення фестивальної специфіки різних мистецьких напрямів пропонують науковці: О. Доманська [99–102], О. Жукова [130–131], С. Зуєв [151], О. Меньшиков [256], Ю. Москвічова [275—276], П. Ніколаєва [294], К. Резнікова [393–394], З. Рось [412], С. Чернецька [523], М. Швед [539—540], О. Широкова [553] та ін. Проте, окремі з досліджень цих авторів лише частково можуть бути використаними, адже вони розглядають конкретні форми мистецьких фестивалів (музичного, фольклорного, хореографічного, джазового та ін.).

Другу групу формують публіцистичні статті, представлені в центральній та регіональній пресі, та наукові публікації в фахових часописах, присвячені перебігу та специфіці театральних постановок в рамках окремих фестивалів. Зокрема, багатогранність змісту окремих театральних дійств розглядають відомі українські театрознавці О. Вергеліс [38–40], Г. Веселовська [9, 43–52], М. Гарбузюк [63–70], Н. Єрмакова [127], Г. Липківська [223–229], С. Максименко [242–251], А. Підлужна [338–372], Л. Томенчук [490–491], І. Чужинова [528–530] та ін. Використання цих аналізів важливе для визначення

тенденцій в рамках одного з видів театрального фестивалю. На жаль, у згаданих статтях не визначаються загальні тенденції розвитку театрального фестивального руху в Україні.

Дослідження історичного аспекту формування театрального фестивалю представлено в дисертації О. М. Меншикова «Фестиваль як соціокультурний феномен сучасного театрального процесу» [256], де автор здійснює огляд театральних фестивалів СРСР і Російської Федерації. Автор формує дослідження за двома домінуючими напрямками: концепція сучасного театрального фестивалю та маркетинг фестивального проекту.

Щодо концепції вивчення театрального фестивалю, О. Меншиков вивчає історичні витoki цього дійства та фестивалізацію як сучасне явище в театральному процесі. «Фестивальні спектаклі дозволяють побачити контури реальних змін, які відбулися в нас і навколо нас, в дзеркалі одного з найбільш суспільно значимих мистецтв – театрі. З мозаїки окремих сценічних і позасценічних явищ, що відображають сучасне життя театру з його злетами, падіннями, протиріччями, складається повна картина сучасного фестивального процесу» [256, с. 2]. Під фестивалізацією, автор розуміє складний шлях пошуку новаторських ідей, реалізації нетрадиційних рішень, розвиток інноваційних форм роботи, творчої варіативності, залучення нового глядача. Як результат фестивалізації організатори заходів змушені здійснювати «ринковий аналіз» художнього простору, пропонувати концепції, що зацікавлюють чи інтригують глядача, моніторити мистецькі процеси в суспільстві, виробляти маркетингову концепцію.

О. Меншиков розглядає феномен фестивалю як соціокультурного явища і як об'єкт маркетингу. Відповідно до останнього, театральний фестиваль починає належати не лише до художнього простору, але й до ринку послуг розважального характеру, вивчає взаємодію видовища і різних категорій глядачів, теорію брендингу, маркетингові стратегії.

Автором виокремлюються й основні функції фестивалю: агітаційна (мотивуюча на участь та активність), комунікативна, просвітницька,

розважальна [256].

Дисертація К. Резнікової «Фестиваль мистецтв як синтетичний художній простір» присвячена комплексному розгляду змісту поняття мистецького фестивалю [394]. Авторка визначає його як популярне і необхідне дійство в сучасну епоху, підкреслює особливе середовище спілкування в його межах для творчого обміну досвідом. Характерною для мистецького фестивалю як арт-форуму, як різновиду художньо-комунікативного видовища є взаємодія митців, глядачів і критиків. Поєднання в єдиному дійстві різних видів мистецтв потребує використання певної стратегії їх гідного представлення, комбінування, і відповідних форм реалізації.

У роботі представлено типологію мистецьких фестивалів відповідно за такими аспектами як, вид мистецтва, хронологія і частотність проведення, територіальність охоплення і відповідний статус, склад учасників, жанрові показники, наявність конкурсної складової, розвиток нових технологій, форма фінансового забезпечення й інституційної підтримки. Стосовно останнього аспекту, авторка детально аналізує чотири основних принципи їх проведення: венеціанський (самостійне фінансування і самостійний відбір учасників країнами-організаторами), сіднейський (сукупне фінансування проекту країнами-організаторами і відбір учасників визначеним куратором), кванджуйський (фінансово незалежні організатори вибирають собі куратора), бієнале (мандрівний фестиваль, що об'єднує різні країни для організації і проведення заходів).

К. Резникова підкреслює вплив мультимедійних технологій на проведення фестивалів, що визначає видовищну складову як пріоритетну на цих дійствах. Серед функцій мистецьких фестивалів, досліджених авторкою, відзначимо, поряд з репрезентативною та комунікативною, ще й дослідницьку, що створює культуротворчий вектор їх функціонування. В якості прикладів у дисертації аналізуються мистецькі (зокрема, з театральною складовою) фестивалі Росії та країн Центральної й Середньої Азії (Казахстану, Узбекистану).

Учасниками театральних фестивалів у роботі К. Резникової встановлені професійні й аматорські театри, драматичні й лялькові, студентські й дитячі.

Як і в попередній дисертації, значної уваги надається фінансуванню фестивалів – як «специфічної економічної системи», спрямованої не на накопичення, а на витрати. Відповідно, фестиваль визначається як сфера фінансових інвестицій, прибутком яких виступає загальна культура суспільства, освіченість і поінформованість його членів.

Монографія Т. Коваленка «Еволюція театального життя. Досвід інформаційно-культурологічного осмислення» репрезентує використання математичних методів та інформаційних технологій для аналізу мистецької (зокрема, театальної) динаміки [185]. Автором пропонуються важливі аспекти і сфери для аналізу перебігу театального життя, зокрема й фестивального. Це, зокрема, інтенсивність (довготривала й короткочасна), єдність сфер духовної культури суспільства, зміни соціально-політичного клімату суспільства, мистецька рефлексія, діалектична взаємодія розвитку літератури й театру, розвиток освіти, централізація і децентралізація, національні школи та їх впливи, міжкультурна взаємодія та ін.

На основі збору емпіричних даних про події театального життя, автор пропонує, використавши математичні методи моделювання, представити узагальнені графіки і діаграми їх інтенсивності. Ключовими серед емпіричних показників є видатні постаті театальної культури та сфери їх діяльності, які й формують навколо себе відповідне середовище та визначають динаміку подій, стають їх ініціаторами, пропагандистами та промоуторами.

У дисертації О. Доманської «Театральна сценічна мова як фактор розвитку сучасних арт-практик» (2012) тема театральних фестивалів в Україні розглянута в контексті генерації сценічного простору в культурі повсякдення [99]. Авторка розглядає пошуки театральних митців 80-90-х рр. ХХ ст. крізь призму синтезування традицій і національних, і зарубіжних (причому як західноєвропейських, так і східно-азіатських). Представлено процеси комерціалізації мистецтва, зокрема й театального, що позначилися на

проникненню елементів масової культури в театр, появи кліше, модних елементів, реалізації потреб певних соціальних прошарків, субкультур, що в сукупності означило проблему підміни художнього простору на простір послуг.

Водночас, О. Доманська відзначає вплив мистецтва театру на загальну атмосферу буття суспільства, театралізацію багатьох сфер життя, що сприяє об'єднанню в системі культури різних видів мистецтва, традицій і обрядів, засобів масової інформації, дозвіллевої діяльності людей, різних видів розваг і відпочинку. Свої погляди на мистецький фестиваль загалом, і на театральний зокрема, в яких домінуючим аспектом є веселість, святковість, авторка підкріплює дослідженнями польського соціолога К. Жигульського, про те, що «святкування можливе лише зі своїми», на відміну від розваг. Це виразно окреслює комунікативну площину фестивалів, як соціальної групи, що об'єднує однодумців.

У дослідженні О. Доманської представлено й специфіку перебігу театральних фестивалів, зумовлену багатьма факторами: диференціацією театральних процесів на Західній і Східній Україні відповідно до суспільно-політичних подій, зміни ідеологічних чинників і духовно-ціннісних пріоритетів у державі, регіональних традицій народної культури та ін.

Авторка аналізує історичне походження фестивального свята ще з античних часів (Олімпійські, Піфійські, Немейські, Істмійські ігри), визначає окремі його незмінні складові, сформовані й запозичені з характеру масових дійств: ігрові елементи; характер змагання; ритуальні, суспільні, розважальні етапи.

Проте підкреслюється й естетично-ціннісний характер святкувань чи змагань, що не повинен підмінятися лише розважальним. Саме поступовий історичний перехід до світських видовищ, які існували поряд з релігійними, що перебрали на себе культову, ритуальну частину свята, зумовили в Римській імперії появу прообразу фестивалю як масового дійства – Акційські ігри та Капітолійські змагання, Флоралії та Квінкватри, Аполлонові ігри та Робігалії. Саме в цей період формуються певні емоційні характеристики святкувань як

результат видовищної культури, яка часто не мала етичного й естетичного значення, а ґрунтувалася лише на задоволенні примітивних бажань й інстинктів, несла характер карнавальності.

Театральні фестивалі кінця ХХ ст., у т. ч. в Україні, на думку О. Доманської, зберегли своє мистецьке наповнення від античних часів (особливо в частині змагання, демонстрації власних умінь), але під дією часу відбулося зрощення багатьох мистецьких факторів з суспільним і технічним розвитком (трансляції в медіа, розвиток туристичної галузі та ін.).

Авторка детально аналізує динаміку фестивалю-лабораторії «Мистецьке Березілля», на яких представлено тематичне розмаїття вистав, панораму різних жанрів театральних постановок (у т. ч. оперних і балетних, ігрового й анімаційного кіно, музичного перформенсу), режисерські експерименти, розширення сценічного простору вистав поза межами театру, використання рекламних засобів, хешпенінгу, мистецьких проектів і акцій. Окреслюються також проблеми фінансового забезпечення фестивальних заходів.

Оглядом в дисертації представлені театральний фестиваль експерименту «Золотий Лев», фестиваль античного мистецтва «Боспорські агони», фестиваль міст-побратимів «Київ травневий» та ін.

Деяко суб'єктивним, на нашу думку, є погляд О. Доманської на «не підкріплену ні змістовно, ні фінансово» нарочиту помпезність регіональних театральних фестивалів. Проте, слід погодитися з її висновками про те, що «театральний фестивальний рух відіграє в суспільстві функцію узагальнення і збереження накопиченого досвіду і демонстрації новітніх форм та варіантів оновлення сценічного мистецтва», а характер театральньо-фестивального руху в Україні є свідченням і діагностикою загальної ситуації в українському театральному мистецтві [99].

У дисертації А. Точилкіної розглядається «Театральне середовище сучасного міста: теоретико-методологічні підходи та соціокультурні практики» [492]. Авторка надає особливої уваги поняттям театральне середовище і театральна культура, визначає аудиторію як перформативного актора в

театральній культурі, визначає соціокультурні параметри функціонування театального мистецтва у сучасному місті. Узагальнюючи структурно-функціональні моделі театальної культури, автором були визначені три основні: змістовний («театральний потік») – репертуарна основа театрів; допоміжний (аспект функціонування театальної інфраструктури – матеріально-технічної бази театрів, інформаційних ресурсів, закладів освіти й культури); аудиторний – відображений в типології глядача, мотивацій і запитів публіки, її поведінки. Використаний автором концепт культурної конфігурації – тобто динамічного і мінливої композиції основних рис і умов існування театру в середовищі міста – дозволив визначити інтенсивно-динамічний, інституційно-випереджуючий, суб'єктивно-затребуваний, імітаційно-інертний типи розвитку.

Також дотичними до фестивальної практики є висновки роботи К. Юдової-Романової [557]. В основі її дослідження комунікативні рівні взаємодії театру та його глядача. У контексті нових реалій театального мистецтва незалежної України авторка вивчає специфіку глядацької аудиторії, феномен сучасної української театальної публіки та його соціально-психологічне сприйняття театру, зміст категорій «глядацька аудиторія», «театральна публіка» тощо. Нею вивчаються взаємопов'язані наслідки впливу публіки на формування художньо-естетичних тенденцій у сучасному театальному мистецтві, з однієї сторони, та зворотнього впливу театру на смаки і вподобання публіки, з іншої [557].

Репертуар, на думку К. Юдової-Романової, «вважається інтегральним показником відношення театру до глядача (його системоорганізуючим фактором, «серцем театру», за висловом В. Мейєрхольда)» [557]. Авторка відзначає зростання на межі XX – XXI ст. жанрово-тематичної різноманітності репертуару, його відповідності потребам публіки. Водночас, опираючись на дані опитування думки критиків, експертів, акторів і режисерів, вона здійснює статистичні й художні узагальнення засад формування репертуару українського театру. Нею констатована найбільша прихильність глядачів до жанрів *комедії*, *музичної вистави* та *водевілю*, а зниження інтересу – до *фольклорних вистав*,

драми та трагедії. Ці дослідження виявляють не лише ставлення до вистав стаціонарного театру, а слугують виявом певних тенденцій вибору фестивальних вистав.

Авторка здійснює також тематично-образний аналіз репертуару, виявивши його безсумнівною «домінантою» твори української класики (Г. Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, І. Нечуя-Левицького, М. Старицького, І. Франка). Проте загалом репертуар українських театрів більше (70%) охоплює драматичні твори зарубіжних авторів, і більше половини з них – російських, а української класичної й сучасної драматургії менше третини (30%) [557].

У дослідженні авторка також вивчає шляхи формування потенційної театральної аудиторії. Зокрема, відзначено впливи міжособистісної комунікації, реклами, засобів масової інформації та Інтернету, театральної критики. На аудиторію впливає і загальний художній рівень театрів, і репертуар, і культура обслуговування, і рівень менеджменту з оптимізації театрального процесу [557].

На думку дослідниці, фестивальний театральный рух в Україні потребує державного і спонсорського фінансування, що «сприяло б урізноманітненню репертуару театрів, поліпшенню соціально-економічної результативності діяльності театральних колективів різних форм власності» [557].

Створена К. Юдовою-Романовою методологія, методика забезпечення соціолого-театрознавчого моніторингу аудиторії драматичних театрів України дає можливість подальшого комплексного її вивчення. У контексті фестивального руху, актуальними залишаються пропозиції дослідниці. Так, варто було б відродити під патронатом територіальних виконавчих органів влади відділи соціологічних досліджень глядачів, завданням яких була б допомога у виборі пріоритетних напрямків фінансового і організаційного сприяння розвитку в галузі культури. При проведенні тендерів на надання державної економічної підтримки театральним проектам мали б враховуватись висновки досліджень театральних соціологів під кутом зору потреб потенційної

аудиторії. Серед її пропозицій: «створення на телеканалі «Культура» телепередач, яка б висвітлювала проблеми театральнo-глядацьких відносин у сучасному театральному мистецтві за участі всіх суб'єктів театрального процесу. Регіональне вивчення попиту і пропозиції театрального мистецтва, його маркетинг за умови використання суцільної методичної бази сприяли би підвищенню культури населення у столиці та інших містах. Проведення соціотезрознавчого дослідження аудиторії у регіонах України допомогло б в оптимізації державних замовлень на проведення гастролей театрів на теренах всієї держави» [557].

Також, театральні постановки, зокрема і в межах фестивалів, як складову сучасної видовищної культури досліджує К. Станіславська [466]. Авторка розглядає специфіку видовища і видовищності, представляє типологію видовищ трьох груп: за колективністю (народні свята, гуляння, карнавали); за утилітарними функціями (обряд похорону, шлюб, хрещення, військові ритуали); за характером естетичної наповненості (театр і кіно). На зразках сучасного мистецтва дослідниця визначає специфіку впливу ситуації постмодернізму на видовищні дієства, зокрема і на фестивалі театрального мистецтва. Це, зокрема, такі фактори як, заперечення тотальності, толерантність до масової культури; відмова від вимоги постійної оригінальності, натомість повернення до традиційних форм; переосмислення естетичних категорій класичної естетики; відсутність правил, ідеалів і канонів; синтезування традиційних жанрів мистецтва; гіпертрофованість засобів; естетизація бридкого й побутового; художні запозичення, цитатність, ремейки, алюзії; іронічність; естетизація природи. Найважливішим у контексті нашого дослідження виступає фактор комунікативної переорієнтації з модерного руху «митець-твір» на постмодерністський «твір-глядач» [466, с. 30]. Проте, хоча авторка детально вивчає різні видовищні форми – інсталяцію, хеппенінг, перформанс, флешмоб, боді-арт, вуличне мистецтво, графіті, інструментальний та хорувий театр, мюзикл і цирк, відеоформи, пісочну анімацію та ін., проте фестивальний рух, представлений різними видами мистецтв, зокрема і

театрального, у поле зору дослідниці не потрапив, хоча багато спільних тенденцій в організації видовищних форм можна спостерігати, порівнюючи їх з фестивалієм рухом.

Актуальні питання розвитку театральних фестивалів Західної України останніх десятиліть розглядає у своїй роботі Н. Ящук [570], а проблематику перебігу окремих мистецьких театральних заходів аналізують українські і зарубіжні автори М. Близнюк [14], А. Вічна [558, 559], О. Климов [184], Т. Коваленко [185], С. Кравцова [202], О. Куделіна [206, 207], Г. Кулічкіна [213], О. Литовка [233], Н. Львовичкіна [219], Н. Мельникова [213], М. Юдов [558, 559] та ін.

Таким чином, аналіз основних джерел засвідчив хоча й увагу до фестивального руху, але лише опосередковано. Залишилися непроаналізованими основні напрями розвитку театральних фестивалів в Україні, зокрема упродовж періоду Незалежності України.

1.3. Методологія дослідження

Методологічним підґрунтям роботи став комплекс принципів і методів емпіричного й теоретичного характеру. Це зумовлено, з однієї сторони, природою театральньо-фестивального руху як складової культурно-мистецького життя суспільства певного історичного періоду, та, з іншої, узагальненням тенденцій динаміки цього руху на основі конкретної інформації стосовно кількісних та якісних (змістовних) показників, щодо географічних локацій фестивалю, його часової протяжності, поставлених організаторами і учасниками мети та завдань.

У контексті вищесказаного зауважимо, що під термінами «підхід» розуміємо більш загальне поняття, ракурс, що формує концепцію досліджуваного явища, а під визначенням «метод» – конкретну позицію діяльності автора.

Первинним для використання в дисертації став *історичний підхід*, що

створив можливості для аналізу «виникнення, формування і розвитку процесів у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей та суперечностей» [551, с. 59], і в межах якого задіюються історико-хронологічний, порівняльно-історичний, порівняльно-типологічний методи. Оскільки принцип історизму є переважно домінантним у роботах гуманітарного спрямування, то в дисертації він стає пріоритетним і в аналізі джерелознавчої бази дослідження, і в розвитку театрального фестивального руху в українському соціокультурному просторі. Зокрема, здійснюється укладання хронологічної послідовності проведення фестивалів упродовж періоду Незалежності загалом в Україні, і в рамках регіонального функціонування одного фестивалю; порівнюються історичні передумови та зумовлюючі чинники для представлення певного жанру чи тематичного напрямку театральних фестивалів; порівнюються типології мистецьких фестивалів загалом, і театральних зокрема в Україні та європейських країнах.

Принцип історизму передбачає розгляд подій, фактів, явищ культурного процесу в контексті історичного часу та його показників (соціальних, економічних, політичних, ідеологічних, естетичних та ін.). Тому аналіз семантики театральних вистав фестивального перегляду здійснюється крізь призму особливостей кінця ХХ – початку ХХІ ст., урахувавши становлення та утвердження національних традицій у культурі й мистецтві України.

Одним із провідних у сучасній українській культурології вважають *соціокультурний підхід*. Він ґрунтується на розумінні суспільства як єдності культури й соціальності, що твориться й перетворюється діяльністю людини.

Засновником підходу до вивчення суспільства, як складного соціокультурного комплексу був російсько-американський соціолог П. Сорокін [463]. Описуючи у своїх працях соціокультурні об'єкти, він не диференціював їх як соціальні чи культурні, а використовував як взаємозамінимі. У межах соціокультурного підходу поняття суспільства й культури використовуються як методологічні засоби для пояснення процесів і явищ, що вивчаються. Соціокультурний підхід базується на наукових досягненнях культурології,

етнографії, соціології, історичної та психологічної антропології, теорії соціальних комунікацій тощо. У науковій практиці соціокультурний підхід широко застосовується в гуманітарних науках, зокрема в психології, соціології, історії, педагогіці, антропології, культурології.

Учені виокремлюють три версії соціокультурного підходу, які дозволяють вивчати сучасне суспільство:

1. Культура є якістю суспільства та соціального життя, а кожне конкретне суспільство є якісно визначеним через його культуру, що відрізняє його від інших суспільств.

2. Культурне й соціальне постають двома базовими складниками суспільства, а їхня вага та співвідношення в межах соціуму має конкретно-історичний характер.

3. Залежно від співвідношення соціальності і культури суспільство розвивається від простого до складного, а далі – до соціокультурної системи, що має здатність саморозвиватися та саморегулюватися [524, с. 37–53].

Специфіка соціокультурного підходу полягає в тому, що він інтегрує три виміри людського буття: 1) людина в її співвідношенні з суспільством; 2) характер культури; 3) тип соціальності.

Кожний вимір зумовлює інші, усі вони взаємопов'язані та впливають один на одного як найважливіші складові людських спільнот (з П.Сорокіним) [463].

Одним із базових понять у соціокультурному підході є поняття соціокультурного процесу. Під ним розуміємо взаємодію елементів культурних явищ у рамках системи. Ці культурні явища самі здатні утворювати підсистеми в межах єдиної системи культури, специфіка якої великою мірою визначається результатами цієї взаємодії. Отже, будь-який соціокультурний процес повинен вивчатися в його культурній специфічності. Період Незалежності України став саме таким характерним історичним тлом, на фоні якого відбувалися всі домінантні культурні процеси, у т. ч. і формування системи фестивального руху, зокрема й театрального.

Загальнонауковий *принцип цілісності й системності* застосований для визначення засад функціонування театральних фестивалів як цілісної системи в контексті концертного життя не тільки великих обласних центрів, але й «периферійних» містечок. Складовими компонентами такої фестивальної системи в театральному мистецтві постають жанрові типи фестивалів, підсистемами – форми проведення, а найпростішими елементами – власне театральні вистави-постановки, що розглядаються не лише з позиції змісту, режисерської та акторської майстерності, а й їхньою взаємодоповнюваністю чи контрастом з іншими виставами в рамках одного фестивалю. Слід також відзначити наявність «внутрішніх структурних зв'язків між елементами, підсистемами та компонентами», а також зв'язок «з іншими системами зовнішнього середовища», зокрема з театральними центрами, організаціями, навчальними закладами, мистецьким менеджментом в Україні тощо [551, с. 61–62].

Система театральних фестивалів не є самодостатньою та відособленою від суспільства, вона динамічно розвивається, удосконалюється відповідно до вимог і потреб часу, певних соціальних груп, націєтворчих процесів загалом. Окрім того, часто театральні фестивалі становлять компонент більшої системи, якою, зокрема, є мистецький фестиваль, а, відповідно, їх ефективність забезпечує надійність функціонування всього механізму системи.

Театральний фестиваль, як системна структура, характеризується такими типологічними ознаками, як багатофункціональність, відкритість, складність, динамічність. Театральний фестиваль завжди є прогнозовано регульованою, телеологічною (цілеспрямованою) системою. Проте такий її показник як детермінованість чи стохастичність (імовірнісність) має різні виміри в матеріально-фінансовій і гуманістично-світоглядно-виховній сферах.

Важливим у дисертаційній роботі є застосування *структурно-функціонального принципу*, що передбачає характеристику театрального фестивалю як структурно-статичної та функціонально-динамічної сфери в культурно-мистецькому житті українців.

Системно-діяльнісний підхід зумовив розгляд динаміки театральних фестивалів крізь призму аналізу їхніх складових – *потреби, суб'єкта, об'єкта, процесів, умов, результату*. Діяльнісність передбачає форми соціальної активності, що спричиняють зміни буття людини й суспільства. Стосовно специфіки функціонування театральних фестивалів, то провідною формою такої активності постають професійні дії суб'єктів діяльності – сценаристів, драматургів, акторів, режисерів, композиторів і т. д. – на етапі творення, і організаторів, менеджерів, театральних критиків, журналістів і т. д. – на етапі виконавської реалізації. Зауважимо, що такі дії, як правило, дуже добре і цілеспрямовано підготовлені, підпорядковані поставленій меті та зумовлені глядацькими потребами. Об'єктом діяльності є динаміка театральньо-фестивального руху, спроби його розширити географічно, формотворчо оновити, не втрачаючи при цьому основну мету – збереження української національної культури, морально-естетичне й громадянсько-патріотичне виховання широкого кола глядачів. Продуктом усіх видів діяльності стануть на основі фактичних даних (число вистав, кількість глядачів) якісні духовні показники росту свідомості, виражені в повазі до традицій народної творчості, обрядовості, історичної пам'яті, християнських цінностей тощо.

Відповідно до *синергетичного підходу*, театральньо-фестивальний рух виявляє тенденцію до самоорганізації та зумовлює появу нових внутрішніх упорядкованих структур. Такими, зокрема, постають майстер-класи і презентації видань провідних майстрів сцени – акторів і режисерів, театрознавців і критиків (наприклад, на Міжнародних театральних фестивалях «Класика сьогодні», «JoyFest», «Арт-Альтернатива», «Драма.UA» та ін.), а також конкурсні оцінювання (наприклад, у рамках фестивалів «Марія», «На крилах Мельпомени», «Неаполь», «Подільська сцена». В умовах синергетичного підходу виникають і кризові явища, зумовлені нелінійністю процесів функціонування сучасного театрального мистецтва [197].

Надзвичайно вартісним у дисертації став *інформаційний і системно-інформаційний підходи*, адже всі процеси та явища завжди вміщують

інформаційні й смислові (семантичні) показники. Аналіз театральних фестивалів здійснювався паралельно з оприлюдненням інформації наукового узагальнення про вистави, їх авторів, концепцію фестивалю, просторові умови виконання творів («театральна сцена – камерна чи основна, площа й вулиця, побутові приміщення, непристосовані приміщення, теле- і радіопростір і т. ін.» [213]), конкурсні вимоги, майстерність виконавця чи виконавців, сценографія, режисура, музичне оформлення. смислова наповненість жанру (ідейно-патріотична, естетична, філософська, художня й ін.), психологічна детермінованість тексту – у варіантах виконавства й сприйняття, зумовлених індивідуальними особливостями темпераменту та характеру особистості, а також суспільно-історичними обставинами.

Важливим у дисертації став *культурологічний підхід*, що розглядає культуру як систему функціонування її об'єктивної і суб'єктивної форм, раціонального й емоційно-чуттєвого показників, механізмів проникнення культури в усі галузі та сфери людської діяльності, процесів творення, трансляції і засвоєння культурних цінностей тощо.

Для вивчення театральньо-фестивального руху як важливого явища в культурі й мистецтві України, слід синтезувати науково-дослідницький потенціал, накопичений теорією й історією культури, мистецтвознавством, психологією культури, соціологією мистецтва та ін.

Аксіологічний підхід базується на понятті «цінність» і дає можливість з'ясувати якості й властивості мистецьких, зокрема театральних фестивалів, і процесів їхнього функціонування, відповідно до цінностей окремої особистості й суспільства на певному історичному етапі розвитку. Аксіологічний підхід в дисертації реалізовано крізь призму діалектичної взаємодії духовного й світського вимірів театральнього фестивалю.

Компаративний (від лат. *comparativus* – порівняльний) *метод*, як спеціальний у мистецтвознавстві й культурології, в дисертації використано для виявлення паралелей і відмінностей у характері, формах і змісті перебігу театральньо-фестивального руху в Україні та в європейських країнах, зокрема в

Польщі, в період кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Виразним у дисертації став і *статистичний метод*, що дозволив не лише представити, але й опрацювати та представити візуально-графічними засобами кількісні, а також якісні показники проведення театральних фестивалів у регіонах України.

Необхідною базою для проведених студій стали *емпіричні методи дослідження*, зокрема спостереження, спілкування, інтерв'ю. Спостереження створило підґрунтя для отримання первинної інформації про об'єкт дослідження, репрезентовані в театрі, на телебаченні, радіо, в Інтернеті. Авторка безпосередньо отримала результати на основі переглядів вистав фестивалів «Коломийські представлення» «Час театру», «Обереги», «Марія», «Золоті оплески Буковини» в містах України (Львів, Івано-Франківськ, Чернівці, Коломия).

Спілкування та інтерв'ю із сучасними митцями, науковцями і театрознавцями України – О. Вергелісом, Г. Веселовською, М. Гарбузюк, Б. Козаком, Г. Липківською, С. Максименко, І. Чужиноюю та ін. [429–435], дозволили зробити важливі теоретичні узагальнення про стан функціонування фестивалів театрального мистецтва, його різновидів, виокремити провідні тенденції українського фестивального руху в театральному мистецтві, стильові напрями й жанрові спрямування, розглянути психологію творення та сприйняття не тільки театральних постановок, а й їхнє поєднання в межах одного фестивального дійства.

Отже, використані в роботі принципи й методи наукового дослідження дозволяють виявити детермінованість театрального фестивального руху в Україні, його історичну динаміку, типологічні різновиди в жанровій і формотворчій реалізації, розширюють пізнання специфіки його функціонування в сучасній ситуації постмодернізму, сприяють визначенню провідних тенденцій у соціокультурному просторі України та Європи.

Таким чином, проаналізовані наукові, публіцистичні, медіа джерела засвідчують і підтверджують, що на сучасному етапі проблема функціонування

театральних фестивалів в Україні періоду Незалежності ще недостатньо вивчена. Узагальнюючи публікації стосовно предмета дослідження, слід зауважити, що чимала їхня кількість має одновекторне спрямування, тобто присвячена одному з театральних фестивалів, натомість залишається відкритою потреба в теоретичному системному й сукупному осмисленні провідних тенденцій театральньо-фестивального руху в сучасному соціокультурному просторі України. Проте, численні теоретичні роботи з історії і практики сучасного театру в Україні формують для автора базу для осмислення як традицій української сцени, так і новаторських пошуків авторів, сценаристів, режисерів, акторів театральних установ України. Нині все частіше питання, пов'язані з театрознавчою проблематикою розглядаються в контексті соціокультурного середовища, а відповідно в сфері культурології.

У формуванні методологічної бази дисертації сукупність різних підходів і відповідних методів дослідження допомогла комплексно проаналізувати й різносторонньо розглянути специфіку театральньо-фестивального руху.

Основні положення розділу розкриті в публікаціях авторки дисертації [168, 169]. Для матеріалів розділу використовувалась література [9, 14, 38–40, 43–52, 63–70, 99–102, 127, 130–131, 140–141, 147, 151, 168–169, 184–185, 197, 202, 206–207, 213, 219, 223–229, 233, 242–251, 256–257, 275–276, 294, 338–372, 384, 393–394, 396, 412, 429–433, 435, 463, 466, 483, 490–492, 509, 521, 523, 256, 528–530, 539–540, 551, 553, 557–560, 570].

РОЗДІЛ 2

ФЕСТИВАЛЬНА ДИНАМІКА В ТЕАТРАЛЬНОМУ МИСТЕЦТВІ УКРАЇНИ КІНЦЯ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

2.1. Специфіка розвитку театрального мистецтва в сучасній Україні

Оскільки, термін «сучасний» пояснюється як все те, що відноситься до одного часу або однієї епохи, то дати чітке визначення і встановити точний час початку існування сучасного українського театру є досить складно. Більш можливим є співставити історичну хронологію розвитку театральних подій і виокремити певний період, у якому театральні діячі творили та творять нові проекти. Останнім таким періодом є час становлення незалежної України і до наших днів.

Саме за цей час з'явилося чимало нових театрів, яких в Україні й нині діє понад 130 – національні, драматичні, музично-драматичні, театри драми і комедії, юного глядача, ляльок та театри-студії. У середньому щороку кожен з театрів пропонує для глядача чотири–шість прем'єрних вистав [483]. Українське мистецтво драматургії все більше й більше набуває рис європейського культурного середовища.

У період незалежної України відомими театральними режисерами, які здобули світове визнання є Роман Віктюк та Андрій Жолдак. Продовжує цей список, за версією відомого театального критика Олега Вергеліса – Андрій Білоус, Дмитро Богомазов, Ростислав Держипільський, Радун Поклітару та Владислав Троїцький, про них згадується у книзі «Українська драма. Епізоди», де автор аналізує сучасне покоління української театральної режисури [40].

До відомих акторів цього періоду відносять: Ірму Вітовську, Володимира Горянського, Аду Роговцеву, Сергія Романюка, Наталю Сумську, Ольгу Сумську, Богдана Ступку, Анатолія Хостікоєва та інші.

Сучасна театральна справа представляє собою цілий комплекс заходів, які націлені на організацію, створення, публічне виконання та показ театральних

творів, а також спрямовані на інтенсивний розвиток театрального мистецтва, як в теоретичному так і практичному напрямку. Звісно, що успішний розвиток сучасного театру залежить від умов, за яких він функціонує.

Нині театр вийшов за межі традиційного театального простору або стилю роботи звичайного репертуарного театру. У своїй книзі «Сучасне театральне мистецтва» Ганна Веселовська вдало відзначає: «Сучасний театр має естетично полігамне обличчя, його артефакти продукуються в різних формах і видах, у різних паратеатральних і зовсім нетеатральних просторах, як-то: підвал, площа, оперна сцена. Вистави, що розігруються на міських майданчиках і в старовинних замках, у межах колишньої Запорізької січі на острові Хортиця та у фортифікованій споруді XIX ст. в Михайлівському рavelіні Севастополя, у маленьких кімнатах і в тюремних приміщеннях, кав'ярнях, заводських цехах і торгових центрах, – усе це реалії сучасного театру, який давно вийшов за межі традиційного театального простору або стилю роботи звичайного репертуарного театру [48, с. 20].

Сьогодні театр намагається різними способами й інструментами пристосовувались до нової реальності, до сучасної культури й бажань соціуму, при цьому не втратити своїх творчих позицій, які постійно змінюються. Визначення творчої позиції в репертуарній лінії також відіграє важливу роль, оскільки вона відображає дійсність сучасного й формує попит серед глядачів. Репертуарна політика за роки незалежності зазнала великих змін, від наперед сформованого репертуару владними структурами аж до вільного формування та відображення дійсності конкретного періоду.

Сучасний театр, за версією Г. Веселовської, можна диференціювати за такими напрямками: політичний зміст, історична пам'ять, соціальні зрізи та гра класики.

Політичний зміст ґрунтується на відображенні певних політичних подій конкретного періоду часу. Вони тісно пов'язані з прагненнями, переживаннями, побуту й життям людей і відображаються на сцені театру.

Історична пам'ять полягає в максимальному відтворенні українських

звичаїв і традицій, певних історичних подій, які раніше були заборонені для показу.

Соціальні зрізи несуть і висвітлюють інформацію про реальні проблеми людини або народу чи нації історичного, політичного або іншого змісту, з якими зустрічається людина практично на кожному етапі свого існування.

Гра класики базується на відповідності певних ціннісних орієнтирах. Мета полягає в переоцінці цінностей громадян відповідно до певного нового еталону відносно якого розглядаються всі речі та явища, що мають ціннісні характеристики. Наголос іде на витки ціннісних орієнтацій людини, що є закладені у культурно-творчу діяльність.

Отже, головною ознакою сучасного театру є необхідність актуального та цікавого змісту, який хоче бачити глядач.

Ще одними характерними ознаками театрального мистецтва сучасної України є поєднання театральних традицій, інновація світових тенденцій, театральний пошук та експеримент. Популярною нині є інтерактивна театральна форма. Вона виникла ще 1975 року в США, а 15 років тому з'явився і в Україні – плейбек-театр. Це театр імпровізації, який розвивається особливо активно тому, що є близьким до театрального глядача. Акторами й режисерами в ньому є пересічні люди, які пропонуються для сценічного втілення особисті історії. Інтерактивний театр створює можливості по-новому й зі сторони оцінити й вирішити свої проблеми. Глядачі стають ніби сторонніми спостерігачами своїх історій, змодельовати варіанти розвитку подій. Лише за останній рік створилося п'ять нових – три у Києві й по одному в Одесі й Львові. На нині в країні існує близько 20 плейбек-театрів.

Форум-театр – це ще одна театральна форма, що набирає обертів у сучасній Україні. Це вистави, що невеликі за масштабом проведення. Їх створюють звичайні люди після певних відпрацьованих вправ. На сцені в основному відображаються історії з висвітленням проблем, з якими ці люди стикаються в повсякденні. Особливістю є те, що глядачі можуть будь-якої миті зупинити спектакль і замінити когось з акторів на сцені.

Для театру з нетрадиційними й нестандартними формами використання професійної сцени не є обов'язковою вимогою та використання реквізиту зведено до мінімуму. Відмінністю від класичного театру є соціальний підтекст. Вистави, де глядач може брати участь, дають можливість висловитися та почути один одного через призму акторської гри.

У стрімкому розвитку сучасного театрального мистецтва ми спостерігаємо заміну мовлення іншими засобами театральної виразності. пластика, міміка, танок, пантоміма. І навпаки, трансформується функціонування слова в мистецтві, де, не втрачаючи актуальності, мовлення набуває нового культурного значення – стає носієм не інформації, як переважно раніше, а дії.

Новітнє мистецтво дозволяє вільну інтерпретацію текстів. Дедалі популярнішим стало скорочення текстів, заміна іншими й формами сценічної виразності, як було сказано вище, і вільне трактування авторських текстів [285, с 8–9].

Театральне мистецтво сучасної України, привносячи нові форми, відважно і стрімко руйнує стереотипи сформованого традиційного театру. Незмінним залишаються тільки проблеми, з яким зустрічаються новітній театр.

Аналізуючи специфіку розвитку сучасного театрального простору можна навести декілька основних проблем, з якими постійно зустрічаються театри й театрознавці (див рис.1).

Фінансове становище. Звичайно більшість проблем і недоліків сучасного театру спричинено через погане фінансування, адже саме від нього залежать практично всі складові театральної діяльності. Відсутність належного фінансування значно обмежує можливості театральних фестивалів, це і частота проведення, рекламна робота, вибір місця та часу, масовість тощо. Основною гарантією залишається саме бюджетне фінансування оновлення репертуару та тривалої діяльності театрів. Театр – це надзвичайно складна структура, де творчість дуже тісно переплітається з господарськими справами.

Матеріальне становище. Успішність та якість роботи театрального

фестивалю також залежить від матеріальної бази, яку потрібно постійно оновлювати й модернізувати, адже з кожним новим етапом розвитку створюються нові вимоги до звукових і світлових ефектів, декорацій, іншого обладнання, якого часто не вистачає або воно знаходиться не на належному рівні.

Кадрове забезпечення. Ще однією проблемою, яка відноситься до найголовніших проблем театру, є брак кваліфікованих кадрів. Особливо ця проблема чітко виражалася на початку періоду незалежної України, коли професійні режисери й інші працівники театру «виживали» через недостатнє чи повністю відсутнє фінансування. Тоді чимало театральних будівель знаходилися в аварійному стані, а молодь, яка пов'язувала свої перші кроки з театральною діяльністю, просто була без досвіду. На фоні цього становища у розвитку театрального мистецтва виникла велика творча пауза, і якої вийти на необхідний рівень було досить не просто. Нині проблема кадрового забезпечення не стоїть так гостро, оскільки розвиток сучасного театрального мистецтва прямо залежить від театральної освіти, що дає нових режисерів, акторів, інших театральних працівників. Так само організований «Фестиваль молоді української режисури імені Леся Курбаса», який дав можливість проявити себе молодим українським режисерам, і вже нині спостерігаємо активну гастрольну діяльність не тільки в Україні, але й за її межами цих же режисерів. Саме «нові» особистості в театральному середовищі вносять нові ідеї та проекти, які є цікавими для різних аудиторій глядачів.

Проблема глядача. Відвідування вистав у різні періоди часу завжди вважалося актуальним питанням. При характеристиці кількості глядачів на показі вистав можна говорити за переповненні зали й за мінімальну кількість осіб. Переважно із розвитком науково-технічного прогресу, людина стала користуватися новими технологіями та перебувати у нових для неї процесах життєдіяльності, що віддалило її від театру. У цей же час театр не міг знаходитись осторонь, і першими ініціативними кроками для зближення з глядачем стали вуличні театри, а також представлена сучасна репертуарна

лінія, яка зачіпає буденні проблеми й особливо цікавить публіку. Театр дедалі частіше з'являється у ЗМІ та в соціальних мережах, у яких створюються події та поширюються інформаційні новини про діяльність театру. Як підсумок – театр іде до людей.

Згортання гастрольної діяльності. Гастрольна діяльність кожного театру розвивалася відповідно до історичних етапів розвитку держави України. Перший етап припадає на період радянської держави заангажованою компартійною ідеологією провладних структур, тому гастрольна діяльність чітко регламентувалася та організовувалася за конкретним планом. При цьому фінансові потреби театру, у тому числі й гастрольної діяльності повністю покривалися державним бюджетом. Така ситуація говорить про те, що не існувало вільної конкуренції, поняття попит і пропозиція були не актуальними. В період формування й існування незалежної України театральна гастрольна діяльність різко скоротилася, причиною було значне зменшення фінансування, а до вільної конкуренції тодішній театр був ще не готовий. З 90-их років і до сьогодні гастрольна діяльність театрів відновлюється. Театри стали вільно конкурувати одні з одним, формується глядацький попит і пропозиція. Гастролі – один з основних способів вирішення фінансових проблем для театру та можливість встановлення нових культурних і ділових зв'язків, заснованих на взаємовигідній співпраці.

Потреба сучасної драматургії. Драматургія українського формату розвивалася разом з становленням національного театру. Вона завжди була пов'язана з ним спільними інтересами. П'єси Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Івана Карпенка-Карого, Лесі Українки, Івана Франка, Олександра Олеся, Володимира Винниченка, Миколи Куліша були затребувані й актуальні, адже написані драматургами, які мали безпосереднє відношення до театру. Проблема сучасної драматургії, на думку українського сценариста та режисера Марисі Нікитюк, полягає в тому, що «покоління сучасних драматургів живуть далеко від театру, втративши відчуття сцени, втративши вміння відображувати життя і його проблеми» [293]. Її вирішенням є створення просторів для

розвитку й популяризації сучасної української драматургії, зокрема це фестивалі п'єс, де глядачі знайомляться з роботами молодих українських та європейських авторів, сприяють комунікації драматургів із театрами заради створення нових спільних проєктів. Це такі фестивалі, як Локальний фестиваль «Лютий/Февраль» (м. Херсон), Міжнародний драматургічний фестиваль «Тиждень актуальної п'єси» (м. Київ), Міжнародний театральний фестиваль «Документ» (міста Київ, Львів, Одеса, Херсон і Харків) і Фестиваль сучасної драматургії «Драма.UA» (м. Львів).

Вирішувати проблеми, з яким стикається сучасне мистецтво покликаний Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України (ІПСМ НАМ України). Це єдина науково-дослідна установа, що здійснює фундаментальні наукові дослідження в галузі всіх видів сучасного мистецтва, практичні й пошукові студії, спрямовані на розвиток професійного сучасного мистецтва й архітектури, упровадження нових мистецьких технологій і практик, розвиток національної культури, підготовку та видання монографій і збірників наукових праць із магістральних напрямів наукової діяльності інституту, підготовку наукових кадрів вищої кваліфікації зі спеціальності теорія та історія культури [311].

Освітнє забезпечення. Заслуговує особливої уваги вища театральна освіта, яку здобувають у провідних мистецьких вишах здійснюючи фахову підготовку в напрямі сценічної діяльності акторів, режисерів, декораторів і технічного апарату. Готують фахівців у галузі театального мистецтва в таких вузах: Київському національному університеті культури і мистецтв, Київському національному університеті театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, Луганській державній академії культури і мистецтв, Львівській національній академії мистецтв, Харківській державній академії культури, Харківському національному університеті мистецтв та ін. А також театральні кафедри, що діють при університетах класичного зразка. Тенденцію розвитку та підготовки мистецьких фахівців спостерігаємо у Львівському національному університеті ім. І. Франка, Прикарпатському національному університеті ім. В. Стефаника,

Рівненському державному гуманітарному університеті, Тернопільському національному педагогічному університеті ім. В. Гнатюка, Харківському державному університеті мистецтв ім. І. Котляревського та ін.

Система неповної вищої середньої освіти також посідає значне місце в задоволенні освітніх потреб особистості й суспільства, а диплом молодшого спеціаліста здобуло майже чверть населення України. Найвідомішими мистецькими вищими навчальними закладами другого рівня акредитації, які дають базові знання в галузі театрального мистецтва є: Вінницький коледж культури і мистецтв ім. М. Леонтовича, Волинське державний коледж культури і мистецтв ім. І. Стравінського, Дніпровський театральний коледж, Калуський коледж культури і мистецтв, Кам'янець-Подільський коледж культури і мистецтв, Київське обласне училище культури і мистецтв, Львівське училище культури і мистецтв, Ніжинське училище культури і мистецтв імені Марії Заньковецької, Самбірський коледж культури та мистецтв, Тербовлянське вище училище культури, Одеське театральне училище, Чернівецьке училище мистецтв імені Сидора Воробкевича та ін.

Залишається актуальним також належний *мистецький менеджмент* театральних фестивалів, «ринковий аналіз» художнього простору, моніторинг мистецьких процесів в суспільстві, створення маркетингової концепції. Театральний фестиваль починає належати не лише до художнього простору, але й до ринку послуг розважального характеру, задля якого слід вивчати взаємодію видовища і різних категорій глядачів, теорію брендингу та ін. Ці питання актуалізуються як на рівні відповідної освіти, так і практичної реалізації.

У сучасному театральному просторі існує ряд проблем, які виникають під час безпосередньої організації фестивалів. Більшість із них пов'язані із недостатнім професіоналізмом та кваліфікацією оргкомітету фестивалю у сфері менеджменту на етапах планування, організації, реалізації та контролю. Менеджмент потребує координації всіх учасників на всіх етапах проведення фестивалю, взаємодії людських і матеріальних ресурсів, раціональних дій для

ефективного виконання завдань. Менеджмент невід'ємний від організації театрального фестивалю, торкається практично всіх сфер її діяльності. Менеджмент (спосіб і манера спілкування з людьми, фахова організація справи, вміння добиватись поставлених цілей, використовуючи працю та інтелект інших людей) у театральній індустрії може стати тим фактором, який буде сприяти поєднанню творчого потенціалу із комерційною (фінансовою) складовою. Наявність таких знань дозволить організаторам театральних фестивалів прораховувати не лише мистецькі здобутки, але й матеріальні прибутки. Організатори змушені здійснювати «ринковий аналіз» художнього простору, пропонувати концепції, що зацікавлюють чи інтригують глядача, «моніторити» мистецькі процеси в суспільстві, виробляти маркетингову концепцію. Театральний фестиваль вимагає вивчення й урахування маркетингових стратегій.

Професійний менеджер є тією людиною, яка відповідає на такі суттєві питання, як «Що сприяє успіху заходу?» і «Що може зробити керівник для забезпечення успішного проведення заходу?» і відповідає за вирішення пов'язаних з цим проблем. Першочергова задача менеджменту полягає в створенні організаційної культури, творчого інноваційного клімату, які стимулюють працівників на нововведення.

Кризова фінансова ситуація в Україні не дозволяє у колективі театру чи оргкомітеті фестивалю додати штатну одиницю для посади «менеджер». Тому при організації театральних фестивалів проблеми менеджменту слід враховувати всім учасникам, задіяним у проекті, задля його мистецького та фінансового успіху [169].

Сьогодні в театральньо-фестивальному русі України спостерігається зближення з європейськими стандартами менеджменту. Більшість фестивалів отримують англomовний варіант назви («AndriyivskyFest», «The theatre time», «PORTO-FRANKO», «ANIMA», «PUPPET.UP», «ART-UKRAINE», «JOY FEST») задля реклами в європейських театральних медіа. На них широко використовуються видовищні трюки (костюмоване відкриття й закриття

фестивалів, вогняні дійства й феєрверки), рекламні засоби приваблювання глядача (анонси й прес-конференції в ЗМІ, створення окремих сторінок заходів у соціальних мережах, попередній продаж квитків онлайн, організація волонтерського руху, друк і поширення афіш, флаєрів, створення допоміжного рекламного реквізиту – одягу, канцтоварів та ін.), організація окремих рекламних майданчиків біля місць проведення фестивалю.

Отже, становлення театрального мистецтва України характеризується окремими періодами часу, ключовими театральними діячами, проблематикою та новаторством. Головною особливістю театру є те, що вже протягом багатьох тисячоліть він не втрачає своєї значимості й актуальності, як носій естетичного, етично-морального, що виражене як у простих, так і в складних філософських формах для широкої аудиторії. Підтвердженням цього є театральний фестиваль, адже це результат невтомної праці, таланту й креативного мислення активних театральних діячів.

2.2. Мистецька площина всеукраїнських і міжнародних театральних фестивалів

Театральні фестивалі України не мають чіткої впорядкованості за кількісним рівнем проведення, тобто в інформаційному просторі відсутні узагальнені дані про активність їх функціонування в окремих регіонах.

За результатами аналізу систематизовано географічний перелік театрального фестивального руху України періоду Незалежності, а також визначено активність окремих міст та областей держави у досліджуваний період.

Проведення театральних фестивалів найбільш зосереджено в столиці України. Це пояснюється тим, що Київ є мистецьким осередком не тільки українських театральних колективів, а й зарубіжних. Щороку тут відбувається 18,6 % театральних фестивальних заходів, а саме:

- міжнародні («Вечори Достоєвського у Києві» [178], «Дім Химер», «Київ

травневий», «Київська парсуна», «Мандруючі зірки», «Марія», мистецтв ім. М. Булгакова [374], «Натхнення» [87, 121,], «Подія» [71, 92], «Простір Давида Боровського», «Сонячна хвиля», «Тиждень актуальної п'єси», «Сузір'я», «Сузір'я дружби», «AndriyivskyFest», «O-FEST» й «Joy Fest»);

- всеукраїнські («ГаШоТю», «День театру», «Крізь терни до зірок» («Per spera ad astra»), «Лялькова родина єднає країну», молоді української режисури ім. Л. Курбаса, «Прем'єри сезону», української комедії й «Чудосія»).

За час незалежності України помітним стало і те явище, що надзвичайно театральним є Львів. Щороку тут проводиться 10 % знакових фестивалів, серед яких:

- міжнародні («Вивих», «Драбина», «Золотий лев», «Золотий Телесик», «І люди, і ляльки», «Казковий Карнавал», «Сузір'я Лева», «Театр. Метод і практика: alma mater», «Шлях» й «Ярилові ігрища»);

- всеукраїнські («Драма.UA», «Кіт Гаватовича», «Нащадки Хоткевича» й «Ні, я жива, я буду вічно жити!»).

Третє місце, а саме 7,1% за часткою проведення театральних фестивалів, посідають Харківська та Чернігівська області. Щороку в Харкові, що історично є одним із найстаріших театральних міст України, відбувається десяток театральних фестивалів:

- міжнародні («Апокаліпсис починається звідси», «Березилля», «Інтерберезиль», «Культ модерну» й «Театронік»);

- всеукраїнські («Курбалесія», «Маски Мельпомени», «На крилах Мельпомени», «Театрон» [282, 519] й «ANIMA»)

Подібно славиться театральними фестивалями Чернігівщина, що проводяться в містах Чернігові, Прилуках і Ніжині. Виділимо кілька з них:

- міжнародні («Грудневі театральні вечори», «Норов», «Саніч», «Слов'янські театральні зустрічі» й «Театральна осінь»);

- всеукраїнські (жіночої творчості ім. М. Заньковецької, «Мрій-Дім», «Театральна осінь», «Театральне коло» й «Чернігівські лялькові рандеву»).

По 6,4% припадає на театральні фестивалі, що традиційно відбувалися на

території Автономної республіки Крим (АРК) і Закарпатської області.

Міста АРК Євпаторія, Керч, Лівадія, Севастополь, Сімферополь та Ялта – щороку гостинно зустрічають учасників та гостей, яких цікавить експеримент, античний театр, новітні режисерські та акторські технології, камерні театральні жанри, пошуки першопочитань театральної класики. Найвідомішими театральними акціями АРК були міжнародні фестивалі «Боспорські агони», «Зоряний Крим», «Кримський ковчег», «Ноїв ковчег», «Плейбек-театр на Чорному морі», «Рампи дружби», «Театр. Чехов. Ялта» [26, 29, 356, 457], «Херсонські ігри» [477] й «Неаполь».

Фестивальна карта Закарпатської області охоплює міста Берегове, Мукачево, Ужгород, Хуст, та село Нижнє Селище (Хустський р-н), де відбувається близько 5% фестивалів. Зазначимо:

- міжнародні («Етно-Діа-Сфера», «Інтерлялька», камерних вистав драматичних театрів, «Птах», «Сталкери» й «Юні зірки Мельпомени»);
- всеукраїнські («Імпреза над Латорицею» й «Під цвітом сакури»);
- обласний фестиваль самодіяльних театрів імені Всеволода Майданного.

В одній відсотковій площині знаходяться Дніпропетровська й Хмельницька області – по 5,7 % У першій із них фестивальна карта охопила міста Дніпро та Кам'янсько. Відзначимо такі фестивалі:

- міжнародні («Класика сьогодні», «Рампа» та студентських франкомовних театрів);
- всеукраїнські («Віват, актор!» й «Миротворці»);
- обласні та регіональні («Січеславна», «Театральна мозаїка» і «Театральна сесія»).

Різноманіття явищ і напрямів спостерігаємо у фестивальному житті Хмельницької області. Найбільш фестивальними містами є Кам'янець-Подільський і Хмельницький. Варто відзначити:

- міжнародні («Відлуння», «Дивень» та «Розкуття»);
- обласні («Казковий скарб» і «Подільська сцена»);
- тематичні і жанрові («Комора», «На краю осені з Мельпоменою», «Опера

в мініатюрі»).

Мистецькі фестивалі Запорізької області, що складають 4.3%. збирають театральних митців у містах Запоріжжі й Енергодарі. Програма пропонує не тільки спектаклі, а й цікаві творчі зустрічі. Заслуговують на увагу такі акції:

- міжнародні («Дивосвіт» [383], «Добрий театр» [44], «Золота Хортиця» [31, 404] й «Місце зустрічі – Запоріжжя»);
- всеукраїнський «Лялькова Веселка» [114];
- відкритий «Золота Хортиця. Курбас-інтерфест».

Донецькій, Вінницькій та Івано-Франківській областям належать 3,6 %. Театральним колам найбільш відомі фестивалі, що відбувалися в Донецьку й Макіївці:

- міжрегіональний фестиваль «Театральний Донбас»;
- регіональні («Арт-Альтернатива», «Золотий ключик», «Квітневий барвінок» й «Лялькові зустрічі»).

На Вінничині, а саме у Вінниці й Тульчині, проводяться такі фестивалі:

- міжнародні («Подільська лялька», «Світ ляльк» й «OPERAFEST-TULCHYN»);
- всеукраїнський благодійний театральний фестиваль на підтримку бійців АТО;
- обласний фестиваль-конкурс театральних колективів закладів освіти і позашкільних закладів «Театральний калейдоскоп».

На Прикарпатті найбільш фестивальними є Коломия та Івано-Франківськ. Щороку з усієї України й з-за кордону сюди приїжджають поціновувачі театального мистецтва, щоб відвідати ці заходи:

- міжнародний «Обереги»;
- всеукраїнський «Коломийські представлення»;
- регіональний «Прем'єри сезону»;
- сценічних мистецтв «Time of theater / Час театру» й мистецький фестиваль «Porto Franko».

Луганській і Миколаївській областям належало по 2,9 % проведення

театральних фестивалі. Найсхідніша частина України – Луганщина – гостинно запрошувала взяти участь у театральних фестивалях, що відбуваються в Сєвєродонецьку і Луганську:

- міжнародний «Східний ExPress»;
- всеукраїнський «Родзинка»;
- обласні («Госпожа Удача» й «Театральний Олімп»).

На Миколаївщині, а саме в Миколаєві, Очакові та Первомайську відбуваються фестивалі:

- міжнародні («Номо ludens» й «Південні маски»);
- всеукраїнські «Від Гіпаніса до Борисфена»,
- обласний ім. Єфросинії Зарницької.

Волинська, Кіровоградська, Одеська та Полтавська області на карті проведення театральних фестивалів в Україні займають по 2,1 %. Волинська область славиться містом Луцьк, де відбуваються такі фестивалі:

- міжнародний («Мандрівний вішак»),
- всеукраїнські («Блакитна троянда» й вистав за творами Лесі Українки).

На Кіровоградщині в Кропивницькому, Олександрії та селищі Миколаївка ми спостерігаємо фестивалі:

- національний «Кропивницький»;
- всеукраїнський «Вересневі самоцвіти» [57, 543];
- обласний «Театральна весна Кіровоградщини».

На першій за територією області України Одещині, проводяться лише такі міжнародні фестивалі: «Зустрічі в Одесі» [79], «Молоко» й «Одеса – Інтертеатр».

У регіоні Лівобережної України – Полтавщині (а саме в Полтаві) – ми спостерігаємо проведення таких фестивалів:

- міжнародний «Зоряний шлях»;
- всеукраїнський «У гостях у Гоголя».

1,4 % фестивальних акцій спостерігаємо у Рівненській, Сумській, Черкаській і Чернівецькій областях. Рівненщина відома в театральних колах

завдяки фестивалям, які відбуваються в Дубенську та Рівному. Це загальновідомі мистецькі рухи:

- міжнародний «ЛіхтArt»;
- районний «Дубенська вигородка».

У північно-східній частині України розміщена Сумщина, в обласному центрі якої відбуваються фестивалі:

- всеукраїнський «Золота валіза» [445];
- обласний «Веселка».

Черкащина приймає

- міжнародний «Сцени людства»;
- всеукраїнські «Мереживо казкове» й «FORTUNA_FEST».

Буковина запрошує на регіональний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини» та новий молодіжний «Чорні вівці».

І найменше фестивалів із позначкою лише 0,7 % відбувається у містах Тернополі й Житомирі. Всеукраїнський фестиваль «Тернопільські театральні вечори. Дебют» [65, 68, 81, 155, 438, 472] і Фестиваль сучасного мистецтва «АТОМ» мабуть стане початком розвитку фестивального мистецького руху в цих областях.

Отже в географічній локації театральних фестивалів найактивнішими є міста Київ, Львів, Харків, Чернігів, Херсон, регіони АР Крим, Закарпатська, Дніпропетровська і Хмельницька області. Значно активізувалися в останні десятиліття і здобули популярність театральні форуми Івано-Франківської, Вінницької, Запорізької областей.

Специфіка поширення театральних фестивалів засвідчує найбільшу їх зосередженість в центральних, західних і південних областях. Це зумовлене історичними подіями, місцевими традиціями, фаховими театральними можливостями, ініціативністю і сучасними засадами організації, туристичною привабливістю регіонів. Більшу популярність отримали всеукраїнські фестивалі, оскільки міжнародні потребують складнішого менеджменту, повного технічного забезпечення (зокрема для іншомовного перекладу) і,

загалом, значного державного або позабюджетного фінансування.

Оскільки в сучасному мистецтвознавстві не виокремлено чітких категорій розподілу театральних фестивалів, то при аналізі спільних і відмінних елементів цього мистецького руху, пропонується їх першочерговий розподіл за *професійним статусом*.

Професійні фестивалі займають важливе місце в процесі творення театрального фестивального руху України. У його формуванні та функціонуванні беруть участь люди, що володіють спеціальними знаннями й навичками в галузі театрального мистецтва, майстри своєї справи. До цієї категорії відносимо фестивалі: класичні, персоніфікованої присвяти, камерні й моновистав, лялькових театрів, експериментів і перформенсів, національних меншин і театрів української діаспори, жанрові – комедії, оперного мистецтва, вертепів (див. рис. 3 Додатку Д).

Окремо вирізняються *класичні фестивалі*, як еталонні в своїй сфері. Їхня особливість у тому, що підґрунтям для них є традиція перевірена часом, висока загальноновизнана якість. *Класичні фестивалі* є певним ідеалом в області мистецтва. На оглядах такого типу учасники демонструють вистави українського та зарубіжного класичного зразка.

Класичними вважаємо такі фестивалі:

- міжнародні («Березілля» (Харків), «Грудневі театральні вечори» [174] (Чернігів), «Добрий театр» (Енергодар Запорізької обл.), «Золотий лев» (Львів), «Зустрічі в Одесі», «Київ травневий» (Київ), «Класика сьогодні» (Кам'янське); «Сталкер» (Берегове Закарпатської обл.), «Сцени людства» [211, 335] (Черкаси), «Театральний Донбас» [134, 456, 543] (Донецьк), «Театр. Метод і практика: alma mater» [203, 542] (Львів), «Херсонські ігри» (Севастополь) й «Номо ludens» (Миколаїв));

- всеукраїнські («Весняні самоцвіти» (Миколаївка Кіровоградської обл.), «Золота валіза» (Суми), «Коломийські представлення» (Коломия Івано-Франківської обл.), «Молоко» (Одеса) й «Тернопільські театральні вечори. Дебют» (Тернопіль));

- регіональні («Квітневий барвінок» (Макіївка Донецька обл.), «На краю осені з Мельпоменою» (Хмельницький), «Прем'єри сезону» (Івано-Франківськ) й «Січеславна» [249, 297](Дніпро)).

Одним із найдавніших представників *класичних фестивалів* функціонує Міжнародний театральний фестиваль «Золотий Лев». Його започаткування сягає 1992 року. Як повноцінний фестиваль України він відбувся 1998 року, коли й отримав свою назву. З 1996 року його девізом стала концепція «Класика очима експерименту». Міжнародний театральний фестиваль «Золотий Лев» став державним плановим святковим дійством України, який відбувається щодва роки на базі Львівського академічного духовного театру «Воскресіння». З аналізу перебігу цього театрального дійства можна зробити висновок, що фестиваль отримав велику популярність та поширення. В ньому взяли участь понад чотири тисячі акторів із Австрії, Америки, Англії, Бельгії, Білорусії, Болгарії, Голландії, Грузії, Естонії, Киргизстану, Латвії, Литви, Молдови, Німеччини, Польщі, Республіки Соха, Росії, Румунії, Сербії, Словаччини, Туркменістану, Угорщини, Франції та інших держав. Відомими гостями були такі визначні театральні зірки, як Донатас Баніоніс, Роман Віктюк, Григорій Гладій, Костянтин Райкін, Ада Роговцева, Богдан Ступка, Валентина Тализіна, Рімас Тумінас, Данель Ольбрихський та багато зарубіжних продюсерів, режисерів, відомих критиків. Фестиваль увійшов до членства Європейського театрального форуму ІЕТМ та асоціації міжнародних фестивалів ІФЕА, закріпив статус головної театральної події не тільки Львова, а й України [316]. Про фестиваль багато відгукуються журналісти у періодичних виданнях, театральні критики та мистецтвознавці в наукових дослідженнях¹.

Яскравим прикладом класичних фестивалів є Міжнародний театральний фестиваль «Класика сьогодні» [24], який відбувається у Кам'янському. Його основна мета – пропаганда драматичних творів світової класики та виховання молодого покоління глядачів на зразках класичної драматургії. Фестиваль

¹ [5, 23, 85, 97, 126, 190, 191, 192, 201, 210, 226, 252, 281, 535, 549, 550, 564].

заснований музично-драматичним театром ім. Лесі Українки в 1993 році й мав статус регіональний. Міжнародним він став 1999 року і проходить один раз у два-три роки. Фестиваль набув масового розголосу 2013 року, коли показали свої кращі вистави 16 театрів з дев'яти країн. Загалом у ньому брали участь більше 100 театрів із 16 країн. У рамках фестивалю відбуваються конференції, семінари, виставки, презентації, майстер-класи, реалізуються різноманітні творчі проекти. Переможцям у номінаціях вручаються дипломи, цінні подарунки та статуетки – символ фестивалю, створена відомим скульптором Гарником Хачатрянном [317].

Ще один вид фестивалів, який займає вагому нішу в мистецькому театральному просторі країни – *Фестивалі персоніфікованої присвяти*. Кожен із них побудований на вшануванні пам'яті відомих постатей та особистостей, які пов'язані з театральним мистецтвом чи мають відношення до культурного розвитку суспільства. В Україні за час незалежності створено близько 25 фестивалів, п'ять з яких пов'язані з іменем реформатора українського театру, відомого режисера, актора, теоретика, драматурга, народного артиста УРСР Л. Курбаса. Проводяться також фестивалі присвячені письменникам і драматургам Антону Чехову, Бруно Шульцу, Лесі Українці, Миколі Гоголю, Михайлу Булгакову, Федору Достоєвському, Якубу Гаватовичу та видатним українським театральним діячам Гнату Хоткевичу, Всеволоду Майданному, Всеволоду Мейерхольду, Давиду Боровському, Марії Заньковецькій і Марку Кропивницькому.

Фестивалі персоніфікованої присвяти:

- міжнародні («Кропивницький» (Кропивницький), «Марія» (Київ), мистецтв ім. М. Булгакова (Київ), «Мистецьке Березілля» [196, 217] (Київ), «Простір Давида Боровського» (Київ), «Театр. Чехов. Ялта» (Ялта));

- всеукраїнські («Вечори Достоєвського у Києві» (Київ), вистав за творами Лесі Українки (Луцьк), «Госпожа Удача» (Луганськ), жіночої творчості імені Марії Заньковецької (Ніжин Чернігівської обл.), «Золота Хортиця. Курбас-інтерфест» (Запоріжжя), «Кіт Гаватовича» (Львів), «Курбалесія» (Харків),

молодої української режисури ім. Л. Курбаса (Київ), «Нащадки Хоткевича» (Львів), «Ні, я жива, я буду вічно жити!» (Львів), «У гостях у Гоголя» [546] (Полтава) й пам'яті Всеволода Мейєрхольда (Херсон));

- обласний імені Всеволода Майданного (Хуст Закарпатської обл.).

Винятковим є Міжнародний театральний фестиваль «Простір Давида Боровського» [520], який, на жаль, відбувся лише раз у Києві 2009 року. Фестиваль присвячений видатному театральному сценографу й художнику Д. Боровському, якому б на той час могло б виповнитися 75 років. Відбувся огляд у Національному театрі російської драми ім. Лесі Українки, з яким життя і творчість Д. Боровського тісно пов'язані, тому театр став ініціатором і головним організатором фестивалю. Окрім того, у його рамках, у фойє театру презентували «Відкритий простір Д. Боровського», де були представлені роботи майстра [483].

Відкривати нові імена талановитих, перспективних режисерів-початківців, кожний з яких у майбутньому неодмінно впише свою сторінку в історію українського театру, так як свого часу зробив це Л. Курбас, покликаний Всеукраїнський фестиваль молоді української режисури ім. Л. Курбаса. Фестиваль стартував 2012 року в Білій Церкві, а з 2013 року «переселився» до столиці. У фестивалі беруть участь різні театри – приватні й державні, представлені роботи режисерської генерація, у якій представниць слабкої статі не менше, аніж чоловічої, які навчалися в різних театральних школах. В їхніх постановках виражена цілком протилежні естетичні й смакові орієнтири. Але всі вони – одне покоління митців, тих, кому ще немає 35-ти, і тих, кому говорити з глядачем уже завтра [106].

Камерні фестивалі – це фестивалі з формою репрезентації та драматургії з обмеженістю сценічних засобів вираження та малою кількістю акторів, глядачів та обсягу розглянутих тем. Серед таких святкових оглядів театального мистецтва:

- міжнародні (камерних вистав драматичних театрів (Ужгород), «Ноїв ковчег» (Севастополь), «Київська парсуна» (Київ), «Кримський ковчег»

(Сімферополь), «Театронік» (Харків) й «AndriyivskyFest» (Київ));

- всеукраїнський «Під цвітом сакури» (Ужгород).

Складовою камерних святкових оглядів є *фестивалі моновистав*. Їхня особливість у тому, що вистави-учасники з однією дійовою особою дають можливість актору особливо творчо самореалізуватися, сприяють розвитку, дозволяють йому експериментувати.

Відзначмо такі *фестивалі моновистав*:

- міжнародні «Відлуння» [73, 240, 348, 368, 370, 382, 468] (Хмельницький, Київ), «Золота Хортиця» (Запоріжжя), «Марія» (Київ) й «Розкуття» (Хмельницький));

- відкритий фестиваль моно- та камерних вистав «Віват, актор!» (Дніпро).

Серед *камерних фестивалів* варто відзначити Міжнародний театральний фестиваль малих форм «Театронік» [109, 306], який проводиться з 2011 року в Харкові. «Театронік» – це інтеграція українського театрального мистецтва в європейський культурний контекст. Мистецьки огляд дає можливість побачити цікаві проекти й талановиті постановки, що втілюють гуманістичні ідеї. У рамках фестивалю відбуваються також майстер-класи, виставки робіт художників-сценографів. За час існування фестивалю, а відбувався він 2011, 2013 та 2015 роках, у ньому взяли участь театри з Англії, Білорусії, Болгарії, Вірменії, Ізраїлю, Литви, Македонії, Молдови, Польщі Росії, Сербії, Туреччини, й, звичайно, України. Незмінним почесним гостем є театрознавець і драматург із Німеччини, член Міжнародної Асоціації театральних критиків (ІАТС, ЮНЕСКО) та Німецької Асоціації критиків, віце-президент Міжнародного Форуму монодрама (ІТІ, ЮНЕСКО) – Ніна Мазур [240].

З 2004-го року восени у Києві проходить щорічний Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам «Марія», присвячений пам'яті видатної української актриси М. Заньковецької, організований Міністерством культури України, Національним академічним драматичним театром ім. І. Франка, міжнародною благодійною організацією «Міжнародний інститут театр» (Український центр) за сприяння всеукраїнського товариства «Просвіта»

ім. Т. Шевченка. У рамках огляду театрального мистецтва «Марія» проводяться: прес-конференція для засобів масової інформації, міжнародна науково-мистецька конференція, круглий стіл «Полілог культур», художні тематичні виставки, майстер-класи, творчі зустрічі. На Камерній сцені Національного театру ім. І. Франка вже представлялися вистави з Великобританії, Литви, Німеччини, Польщі, Словаччини, України, Угорщини. Це єдиний фестиваль жіночих монодрам на теренах Європи, що має на меті «популяризацію кращих світових здобутків виконавської майстерності актрис, плекання, культивування та репрезентацію можливостей універсальної мови театру, сприяння активної інтеграції українського театру до світового театрального процесу» [425]. Про цей унікальний фестиваль активно відгукуються журналісти і театральні критики у періодиці².

Із метою активізації розвитку лялькового театрального мистецтва та театрального мистецтва для дітей, пропаганди й збереження кращих зразків світової та української класики театрального мистецтва, національних традицій, пошуку нових напрямів у сучасному театральному мистецтві, культурне й естетичне виховання підростаючого покоління на кращих здобутках світового та національного мистецтва відбуваються *фестивали лялькових театрів*. В Україні їх налічують більше десяти. Серед них такі міжнародні фестивалі: «Дивень» (Хмельницький), «Золотий Телесик» [42, 103, 405, 411] (Львів), «Зоряний шлях» (Полтава), «І люди, і ляльки» (Львів), «Інтерлялька» (Ужгород), «Лялькова родина єднає країну» (Київ), «Лялькові зустрічі» (Донецьк), «Мрій-Дім» (Прилуки Чернігівська обл.), «Обереги» (Івано-Франківськ), «Подільська лялька» (Вінниця), «Різдвяна містерія» (Луцьк), «ANIMA» (Харків) і «PUPPET.UP» (Київ).

Традицію різдвяної драми серед лялькових театрів із 1993 року популяризує Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Різдвяна містерія», що традиційно проводиться в Луцьку [66, 69, 74, 305, 389]. Різноманітні сценічні версії вертепу (традиційні, експериментальні, канонічні й модерні)

² [17, 19, 32, 88, 98, 113, 132, 133, 157, 158, 159, 242, 245, 247, 254, 300, 301, 337, 364, 406, 425, 452, 453, 454, 526, 537, 567].

пропонували глядачам театральні трупи з 15 країн Західної та Східної Європи, Південної Африки й Північної Америки. В межах фестивалю проходив науковий симпозіум, де обговорювалася проблематика духовного й релігійного виховання молоді. Однак, фестиваль проіснував недовго (з 1993 по 2006 рік). У період святкування православного Різдва Христового у Луцьку збиралися практики й теоретики театру, загалом було переглянуто 56 вистав духовної тематики [305].

У дні святкування 75-річчя від дня заснування Полтавського академічного обласного театру ляльок, на його базі відбувся 2013 року перший Міжнародний фестиваль лялькових театрів «Зоряний шлях» [473]. Це театральний форум, на якому мистецтво театру ляльок представляли 15 колективів із різних країн. Згаданий театральний проект настільки добре себе зарекомендував, що буквально після закінчення першого керівництво тернопітеатру почало отримувати заявки на участь у другому проекті. Його провели 2015 року не тільки на базі театру ляльок, а й на сцені Полтавського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені М. Гоголя, міському парку – «Дендропарк», а також центральній площі міста. Репертуар обох проектів поєднав у собі найкращі вистави колективів-учасників, що були адресовані малим і дорослим глядачам [324].

Ключовою характеристикою *фестивалів експериментів і перформенсів* є сама сучасність. Нині свої завдання мистецькі огляди передбачають передовсім у сфері принципової зміни театального продукту. Образна мова сучасного театру відтворює нові прийоми й форми, а завдяки постійному експериментуванню й змінам він стає ближчим до глядача та залишається «живим», дієвим. Варто відзначити:

- міжнародні («Апокаліпсис починається звідси», «Дім Химер» [336] (Київ), «Культ модерну» (Харків), «Мандрівний вішак» (Луцьк), «Плейбек-театр на Чорному морі» (АР Крим), «Театральні конфронтації» (Харків) й «Joy Fest» (Київ));

- всеукраїнські («Час театру» (Івано-Франківськ) й («ART-UKRAINE»

(містами України));

- регіональні («Атом» (Житомир) й «На краю осені з Мельпоменою» (Хмельницький)).

Унікальним у цьому виді оглядів театрального мистецтва можна вважати Міжнародний театральний фестиваль «Мандрівний вішак» [33]. Його засновано 2013 року в Луцьку. Таке масове дійство проходилося у 2013, 2015, 2016, 2017 рр. «Мандрівний вішак» тричі провів театр «ГаРМІДЕр» Луцького районного будинку культури (РБК) спільно з Управлінням культури міської ради. Ідея фестивалю полягає у пошуку й використанні нових, сучасних і креативних форм представлення театрального мистецтва. Головний девіз – «Театр за межами театру». Завдання фестивалю: презентувати культурно-мистецький і туристичний потенціал міста Луцька; представити публіці сучасні форми театрального мистецтва; забезпечити підтримку театрального руху в Луцьку та в Україні; заохотити молодих митців до створення нових постановок і театральних експериментів; налагодити тісніші культурні й туристичні зв'язки між країнами шляхом залучення до фестивалю театрів з-за кордону. Дійство відбувається на найнесподіваніших майданчиках. Про «Мандрівний вішак» глядачі відгукуються, як про неординарне, захоплююче та іноді, навіть, екстремальне дійство. За час проведення фестивалю в ньому взяли участь учасники з Білорусії, Грузії, Єгипту, Литви, Німеччини, Польщі, Росії, а також із Києва, Луцька, Рівного, Харкова й Чернівців [325].

Масштабним заходом міжнародного рівня, що націлений на розвиток і визнання мистецтва в усіх його проявах як вищої ступені самовираження особистості справедливості вважають – Міжнародний театральний фестиваль «JOYFEST». Тут професіонали й аматори творять разом, обмінюються один з одним досвідом, розширюють межі спілкування, отримуючи знання і удосконалюючи професійну майстерність. «Фестиваль має кілька творчих локацій: «сцена» (показ театральних вистав), «акторська майстерність» (майстер-класи з акторської майстерності від провідних режисерів, акторів, педагогів акторських студій), «живопис» (виставка мистецьких робіт і зустрічі з

українськими художниками), «майстер-клас» (цікаві творчі майстер-класи для дітей і дорослих), «дитяча зона» (вистави та шоу для дітей, ігри, творчі заняття, мульт-покази) й «зона розваг і відпочинку» (різноманітні шоу від партнерів JoyFest, лаунж-зона, фотозони, хореографічні виступи, музична програма)» [318].

Чільне місце в просторі фестивального театрального руху України займають *фестивалі національних меншин*. Вони сприяють представникам етнічних груп поділитися культурними надбаннями своїх предків. Такі огляди дають можливість пропагувати національне мистецтво меншин, що проживають в Україні. Організатори ставлять за мету відродити, розкрити глибинний характер культури українського краю, яка увібрала в себе всі елементи, що формували її історичний простір. Серед основних завдань фестивалю – відродження та популяризація національних складових духовної спадщини держави, виховання молоді, як майбутнього носія культурної спадщини.

За останні роки популярності набули такі міжнародні *фестивалі національних меншин*: «Етно-Діа-Сфера» (Мукачево), «Мандруючі зірки» (Київ), «Місце зустрічі – Запоріжжя», «Слов'янські театральні зустрічі» (Чернігів) й «Сузір'я Лева» (Львів) [255].

Найудалішим театральним проектом у галузі культур національних меншин України Міністерством культури України 2006 року визнаний Міжнародний фестиваль театрального мистецтва «Мандруючі зірки» [3]. І це не дивно, адже впродовж багатьох років (а точніше з 1999 року) фестиваль із великим успіхом щорічно проходить у Києві та Переяславі. З виставами за творами Шолом-Алейхема на фестивалі виступають театральні колективи з України. Ця мистецька подія сприяє підтримці традицій єврейського театру, збереженню культурних надбань єврейської національної спільноти й слугує творенню атмосфери взаєморозуміння та взаємоповаги між представниками різних етносів [296].

Міжнародний фестиваль етнічних театрів України, держав СНД і

карпатського євро регіону «Етно-Діа-Сфера» відбувався в м. Мукачеве Закарпатської області з 2000 року. Спершу він носив назву «Театральна весна Закарпаття–2000» [6], а з 2003 року – сучасна назва. Мистецький захід об'єднує театральні, вокальні й танцювальні мистецтва. Проводяться виставки мукачівських художників. Під час проведення фестивалів започатковано спільні з акторами різних театрів, критиками та журналістами «круглі столи», семінари з питань сучасних проблем театру [221, 222].

У 2002 та 2006 рр. у Києві було проведено два унікальні міжнародні театральні фестивалі української діаспори. Ініціатором і художнім керівником-куратором проекту «Українська театральна діаспора в контексті державної мовної та культурної політики» став В. Пацунов, а організатором – Київський академічний театр «Золоті ворота» за підтримки Міністерства культури України. В столицю України приїхали україномовні театри зі різних країн (Німеччина, Словаччина, Польща, Литва, Естонія, Білорусь, Молдова, Росія, Грузія, США, Канада) та континентів (Північна Америка, Європа, Азія). Провідними театральними діячами була проведена низка майстер-класів зі сценічної мови, сценічного руху, з режисури та майстерності актора [292]. Науковці-теоретики та практики театального мистецтва з України, США, Канади, Німеччини, Сербії, Словаччини, Естонії, Болгарії, Польщі, Молдови та Росії взяли участь у міжнародному науковому симпозіумі, проведеному в рамках цих фестивалів, за матеріалами якого 2006 р. було видано ґрунтовне дослідження «Світове відлуння українського театру» з проблематики розвитку української мови засобами театального мистецтва в середовищі діаспори [292].

Оригінальною формою проведення сучасних театральних фестивалів стало поняття шоукейсу. Шоукейс-фестиваль (з англ. *showcase* – «вітрина») – культурно-розважальний захід, на якому виступають молоді таланти, які ще маловідомі для широкої публіки, з метою представлення своїх здобутків, пошуку спонсорів, реклами в засобах масової інформації. Так, у грудні 2015 р. у Києві проходив «Український театральний шоукейс», ініційований

Європейською Театральною Конвенцією (ЄТК) в рамках програми «Театр, Свобода, Діалог: Інтеграція в європейську мережу театрів з України та Білорусі». На зустрічі представників 7 різних країн, що представляли театри та інституції Європи були представлені 8 українських вистав, а в рамках шоукейсу відбулися ряд воркшопів і панельних дискусій. Зокрема, у Київському академічному Молодому театрі була проведена подіумна дискусія «Театральна система України: реалії та перспективи» і воркшоп «Міжнародна співпраця між театрами» [175]. Зауважимо, що з 2014 року два українські театри з Києва належать до мережі Європейської театральної конвенції завдяки проекту «Європейська театрально мережа з українськими театрами та театрами Білорусі». У результаті цього був зніційований та реалізований проект для зміцнення новостворених стосунків між державами і сприяння подальшому культурному обміну з метою просування європейської ідеї мирного майбутнього континенту. Ще однією важливою метою проекту ЄТК стало надання молодим українським театрам можливості створити професійні та особисті контакти з колегами в Німеччині та Європі, що й становить мету шоукейсу. ЄТК є найбільшою європейською мережею державних театрів, що охоплює понад 40 театрів-учасників більше, ніж з 20 країн. З часу її заснування (1988) ЄТК підтримує програми обміну між театральними діячами, акторами, режисерами, сприяє мобільності театральної публіки, розвитку драматургії, заснуванню нових міжнародних театральної форм, спільної творчої продукції театрів. Загалом ЄТК представляє інтереси театрів в їхньому діалозі з інституціями ЄС [175].

Ще однією новацією театральних заходів стало festive видовище. Дослідниця Л. Бабушка визначає його як нову культурну форму, зумовлену соціальними змінами середовища дійства, динамічним розвитком всіх видовищних функцій (виховною, компенсаторною, катарсисною, екстатичною), розширенням простору свята під впливом торгово-економічних чинників і медіа (ЗМІ) [7]. Тобто посилюються святкові й видовищні показники у перебігу фестивалю.

Жанрові фестивалі характеризуються певними формотворчими, тематично-сюжетними та стилістичними ознаками. В Україні є найбільш поширеними фестивалі таких жанрів як комедія, опера, балет, вертеп та ін.

Комедійні фестивалі призначені пропагувати найскладніший драматургічний жанр – комедію, із залученням до участі у фестивалі найкращих професійних театрів України. Відзначимо Регіональний театральний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини» (Чернівці), Фестиваль комедійного мистецтва «ГаШоТю'» (Київ) й Фестиваль української комедії (Київ).

Унікальним в Україні став Регіональний театральний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини». Його мета – пропаганда театрального мистецтва, зокрема найоптимістичнішого драматургічного жанру – комедії, із залученням кращих професійних театрів західного та інших регіонів України, а також колективів з-за кордону. За роки існування у ньому взяли участь приблизно 30-ти різних театральних колективів зі Вінниці, Івано-Франківська, Києва, Луцька, Львова, Мінська, Рівного, Тернополя, Чернігова, Ясс та інших міст. Було показано 100 різнопланових комедій, відвідувачами яких стали десятки тисяч глядачів. За одинадцять років існування були зіграні вистави за творами близько 90 драматургів і письменників. Його особливістю є варіативність номінацій і «Форум на канапі», що відбувається щодня після завершення фестивального дня [167]. Події фестивалю активно висвітлюються в наукових виданнях і періодиці³.

Жанр опери особливо унікальний, оскільки охоплює синтез різних видів мистецтва – сольного і хорового співу, інструментальної гри, акторської майстерності, хореографії, а також режисури і сценографії. Фестивалі оперних вистав в Україні впевнено набирають обертів. Серед них: «Опера в мініатюрі» (Кам'янець-Подільський), «O-FEST» (Київ), фестивалі оперного мистецтва імені С. Крушельницької у Львові, «Золота корона» в Одесі, пізніше в Донецьку, «OPERAFEST-TULCHYN» (Тульчин Вінницька обл.).

³ [15, 16, 30, 144, 162, 418, 423, 506, 536].

Серед видатних мистецьких подій культурного життя не лише Вінниччини, а й України – Міжнародний оперний фестиваль «OPERA-FEST-TULCHYN», що традиційно відбувається у форматі open air (на відкритій сцені) у легендарному «подільському Версалі» – Палаці Потоцьких у місті Тульчин Вінницької області. Фестиваль є надзвичайно цікавим і різностороннім. Тут глядачі знайомляться з історією і культурою, оперним співом і найпопулярнішими нині мюзиклами, класикою та сміливими сучасними експериментами, світовими хітами і українськими прем'єрами, туризмом і відродженням окремих занедбаних арт-об'єктів культурної спадщини України. «Фестиваль має цілу низку «родзинок», завдяки чому цікавий максимальній кількості глядачів, різних за віком і уподобаннями: від шанувальників високого мистецтва до істориків і затишних туристів, від старшого покоління до ласої на нові враження молоді й усіх, хто просто хоче провести цікавий вікенд» [314].

Головне завдання *фестивалю-лабораторії* – навчання театралів-початківців у колег-майстрів та обмін досвідом між учасниками. Подібні огляди дають можливість ознайомитись з талановитими роботами та пошуком нових шляхів розвитку театрального мистецтва. До таких мистецьких лабораторій належать: «Арт-Альтернатива» (Донецьк), новаторських вистав молодіжних театрів України (Мукачево) та «Ярилові ігрища» (Львів) [164, 195, 538].

Детальніше розглянемо перший. Міжнародний театральний фестиваль-лабораторія – щорічно проводився в Донецьку й збирав довкола себе тих, хто досліджує театр у різних напрямках. Сама назва альтернативний говорить за себе, адже це театр мистецького пошуку, експериментів у сфері театральної мови, новий підхід до глядача як до учасника спектаклю. «Разом із театральними групами в фестивалі брали участь музиканти та художники, які влаштовували виставки й перформанси. Також проходили відкриті майстер-класи від учасників фестивалю. Практично кожен рік «Арт-Альтернатива» відбувається на новому майданчику» [319]. Фестиваль проходив у Донецькому районному Палаці культури «Заперевальний» (2005 і 2006 рр.), у Донецькому

російському театрі юного глядача в Макіївці (2007 р.), у нічному клубі «Chicago» (2008 р.), у Донецькому академічному театрі ляльок, молодіжно-спортивному центрі «Бригантіна» й кофейні «У Бекира» (2009 р.).

Існують фестивалі, у яких домінує історичний аспект. Відтворення минулого чи перенесення фестивалю в інший вік, час зародження театру як такого – це місія *Античних фестивалів*. У виставах, представлених тут найважливішим є момент зіставлення стародавніх мотивів із нинішнім поглядом на мистецтво. Звичайно, антична драма ставить певні рамки для творчого пошуку театрів. Благодатний ґрунт вічних істин античності дав змогу творчо розширити ці рамки й вийти на узагальнення загальнолюдських цінностей, перекинути місток із минулого в сьогодення й актуалізувати важливі для людства позачасові проблеми.

Відтворення історії Визвольних змагань, побуту й атмосфери віків античності ми спостерігаємо на таких фестивалях: «Боспорські агони» (Керч) й «Від Гіпаніса до Борисфена» [332] (м. Очаків Миколаївської обл.).

Міжнародний фестиваль античного мистецтва «Боспорські агони» традиційно проходив у Керчі. Проводився з 1999 року і охоплював широкий спектр жанрів, включаючи кіно, театр, літературу та візуальне мистецтво. «Боспорські агони» [163, 241, 338, 359] започатковані в Керчі місцевим історико-культурним фондом «Боспор». З 2007 року фестиваль проходив у різних містах Криму, а 2012 року повернувся до Керчі. Це єдиний в Україні фестиваль античного мистецтва й видатне культурне явище на всьому пострадянському просторі. Безсмертність античності доводять у всьому світі. Греція, Італія, Німеччина й інші країни змагаються в організації свят, подібних із древніми видовищами. Але, мабуть, тільки в Керчі, вік якої налічує 26 століть, боги і герої давньогрецьких міфів становлять невід'ємну частину сучасності, вписуючись в повсякденне життя жителів і гостей міста. Урочиста церемонія відкриття фестивалю традиційно відбувалася на розкопках стародавнього Пританею, на горі Мітрідат (городище Пантікапей). Під срібним світлом місяця виступали художні колективи Сімферополя та Керчі, артисти

Кримської державної філармонії та Кримського українського академічного музичного театру. Підсумки міжнародного театрального конкурсу підводилися на урочистій церемонії закриття фестивалю. Гості попадали у дивовижний театральний світ грандіозних прем'єр, постановок і драми на античну тематику [338].

Благодійні серед фестивалів виділяються унікальними, адже окрім розважального аспекту, служать засобом збирання допомоги. Такі огляди театральних мистецтв організовуються з метою налагодження збору коштів для людей, які цього потребують і для привернення уваги до проблем суспільно-соціального характеру. Серед таких святкових акцій варто відзначити Міжнародний благодійний фестиваль дитячої, юнацької та молодіжної творчості «Казковий Карнавал» (Львів) і Всеукраїнський благодійний театральний фестиваль на підтримку бійців антитерористичної операції (АТО) у Вінниці.

Щоб привернути увагу до дещо забутого благодійного руху та допомогти українській армії на Вінничині започаткували Всеукраїнський благодійний театральний фестиваль на підтримку бійців АТО. Його створено 2014 року і у фестивалі взяли участь колективи із Донецька, Києва, Мінська (Білорусь), Рівного, Тернополя, Хмельницького, і два вінницьких театри [259].

Критики помітили, що зміна репертуару українського театрального мистецтва активно рухається в сторону вибору сучасної п'єси. Це безпосередньо пов'язано з тим, що режисери все частіше застосовують у своїй діяльності метод «експерименту» у постановках нових спектаклів через провокаційні й відверті тексти. Загалом роль драматурга в українському театрі стає актуальнішою та більше не зводиться до написання тексту. Поштовхом до проведення фестивалів сучасних п'єс став фестиваль «Курбалесія» [108, 487] (Харків) у 2009, де вперше відбулися постановки сучасних п'єс. Відповідна ситуація спровокувала створення *фестивалів п'єс* «Документ» (Київ, Львів, Одеса, Херсон та Харків), «Драма.UA» (Львів), «Лютий/Февраль» (Херсон) й «Тиждень актуальної п'єси» (Київ).

Фестиваль сучасної драматургії «Драма.УА» відбувається у Львові з 2010 року. Щороку глядачі мають нагоду стати безпосередніми учасниками процесу створення та обговорення зразків найновішої драматургії разом із відомими драматургами, режисерами, акторами й критиками, взяти участь у майстер-класах, круглих столах і дискусіях. Організатори театрального свята мають на меті «створити простір для розвитку та популяризації сучасної української драматургії, познайомити глядачів із роботами молодих європейських, зокрема українських авторів, сприяти комунікації драматургів із театрами заради створення нових спільних проєктів» [502]. У межах фестивалю відбувається і Конкурс україномовних п'єс «Драма.УА». Його мета – пошук і відзначення молодих авторів, просування актуальної української драми на театральні сцени, їх публікація у літературних виданнях. Роботи учасників і переможців конкурсу друкувалися у профільних часописах, презентувалися у формі сценічних читань, а окремі твори лягли в основу нових театральних постановок.

Проведення *фестивалів патріотичного театру* спрямоване на привернення уваги до вивчення за допомогою методів театрального мистецтва сучасного суспільства, зокрема соціально-патріотичних аспектів. 2016 року в Дніпрі стартував Всеукраїнський фестиваль патріотичного театру «Миротворці». Він зібрав кращих артистів, співаків та танцюристів із всієї України. Кожна вистава, як правило, патріотичного характеру, показує тяжкий шлях нашої країни до Незалежності, страшні події російської агресії на Сході України. Перш за все, сильний та незламний дух українського народу [501].

Вуличний театр відноситься до найдавніших видів театрального мистецтва, спектаклі якого проводяться на відкритому просторі. *Фестиваль вуличних театрів*, порівнюючи із зарубіжжям, не вельми поширений, хоч на деяких минулих форумах усе-таки присутній. Вуличні вистави ми зустрічали на «Золотий Лев на вулиці» (Львів), «Золоті оплески Буковини» (Чернівці), «Київ травневий» [52, 83, 118, 177] (Київ), «Мельпомена Таврії» [238, 243] (Херсон), «Фестиваль театрів «Молоко» (Одеса) та ін. В Україні відбувся «чистий» Фестиваль вуличних театрів одразу у кількох містах, а саме Дніпрі, Донецьку,

Києві, Львові, Одесі та Харкові. Фестиваль нагадував феєричне шоу, свято, наповнене сміхом, танцями й спілкуванням із глядачами. «Яскраві костюми, музика, запальні танці, факіри, відважні лицарі й чарівні герої казок – карнавал із чарівності та радістю» [500].

Існує особливий вид фестивалів, що поєднують у собі різні напрями мистецтва. Особливої уваги заслуговує театральний аспект, який значно впливає на успішність проведення такої акції. Найвідомішими *фестивалями з театральною складовою* є: «Вивих» (Львів), «ГаШоТю'» (Київ), «ГОГОЛЬ FEST» (Київ) й «PORTO FRANKO» (Одеса, Івано-Франківськ).

Першим в Україні полідисциплінарним, поліжанровим дійством став мистецький форум – Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «ГОГОЛЬ FEST» [34, 115, 441, 446, 527]. Його започаткував у Києві відомий режисер Влад Троїцький, де презентувалися кращі в Україні зразки сучасного українського й світового мистецтва. Метою заходу став пошук митців, які успішно формують творче середовище, здатне стати конкурентоздатним, дієвим, освітнім і виробничим центром розвитку українського мистецтва. Фестиваль презентує в єдиному інтерактивному просторі сучасне мистецтво, що, зокрема включає: музику, танець, експериментальний театр, сценографію, малярство, дизайн, кіно й аудіовізуальні мистецтва [315]. На думку В. Пацунова, «рушійною силою В. Троїцького є категоричне неприйняття традиційних форм та методів формування українського театрального обличчя, ... що дає надію на подальше реформування міжнародного фестивального руху в Україні» [292].

Непрофесійні фестивалі збирають довкола себе самодіяльних митців, для яких театр не є основною справою, але через прагнення до самовираження й самоутвердження, любов до театрального мистецтва вони охоче беруть участь у спектаклях, інсценізаціях. До категорії непрофесійних фестивалів відносимо: аматорські, дитячі, юнацькі та людей з обмеженими можливостями (рисунки 4 Додатку Д).

Надзвичайно популярними в Україні стали *Аматорські фестивалі*. Вони

об'єднують акторів-непрофесіоналів, театралів-початківців, самодіяльні трупи, дитячі й студентські колективи, музично-драматичні гуртки. Їхні постановки здебільшого побудовані на народній традиції та класичній драмі.

До цього виду мистецтва належать такі фестивалі:

- міжнародні («Драбина» (Львів), «Подільська сцена» (Кам'янець-Подільський) та «Світ ляльок» (Вінниця));
- всеукраїнські («Блакитна троянда» [271] (Луцьк), «Комора» (Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.) «Театральна осінь» (Прилуки Чернігівська обл.), «Театральне коло» (Прилуки Чернігівської обл.), «Театральний форум» (Ірпінь Київської обл.) й «FORTUNA_FEST» (Черкаси));
- регіональні та обласні огляди-конкурси («Вільна сцена» (Київ), «День театру» (Київ) «Дубенська вигородка»; ім. Всеволода Майданного (Хуст Закарпатської обл., ім. Єфросинії Зарницької (Первомайськ Миколаївської обл.), «На крилах Мельпомени» (Пісочине Харківського р-н.), «Норов» (Чернігів), «Театральна весна Кіровоградщини» (Олександрія) й «Театральний Олімп» (Луганськ)).

Зупинимося детальніше на *аматорських фестивалях*. Екстраординарним є Міжнародний фестиваль недержавного, незалежного й аматорського театру «Драбина», що відбувається у Львові з 2004 року. «Цей форум проводиться серед альтернативних, експериментальних, недержавних, незалежних та аматорських театральних колективів з України й із-за кордону. Гаслом фестивалю стало «Сучасне покоління. Час. Простір. Власна візія». Проект ґрунтується на принципах вільного пошуку нових мистецьких форм на основі діалогу між низкою мистецьких напрямків, об'єднаних навколо театру» [313].

Фестиваль «Драбина» передбачає інтерпретацію сучасності молодими людьми за допомогою сценічного мистецтва. Творчий форум пропагує відмову від обмежень у мистецтві й створює простір для як найповнішого висловлення ідей, експерименту. Програма фестивалю складається з позаконкурсної (запрошені організаторами гості та спеціальні гості) та конкурсної. Тут також відбуваються «різноманітні акції для гостей та учасників фестивалю (майстер-

класи, читання п'єс, творчі зустрічі, презентації, круглі столи, лекції та екскурсії). У межах фестивалю діють проекти: фотоконкурс «Фото п'єса», відео-проект «Відео сцена», літературні читання «Пожежна драбина», конкурс драматичних творів «Драма на драбині» [313].

Найновішим прикладом *аматорських фестивалів* є Фестиваль українського аматорського театру «День театру», що відбувається у м. Києві у 2017 року. Такий огляд театрального мистецтва – це діюча фестивальна програма, у якій беруть участь аматорські театри й дитячі, юнацькі, молодіжні, студентські театри, театри-студії та театральні колективи незалежно від відомчої приналежності. Лише в першому фестивалі взяли участь 43 театри з 17 міст України. Вони показали 47 вистав за участю 410 акторів у віці від шести до сімдесяти п'яти років. Було переглянуто постановки в різних жанрах: комедії, соціальної драми, казки, мюзиклу, фарси, пластичні вистави, театр абсурду, театр естрадної мініатюри, експериментальні постановки. Засновник фестивалю – громадська організація «Модус-Ніка» [326].

Дитячі та молодіжні фестивалі як один із різновидів *аматорських*. Вони особливо корисні для виховання покоління майбутніх театрознавців, поціновувачів театрального мистецтва, своєрідної «театральної еліти». Такі огляди не тільки сприяють виявленню та підтримці дитячих і юнацьких театральних колективів, а й створюють особливо сприятливі умови для самореалізації творчої особистості дітей та молоді, відродження національної української культури, її традицій, духовності.

Відзначимо такі дитячі та молодіжні фестивалі:

- міжнародні («Зоряний Крим» (Ялта, Лівадія), «Казковий Карнавал» (Львів), «ЛіхтArt» (Рівне), «Натхнення» (Київ), «Одеса – Інтертеатр» (Одеса), «Південні маски» (Миколаїв), «Понтійська арена» (Київ), «Птах» (Нижнє Селище, Хустський р-н.), «Рампа» (Дніпро), «Рампи дружби» (Євпаторія) й студентських франкомовних театрів (Дніпро));

- всеукраїнські («Казка у гаю» (Львів), «Маски Мельпомени» (Харків), «Мрій-Дім» (Прилуки Чернігівської обл.), «Родзинка» (Луганськ), «Світ надії –

Дивосвіт(Роздольне, Херсонської обл.), «Театрон» (Харків) й «Чудосія» (Київ));
 - обласні («Казковий калейдоскоп» (Біла Церква Київської обл.), «Казковий скарб» (Хмельницький), «Крізь терни до зірок» (Київ), «Неаполь» (Сімферополь), «Театральний калейдоскоп» (Вінниця), «Театральна мозаїка» (Дніпро), «Юні зірки Мельпомени» (Берегове Закарпатської обл.) й «Чорні вівці» (Чернівці).

Розглянемо наступні приклади дитячих і молодіжних фестивалів.

Конкурсна презентація творчості дитячих і юнацьких театральних колективів та обмін досвідом є головною метою Міжнародного дитячого театального фестивалю «Птах». Він, починаючи з 2007 року, збирає в селі Нижнє Селище Хустського району Закарпатської області талановиту молодь із різних куточків Європи. У святковому огляді беруть участь колективи аматорського характеру, але переважно вже з проявами професіоналізму. Кожен фестиваль – це триденне поєднання переглядань вистав, етюдів, участь у вечірках, майстер-класах від професіоналів, інтерактивних ігор для дітей будь-якого віку, каруселей і забав. Уже проведено сім таких масових оглядів. Організатори фестивалю «Птах», що проводитиметься один раз у два роки з 2012 року, розпочали новий проект – дитяче театральне свято «Гудзик». Воно відбувається в різних куточках Закарпаття, особлива увага приділятиметься селам, що віддалені від великих міст. Міжнародний дитячий театральний фестиваль «Птах» [312].

Десятий Міжнародний дитячо-молодіжний театральний фестиваль «ЛіхтArt» відбувся у Луцьку 2017 року. Започаткований 2005 року. Метою цього театального свята була підтримка та розвиток творчих стосунків між театральними колективами України й зарубіжжя, формування спільних поглядів на театральне мистецтво. Одним із завдань фестивалю стало виявлення особливо обдарованих дітей і молоді, розвиток їхніх талантів, обмін кращим репертуаром, виховання дітей і молоді засобами театального мистецтва, обмін досвідом у системі естетичного, патріотичного, світоглядного, морального виховання молодого покоління [260].

Стає традиційним організовувати огляди театральних вистав, створених людьми з *обмеженими фізичними можливостями*. Такі театральні форуми спрямовані на підтримку та популяризацію самобутньої творчості людей з особливостями психофізичного та інтелектуального розвитку. Це стає запорукою зрівняння можливостей таких осіб у суспільстві, одночасної їх активізації та інтеграції в нього. Серед фестивалів для людей з обмеженими фізичними можливостями варто відзначити: «Веселка» (Суми), «Сонячна хвиля» (Київ) й «Шлях» (Львів).

Соціальна реабілітація осіб із вадами психічного розвитку, сприяння розвитку їхніх мистецьких можливостей через творчість та інтеграції їх у суспільство – це основна мета Міжнародного інтеграційного театального фестивалю «Сонячна хвиля», який започаткували 2002 року. Він проводився у Києві 10 років поспіль (до 2012 р). Організації та проведення таких театральних фестивалів об'єднує зусилля дитячих та юнацьких театральних колективів східноєвропейського регіону, привертає увагу громадськості до людей з особливими потребами, нагадує про необхідність надання їм рівних можливостей для існування в суспільстві. За роки проведення фестивалю участь у ньому взяли понад 100 творчих колективів із Азербайджану, Білорусі, Ірану, Латвії, Литви, Норвегії, Польщі, Росії, Словаччини, Угорщини, Узбекистану, України, Франції та Швеції [261].

2018 р. за підтримки Українського культурного фонду (УКФ) було реалізовано ряд нових мистецьких акцій, зокрема й театально-фестивальних: фестиваль камерних опер «Оперний вікенд» (Київ), в якому синтезувалися здобутки композиторів, режисерів та виконавців, сценографів і дизайнерів-модельєрів одягу; міжнародний фестиваль сценографії та театального костюму «Львівське квадрієннале сценографії. Прев'ю»; всеукраїнський фестиваль театального мистецтва «СвітОгляд» з конкурсними номінаціями (Сєверодонецьк); міжнародні театральні фестивалі імені А. Монастирського «Мандруючі зірки» (єврейської культури), «Joy Fest» (Київ), «Слов'янські театральні зустрічі» (Чернігів) та ін. Ці заходи стали свідченням ініціативності

й активності театральних діячів у організації новітніх форм фестивалів, з однієї сторони, а також можливості державної бюджетної підтримки найбільш значимих проєктів, з іншої.

Так, 5–7 жовтня 2018 р. у Львові за підтримки УКФ та Львівської міської ради відбувся «Фестиваль сценографії та театального костюму «Львівське квадрієннале сценографії. Прев'ю». Організатори заходу та ініціатори (Львівська галерея сценографії та відомі художники-постановники Богдан Поліщук, Олег Онишак, Юлія Філяк) поставили за мету створення унікальної платформи для обміну досвідом театральних культур України та зарубіжжя, відкриття нових театральних тенденцій та поширення інформації про сценографію та театральний костюм засобами виступів та семінарів. Фестиваль став своєрідною прелюдією до запланованого 2019 р. «Квадрієннале сценографії», що проводитиметься на постійній основі кожних 4 роки. Фестиваль не мав суто театального характеру, а радше формат перформенсу, візуального мистецтва як складової театального. Захід тривав 3 дні, містив такі частини, як сценографія в просторі міста, сценографія класична (виставкова), театральний костюм (показ), а також навчально-освітню частину (у форматі TEDx). Фокусною темою квадрієнале стала «Ідентифікація», як презентація пошуків майстрів національних театральних культур (української, австрійської, угорської та ін.). А провідною ідеєю фестивалю стало посилення ролі сценографа у виставі як реалізатора задумів драматургів і режисерів, шляхом перетворення сценічного простору, акцентуації на костюмах і декораціях, світлових, лазерних, 3D-ефектах, медіа-анімації.

В рамках фестивалю відбулося вшанування творчості провідного художника-сценографа Львівської опери Євгена Лисика (1930–1991), численні майстер-класи, виставки, лекції й дискусії. Проведення заходу засвідчило зацікавленість до нього не лише глядачів, але й професійних художників, театрознавців, акторів, музикантів, фотографів, дизайнерів України, Польщі, Австрії, Угорщини та Німеччини.

Національна спілка театральних діячів України в доповнення до щорічної

(з 1992 р.) міської премії «Київська пектораль», заснувала всеукраїнський фестиваль-премію «ГРА/GRA» («Great Real Art»), а також сприяла проведенню першого всеукраїнського фестивалю недержавних театрів «Відкрита сцена».

Заснований 2018 р. НСТДУ фестиваль-премія «ГРА/GRA» не має аналогів у переліку національних культурно-мистецьких заходів загалом, і в театральній-фестивальній русі зокрема. Головна мета фестивалю-премії – об'єднання всіх театральних регіонів України, презентація їх найкращих здобутків для українського і міжнародного глядача, популяризація національного театального мистецтва в розмаїтті його жанрів, стилів, форм, аналіз провідних тенденцій його розвитку та покращення українського театральній-конкурентного середовища. Фестиваль-премія, як своєрідний театральній «ОСКАР», розрахована на участь професійних театральних колективів усіх форм власності (державні, комунальні, приватні тощо) у прем'єрних показах і шести різножанрових номінаціях найкращих вистав (драматична; виставу для дітей; музична у жанрі опери/оперети/мюзиклу; хореографічна/балетна/пластична; вистава камерної сцени; пошуково-експериментальна вистава на перетині театральних/мистецьких жанрів). «Вистави лялькового/анімаційного формату можуть бути заявлені та відзначені у всіх номінаціях» [289].

Фестиваль-премія «ГРА/GRA» запланований як щорічний захід на конкурсній основі за підсумками минулого календарного року. Після подання заявок, експертна рада фестивалю формує послідовність перегляду конкурсних вистав (у кожній номінації) упродовж року, визначає номінантів на премію, а Міжнародне журі на основі перегляду в Києві визначає переможців. Театральній колектив, до репертуару якого входить вистава-переможець, нагороджується Дипломом лауреата та грошовою винагородою на реалізацію нового творчого проекту.

За 2018 рік у «ГРІ» взяли участь понад 70 театрів України, а переможцями фестивалю стали вистави «Ангелик, що загубив зірку» Чернігівського обласного театру ляльок імені Олександра Довженка («За

найкращу виставу для дітей»); «Дідона та Еней» громадської організації «Опера Opera Ukraine» та «Біла ворона» Миколаївського академічного українського театру драми та музичної комедії («За найкращу музичну виставу у жанрі опери/оперети/мюзиклу»); «Віталік» «Дикого театру» («За найкращу виставу камерної сцени»); «Гамлет» Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Івана Франка («За найкращу експериментально-пошукову виставу»); «Вій. Докудрама» Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру імені Тараса Шевченка («За найкращу драматичну виставу»). У номінації «За найкращу хореографічну/балетну/пластичну виставу» переможець не визначений, а особливу відзнаку журі отримала вистава «Тату, ти мене любив?» Київського академічного театру «Золоті ворота».

Сьогодні фестиваль-премія ГРА стала потужним стимулом активізації театрального життя в регіонах, їх співпраці та обміну досвідом.

Розмаїтий театральний-фестивальний рух в Україні ще потребує подальшого аналізу й системного опрацювання. З метою узагальнення фестивального руху періоду Незалежності України пропонується просторово-часова театральна-мистецька карта (візуалізована на рис. 2 Додатку Д дисертації), що дозволяє охарактеризувати відсоткове співвідношення театральної-фестивальної активності регіонів нашої держави у досліджуваний період.

2.3. Типологія сучасних фестивалів театрального мистецтва

Театральне життя в сучасній Україні наповнене численними мистецькими заходами, серед яких фестивалі займають одне з чільних місць. Фестивальні традиції формувалися тривалий час і мають свою давню історію. Унаслідок еволюції вони функціонують у культурно-видовищних формах, які представляють різноманітні види мистецтва й жанрові напрями, актуалізують певні професійні проблеми, пропонують вирішення окремих із них.

О. Сичова зауважує: «Мистецькі фестивалі як сукупність явищ художньої культури можуть бути поділені за цілим рядом ознак, серед яких назовемо такі: місце проведення, періодичність, орієнтованість на певні види мистецтва або синтетичність («фестиваль мистецтв»), певні жанри й напрями, масштабність, статус (міжнародні, всеукраїнські, регіональні фестивалі), засновники й джерела фінансування, склад учасників, наявність або відсутність конкурсної складової. Відповідно до останньої з названих характеристик фестивалів, мистецькі конкурси можуть бути автономними або проводитися в межах того чи іншого фестивалю» [422, с. 258].

Відповідно до мети наших студій, слід визначити типологію (розподіл і класифікацію) сучасних театральних фестивалів України. Зробимо це на основі узагальнення та аналізу відомостей про них. Типологія представляє вид наукової систематизації чи класифікації за спільними ознаками, у яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості [489]. Це, у свою чергу, створює можливість комплексного вивчення предмета дослідження – сучасних театральних фестивалів України.

Систематизація театральних фестивалів є досить складним і багатоманітним процесом, оскільки цей мистецький рух розглядають та узагальнюють по-різному. При аналізі різних підходів стосовно вирішення цього питання, у роботі узагальнено та відзначено найважливіші критерії в розрізі означеної проблеми.

Юдов М. і Вічна А. у своїх публікаціях пропонують такі чинники систематизації театральних фестивалів як *час проведення*: «короткострокові (одноденні; ті, що проходять в кілька днів; тижневі фестивалі); середньострокові (від двох тижнів до одного місяця); довгострокові (що йдуть місяць і більше та/або потребують тривалої підготовки з питань організації)»; *місце організації та відповідної локалізації*: «стаціонарні – відбуваються в одному і тому ж місті (місці); мобільні, що проходять на різних майданчиках, в різних містах і навіть країнах»; *наявність змагальної складової*: «орієнтація на консолідацію людей, пов'язаних одним родом діяльності, і виявлення загальних

тенденцій у театральному мистецтві (фестиваль-огляд, фестиваль-демонстрація); відкрита форма змагання з метою виявити найкращого, еталонного представника (конкурс-фестиваль)»; *географія учасників*: «локальні (районні, міські, обласні); республіканські; міжнародні» [558, с. 68–70].

Згідно запропонованої класифікації слід зробити деякі уточнення критеріїв та їх змістового наповнення.

Тривалість проведення фестивалю. Будь-який театральний огляд, має чіткі календарні терміни проведення: короткострокові, середньострокові та довгострокові. Короткострокові фестивалі в Україні, що тривають від декількох днів до одного тижня, є нечисленними (Міжнародний театральний фестиваль «Мандрівний вішак» у Луцьку – три дні). Середньострокові – найбільш поширеними на території нашої держави і тривають від одного до двох тижнів (Міжнародні театральні фестивалі «Золотий Лев» у Львові – 10 днів, «Сцени людства» в Черкасах – вісім днів, «Етно-Діа-Сфера» в Мукачеві – сім днів). Довгострокові театральні фестивалі, що тривають від двох тижнів і більше, в Україні, як правило, не проходять. Такі фестивалі переважно відбуваються за кордоном, серед яких щорічний Единбургський міжнародний фестиваль (три тижні) в Шотландії (Великобританія).

Локація фестивалю розрізняється як географічна і просторова. Фестивальні заходи плануються заздалегідь у встановленому географічному просторі країни, регіону, міста, а також проводяться у відповідному до змісту просторі дійства – концертна або театральна зала, «сцена на сцені», вулиця, площа, замок, відкритий двір (open air), експериментальні майданчики – заводський цех, вокзал, підвальне приміщення, торговий центр. Це зумовлює наявність своєї аудиторії, на яку орієнтована художня концепція театального форуму. Він, як явище мистецького життя, як культурна акція, формує особливу атмосферу свята, орієнтує на показ кращих художніх колективів і виконавців, оригінальність репертуарної пропозиції, відмінної від творів стаціонарних колективів. Основне завдання фестивалю – оновити культурне життя країни, регіону, міста, створити максимально широке поле комунікації як

для професіоналів театру, так і для рядових глядачів.

Театральні фестивалі поділяються також за охопленням учасників та спеціалізацією [426].

Рівень представництва учасників. За цією категорією розрізняють всі типи фестивалів, у т. ч. і театральних (див. рис. 5):

- місцеві (учасники з одного села, району, міста);

- регіональні (учасники з однієї області, краю, землі, провінції або із цілої групи адміністративно-територіальних одиниць, що становлять певну частину однієї країни);

- національні (учасники представляють принаймні половину адміністративно-територіальних одиниць найвищого рангу національної спільноти);

- міжнародні чи міжнаціональні (учасники з різних країн)

Розрізняємо також *вікове, професійне, статусне, етнічне представництво учасників* (дитячі, молодіжні, аматорські, професійні, національних меншин, української діаспори).

Пропонується також диференціювати фестивалі за змістом їх *фінансового забезпечення* (державні, незалежні, благодійні). Сьогодні театральні фестивалі фінансуються переважно з державного та місцевих бюджетів, залучаючи кошти спонсорів, меценатів, організацій-партнерів, або ж із незалежних від держави джерел фінансування (наприклад, релігійних організацій чи транснаціональних корпорацій), можуть мати благодійні цілі (як у орієнтації на глядача з соціально незахищених верств суспільства, так і з метою збору коштів на конкретні завдання – допомога хворим, закупівля медичного обладнання тощо).

Загалом за спеціалізацією фестивалі є вельми багатогранними: театральні, музичні, хореографічні, кінофестивалі, етнічні, фольклорні, рекламні, комп'ютерного мистецтва, книжкові тощо. Вони можуть відображати віковий характер учасників – молоді та студентів, дитячі; нести стильову й часову характерність – середньовіччя, бароко, модернізм; мати торгову реалізацію – фестивалі пива, феєрверків, коміксів тощо [426].

Розрізняються *спеціалізації театральних фестивалів – тематичні* (історичні, патріотичні, персоніфіковані, різдвяні), *жанрові* (оперні, камерні, фестивалі моновистав, п'єс, драми, комедій, лялькові, вертепні), *стильові* (античного, класичного, сучасного мистецтва, фестивалі-лабораторії). Схематична диференціація театральних фестивалів унаочнена на рис. 6 Додатку Д дисертації.

Серед конкретних прикладів спеціалізацій театральних фестивалів зазначимо:

за **жанрами** – *фестивалі моновистав* («Відлуння» (Хмельницький, Київ), «Золота Хортиця» (Запоріжжя), «Марія» (Київ), «Розкуття» (Хмельницький), «Віват, актор!» (Дніпро); *фестивалі комедій* (Регіональний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини» (Чернівці), «ГаШоТю» (Київ), Фестиваль української комедії (Київ); *оперні* – фестиваль імені С. Крушельницької (Львів), «Опера в мініатюрі» (Кам'янець-Подільський), «O-FEST» (Київ), «OPERAFEST-TULCHYN» (Тульчин Вінницької обл.);

- за **стилем і часом** – сучасного мистецтва (Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва «Гоголь Fest» (Київ), античного мистецтва (Міжнародний фестиваль античного мистецтва «Боспорські агони» (АР Крим);

- за **віковим представництвом** – молодих театрів (Міжнародний фестиваль молодих театрів «Рампа» (Дніпропетровськ), Фестиваль молодих українських режисерів (Київ), Міжнародний дитячо-молодіжний театральний фестиваль «ЛіхтArt» (Рівне);

- за **статусом** – аматорські, незалежні (Фестиваль недержавного, незалежного і аматорського театру «Драбина» (Львів).

Важливим чинником класифікації виступає і *форма представлення змісту вистав* – класично-динамічна, інтерактивно-дійова, видовищна, перформативна, експериментальна тощо. Як слушно зауважує К.Станіславська, сучасна ситуація постмодерну зумовлює втрату характерного для «традиційної видовищної культури» чуттєво-інтелектуального характеру осмислення подій. «Відповідно, втрачається і поняття об'єктивності, істинності та адекватності

тексту. Наприклад: «йду до театру на виставу – чітко уявляю, яким чином буде відбуватися процес» (традиційна видовищна культура); «йду на перформанс – не уявляю, що там побачу» (постмодерністська видовищність)» [466]. Відповідно, на театральних фестивалях спостерігаються не тільки традиційна видовищна культура, а й постмодерністська видовищність. Стосовно першої форми представлення, то ми стикаємося із різноманітною тематикою, наприклад: *різдвяне дійство* на Міжнародному фестивалі «Різдвяна містерія» (Луцьк), *перше сценічне прочитання* на Всеукраїнському театральному фестивалі «Коломийські представлення» (Коломия), *дуетні спектаклі* на Міжнародному театральному фестивалі дуетних вистав «Ноїв ковчег» (Севастополь) чи *моновистави* на Відкритому театральному фестивалі моновистав «Золота Хортиця» (Запоріжжя). Постмодерністська видовищність спостерігається на Фестивалі нетрадиційних жанрів мистецтва «Вивих» (Львів). На сучасних театральних фестивалях представлена також *анімація* – Фестивалі театрів ляльок та інших форм сценічних анімацій «ANIMA» [75] (Харків); *нові проекти* на Міжнародному фестивалі сучасного мистецтва «Гоголь Fest» (Київ); *вулична форма* представлення на Міжнародному театральному фестивалі «Золотий лев» (Львів); *вистави із залученням глядача* на фестивалі «PORTO FRANKO GOGOL FEST».

Аналіз фестивального театального руху дозволив диференціювати дійства не лише за географією й тематикою їхнього проведення, зумовленими традиціями регіонів України, а й за поставленими конкретними мистецькими та культурологічними завданнями. Це, зокрема, *експериментальні пошуки в режисурі, композиції* («Катерина» за поемою Т. Г. Шевченка у постановці Богдана Ревкевича – переможець XI Всеукраїнський фестиваль молоді режисури «Тернопільські театральні вечори. Дебют»), *музичному* (мюзикл «DIVKA» Львівського драматичного театру імені Лесі Українки у постановці Олексія Коломійцева підкорила Фестиваль сценічного Мистецтва «Час Театру») і *сценічному оформленні, пластиці* (вистава «Король-Олень» режисера Віри Мішньової Театру пластичної драми на Печерську отримала нагороду «за

створення пластично-зорового образу» та стала переможцем на театральному фестивалі «НІМФА»), *мовленнєвій виразності, акторській грі*.

Значну сферу для аналізу визначає тематична розмаїтість обраних фестивальних вистав. Вона передбачає збереження традицій українського театру (зокрема, музично-драматичного), і його відкритість до сприйняття кращих надбань театральної культури інших етносів.

Сьогодні більшість театральних фестивалів в Україні відбувається на конкурсній основі, а номінації охоплюють відзначення як драматичних творів, так і окремих митців – драматургів, режисерів, сценографів, композиторів, акторів та ін. Конкурсне підґрунтя фестивалів також може слугувати критерієм їх відмінностей.

В межах багатьох сучасних театральних фестивалів відбуваються зустрічі, лекції, круглі столи, дискусії, презентації, майстер-класи, воркшопи (практичні колективні семінари), що надає їм не лише пізнавальну, але й навчально-освітню функцію.

Окремої уваги в класифікації заслуговують мистецькі міждисциплінарні фестивалі з театальною складовою «GOGOL-FEST», «PORTO-FRANKO», «Mykolaiv ART Week: ІДентифікація». У площині функціонування таких фестивалів взаємодія окремих видів мистецтв – музичного, театального, хореографічного, фотографії, кіно, вуличних шоу (піротехніки, жонглювання, живих скульптур, мімів, ходулістів та ін.).

Експериментальними постають і нові форми театральних заходів – шоукейс-фестиваль (молодих талантів), festive видовища тощо.

Отже, типологія відіграє важливу роль у дослідженні та вивченні будь-якого мистецького напрямку, оскільки вона класифікує та розподіляє один об'єкт дослідження на численні складові, які схожі за своїми ознаками та характеристиками.

Таким чином, задля повноти розуміння сучасного театального мистецтва та його напрямів розвитку в другому розділі досліджено всі змістовні складові формування системи проведення театральних фестивалів, які поділяємо на дві

масштабні категорії: професійні та непрофесійні.

Розглянута мистецька площина міжнародних, всеукраїнських і регіональних театральних фестивалів, дозволила отримати інформаційно-довідкове узагальнення про активність окремих областей у загальному театральній-фестивальному русі України, а також національне представництво театрів на міжнародній фестивальній арені.

За результатами типологічного дослідження театральних фестивалів, що представляє вид наукової систематизації чи класифікації за спільними ознаками, у яких фіксуються найважливіші структурні або функціональні особливості, театральні фестивалі України розділено на окремі складові й оцінено їх. Це дало можливість досить точно зрозуміти мету та завдання кожної складової, зокрема стосовно географії й тематики їхнього проведення; поставлених конкретних мистецьких та культурологічних завдань; тематика обраних фестивальних вистав.

Основні положення розділу розкриті в публікаціях авторки дисертації [426], [427].

Для матеріалів розділу використовувалась література [3, 5–7, 15–17, 19, 23, 24, 26, 29–34, 40, 42, 44, 48, 52, 57, 65–69, 71, 73–75, 81, 83, 85, 87–89, 92, 97–98, 103, 106, 108–109, 113–115, 118, 121, 126, 132–134, 144, 155, 157–159, 162–164, 167, 169, 174–175, 177–178, 190–196, 201, 203, 210–211, 217, 221–222, 226, 238, 240–243, 245, 247, 249, 252, 254, 259–261, 271, 281–282, 285, 289, 292–293, 296–297, 300–301, 305–306, 311–319, 324–326, 335, 356, 332, 336–338, 348, 359, 364, 368, 370, 374, 382–383, 389, 404–406, 411, 418, 422–423, 425–427, 438, 441, 445–446, 452–454, 456–457, 468, 472–473, 477, 483, 487, 489, 500–502, 506, 519, 520, 526–527, 535–538, 542–543, 549–550, 558, 564, 567].

РОЗДІЛ 3

ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТЕАТРАЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ В УКРАЇНІ

Сучасне театральне життя в Україні насичене численними мистецькими акціями – новими постановками та фестивалями. Вони пропонують вирішення широких творчих завдань, актуалізацію певних професійних проблем. У культурно-мистецькому просторі України фестивальний рух стає універсальним комунікативним чинником, що встановлює, підтримує і стимулює суспільні й художньо-творчі зв'язки. Театральний фестиваль – як складова загального фестивального руху – дає можливість по-особливому побачити зміст цього мистецького процесу. Його перебіг засвідчує цілеспрямований пошук новаторських ідей, реалізації нетрадиційних рішень, розвиток інноваційних форм роботи акторів і режисерів, творчих пошуків інсценізаторів. Такі зусилля митців спрямовані на головне у їхньому житті й професії – заохочення глядача до відвідування театру. Аналіз організації театральних фестивалів, зокрема в Україні, є актуальним для вивчення, оскільки його результати дозволять визначити нові перспективи у розвитку театального мистецтва, сприятимуть налагодженню взаємодії та втіленню різних новаторських ідей майстрами театру.

Театральне життя в українському культурному середовищі за часів Незалежності активізується не лише шляхом гастролей, а саме в межах театральних фестивалів упродовж календарного року. Театрально-фестивальний рух сформував новий регламент культурного життя та нову модель взаємодії з мистецтвом, «споживання» його творів і задоволення широких естетичних потреб громадян.

Фестиваль відіграє важливу роль у розбудові українського театру. Він є простором, у якому можна презентувати для широкого кола глядачів нові та креативні вистави. Святкове дійство представляє собою своєрідний комунікативний простір – спілкування та взаємну співпрацю акторів,

режисерів, критиків. Проходить особливо корисним обмін досвідом, виникають ідеї нових спільних проєктів. Такі зустрічі стають етапом рішучого звільнення від радянських стереотипів у поглядах на театральне мистецтво й перехід до сучасного європейського прочитання.

Загалом матеріали про театральні фестивалі України переважно представлені в періодиці та на веб-сайтах установ культури й театрів. У 2010 р. створено всеукраїнську віртуальну театральну портал-мережу «Український театральний простір», що знайомить із широким колом відомостей про понад 112 театрів і діяльність 81 драматурга [498]. На порталі також запропонована інформація про театральні фестивалі і репертуар колективів.

3.1. Специфіка фестивального руху періоду Незалежності

Театральний фестиваль, як соціокультурне явище, є однією з важливих і прогресивних складових процесу культурного розвитку суспільства в цілому. Фестивальний рух – яскравий показник театального процесу, що нині активно розвивається в Україні. За останні десятиліття (особливо в період незалежності) з'явилося чимало поважних театральних фестивалів, які стали традиційними і популярними не зважаючи на складні соціально-політичні чи економічні обставини.

Актуальність теми вивчення театральних фестивалів нині набуває особливої уваги. Адже саме тут є можливість презентувати широкому колу глядачів творчі досягнення митців, відкривати нові імена та пропагувати забуті, тому фестивальний рух є не лише одним із найдієвіших засобів збереження культурних пластів, традицій українського народу, а й стимулом для популяризації театального мистецтва в суспільстві, сферою професійного взаємного обміну досвідом.

Фестивальний театральний рух України характеризується яскравою різножанровістю, проте нерівномірністю функціонування. Чимало театральних фестивалів мають значний творчий потенціал, успішно розвиваються, інші

втрачають своє значення і зникають із мистецького поля. Причинами останнього служить брак організаторського хисту, спільних колективних ідей та художньої обдарованості фундаторів, запрошених ними учасників. Часом основною причиною занепаду фестивалю, його зникнення з мистецького обрію є брак фінансування. Попри увагу зацікавлених глядачів і театральних критиків, які активно відгукуються в пресі про окремі фестивалі, театральний рух ще недостатньо досліджений як широкомасштабне мистецьке явище в Україні. На прикладі окремих яскравих українських фестивалів спробуємо узагальнити основні тематичні напрями і жанрові пріоритети в сучасному театральному мистецтві [168].

Оскільки, нині суспільство втомлене повсякденними труднощами й складною соціально-політичною ситуацією, воно шукає шляхи «втечі» від проблем, при цьому часто звертається до комічного жанру. Відомий кінорежисер Вуді Аллен писав: «Єдина різниця між комедією і трагедією в тому, що в комедії люди знаходять спосіб справитися з власними трагедіями» [59]. Комедія популярна, бо створює підґрунтя гарного настрою, є відображенням реальності крізь призму комічного. Мета будь-якої комічної п'єси викликати сміх. Науковцями доведено, що він відіграє важливу роль в фізіологічному, психічному і моральному станах людини, адже не тільки знімає розумову й фізичну напругу, а й позитивно діє на імунну систему. Саме тому комедія користується великою популярністю серед поціновувачів театального мистецтва.

Комедія (грец. κωμῳδία, від κωμῳζ – весела процесія і ᾠδή – пісня) – це драматичний твір, у якому засобами гумору та сатири викриваються негативні суспільні та побутові явища, розкривається смішне в навколишній дійсності чи людини [234]. Як і трагедія, цей жанр зародився у стародавній Греції. Його засновником вважають Арістофана (450 до н. е. – бл. 385 до н. е.), а теоретиком філософії комічного – Арістотеля (384 до н. е. – 322 до н. е.). Комедія, доброзичливо жартівливо чи саркастично досліджуючи людську природу, висміювала вади характеру, вчинків і поведінки людей чи суспільних груп, їх

помилки.

За принципом організації дії розрізняють комедію ситуацій (станів) і характерів (вдач). Комедії *ситуацій (станів)* ґрунтуються на хитромудрій інтризі, збігу обставин, переплетенню чи нагромадженню певних смішних ситуацій, а комедія *характерів* або *вдач* – на висміюванні людських недоліків, вад особистості, гіпертрофованих чи однобоких ідей, її моральної поведінки [485].

За сюжетними типами комедія може бути побутовою та ліричною. За характером комічної мови існує гумористична, сатирична, трагікомедія, комедія дель арте [485].

Більш детальна диференціація комедії запропонована теоретиком театру Патріс Паві: антична, комедія-балет, бурлескна, висока та низька, героїчна, дель арте, епізодна, «ерудита» (вчена комедія), звичаїв, ідей, інтриги, настроїв, характерів, ситуаційна, слізна, чорна, іспанська, нова, пасторальна, салонна, сатирична [330].

Витоки української комедії – у скомороших дійствах, інтермедійній частині шкільної драми та вертепу XVII–XVIII ст. Подібно до кращих зразків європейської комедії, національними авторами першої половини XIX ст. пріоритетно розглядалося родинне життя героїв, їхні побутові взаємини (І. Котляревського «Москаль-чарівник», Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці», П. Котлярова «Любка»). Потворні явища дійсності, розвінчання неуцтва, тупості, здирства та «крутійства», моральної деградації дворянства втілені в комічних творах Г. Квітки-Основ'яненка «Шельменко-денщик» [485].

У другій половині XIX ст. з'явилися комедії, які розкривали життя та побут українського народу в нових суспільно-історичних умовах (у творах Михайла Старицького, І. Карпенко-Карого, М. Кропивницького, І. Франка). Традиції української комедії були продовжені у творах класиків літератури XX ст. Одна з перших комедій цього часу – «Рожеве павутиння» Якова Мамонтова [485]. Але вершини свого розвитку комедія досягла у творчості представника розстріляного відродження М. Куліша, який відродив український театр у XIX

ст. Зокрема відомими стали п'єси, поставлені в «Березілі», які, як і п'єси інших талановитих драматургів, є актуальними й до нині.

Сучасні глядачі мають можливість бачити комедійні спектаклі у різних інтерпретаціях сучасних режисерів, зокрема на сценах театральних фестивалів. Серед них найяскравішими зразками останніх десятиліть слід виокремити вистави «Москаль-Чарівник» І. Котляревського бориспільського театру на I відкритому театральному фестивалі в Обухові Київщина; «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка чернівецького театру на Першому фестивалі сценічних мистецтв «The theatre time / Час театру» (Івано-Франківськ); «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка херсонського театру на VI міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» (Херсон); «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого черкаського театру на Міжнародному театральному фестивалі «Сцена людства»; «Гроші» (за п'єсою І. Карпенка-Карого «Сто тисяч») київського театру на Міжнародному театральному фестивалі «Золотий лев» (Львів); «Отак загинув Гуска» М. Куліша коломийського театру на Всеукраїнському фестивалі «Тернопільські театральні зустрічі. Дебют» (м. Тернопіль); «Тьотя Мотя приїхала» (за мотивами п'єси М. Куліша «Мина Мазайло») донецького театру на Міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» (Херсон); «Фараони» Олексія Коломійця київського театру на Міжнародному театральному фестивалі дуетних вистав «Ноїв ковчег» (Севастополь) та ін.

Стало популярним, щоб урочисте відкриття та закриття театральних фестивалів відбувалися за участю мімів. Мімічне мистецтво – це вид комедії у вигляді коротких імпровізаційних сценок сатиричного характеру. Воно в Україні особливо поширене завдяки театрам мім: Мім-Театр «IF» (Івано-Франківськ), театр тиші «Міми НаНіМо» (Львів), мім-театр «HAPPY PEOPLE» (Київ), театр-студія «Мім-Арт» (Львів) та ін.

Вибір більшістю театральних режисерів жанру комедії зумовлений, на наш погляд, потребою донесення до глядача нікчемності людських вад. Не випадково китайський філософ Конфуцій (551 до н. е. – 479 до н. е.) казав:

«Скаржитися на неприємну річ – це подвоювати зло, сміятися з неї – це нищити його» [204].

На театральних фестивалях вистави комедійного жанру користуються незмінним успіхом. На більшості дійств саме спектаклі такого жанру часто стають переможцями. Для прикладу, на XVIII Міжнародному театральному фестивалі «Мельпомена Таврії» [36, 238, 243, 349, 355, 391, 451, 506, 510, 511, 512, 533, 545, 546], який проходив у Херсоні в 2016 році, гран-прі фестивалю присуджено Чернігівському обласному академічному українському музично-драматичному театру імені Т. Шевченка за представлену виставу «Комедію помилок» В. Шекспіра. Безперечним переможцем Одеського фестивалю театрів «Молоко – 2016» стала також комедія – вистава Рівненського українського обласного академічного музично – драматичного театру «Каліка з острова Інішмаан» Мартина Макдонаха та ін. Мабуть тому, особливої уваги заслуговують фестивалі, на яких не тільки переможцями стають вистави комедійного жанру, а й усі учасники представляють цей вид драми.

Унікальним в Україні є *Регіональний фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини»*. Його мета – пропаганда театального мистецтва, зокрема найоптимістичнішого драматургічного жанру – комедії, із залученням кращих професійних театрів України, а також колективів з-за кордону [167]. Він створений 2003 року й постійно проводиться на базі Чернівецького академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської.⁴

Він проводиться щорічно із 2003 року (рисунок 7). Винятком стали 2008 рік (рік повені) та 2014 (через події на Сході України).

Мистецький огляд також має свою символіку – зображення архітектурного ансамблю Чернівецького театру та герба Буковини, і власні музичні позивні – пісня «Черемшина» (музика Василя Михайлюка, слова Миколи Юрійчука) [328].

Засновниками фестивалю є Міністерство культури і туризму України, Львівське регіональне відділення Національної спілки театральних діячів України, Чернівецька обласна державна адміністрація, Управління культури і туризму Чернівецької обласної державної адміністрації, Чернівецький академічний обласний український музично-драматичний театр імені Ольги Кобилянської.

З кожним роком фестиваль стає все популярнішим, і в перспективі може отримати офіційний статус «міжнародного». За роки існування у ньому взяли участь близько 30-ти різних театральних колективів зі Львова, Рівного, Тернополя, Чернігова, Івано-Франківська, Вінниці, Луцька, Києва, Мінська, Ясса та інших міст [328]. Було показано 100 різнопланових комедій, відвідувачами яких стали десятки тисяч глядачів.

Фестиваль сприяє формулюванню оптимістичного світогляду й патріотизму громадян України, культурному і естетичному вихованню глядачів на найкращих здобутках українського театрального мистецтва, а також інших національних культур. У межах фестивалю під час творчих зустрічей і прес-конференцій відбувається обмін досвідом роботи: творчих працівників театрів (артистів, директорів, режисерів, сценографів, художніх керівників), обговорення та вирішення проблем розвитку національного театрального мистецтва, їхнього взаємозбагачення, розширення співпраці між театрами.

За підсумками фестивалю серед учасників визначаються переможці, яких нагороджують почесними грамотами, дипломами, цінними подарунками за такими номінаціями: «за творче освоєння національних традицій і високий рівень художнього втілення класичного драматургічного твору у виставі»; за найкращу «виставу», «режисерський задум та втілення», «сценографію вистави», за найкраще «музичне вирішення вистави», «пластичне вирішення вистави», «виконання партії у музичній виставі», «акторський ансамбль», «головну жіночу роль», «головну чоловічу роль», «жіночу роль другого плану», «чоловічу роль другого плану». Така широка палітра номінацій зумовлена саме тим, що в основі фестивалю один театральний жанр – комедія, яка представлена різними формами [167].

Особливістю фестивалю є і варіативність номінацій. У 2012 році окрім основних були також «Народний театральний критик», «Найактивніший глядач» і «Найкраще висвітлення фестивалю» (для ЗМІ). На ювілейному, Десятому фестивалі, родзинкою стали спеціальні відзнаки «Коронація слова», «Золоті оплески», «Майбутнє української сцени» та «Лицар сцени» (за

багаторічне віддане служіння театру).

Переможців визначає компетентне журі. Новинкою Десятого ювілейного фестивалю стала паралельна основному журі незалежна оцінка від «альтернативного журі», котре також обирало своїх фаворитів.

Традиційно кожний фестивальний день у Чернівцях завершує «Форум на канапі» (вільні обговорення вистав після їхнього завершення). У 2012 році, в останній день фестивалю, відбувся незвичний форум – «Форум на канапі для драматургів» за їх участю, завідувачів літературною частиною театрів-учасників фестивалю, журі, а також ЗМІ й усіх бажаючих. Обговорювався сучасний стан української драматургії, зокрема жанру комедії [167].

Хоча жанр «комедія» чітко визначений у положенні фестивалю, учасники не завжди презентують «чисті» жанрові зразки, а синтезовані, як, наприклад, феєрія-бурлеск за мотивами однойменної поеми І. Котляревського «Енеїда» (Івано-Франківський театр, 2015 р.), жарт на дві дії «Руководство для желающих жениться» за А.Чеховим (Миколаївський театр, 2012 р.), п'єса на одну дію за повістю Леопольда фон Захера-Мазоха «Венера в хутрі» (Львівський театр, 2010 р.). Хоча вистави не завжди за жанром відповідають сфері фестивалю, але є видовищними і користуються успіхом серед глядачів.

За 12 років існування фестивалю були зіграні вистави за творами близько 100 драматургів і письменників. Найпопулярнішими авторами комедій фестивалю є В. Шекспір і М. Гоголь. Англійський драматург Рей Клуні й український письменник і драматург Анатолій Крим посідають друге місце у рейтингу за кількістю зіграних спектаклів за їхніми творами. Не менш популярні комедійні твори російського драматурга А. Чехова та українського І. Карпенка-Карого. Завершують позицію лідерства французький сценарист Роберт Ламуре, український письменник І. Франко та французький композитор, засновник оперетти Жак Оффенбах. Решту спектаклів за творами інших авторів на комедійному фестивалі «Золоті оплески Буковини» були зіграні лише один раз.

Комедійний жанр дуже багатогранний. Глядачам фестивалю було

репрезентовано такі жанрові різновиди, як трагікомедія, комічна трагедія, лірична комедія, водевіль, феєрія, феєрія-бурлеск, пародія, комедія-притча, казка, комедія для дорослих, театральний роман та ін. Окрім традиційних були представлені форми вуличних вистав. моновистав, лялькових постановок. Найбільше зацікавлення глядачів отримали музична комедія: мюзикл, комедія-опера, оперетта, опера-буфф.

Відносно новий фестиваль комедії «ГаШоТю» був заснований і вперше проведений у Києві 2015 року. Фестиваль проводиться в таких наступних напрямках: театр (сучасна драматургія, спектаклі); кіно (короткометражні, анімаційні, дитячі фільми та сценарії); література (літературні та естрадно-літературні твори); академія комедії (майстер-класи для сценаристів, режисерів, акторів, драматургів та інших діячів мистецтва). Цей універсальний мистецький захід у майбутньому може стати основним підґрунтям для розвитку сучасного комедійного жанру [2].

Аналіз комедійного жанру на українських театральних фестивалях дозволив робити такі окремі висновки.

Комедія є одним із найдавніших жанрів мистецтва, але найяскравіше вона проявила себе в сучасному театрі. Цей жанр є надзвичайно популярним і до нині, тому він часто реалізовується на сценах театральних фестивалів.

Унікальним комедійним фестивалем в українському театральному мистецтві є «Золоті оплески Буковини». Він уже більше десяти років поспіль об'єднує як мистецьку еліту, так і пересічних глядачів. Удало створивши своєрідну «територію театального мистецтва», де панує єднання та взаєморозуміння, фестиваль відвідали численні колективи, які представляють різні регіони України та сусідні держави.

За час фестивалю були репрезентовані класичні театральні зразки світових драматургів В. Шекспіра, Жан-Батиста Мольєра, Карло Гольдоні, Брендона Томаса, Р. Куні, письменників Джованні Боккаччо, Александро Фредрі, Васіле Александрі та ін., інсценізації світової та української літературної творчості І. Франка, М. Гоголя, Я. Стельмаха, М. Куліша,

І. Карпенка-Карого, А. Чехова, І. Котляревського, М. Кропивницького, а також сучасних українських та зарубіжних авторів. Загалом репертуарна тематика фестивалю засвідчила, що представлені комедії спрямовані на висміювання негативних рис суспільства загалом й окремої особистості, зокрема, – суспільної байдужості, інфантилізму, цинізму, прагматизму, лицемірства, егоїзму, духовної порожнечі. Все це за допомогою сміху спонукає глядача боротися з людськими вадами, які є перешкодою до осмислення вічних цінностей.

На сучасному етапі розвитку театрального мистецтва особливістю фестивалів є їхня тематична різноманітність і багатогранність. Кожен із них є неповторним і несе в собі не лише культурне збагачення для глядача, але є і неабияким поштовхом до вдосконалення учасників зокрема та театру загалом.

Одним із новітніх, прогресуючих українських фестивалів став *Міжнародний театральний фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія»*. Його унікальністю на теренах України є те, що основу утворює жіноча монодрама. Започаткований 2004 року в Україні. Цей театральний форум не має аналогів у світі. До участі в ньому залучається широке коло актрис різних країн, яке постійно розширюється.

Аналіз динаміки функціонування Міжнародного театрального фестивалю жінок-актрис «Марія» зумовлює і супутні завдання: визначення жанрової специфіки театрального фестивалю; тематичного спектру вистав; загальної ролі фестивалю в сучасному культурно-мистецькому просторі України й Європи [425].

Монодрама – різновид драми, призначений для виконання одним актором. До монодрам відноситься: п'єса-монолог, драматична мініатюра, побудована у формі розмови із безмовним персонажем тощо. Монодрамою називають також драматичний твір із двома й декількома дійовими особами, ролі яких виконує один актор [569].

Теоретичними засадами дослідження жанру моновистави стала праця Миколи Євреїнова (1879–1953) – російського режисера, історика театрального

мистецтва – «Введення в монодраму» (1909). Монодрама (за принципом театральної теорії М. Євреїнова) – це розгортання сценічних подій, що ніби проходять крізь свідомість героя або одного з діючих осіб; вона полягає в драматичному уявленні, представляє навколишній світ таким, яким він усвідомлюється дієвою особою «в будь-який момент його сценічної дійсності й змушує кожного з глядачів увійти в положення цієї особи, зажити його життям» [123].

Прикладом функціонування жанру моновистави став створений 1989 року український «театр одного актора» «Крик» (Дніпро), засновником якого є народний артист України, актор і режисер Михайло Мельник (нар. 1957). Він відтворює весь сучасний світ із його проблемами й негараздами, чим якісно й тематично не відрізняється від інших нинішніх моновистав, успіх яких у тому й полягає [274].

Моновистава, як окремий різновид, сформувалася достатньо давно і вже має свої основні види:

- 1) вистава первинно розрахована для одного сценічного виконавця;
- 2) вистава для декількох виконавців, що адаптована для одного актора;
- 3) створення концертної літературної композиції творів (віршів, новел), послідовність який будується у певній подібності до лірико-драматичних сюжетів [274].

Сценічне вирішення моновистави зумовлює величезну відповідальність всіх до неї причетних. Режисер у такій виставі залишається дещо «в тіні». Головним завжди є виконавець і його талант перетворення в героя (героїв). Бо виконавець в театрі одного актора – не просто актор. Він одночасно автор, актор, читець, режисер [12].

Фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія» присвячений першій народній артистці України Марії Заньковецькій, яка була однією з найяскравіших актрис у театральному просторі кінця XIX - початку XX століть, корифеєм української сцени. Автором проекту-фестивалю «Марія», його художнім керівником, директором, ідейним натхненником є народна артистка

України, лауреат Національної премії ім. Тараса Шевченка, актриса Національного драматичного театру ім. Івана Франка Лариса Кадирова [156].

Щорічний фестиваль присвячується знаменній даті української або світової культури: творчості М. Заньковецької, М. Гоголя, А. Чехова, лауреата Нобелівської премії Габрієля Гарсії Маркеса.

Метою фестивалю є плекання, культивування та представлення можливостей універсальної мови театру, вшанування пам'яті першої Народної артистки України М. Заньковецької, популяризація кращих світових здобутків виконавської майстерності актрис, сприяння активної інтеграції українського театру до світового театрального процесу [425].

Центральною темою є доля жінки, що є своєрідним лейтмотивом фестивалю. На сцені представлена широка галерея жіночих образів, адже в усі часи й у всіх народів було своє бачення справжньої жінки, і кожен драматург по своєму зображав її в залежності від епохи. У монодрамах фестивалю вражають різноманітні жіночі образи, які є творчим здобутком надзвичайно талановитих актрис з різних європейських країн [17]. Зокрема, варто відзначити такі вистави: «Леді Макбет» за В. Шекспіром, «Смерть Офелії» за Станіславом Виспянським, «Стара жінка висиджує» Тадеуша Ружевича, «Душечка» А. Чехова, «Вигнання до Раю» Нуї Раппа, «Музична зустріч М. Заньковецької та А. Чехова», «Ніхто» Ніни Берберової, «Чайка» А. Чехова, «Сон» Т. Шевченка, «Зламани нігті. Марлен Дітріх» Ромуальда Віша-Покойського, «Театральність» Бернара-Марі Кольтеса, Лукаша Ріппера, Міхала Вальчака, «Кравець з Інвернессу» Метью Заєця, «Жінка, яка увійшла в двері» Родді Дойла, «Фантазія для скрипки та кохання» за романом Шолом-Алейхема, «Плач Медеї» Сашо Журцера, Мойтіни Журцер, «Марсель» Акопа Казанчяна, «Мати Мейра та її діти» Керола Свіфта, «Діва» М. Гауер, «Співають нічні пастухи» Зм. Бядуля, Г. Дягилєва, «Момент кохання» за творами В. Винниченка, «Мій Вільям Шекспір» Анжея Северина, «Федра», «Мій труп» (сценарій, режисура та сценографія Богуслава Керца), «Людський голос» Жака Кокто, «Сара Бернар. Наперекір усьому» за п'єсою З. Хшановського та

Л. Кадирової, «Марія. Коли розлучаються двоє», присвячену М. Заньковецькій та інші.

Театр одного актора викликає різну реакцію в мистецькому світі. З одного боку – співпереживання з драматичними акторами, які повною мірою не мають змоги творчо реалізувати себе, а часом вимушено обирають вид монотеатру як максимально незалежну (наскільки це можливо в їхній професії) форму «захисту від режисерської байдужості». З іншого – захоплення одинаками- особистостями, які мають професійну мужність і талант «атакувати» глядацький зал своєю енергетикою, утримувати його увагу власною харизмою [300].

Унікальним явищем фестивалю є швидкі темпи його розвитку, що зумовило зацікавленість зарубіжного учасника. За 15 років існування Міжнародного театрального фестивалю моновистав жінок-актрис «Марія» в ньому взяли представники країн Азербайджану, Білорусії, Великої Британії, Вірменії, Єгипту, Ізраїлю, Німеччини, Польщі, Росії, Словаччини, Словенії, США, Угорщини й Японії. Вони продемонстрували високу майстерність і культуру своєї держави. Цікавим фактом є те, що постановка вистав відбувалася мовою оригіналу, без синхронного перекладу, цим самим підкреслюючи універсальність сценічної виразності світового театру [345].

«Марія» – фестиваль жіночих моновистав, утім, 2013 року вперше було показано чоловічу моновиставу. Її зіграв шотландський актор Метью Засць. Ця постколоніальна у своїй суті драма побудована на автобіографічному матеріалі – історії життя родини батьків Метью, яка під час Другої світової війни емігрувала в Шотландію. Це глибока психологічна драма, яка ставить перед глядачем запитання «Звідки ми? Де наше коріння?» і, зрештою, «Хто ми?» [110].

До програми фестивалю додалась 2014 року ще одна чоловіча моновистава «Момент кохання» [481] за оповіданням Володимира Винниченка. У постановці за його твором брав участь Міністр культури України – Євген Нищук. Зовнішня фабула будується на основі майже пригодницького сюжету, –

нелегальний перехід молодими людьми кордону. Це дозволило проникнути глибше: мова йде про подолання ще й інших меж уже суто психологічних [406].

Аналіз згаданого огляду моновистав жінок-актрис «Марія», підводить до таких висновків:

1. Визначальною рисою та особливістю фестивалю є домінуючий жанр моновистави, що не лише його кардинально відрізняє від інших, а й дає неабиякий поштовх для розвитку й удосконалення театрального мистецтва в цілому.

2. Фестиваль є чудовою можливістю для актора-одинака проявити свій талант і реалізувати весь потенціал, зокрема при виборі виставу, яка до душі, власне, виконавця. Зрештою, крізь призму гри на сцені, він не тільки реалізовує себе, а й дозволяє глядачу відкрити цілий всесвіт талановитої гри, виконаної однією людиною, що сильніше розвиває уяву глядача, краще виховує в ньому передовсім високі естетичні цінності.

3. Вдало підібране місце проведення фестивалю, адже він традиційно відбувається в культурному центрі України – Києві, куди з усіх її куточків зручно завітати та відвідати при цьому захоплюючі екскурсії містом, що входить у програму святкового огляду вистав.

4. Фестиваль за географією охоплює всі регіони країни, залучає гостей із за кордону. Були представлені учасники із Азербайджану, Алжиру, Білорусії, Великої Британії, Вірменії, Єгипту, Ізраїлю, Іспанії, Литви, Німеччини, Польщі, Росії, Словаччини, Словенії, США, Угорщини й Японії, які грали вистави мовою оригіналу.

5. На фестивалі були репрезентовані класичні театральні зразки М. Гоголя, Т. Шевченка, В. Шекспіра, А. Чехова, інсценізації творів В. Винниченка, Шолома-Алейхема, а також сучасних українських і зарубіжних авторів.

6. Щороку на фестивалі відкриваються нові імена поетів, філософів, теософів, людей великої долі, які по-особливому вчать присутніх високих духовних цінностей [397].

Міжнародний театральний фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія» має всі перспективи продовжувати розвиватися в майбутньому. Запорукою цього є те, що в його учасників безмежний океан ідей, мотивів, прагнень, які чекають своєї реалізації.

Фестивальні процеси в Івано-Франківській області (Прикарпаття) стали яскравим зразком регіональної площини проведення театральних заходів різного рівня. Івано-Франківщина має потужні мистецькі театральні традиції, що беруть свій початок ще від Гуцульського театру Гната Хоткевича та аматорських українських театрів Станіслава й Коломиї. Сьогодні на Прикарпатті діють два професійні театри – Коломийський академічний обласний український драматичний театр ім. І. Озаркевича (започаткований 1848 р., відновлений 1989 р.) та Івано-Франківський національний⁵ академічний музично-драматичний театр імені Івана Франка (з 1939 р.). Найвідомішими в театральньо-фестивальному русі Прикарпаття, знаними за межами України є всеукраїнський фестиваль «Прем'єри сезону», міжнародний фестиваль лялькових театрів «Обереги» (м. Івано-Франківськ), міжнародний фестиваль «Коломийські представлення» (м. Коломия), а фестиваль «The theatre time» – «Час театру» (Івано-Франківськ) започаткував новий хронологічний відлік театального життя краю. Вони вже стали традиційними в театральному середовищі регіону (див. таб. 1).

Окрім того, упродовж останніх років яскраво зарекомендували себе театральні локації в межах мистецьких фестивалів «Карпатський простір» («CARPATHIAN SPACE») та «Порто-Франко» («PORTO-FRANKO»). Доповнюють список фестивалів і найрізноманітніші аматорські театральні дійства з нагоди Великодня, свята Івана Купала, відзначення Різдва тощо.

У палітрі українського театального руху фестиваль «Коломийські представлення» посідає гідне місце. Першочергово, це пов'язано з історією самого мистецького осередку, адже Коломийський театр був першим на західноукраїнських землях, де зазвучала на сцені українська мова. З нагоди 160-

⁵ З 2019 року.

річчя заснування театру, 2008 року започаткували *Всеукраїнський театральний фестиваль сценічних першопрочитань «Коломийські представлення»*. Відтоді щороку в столиці Покуття проходить ця неординарна мистецька акція, що широко висвітлюється журналістами в ЗМІ (на телебаченні, радіо, у столичній і місцевій пресі – газетах «Галичина», «День», «Час»). У 2018 році святкування 10-тої річниці фестивалю відбувалося паралельно урочистостям з нагоди 170-ліття від часу заснування Коломийського театру. Окремі фестивальні акції проаналізовані відомими театрознавцями С. Максименко, А. Підлужною, у фахових виданнях (зокрема, «Просценіум») [244]. Висвітлювались події фестивалю і в періодичній пресі [13, 61, 170—173, 193, 194, 250, 351, 354, 358, 371, 372, 388, 398—403, 428, 494, 515, 561 та ін.] Проте загальний мистецький перебіг й узагальнення творчих здобутків на «Коломийських представлень» не ставали предметом наукового вивчення. Тому, постала проблема аналізу їхньої динаміки, тематики, жанрової специфіки в контексті українського театрального фестивального руху.

Звичайно, ідея презентації нових сценічних постановок не є оригінальною, адже багато фестивалів мають у своїй програмі саме такі завдання (навіть івано-франківський фестиваль носить назву «Прем'єри сезону»). Усе ж коломийський фестиваль присвячений для виявлення створення умов новому погляду на сценічні вирішення вже відомих п'єс.

У фестивалі «Коломийських представленнях» беруть участь численні театральні колективи з різних міст України та з-за кордону. Фестиваль відвідують провідні українські режисери, актори, театрознавці, журналісти. Мистецькі колективи – переважно відомі в українському театральному річищі за неординарною репертуарною політикою, схильністю до сценічного експериментаторства, участю в зарубіжних проектах. Серед вибору колективів і вистав домінують сценічні першопрочитання, яскраві акторські та режисерські дебюти, постановки української драматургії за кордоном, альтернативні традиційним експериментальні спектаклі.

Не зважаючи на статус, фестиваль має й конкурсне підґрунтя. До складу

журі входили в різні роки Р. Коломієць – академік Національної Академії мистецтв України, театрознавці Н. Бічуя (м. Київ), Н. Владимірова, С. Максименко (м. Львів), А. Підлужна, Л. Распутіна, актори і режисери – народні артисти України О. Биструшкін, Л. Кадірова, Т. Литвіненко, В. Невєдров, Ф. Стригун та ін. Окрім того, на фестивалі працює група професійних експертів, представники якої виступають перед представниками преси і глядачів з фаховими театрознавчими коментарями. Загалом, щороку естетична і жанрова концепція фестивалю змінюється, тому його переможцями стають колективи з різними за тематикою та втіленням постановками. Представлення стосуються режисури, музичного образу вистав, акторського дуєту, чоловічої чи жіночої ролі, творчого пошуку. Вони й визначають вектори оцінювання. На думку багаторічного голови журі Р. Коломієця – унікальність фестивалю порівняно з іншими в Україні, у його «ідейно-тематичному й естетичному спрямуванні» [194].

Уже десять фестивалів поспіль Коломия стає «територією мистецтва, де панує єднання та взаєморозуміння». Це особливий фестиваль, за словами В. Федорака (начальника управління культури Івано-Франківської ОДА), де збирається театральна еліта міста, назва якого говорить сама за себе: «коло» – це наше коло спілкування, вся громада, «ми» – однодумці, «я» – кожна особистість, яка усвідомлює себе в цьому колі. Кожна театральна трупа творить українську історію, де творчим колективам відведена місія оновлювати почуття миру й добра [193].

Таким чином, проведений аналіз історичної та мистецької динаміки фестивалю «Коломийські представлення» сформував ряд висновків.

1. Проведення фестивалю в районному центрі Прикарпаття стало свідченням *загальноукраїнської тенденції* «переміщення центру фестивального життя у регіони» [428].

2. Фестиваль у системі українських театральних оглядів став важливою мистецькою акцією з виразним *власним спрямуванням* – утвердженням здобутків як у царині традиційної режисури й акторської гри, так і на ниві

експерименту. На фестивалі визначилося основне кредо дійства – пошук і першопрочитання драматургічних творів, що вперше поставлені на театральній сцені; інсценізації літературних творів; отримують нове сценічне життя несправедливо забуті класичні твори; постановок, що вражають оригінальністю, новаторством творчого задуму та його матеріалізацією, жанровим експериментуванням.

3. Фестиваль *за географією* охопив всі регіони країни, залучивши і гостей з-за кордону (Польща, Росія). *За видами* у фестивальному дійстві взяли участь музично-драматичні, лялькові, експериментальні театри, а також монотеатри. На огляді прозвучали польська, російська, українська мови. *За жанрами* на фестивалі були представлені драма, пластична драма, драма-реквієм, філософська притча, містерія, комедія, романтична комедія, гірка комедія, фарс, музична комедія, театральна фантазія, казка, героїчна казка, казка-гра, музична казка, казка для дорослих, лайт-опера, музичне шоу, мюзикл, ляльковий мюзикл тощо.

4. На фестивалі були репрезентовані класичні театральні зразки С. Васильченка, Т. Вільямса, І. Карпенка-Карого, М. Лисенка, А. Ніколаї, Л. Українки, Т. Шевченка, В. Шекспіра, Б. Шоу та ін., інсценізації світової, української та російської літературної творчості В. Винниченка, М. Гоголя, О. Кобилянської, Г. Маркеса, М. Матіос, І. Нечуй-Левицького, Р.М. Рільке, І. Франка, А. Чехова, Е. Шмітта, Шолом-Алейхема, а також сучасних українських і зарубіжних авторів. Загалом, репертуарна тематика фестивалю засвідчила актуалізацію як вічних моральних і естетичних вартостей, так і необхідність звернення до важливих суспільних викликів сьогодення, зокрема турбота занацієтворення, потреби плекання патріотизму, історичного героїзму. Культурна постмодерна ситуація сприяла переосмисленню сюжетів вистав, їх осучасненню, модернізації, налагодженню часових зв'язків минулого й теперішнього.

5. Фестиваль означив важливу потребу в оновленні репертуару театрів оригінальними версіями сценічного «прочитання» відомих творів і новітньою

драматургією сучасних авторів.

б. Орієнтація вистав фестивалю на різновікову аудиторію сприяла його соціокультурній і комунікативній функціям. Сценічні постановки виконали своє ціннісно-естетичне й морально-виховне призначення, сприяли розвитку емпатії та духовному зростанню глядачів.

Загалом, фестиваль представляє Коломию не як мале периферійне місто, а як театральну європейську столицю. Завдяки такому мистецькому форуму місто набуває ще виразнішого, яскравішого національного обличчя.

Нині в Україні функціонує близько тридцяти державних і комунальних лялькових театрів і декілька приватних. Також організовується та проводиться низка популярних міжнародних фестивалів лялькарів, зокрема «Інтерлялька» [347, 378, 514] (Ужгород), «Подільська лялька» (Вінниця), «Золотий Телесик» (Львів), «Дивень» [63, 154, 410] (Хмельницький) тощо.

Серед заснованих у період Незалежності поважне місце займає *міжнародний фестиваль національної класики на сцені театрів ляльок «Обереги»*, що проходить в Івано-Франківському академічному обласному театрі ляльок ім. Марійки Підгірянки [20, 152, 307]. Цей огляд лялькових вистав у своїй назві має надзвичайно глибокий зміст – оберег як функція і як символ української культури. Перебіг мистецького форуму широко висвітлювався журналістами в ЗМІ, окремі фестивалі аналізували відомі театрознавці А. Підлужна, С. Максименко у фахових виданнях (зокрема, «Просценіум»), проте загальна мистецька динаміка огляду лялькових вистав ще не ставала предметом наукових розвідок.

Спробуємо проаналізувати функціонування, тематику та жанрову специфіку фестивалю лялькових театрів «Обереги» в контексті українського театального фестивального руху.

Фестиваль національної класики «Обереги» започаткований у жовтні 2001 року. В першому форумі взяли участь представники трьох країн: Білорусі, Росії та України. До Івано-Франківська приїхало сім театрів ляльок, а також два студентських колективи – Харківського інституту мистецтв ім.

І. Котляревського та Ярославського театрального інституту. За успішно проведеним оглядом вистав ухвалили організувати його раз на два роки.

Наступного фестивалю (2003) журі, спонсори та глядачі започаткували багато номінацій для конкурсної основи дійства. На «Оберегах» 2005-го і 2007-го років число номінацій нагородження збільшилося пропорційно як до кількості учасників, так і до тематичної палітри фестивалю. Так удалося підсилити вибір національних фольклорних жанрів – казка, легенда. Вони сприяли залученню дітей до глибокої скарбниці мудрості поколінь, формували почуття патріотизму, ментальної приналежності, професійно вводили у світ прекрасного.

Наступний мистецький огляд було перенесено на 2011 рік, тоді ж він отримав оновлений Символ фестивалю, автором якого є головний художник театру ім. М. Підгірянки Ростислав Котерлін, і який уособлює безмежний національний світ.

Загалом фестивальна програма нараховувала 12 вистав. У жанрі поетичного лялькового театру були представлені дві роботи: вистава «Кривенька качечка» (режисер – Я. Грушецький) Івано-Франківського обласного театру ляльок ім. М. Підгірянки та «Івасик-Телесик» (режисер – С. Брижань) Хмельницького театру ляльок. Тут режисери сягнули тематики дохристиянських часів, звідки й узяли варіації – обрядів, ритуалів. Саме ці дві вистави, на думку глядачів і за оцінками критиків, стали лідерами фестивалю. Відзначили позитивними відгуками й студентів – представників двох театральних шкіл – Ярославського театрального інституту («Ваня Датський») і Харківського інституту мистецтв імені І. Котляревського («Коза Дереза»). На жаль, трапилися колективи, що привезли вистави невисокого рівня, скажімо, Львівський («Фарбований Лис») і Черкаський («Бабуся та Ведмідь») [566].

Чернівецький обласний театр ляльок порушив питання справжнього кохання у виставі «Ніч на Івана Купала» (режисер – Р. Неупокоев). Цікава декорація, оригінальні ляльки-маріонетки, соковита мова створили своєрідний настрій у глядачів при перегляді вистави «Дід і Журавель» (режисер –

Д. Нуянзін) Брестського театру ляльок (Республіка Білорусь). В основі театрального дійства покладено мотиви білоруських народних казок. Київський міський театр ляльок показав виставу «Котик і Півник» за мотивами українських народних казок. Постановка народного артиста України С. Єфремова вже здобула високу нагороду Гран-прі на Міжнародному фестивалі театрів ляльок в м. Ломжа (Польща) в 1999 році. Класична постановка вистави, не зраджуючи українським традиціям, була наче ляльковою терапією для дітей і дорослих.

Протягом 20–23 жовтня 2003 року гості, глядачі та журі фестивалю «Обереги» переглянули 9 вистав, більшість з яких – за мотивами народних казок, інші – за сучасними драматургічними творами («Різниця» С. Мрожека, режисер – С. Пасічник, Харківський інститут мистецтв ім. І. Котляревського; «Жирафа і Носоріг» К. Гюнтера, режисер – О. Іноземцев, Полтавський обласний театр ляльок).

Протиставлення ліричної слов'янської душі бездуховній американській цивілізації взяли за основу у своїй виставі творці «міжнародної казки-фантазії» «Жили-були» (режисер-постановник В. Підцерковний). Їм вдалося створити сучасну версію-попури на тему чи не найпоширенішої серед слов'янських народів казки про Курочку Рябу. Вистава сповнена підтексту, іронії, паралелей і дотепності. «Режисер і автор сценарію в одній особі, як відзначили критики, створив навдивовижу цілісне дійство, у якому історія про Курочку Рябу чергується з інтермедіями-роздумами над долею давньої казки» [246]. Спектакль «Жили-були» виборов перемогу в номінації «Краща вистава», а робота молодого актора Тараса Винника в ній – «кращий дебют у чоловічій ролі».

Окрасою фестивалю став спектакль «Казки зі скрині» (автор сценарію та постановник – О. Жюгзда), створений за мотивами білоруських казок Мінським обласним театром ляльок «Батлейка». Усе у виставі підкоряє своєю простотою, присутні всі атрибути класичної казки, при цьому – органічна взаємодія акторів із ляльками, багата голосова палітра виконавців, які грають зразу по декілька

ролей, віртуозність перевтілень, феєрверк веселих придумок. [341] Актриса Тетяна Часєвська за блискуче зіграну роль у цій виставі нагороджена в номінації «краща жіноча роль».

Подією фестивалю стала вистава «Тарас» (режисер – С. Брижань) Львівського обласного театру ляльок – поетична розповідь за поемою Богдана Стельмаха про дитинство Т. Шевченка. У ляльковому дійстві в метафоричній образній формі зображено осмислення життєвого шляху генія. «Доля і Безталання ведуть боротьбу за світлу душу, і маленький Тарас рятується у фантазіях, вигадуючи козака-оборонця, і чумаків, що спускаються зі своїм возом прямо з чумацького часу» [346]. Реальність і вигадка щільно переплітаються у цій поетичній притчі. Атмосфера вистави далека від просто розважальної, натомість вимагає уваги і розуміння. Постановник вистави Михайло Ніколаєв став «кращим художником фестивалю».

Цілісність всіх складників спектаклю продемонструвала робота Закарпатського театру ляльок «А де ж п'яте?» (режисер – О. Куцук) болгарського драматурга Б. Априлова. У ній актори використовують великі ляльки, виразні маріонетки, колоритні маски «грають» Осла, Індюка, Козла. Симпатичними й енергійними на сцені, на думку журі, виглядають діти – учасники постановки «Жирафа і Носоріг» Полтавського обласного театру ляльок [372].

Найпопулярнішим «класиком» фестивальної програми став І. Франко. За мотивами його творів місцевий театр ляльок ім. М. Підгірянки показав виставу «Коли ще звірі говорили» (режисер – К. Губенко). У ній використовувалися нові режисерські та сценографічні підходи й моделі [372].

Така палітра фестивалю свідчила про те, що здебільшого акцентувалася увага на темах класики. Звичайно, запропоновані вистави – це лише часткова спроба на сценах лялькових театрів відтворити масив української національної літератури [341].

Із 28 вересня по 2 жовтня 2005 р. відбувся Третій міжнародний фестиваль національної класики на сцені театру ляльок «Обереги». Учасниками цього

фестивалю були театри з різних країн, культуру яких вони вдало представляли у форматі стосунків ляльок і людей. Зрозуміло, що «кожен театр, презентуючи свою національну класику, відрізнявся саме національним духом, колоритом, урешті, театральною та ляльково-театральною школою» [341]. Гран-прі отримала постановка Брестського лялькового театру «Холстомір» за оповіданням О. Тостого. Вистава була згустком високої напруги, сплавом глибоких почуттів і призначалася для дорослих глядачів. «Сумну історію коня, який з'явився на світ зовсім не таким, як його породисті батьки, оповідали люди та ляльки. Велике значення мала почергова зміна масштабу ляльки та сценічного простору, зміна конструкції ляльки, способів її руху» [346]. У спектаклі багато творчих нововведень при максимальній простоті сценографії. Виконавець головної ролі Ігор Верста був визнаний найкращим виконавцем чоловічої ролі, а сама постановка відзначена головним призом фестивалю [346].

Химерною та вишуканою водночас була вистава Черкаського обласного театру ляльок під назвою «Чарівні сни» (режисер – Я. Грушецький). Постановка запам'яталася яскравими й цікавими костюмами, за які Каріна Тішина отримала нагороду за кращі костюми фестивалю. Це була низка міні-казок за мотивами новел англійського письменника Д. Басета: дотепні й повчальні історії про повільного равлика та швидкого й спритного «супермена» коника-стрибунця [41].

Найбільш виразною, яскравою, створеною за усіма законами театального мистецтва видалася вистава Волинського обласного театру «Підкова на щастя». Автор п'єси – В. Данець, створив її за мотивами казок І. Франка. Три актори, наче граючись, умить складають і розкладають нехитрі декорації на очах глядачів, трансформуючи сценічний простір. Талановитою та багатогранною була гра актриси Світлана Стасюк, яка заслужено отримала нагороду за кращу жіночу роль [41].

Естонський театр із Нарви показував епос «Як бог Уку землю естів творив і людьми заселявав» (режисер – Ю. Міхальов). Вистава знайомить дітей із найдавнішими легендами про створення світу та людей, які дотепно

приправлено гумором й іронією, пересипано жартами та піснями. Вистава проповідує філософську ідею – вагоме добре слово пробуджує до життя, оживляє навколишній світ [22].

Надзвичайно архаїчною, давньою, як український вертеп, виявилася вистава «Хеїр і Шер» за творами Нізамі Гянджінського державного лялькового театру. Вона дихала давниною всіх лялькових механізмів. Цілком традиційний ляльковий театр з традиційними ляльками й акторами було представлено в постановці В. Підцерковного за твором Марка Кропивницького «Хома і Щука». Сценографія та гра кольорового світла створює беззаперечну казкову атмосферу.

Вистава «Торбина з піснями» (режисер – Наталія Бучма) Київського міського театру ляльок перейнята правдивим українським духом – численними піснями, жартами, приказками, неспішним темпоритмом життя українця в справжньому українському селі. Підкреслював оригінальність вистави модний синтез – на сцені одночасно діяли ляльки й люди.

Татарський державний театр ляльок з Казані показав на фестивалі «Мухомуху» Корній Чуковського (режисер – О. Афанасьєв). Львівський обласний театр ляльок привіз на фестиваль виставу «Забавні історії Вуркотика» (режисер – М. Вікс).

Загалом мистецький огляд 2005 року продемонстрував високий рівень постановок і водночас потішив маленьких і дорослих глядачів. Фестиваль показав, що кожен театр може бути цікавим власне своїм національним обличчям [39]. Водночас лише дві вистави на фестивалі були суто ляльковими, в інших синтезувалася гра ляльок і «живих» акторів.

Незвичайним дійством розпочався IV Міжнародний фестиваль «Обереги» (2007). У центрі Івано-Франківська актори обласного театру ляльок ім. М. Підгірянки вийшли в масках казкових героїв і разом із маленькими глядачами піснями й танцями вітали гостей святкового показу [176].

Серед тих, хто протягом чотирьох днів змагався за першість, окрім господарів фестивалю, – театр «Ільмаріне» з Естонії, театр «Гугуце» з Молдови,

Брестський театр, а також Київський, Львівський, Полтавський, Черкаський театри ляльок, студенти Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого та студенти Харківського державного університету мистецтв ім. І. Котляревського [176].

У номінації «краща вистава» переміг Полтавський обласний театр ляльок, який представив прекрасний переспів «Дюймовочки» Г.-Х. Андерсена – п'єсу Андрія Усачова «Крила для Дюймовочки» (режисер-постановник – О. Дмитрієва). Постановка вразила значною кількістю яскравих сцен і героїв, зокрема актори продемонстрували високу майстерність пластики.

Актори театру «Ільмаріне» з Естонії презентували виставу «Пожалійте козлика» (режисер-постановник – Ю. Міхальов), що створена на основі стародавньої іранської казки. Актриса Тамара Матяніна за професійно зіграну роль у виставі була відзначена в номінації краща жіноча роль.

Брестський театр ляльок привіз на конкурс зворушливу та глибоко національну виставу за п'єсою Світлаки Клімкович «Балада про Білу Вишню» (режисер Дмитро Нуянзін). Журі відзначило яскраво виражену в сюжеті вистави актуальність теми любові до різної землі. Також постановку відзначили за вмиле збереження національних традицій художніми засобами мистецтва театру ляльок, а актора Ігоря Версту – за кращу чоловічу роль.

Тему грошей, довкола яких часто відбуваються всі драматичні події не лише в казках, а й в реальному житті, розкрито у постановці «Чи можна грошима річку загатити» (режисер-постановник – Володимир Підцерковний, Івано-Франківськ) за казкою Гната Хоткевича.

Студентська молодь представила роботи: «Любов Дона Перлімпліна» (Київський національний університет театру, кіно та телебачення ім. І. Карпенка-Карого) та «Казка про чарівний млин Ікен і лиху чаклунку Мухантан» (Харківський державний університет мистецтв ім. І. Котляревського).

Передати фольклорний колорит культури власної країни намагався Молдовський муніципальний театр ляльок «Гугуце» у виставі за п'єсою

Ю. Філіпа «Скарб злодія» (режисер – В. Штефанюк), яку вони грали рідною мовою. На бурсацькі веселі забави перетворив «Наталку Полтавку» Київський муніципальний академічний театр ляльок (режисер-постановник – народний артист України Сергій Єфремов).

Легкою та цікавою для дитячого сприйняття стала вистава Черкаського академічного обласного театру ляльок «Хочу бути великим». Її суть перегукується з Христовою сентенцією – «Будьте, як діти» – і може навчити навіть дорослих зберігати доброзичливість і щирість у будь-якій життєвій ситуації.

Завершився фестиваль дитячою оперою М. Лисенка «Коза-дереза» (режисер-постановник – В. Підцерковний) у виконанні акторів Івано-Франківського театру ляльок ім. М. Підгірянки. Вистава пронизана елементами національного колориту, природним поєднанням слова, танцю, співу, у ній доречно використовуються стародавні предмети побуту. Журі відзначило виставу у номінації «втілення сценічного твору з використанням музичного та пісенного фольклору» [251].

V Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Обереги» відбувся 26–30 вересня 2011 року. Цього року фестиваль відрізнявся від попередніх однією важливою особливістю – на ньому представили театри-учасники Європроекту «Літаючий фестиваль. Родина і дитина в сучасній Європі». До Івано-Франківська прибули лялькарі з Білорусі, Литви, Молдови, Польщі, Росії, Словаччини, Чехії. Україна була представлена театрами Києва, Львова, Харкова, Херсона, Чернівців і, звичайно, Івано-Франківська. Цей фестиваль став наймасштабнішим за кількістю країн-учасниць і переліком вистав для дітей, дорослих, родинного перегляду [495].

Новітніми виражальними методами в поєднанні з елементами музичного театру запам'яталась вистава «Ластівочка» Тадеуша Слободзянека в режисурі Збігнева Лісовського (Торунь, Польща), відзначена у номінації «за найкращу сценографію». Вистава «Терем» за п'єсою Олександра Ліманова у режисурі Володимира Бугайова та сценографії Віктора Нікітіна (Курський обласний

театр ляльок, Росія) у жанрі притчі розповідає про вічні проблеми людського буття [405].

Брестський обласний театр ляльок (Білорусь) представив виставу «Місяць Сальєрі» за однойменною пушкінською трагедією (автор інсценізації та режисер Р. Кудашов). Спектакль вразив ідеальним поєднанням сучасної сценографії, класичної музики безсмертного Вольфганга Моцарта й досконалою технікою ляльковика, коли актор з'являється лише у фінальному виході, а протягом вистави він наповнює енергією невеличкі ляльки, які говорять філософські речі. На сцені панують чорно-білі та сірі тони, мініатюрні ляльки, образний і точний предметний світ, а головне – талант режисера й однодумців-акторів. Недарма ця вистава стала беззаперечним переможцем фестивалю [405].

Перемогу у номінації «найкраще музичне рішення вистави» у спектаклі «Егле – королева вужів» Саломеї Неріс здобув театру ім. М. Підгірянки в особі композитора й хормейстера Любові Литвинчук. Постановка вирізнялась не лише драматургічною цілісністю музичного полотна вистави, а й синтезом національного прибалтійського мелосу з українською темою. Ще одна героїня в згаданій виставі (актори працюють у двох планах: живому й із лялькою), виконавиця заголовної ролі Егле – Галина Савчин справедливо відзначена як переможниця у номінації за найкращу жіночу роль [405].

Особливою енергетикою віяло від дебютантів – гостей фестивалю: студентів Харківського національного університету ім. І. Котляревського (режисер Олександр Інютчкін) та їхньою зворушливого «Кукольника» (режисура Дар'ї Іванової). Найбільше глядацьких симпатій отримала «Музична крамничка» Надії Крат за мотивами казки Люцини Легут (режисер Олег Новохацький), яку представив Львівський театр естрадних мініатюр «І люди, і ляльки», які торкнулися сюжетів про вічні проблеми буття [405].

Ще одною довгоочікуваною постановкою стала вистава «Дівчина з помаранчами» Остравського театру ляльок з Чехії, яка перемогла в номінації за найкращу режисерську роботу. Режисер Вацлав Клеменс зумів поєднати

акторів, ляльок і комп'ютерну графіку на одній сцені, в музичному та хореографічне пледиві. Журі також віддало свої симпатії виставі «Сніговички тасонечко» Олександра Веселова (режисер – Олександр Куцик, художник – Тетяна Улинець) Львівського академічного обласного театру ляльок. Глядачі фестивалю «Обереги» також переглянули виставу «Пропозиція, або раунд №6» за Олесем Бердником та Антоном Чеховим (режисер-постановник, музичне оформлення – Андрія Кирильчука, художнє оформлення – А. Кирильчука, Катерини Дорошенко), «Маленький принц» за твором Антуан де Сент-Екзюпері Херсонського обласного театру ляльок (режисер – народний артист України Б. Чуприна), «Лілея» Чернівецького обласного театру ляльок (інсценізація Р. Неупокоева за казкою Лесі Українки), «Чінтет, або море на краю світа» (режисер – Каміл Жішка) у виконанні акторів Старого Театру Кароля Спішака (Нітра, Словаччина). Івано-Франківський театр продемонстрував вистави «Людвіг+Тутта» Дмитра Нуянзіна за мотивами повісті Яна-Олофа Екхольма (режисер-постановник – Д. Нуянзін), «Егле – королева вужів» за п'єсою С. Неріс та «Скрипаль на даху» (режисер – Д. Нуянзін) за повістю Шолома-Алейхема «Тев'є-Молочар» [405].

У 2018 році після довгої перерви відбувся фестиваль «Лялькові обереги» в рамках II Міжнародного фестивалю мистецтв «Карпатський простір» як дитяча локація «Children's SPASE». В рамках фестивалю 3 травня відбувся вуличний перфоменс – театральнo-хореографічний флешмоб «Ляльки запрошують», який відбувся за участю акторів Івано-Франківського театру та дітей-учасників різних колективів міського центру дитячої та юнацької творчості: Зразковий хореографічний ансамбль народного танцю «Радість»; зразковий ансамбль бального танцю «Ритм-престиж»; Зразковий ансамбль естрадного танцю «Медитація»; танцювальний колектив «Карпатський віночок»; Танцювальний колектив «Дзига»; Театр Дитячого Естрадного Танцю «Смайлики» [237].

В період з 3 по 6 травня 2018 р. глядачі мали можливість переглянути вистави театрів ляльок з Румунії – театру «Василячі» з міста Ботошани та

Муніципального театру м. Бая-Маре, Секція Ляльок; Паневежського театру ляльок на колесах (Литва, м. Паневежис), Муніципального театру ляльок «Гугуце» (Молдова, м. Кишинів). Свої вистави презентували і театри ляльок з України: Дніпровський міський театр ляльок «Актора і ляльки»; Закарпатський академічний обласний театр ляльок «Бавка», Студенти Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені Івана Карпенка-Карого; Львівський академічний театр естрадних мініатюр «І люди, і ляльки»; Херсонський академічний обласний театр ляльок; Черкаський академічний театр ляльок Черкаської обласної ради [237].

Отже, театральний фестиваль «Обереги» має чітко визначену концепцію – національна класика на сцені театру ляльок. Відповідно, він, опираючись на національні традиції, популяризує своїми художніми засобами українську спадщину серед глядача. Завдяки цьому вчергове збагачено театральну скарбницю України новими мистецькими відкриттями.

«Обереги» стали творчою лабораторією для акторів, режисерів, художників, композиторів, лялькарів і студентів вищих навчальних мистецьких театральних закладів.

Фестиваль за географією дав можливість розширити культурні горизонти як митців, так і глядачів, також залучив до участі всі регіони України та гостей з-за кордону. За час проведення дійства із театральними постановками до Івано-Франківська завітали театри із Закарпаття, Києва, Львова, Полтави, Харкова, Херсона, Хмельницького, Черкас, Чернівців, а також Азербайджану, Білорусі, Естонії, Литви, Молдови, Польщі, Росії, Словаччини, Чехії.

Мистецький огляд повернув інтерес постановників і глядачів до національної драматургії (як україномовної, так і перекладеної класики), за час його проведення здійснено близько 60 постановок народних казок, епосів, повістей, драматичних поем, опер та творів українських та світових класиків (Ганса-Христіана Андерсена, М. Гоголя, Івана Котляревського, Марка Кропивницького, Миколи Лисенка, Федеріко Гарсія Лорки, Олександра Олеся, Олександра Пушкіна, Богдана Стельмаха, Лева Толстого, І. Франка, Гната

Хоткевича, Антона Чехова, Шолом-Алейхема). Режисери, шукаючи свій шлях у театральному мистецтві та орієнтуючись на національні особливості культури своєї країни, продемонстрували сучасні тенденції у класичних постановках, не зраджуючи усталеним традиціям.

Вистави-учасники лялькового фестивалю орієнтувалися не тільки на юного глядача, а й різновікову аудиторію, що надало йому багатогранності. Сценічні постановки вистав стали своєрідним кроком повернення до дитинства дорослих. Фестиваль відіграв для всіх глядачів важливу комунікативну, соціокультурну, психотерапевтичну, гедоністичну функції. Підтвердженням цього є і публікації в періодичних виданнях, де здійснений опис перебігу фестивалю різних років⁶.

Загалом міжнародний фестиваль національної класики на сцені театру ляльок «Обереги» має важливе призначення: не лише втілювати на сцені твори мистецтва, але й збагачувати спілкування і духовний внутрішній світ глядача.

Однак, театр – це живий організм, який постійно розвивається та змінюється. Прикладом цього є новий проект Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені І. Франка «The theatre time» («Час театру»)⁷, який замінив відомий на Прикарпатті театральний фестиваль «Прем'єри сезону»⁸. Оновлена його версія «Прем'єри сезону» – фестиваль «Час театру» внесла нові ідеї в наближенні українського театру до європейських стандартів. Це абсолютно новий, креативний погляд на сучасне театральне мистецтво. Саме тому, що він зібрав особистостей, яких приваблює експеримент і творчий пошук. Усі інновації створили принципово новий, не схожий на інші, вид фестивалю, який викликав жвавий інтерес не лише пересічного театального глядача, а й мистецьку й наукову еліту України.

Фестиваль сценічних мистецтв «The theatre time» («Час театру») уперше проходив 17–24 травня 2015 року в Івано-Франківську. Програма не

⁶ [22, 142, 175, 179, 237, 246, 251, 279, 280, 290, 333, 346, 372, 390, 409, 424, 493, 495, 496, 497, 566].

⁷ [93, 220, 229].

⁸ [76, 80, 82, 103, 105, 139, 153, 284, 287, 298, 470, 475, 530, 533, 534].

обмежилася лише театральними виставами, а була збагачена цікавими творчими зустрічами, лекціями й майстер-класами дослідників театру й театральних критиків.

На думку відомого українського театального критика Олега Вергеліса, «цей фестиваль, на відміну від інших, має чітку концепцію – певні сакральні смисли й алгоритми» [434]. Організатори «Часу театру» цю концепцію визначили у акумулюванні важливих знакових творів української театальної культури – М. Куліша, І. Котляревського, Лесі Українки – у сучасному прочитанні, іншому від традиційного реалістичного. Такими, зокрема, стали експериментальна «Лісова пісня», радикальна «Дівка» («Наталка Полтавка»). Запропонована концепція передбачає діалог різних епох та різних способів мислення [434].

Відбір вистав для участі проводила експертна рада. Це дозволило глядачам фестивалю «Час театру» отримати нагоду переглянути гучні театральні проекти сучасності. Як зазначила в інтерв'ю Ірина Чужина: «Фестиваль вийшов дуже різний... Різний і за рівнем, і за жанрами, і за рівнями колективів, які приїжджали, за темами, за підходами до класичних творів, тобто, якщо говорити про наповнення програми фестивалю, то вона вийшла дуже яскравою» [432].

У програмі були представлені роботи Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Івана Франка [308], Львівського муніципального театального, художньо-дослідницького та освітнього центру «Слово і голос», Тернопільського академічного обласного українського драматичного театру імені Тараса Шевченка, Чернівецького академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської, Львівського драматичного театру імені Лесі Українки, Львівського академічного театру імені Леся Курбаса, Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької, театру «Золоті ворота» та Київського академічного молодого театру.

Фестивально-конкурсних номінацій не було. Загалом, на думку критиків,

вистави розділилися на ті, що наробили великого розголосу («Сталкери», «Енеїда», «Лісова пісня», «Дівка», «Катерина», «Квітка-невіста») і ті, що пройшли скромно.

«Енеїда» – феєрія-бурлеск за мотивами однойменної поеми І. Котляревського, яку представили івано-франківці. Сучасне прочитання славетного літературного шедевру – спроба осмислення минулого й майбутнього України. Вистава стала продовженням успішних робіт останніх років режисера Р. Держипільського та його вихованців [124]. Театрознавець І. Чужинова відзначила важливість вистави, «адже Ростислав Держипільський знайшов такий ключ, де не через похмурість і трагічність він зумів розповісти про сьогоднішній день; від веселих розмов і танців ми приходимо до розмови про війну, до розмови про те, що сьогодні українська нація повинна об'єднатися і виступити єдиним фронтом проти агресора» [432]. Вона підкреслила динаміку дії від оптимізму до високої трагедійності, як відображення становлення нації, фундаментом якої є історична пам'ять. Невипадково. у виставі звучать «Щедрик» М. Леонтовича, лемківська емігрантська пісня «Пливе кача» – як «важливі опорні речі», як ті «максимуми, ті символи віри, заради яких сьогодні ми мусимо об'єднатися [432].

Символічним є те, що «Енеїда», яка була початком нової української літератури, стала гідним стартом і для нового театрального фестивалю.

Органічним доповнення до сценічних постановок стали лекції, майстер-класи, дискусії, що відбувалися в межах робочих днів фестивалю. Серед них першим став семінар у меморіальному музеї-садибі Леся Курбаса (м. Старий Скалат Тернопільської обл.). Окрім цікавої екскурсії відбулась бесіда, яку провела кандидат мистецтвознавства, доцент, провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України Наталія Єрмакова з Києва.

Львівський муніципальний театральний, художньо-дослідницький та освітній центр «СЛОВО І ГОЛОС» представив концерт для голосу й виконавця: сольну виставу лауреата Національної премії ім. Т. Шевченка Наталії

Половинки «Квітка-невіста». Її наповнили духовні напиви давньої України, народні пісні, класичні українські романси, канти, українські замовляння. Музична форма вистави – класичний концерт на три частини. Перша – «Величання» (Богородичні духовні напиви, замовляння, кант); друга – «Весілля» (народні пісні) і третя – «Славлення» (романси). Кода «Ковчег» (кант «Потоп»).

Особливістю постановки є відсутність ефектних сцен і екзальтації пісні, натомість йде інтимна відверта розмова чи радше монолог-сповідь перед Богом, перед собою, перед глядачем [18, с. 39-41]. Результатом вистави стала емоційна бесіда, що відбулася наступного дня.

Зустріч з театрознавцем, заступником головного редактора журналу «Український театр», голови ГО «Театральна платформа» Іриною Чужиною мала тематичне спрямування: «Театр Миколи Куліша: храм у рихтуванні». Це стало своєрідною прелюдією до вистави Тернопільського театру імені Т. Г. Шевченка «Мина Мазайло» [55]. Режисер-постановник Олег Мосійчук надав відомій комедії «легкий присмак» трагедії та показавши персонажів крізь призму українського вертепного театру. Вистава про те, як українці не хочуть бути українцями, що Схід говорить однією мовою, а Захід іншою – отримала нове актуальне вирішення.

Лекції на тему «Український театр у Львові (1941–1944)» і «Український театр у вимірі громадського суспільства» провели відповідно кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу художньо-мистецьких програм ЛОДТРК Світлана Максименко і доктор мистецтвознавства, професор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого Ганна Веселовська.

Чернівецький музично-драматичний театр імені О. Кобилянської на фестивалі «Час театру» запропонував класичну виставу «Сватання на Гончарівці» Г. Квітки-Основ'яненка [524]. У цьому творі автор крізь призму національного гумору, сюжетної простоти, але в формі притчі доносить до глядача вічні істини.

Наступний п'ятий день на фестивалі представив зустрічі з мистецтвознавцями. Театральний критик та історик театру, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри театрознавства та акторської майстерності ЛНУ ім. І. Франка, відповідальний редактор театрознавчого часопису «Просценіум», голова театрознавчої комісії НТШ Майя Гарбузюк вела розмову на тему: «Театральна Шекспіріана в Україні: європейські витоки», а театральний критик, мистецький оглядач, редактор відділу культури часопису «Дзеркало тижня», заслужений журналіст України Олег Вергеліс знайомив глядачів із творчістю та життям української актриси театру і кіно, народної артистки України Нонни Копержинської в рамках теми: «Театральна Атлантида: сценічні силуети ХХ ст.» з використанням фото-відео-презентації.

Феєричним завершенням фестивального дня стала вистава Львівського театру ім. Лесі Українки «Dívka». Несподівана інтерпретація однієї з найвідоміших українських п'єс «Наталка Полтавка» І. Котляревського та «Дівка на виданню» Івана Озаркевича. Незвичайне трактування знайомої всім історії кохання, сприймалася осучаснено. В оригінальній сценографії Дмитра Яцка поєднувалися інструментальна музика, вокал, хореографічні постановки – від хіп-хопу до контемпорарі. «Багато символіки реальне життя з проблемами сьогодення, без прикрас, ілюзій, романтики – тільки щира правда. – в природніх матеріалах, а саме дерев'яні дошки, які служать не тільки парканом чи якоюсь огорожею, замінюють дзеркало, стіл, стали універсальними засобами для сценічних прийомів [53].

Критично висловився про виставу О. Вергеліс, зазначивши, «сам цей мюзикл, як провокація, досить несміливий. Намагається догодити й київським радикалам, і львівським традиціоналам одночасно. Низка епізодів, як у діафільмі, позбавлена сценічної в'язі, клейкості мотивувань» [38].

Особливістю шостого фестивального дня стали презентація аудіо-альбому лемківських пісень «Вигнані з раю» актриси Івано-Франківського театру, заслуженої артистки України Галини Баранкевич та творча зустріч з професором, академіком НАМУ, завідувачем кафедри театрознавства та

акторської майстерності факультету культури і мистецтва ЛНУ ім. Івана Франка, лауреатом Національної премії України ім. Т. Шевченка, актором Національного академічного українського драматичного театру ім. М. Заньковецької, народним артистом України Богданом Козаком та, звісно, вистава «Лісова пісня» у постановці Львівського драматичного театру ім. Леся Курбаса.

Представлена заньківчанами постановка балансує між інноваційним, сміливим, несподіваним прочитанням хрестоматійного твору й деталізовано уважним ставленням до тексту автора. «Лісова пісня» представлена як сюжет в «трьох колядах»: «СВЯТО», «КЛОПІТ» і «СМЕРТЬ», перебіг яких символізує «не тільки зміну сезонів життя, але й зміну стану душі». Під час перегляду вистави глядачі відчують себе безпосередніми учасниками дійства (вистава відбувається в колі глядачів на сцені), причетними як краси природи, так і жорсткого світу людини. «Лісова пісня» театру Леся Курбаса постає щемкою, емоційною, але, водночас, інтелектуальною. «У ній звучить справжня українська музика від гуртів «Кросна», «Божичі» та «Древо», а також спів сопілки. Вона є театральним міксом сюрреалізму, народних традицій та мистецьких експериментів» [54].

Театрознавець І. Чужинова висловила стосовно вистави «Лісова пісня» окрему позицію: «Це не лише твір шкільної програми, вистава для дітей, в якій виходять красиві дівчата, красиві хлопці у вишиванках, Мавка, Лукаш, і грають якусь казку, романтичну історію, таку солодку ні про що. А тут раптом представлена вистава про катастрофу – і не лише людини чи родини, але й країни чи цивілізації. І ця категорія катастрофи в українському театрі виникає дуже рідко. Нечасто український театр говорить про такі глобальні, вагомі речі» [432]. Дослідниця також наголосила на проблемі втрати культури, історичного коріння, що стало співзвучним презентації диску лемківських пісень Г. Баранкевич, яка оповідала історію своєї родини лемків, виселених до Луганська: «Це неймовірно перекликається зі змістом вистави, коли Лукаш у другій дії із хлопця-дитини, хлопця відкритого до природи, який розмовляє

українською мовою, грає на сопілці, розуміє красу пісні, музики, культури раптом перетворюється на такого «дядю у шльопках», який вже говорить на суржику, погано розуміє звідки він вийшов і т. д. Ці контексти дуже важливі й актуальні» [432].

Поєднання теорії і практики в театральному мистецтві продовжив і сьомий фестивальний день, об'єднавши лекцію «Театр України після Революції гідності. Стан та перспективи» кандидата мистецтвознавства, провідного наукового співробітника Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ Анни Липківської та моновистави театру ім. М. Заньковецької «Божевільна» та «Катерина».

«Божевільна» – це моно-історія за п'єсою Івана Грака про нещасну долю дружини І. Франка Ольги Хоружинської після його смерті. Цю роль блискуче зіграла акторка Олександра Люта. Завдяки їй глядачі відкрили для себе багато нових і цікавих фактів із життя сім'ї Франка, зокрема про його дружину, яка була в лікарні для душевнохворих від дня його смерті ще 25 років. Від неї навіть не записали жодних спогадів чи фактів про її чоловіка [432]. Вона назавжди так і залишилась у свідомості українців матір'ю його дітей і його четвертою «божевільною» нелюбов'ю. В газеті «Дзеркало тижня» О. Вергеліс відгукнувся про виставу як про моно-історію, зіграну «переважно на високих регістрах, на форте, на білому звуці» [39].

Ще одна конкурсна вистава заньківчан – це новий погляд на класичний твір Т. Шевченка «Катерина». Текстова реальність, що лежить в основі спектаклю, постає з компіляції поетичних творів Шевченка, пов'язаних між собою спільною темою жіночої долі: «Катерина», «Причинна», «Русалка», «Утоплена».

Приклад «Катерини» Богдана Ревкевича насамперед показує нову модель сценічного прочитання творчості Кобзаря. Такий аспект дозволяє уникнути суперечок про «містичне» чи «немістичне» в площині текстів поета, транслює титанічну силу його аутентичної містики. А її можна надзвичайно глибоко досягнути саме через сучасне сценічне мистецтво [188].

Восьмий день театрального фестивалю вразив усіх присутніх виставою «Сталкери», створену Корпорацією театру «Золоті ворота» та Київського академічного Молодого театру. В основі вистави – п'єса Павла Ар'є «На початку та наприкінці часів...», яка представляє життя сім'ї в Чорнобильській зоні відчуження. Її глава – «дуже стара» баба Прися (роль якої зіграла Ірма Вітовська) – оригінальна героїня, що живе у власному часо-просторі (часом за допомогою галюциногенних грибів), а члени родини – хворобливі донька та онук. Факти з життя баби Присі – чи то правдиві, чи то придумані – спілкування з русалками, вбивство дванадцятьох німців у війну, розмова з природними силами. Міф і реальність переплітаються у виставі постійно. Відчуження цієї сім'ї у п'єсі не стільки територіальне (сталкери в Зоні), скільки психологічне. А основний конфлікт драми – це зіткнення двох світів: зовнішнього – сучасної реальної України і внутрішнього – містичного, архетипового світу, що береже традиції [58]. Драматургу вдалося поєднати актуальні соціальні проблеми із мотивами української міфології, а постановникам і акторам представити сучасну дієву виставу з елементами комедії й трагедії, використовуючи оригінальні візуальні ефекти.

Карнавальне закриття фестивалю «Час театру» зробило яскравий підсумок форуму. Своїми феєричними образами й костюмами актори продемонстрували, що театр завжди є актуальним і не важливо який це час: Середньовіччя чи сучасність. Завершення фестивалю засвідчило спадкоємність театральних традицій крізь простір і час.

На основі перегляду вистав, аналізу постановок, безпосереднього спілкування з акторами, членами експертної ради і гостями фестивалю, вивчення відгуків про нього [429–435] зробимо такі висновки.

1. «Час театру» став справжньою концентрацією мистецтв: він синтезував не тільки класичні українські постановки, а й експериментальне мислення режисерів, сценографів, акторів та ін., що проявилось у пластиці, хореографії, різножанровому й різностильовому вокалі, креативно-символічних декораціях та реквізиті.

2. Зміна концепції фестивалю, а саме перехід від «Прем'єр сезону» до «Часу театру» дало можливість розширити коло учасників дійства – не тільки класичні театральні постановки, але й проекти з пластики, хореографії, вуличного театру. Відбір вистав для участі у фестивалі не є спонтанним чи за бажанням учасників, а його проводить експертна рада, залучаючи не тільки театральні трупи українських державних установ, але й експериментальних проектів фахівців різних театрів. Таким чином, організаторами процес вибудовується не в рамках суто театрального фестивалю, а фестивалю сценічних мистецтв.

3. Нетиповість дійства проявляється і в нестандартному підході щодо оцінювання вистав. «Час театру» продемонстрував відмову від звичної системи визначення переможців і переможених. Кожен театральний день був насичений лекціями, бесідами, семінарами за участю відомих в Україні та за її межами мистецтвознавців, театральних критиків, акторів, відбувалися презентації аудіо- і відео-робіт. На відміну від інших фестивалів, усі бажаючі мали можливість поспілкуватися із теоретиками і практиками театрального мистецтва.

4. Репертуар фестивалю становить важливий чинник патріотичного й естетичного виховання, оскільки на сцені демонструвалася переважно національна класика. Зміст творів популяризував певні ідеологічні (національні) принципи. Образний зміст вистав апелював як до історичної пам'яті, так і до вічних тем, що залишаються актуальними на різних етапах розвитку держави й культури.

Івано-Франківський фестиваль «Час театру» за своїм образним змістом і естетичним значенням став яскравим свідченням проблематики сучасної культурної ситуації в Україні. Це стало ще один поштовхом до творення історії українського театру в контексті європейських принципів.

Результати проведеного аналізу основних напрямів розвитку театрального руху, розглянуті конкретні приклади його функціонування, а також широка жанрова гама представлених вистав, сприяють формуванню загальних висновків стосовно фактичних і прогнозованих умов існування

театральних фестивалів, із врахуванням сучасних чинників, що впливають на життєдіяльність фестивалю.

3.2. Театральні фестивалі як взаємодія духовного і світського

Платформа театрального фестивалю, що особливо став популярним в останні десятиліття як в Україні, так і за кордоном, завжди дає можливість збагатитися знаннями, впливає на свідомість, духовно-емоційний світ людини, активно сприяє її формуванню, зростанню, знімає дисгармонічні чинники. Усі ці речі знаково впливають на всебічно розвинену, гармонійну особистість.

У театральному сценічному просторі вже нерозривно пов'язані два начала – духовне й світське, які беруть початок з містерії – середньовічної релігійної драми на біблійні сюжети [295], у якій духовне й світське, що знаходилися в стані постійної боротьби [21]. В Україні світський аспект починає відображатися у діяльності скоморохів, а духовний у вертепній драмі.

Духовність – це сукупність проявів духу в людині, поєднання моральних цінностей і традицій. Як правило, вони сконцентровані в релігійних повчаннях і практиках, а також у різних видах мистецтва. У духовності полягає світогляд людини, її відношення до природи, до суспільства, до інших людей і взагалі до себе [21].

Духовний аспект завжди торкається питань етики, естетики, прищеплення та вихованню певних норм і цінностей, мистецького смаку, певних гуманістичних позицій. Морально-виховні функції театр несе ще з часів Середньовіччя, коли церква була основним творцем театральних видовищ і проводила їх з метою тлумачення біблійних сюжетів, поширення християнських цінностей.

Релігія та культура супроводжували людину майже в усьому, розвивали в неї почуття відповідальності за свої вчинки, ставали живленням у почуттєво-емоційній сфері. Духовність була складовою моралі, гуманізму, розвивала естетичне сприйняття світу [380].

Світський компонент з'явився на сцені середньовічного театру в XV ст. в образі грішників, комедіантів, буфонади, що протиставлявся високому рівню церковного театру – «літургічної драми» [21], який був авангардом того часу. Комічна театральна стихія влилася в строгі форми містерії, і тому на сцені поряд зі святими та праведниками уживалися одіозні персонажі – чорти, юродиві, фігляри, блазні, повивальні бабки, п'яні солдати й інший комічний люд. Це були краплини буденного, світського життя в біблійних сюжетах, що наближували глядача до кращого розуміння п'єси крізь призму свого життя.

Нині під словом «світське» розуміють не як щось протилежне релігії та духовності, а саме реалістичну буденність, утілену на сцені, розкриття соціально-побутових проблем сучасного суспільства і, звісно, розважальні форми та методи втілення театрального мистецтва.

В Україні аспект духовного найперше відображався у вертепній драмі, а світське у ліцедійствах, творчості скоморохів, народно-інструментальному виконавстві.

Сьогодні фестивалі вертепів, різдвяні полімістецькі фестивалі демонструють унаочнення поєднання духовного (як релігійного) та світського (як видовищного) компонентів в межах єдиного дійства.

Взаємодія духовного й світського у театральних фестивалях стала необхідною умовою успішного їхнього проведення та подальшого розвитку в культурному просторі країни. Інколи такі аспекти настільки тісно переплітаються в кожному театральному дійстві, що важко розділити передумови та наслідки їхньої взаємодії. Це легко прослідкувати у взаємозв'язку компонентів духовного й світського в театральних фестивалях. Такий поділ, є досить умовним, оскільки побудова кожного українського фестивального дійства відбувається під впливом різноманітних культурних, економічних, соціальних, побутових й інших чинників. Унаслідок чого складові духовних і світських аспектів у відсотковому відношенні в кожному конкретному випадку будуть індивідуальними (див. рис. 8 Додатку Д дисертації).

Докладніше розглянемо кожен із поданих складових. *Духовні* аспекти включають у себе: *морально-етичне виховання, соціальну складову, консолідацію сил для спільної мети, створення творчого простору змагань, виховання молодого покоління глядачів тощо.*

У свою чергу *світське* включає: *комерційний успіх, популяризацію театру як виду мистецтва, налагодження та розширення культурних зв'язків, конкурентність, модернізацію театру тощо.*

Морально-етичне виховання забезпечує комплексну дію педагогічних можливостей театрального мистецтва на різновікову категорію глядачів (особливо дітей та молоді) шляхом залучення їх до театрального мистецтва. Доказом цього є проведення значної кількості дитячих і молодіжних аматорських театральних фестивалів. Серед них: Міжнародний дитячий фестиваль театрального мистецтва «Птах» (Закарпатська область), Міжнародний дитячо-молодіжний театральний фестиваль аматорських колективів «ЛіхтArt» (Рівне), Міжнародний фестиваль молодіжних театрів «Рампа» (Дніпро), Молодіжне театральне збіговисько «Драбина» (Львів), Всеукраїнський дитячий театральний фестиваль «Чудосія» (Київ), Театральний фестиваль дитячих та юнацьких колективів «Казка у гаю» (Львів) та ін. Такого формату мистецькі огляди вимагають підтримки з боку держави, адже вони стимулюють інтелектуально й творчо обдарованих дітей і молодь до зростання культурного й естетичного виховання на найкращих зразках самовдосконалення свого культурного рівня, формують ціннісні пріоритети театрального мистецтва.

Окреме духовне і морально-етичне значення мають Різдвяні фестивалі й конкурси, зокрема вертепів, оскільки апелюють до вічних християнських цінностей, утверджують ідеали краси, любові, правди, справедливості, перемоги добра над злом.

Соціальна складова порушує питання сучасного огляду певних соціально-психологічних, що порушують проблеми особистості у соціумі (вистава «Оскар і Рожева Пані» на Міжнародному театральному фестивалі «ЛіхтArt», Рівне),

соціально-побутових (вистава «Кайдашева сім'я» на Всеукраїнському театральному фестивалі «Коломийські представлення», Коломия), соціально-політичних (вистава «Кураж» на Всеукраїнському фестивалі «Тернопільські театральні вечори. Дебют», Тернопіль), соціально-історичних (моновистава «Річард після Річарда» на міжнародному театральному фестивалі «Драбина», Львів), соціально-екологічних (вистава «Баба Пріся» на фестивалі сценічних мистецтв «Час театру», Івано-Франківськ), соціально-економічних (вистава «Сто тисяч» на фестивалі «Золотий Лев», Львів) та інших проблем. У кожному театральному фестивалі присутні вистави, що порушують різноманітну соціальну проблематику, доносячи її до масової публіки і спонукають до аналізу і духовного співпереживання, наштовхуючи на думку про вибір шляхів їхнього вирішення.

Консолідація сил для досягнення спільної мети включає в себе об'єднує театр з іншими культурними та громадськими центрами для відродження національної української культури, духовності, традицій (фестиваль сучасного мистецтва «Гоголь Fest», Київ). Спільна організація такої театральної платформи дає можливість перетворити малу мистецьку подію у великомасштабний національний проект, сприяє реалізації найбільш цікавих проектів у галузі театального мистецтва, як запорука його розвитку.

Створення творчого простору змагань дозволяє учасникам огляду не тільки проявити свої професійні вміння, а й обмінятися досвідом із колегами з інших колективів. Ця складова тісно пов'язана з конкуренцією (що є складовою світського аспекту театального форуму). Змагання, як один із методів стимулювання діяльності, забезпечує успіх і цілеспрямованість у процесі творчої роботи, пробуджує прагнення перемоги й удосконалення. Усе це дозволяє виявити та підтримати театральні колективи, допомогти в самореалізації творчих особистостей. Ураховуючи режисерський задум і засоби його втілення (сценографію, музичне оформлення, костюми, використання технічних засобів, тощо), а також визначаючи рівень професійності акторського складу трупи, на фестивальному змаганні визначаються кращі вистави й актори

в різних номінаціях: «Найкраща театральна композиція» (Міжнародний театральний фестиваль «Драбина», Львів), «Краща режисерська робота» (Регіональний театральний фестиваль «На краю осені з Мельпоменою», Хмельницький), «Краща сценографія» (Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії», Херсон) «Краща жіноча роль» (Міжнародний фестиваль театрів ляльок «Інтерлялька», Ужгород), «Краща чоловіча роль» (Фестиваль недержавних професійних театрів «Курбалесія», Харків), «Краща епізодична роль» (Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок «Лялькова веселка», Запоріжжя), «Спеціальний приз» (Міжнародний фестиваль аматорських театрів «Південні маски», Миколаїв), «Глядацькі симпатії» (Міжнародний театральний фестиваль жіночої творчості імені Марії Заньковецької, Жиромирська обл.), «Дебют» (Відкритий обласний театральний фестиваль імені Павла Луспекаєва «Госпожа Удача», Луганськ) та ін. Необхідною умовою участі в такому змаганні є створення позитивного емоційного заряду спрямованого на формування оптимістичного світогляду учасників фестивалю.

Ще один світський аспект театральних фестивалів – його організація, що дотична до сфер маркетингу та менеджменту, і від яких залежить їх комерційний успіх. Ці галузі є необхідними в сучасному економічному просторі для повноцінного існування та розвитку театального процесу. За словами відомого режисера й продюсера, лауреата премії Національної спілки театральних діячів України «Експеримент» Сергія Проскурні, побачене на сцені стає мистецьким продуктом завдяки результатам взаємодії творчої та адміністративної роботи: «Вона невидима для глядача, бо знаходиться за кулісами – задум, підготовка, реалізація, пошук інвестицій, складання кошторису, залучення партнерів до співпраці» [386]. Цього ж погляду дотримується й актор, режисер, заслужений діяч мистецтв України Олексій Кравчук: «У багатьох театральний менеджмент асоціюється з шоу-бізнесом. Та якщо підходити до театру з позицій шоу-бізнесу, то це абсолютно неправильний керунок. Адже умови шоу-менеджменту: короткий час, вкладання грошей і згодом вже максимальний швидкий прибуток. За такою

схемою діють та існують нинішні антрепризи» [299].

Загалом, театральна структура будується кардинально інакше. У театрі, приміром, поняття «часу» щезає, існує дуже тонка та невловима атмосфера, яку просто неможливо створити на шоу-концерті. Для нормального розвитку й функціонування театрального менеджменту слід, на наш погляд, створити дві прості речі. По-перше, на рівні держави прийняти закон про меценатство (вкладаючи гроші в театр, меценат отримує певні пільги від держави), що дасть можливість театрам розвиватись); по-друге, прийняти закон про контрактну систему для акторів (як форму соціального захисту). Тоді перше підтримуватиме друге, а комерційний успіх театру буде на високому рівні.

Популяризація театру, як виду мистецтва, полягає у формуванні й зміцненні позитивного іміджу вітчизняних театральних шкіл як в Україні, так і за її межами. Для цього необхідно залучити до участі у фестивалях театральні колективи району, міста, підвищити мистецько-фаховий рівень аматорських театральних колективів, відродити кращі традиції українського театального мистецтва.

Переборюючи традиційне уявлення про театр, як про самодостатню творчу установу, сучасний етап нашого життя вимагає звернути увагу саме на сферу інформування широкого загалу глядачів про діяльність колективу. Такий підхід, власне, зумовить як популярність театру, так і зміцнить його становище у мистецькому світі.

Популяризація українського театру вмістить в собі проблематику не тільки на національному рівні, а й підводить до необхідності презентувати українське мистецтво міжнародній, багатонаціональній спільноті. Цю проблему неодноразово смутно піднімають у своїх виступах діячі театального мистецтва. Український актор театру й кіно, народний артист України Богдан Бенюк висловив своє бачення таким чином: «Провідні українські театри зараз на якісному і професійному рівні, нас просто менше популяризують. Наші колективи повинні їздити і показувати свої вистави – цей показ має здійснюватись на державному рівні» [128]. На думку митця, вистави повинні

представлятися для неукраїномовної публіки з паралельним перекладом (у навушниках чи в титрах) задля популяризації театру й національної культури [128].

Не дивлячись на складні умови діяльності, українські колективи беруть участь і достойно презентують сучасне театральне мистецтво України на фестивалях закордоном. Наприклад, вистава Закарпатського театру «Лісова пісня» на Міжнародному фестивалі ляльок «Ляльки над Німаном» у місті Гродно (Білорусь), вистава київського театру «Квітка Будяк» на Тбіліському міжнародному театральному фестивалі (Грузія), вистава харківського театру «Свободный театр» на Міжнародному конкурсі сучасної драми (Білорусь) та ін.

Налагодження та розширення культурних зв'язків має на меті зміцнення єдиного культурного простору в країні, залучення до процесу відродження професійного театру як представників театального мистецтва, так і працівників органів державної влади, бізнесменів-меценатів, журналістів різних медіа, широких кіл громадськості. Мистецький огляд дає можливість обміну досвідом роботи всіх складових театальної спільноти: творчих працівників театрів, артистів, директорів, художніх керівників, режисерів, сценографів. Такі форуми театральних діячів повинні стати інформаційною платформою для обговорення та вирішення проблем розвитку національного театального мистецтва, взаємодії митців, представників державних, культурно-мистецьких організацій і установ, засобів масової інформації під час творчих зустрічей і прес-конференцій.

Модернізація театру – важливий крок на зустріч молодому поколінню глядача. Театр повинен розвиватися та не стояти на місці, а йти в ногу з часом. Тому, часто спостерігаємо залучення елементів кіно-фото мистецтва (моновистава «Момент кохання» на Українському театральному фестивалі «Відлуння», Хмельницький), новий погляд на класичні вистави («DIVKA» на Міжнародному театральному фестивалі «Золотий лев», Львів), свіжі режисерські рішення на професійних сценах («Солодка Даруся» на фестивалі театрів «Молоко», Одеса), творення нової форми вистави, в якій глядач стає

безпосереднім учасником (Міжнародний театральний фестиваль «Театр. Метод і практика: Альма матер», Львів) і багато інших спроб осучаснити театр, привернути увагу глядача. Базуючись на класичних зразках українського національного мистецтва та користуючись досвідом закордонних колег сучасний театр творить свій новий формат. Прикладом цього є новий проект Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру ім. І. Франка «Час театру», який замінив відомий на Прикарпатті театральний фестиваль «Прем'єри сезону».

Театральний фестиваль, за словами Г. Веселовської, спрямований на те, щоб весь час підвищувати планку глядацької та театральної культури [431], а всі вище зазначені складові сприяють професійному зростанню працівників театральної сфери та вимогливості аудиторії.

Дослідивши театральні фестивалі, як мистецьке явище, і детально проаналізувавши його структуру й визначивши духовні та світські аспекти можна зробити такі висновки:

1) Театральний простір продовжує збагачуватися численними фестивалями різних видів, жанрів і змісту. Фестивалі набувають різних масштабів та якості, від малих місцевих чи провінційних до масштабних, що отримують звання міжнародних, але невід'ємною її складовою залишається взаємодія духовного й світського. Взаємодоповнюючи одна одну, вони дають поштовх до розвитку.

2) Під впливом економічних і соціально-політичних реалій сучасності, театральне мистецтво нині активно реформується у творчому й організаційному аспекті. Такі зміни є вкрай необхідні, адже від них залежить повноцінне функціонування театрів в Україні.

3) Ті українські колективи, що беруть участь у міжнародних театральних фестивалях користуються досвідом роботи з пропаганди та популяризації театрального продукту. Як наслідок, вони намагаються передбачати смаки та потреби будь-якої вікової аудиторії, притримуватися актуальних тем і форматів.

4) У традиціях українського театру взаємодія духовного й світського найвиразніше проявилася у вертепній драмі, у поєднанні двоплощинності дійства. Проте, і сьогодні театральні вистави, їх компонування в межах фестивалю поєднують семантику високого й профанного, духовно-морального й видовищно-розважального.

3.3. Фестивальний рух у театральному мистецтві: європейська традиція й український досвід

Світове театральне мистецтво, зокрема фестивальний рух, набуває швидкого розвитку, вдосконалення, визнання та поширення, оскільки кожен фестиваль несе важливу мету. Вона спрямована на збереження національних сценічних традицій, зміцнення творчих зв'язків між театральними колективами й активізацію творчого самовиявлення митців.

Традиції театральних оглядів у країнах Європи мають давню історію і традиції. Театральні дійства ще з часів Стародавнього світу в період проведення Олімпійських ігор у Греції виконували розважально-інформативну, комунікативну і виховну функцію. Загалом в Європі театральні фестивалі набули значного поширення наприкінці XVIII ст. Вони носили характер урочистих ходів, кортежів, пізніше стали масовими дійствами, що театралізувалися, були приурочені до певних подій.

Європейські традиції проведення театральних – драматичних і музичних – фестивалів чітко простежувалися у багатьох країнах:

- Німеччина – Байрейтські вагнерівські оперні фестивалі з 1882 року;
- Великобританія – фестивалі шекспірівських спектаклів, м. Стратфорд-он-Ейвон, що проводяться регулярно з 1886 року;
- Чехословаччина – «Празька весна», заснований в 1946 році;
- Шотландія – «Единбурзький фестиваль театру і музики» з 1947 року;
- Франція – «Авіньонський фестиваль», заснований в 1947 році;
- Хорватія – «Дубровніцкі літні ігри» з 1950 року;

- Італія – «Флорентійський травень» з 1951 року та багато інших.

Також з 1960 року регулярно організовувалися фестивалі дитячих театрів в НДР (Німецька Демократична Республіка) (з 1966), Болгарії (1968, 1972), республіках колишньої Югославії (1971), а також фестивалі лялькових театрів у Румунії (1958, 1960, 1965), Польщі (1962), Чехословаччині (1964), Угорщині (1971), Франції (1972). Розвивалися й суміжні види сценічних мистецтв: міжнародні фестивалі артистів мюзик-холу (Парижі, 1957), циркового мистецтва (Варшава, 1957), клоунади (Мілан, 1965), циркового гумору (Софія, 1965), пантоміми (Берлін, 1970; Прага, 1971) та ін.

У колишньому СРСР багато фестивалів (конкурсів) сценічного мистецтва проводилися вже на початку ХХ ст., мали всесоюзний статус. Серед них: конкурси Пролеткульту (1918), мелодрам (1919), п'єс для дитячих театрів (1921), п'єс сучасної тематики (1933-1934), одноактних п'єс (1939–1940, 1943, 1947–1948, 1957, 1964–1965), п'єс для дітей (1964–1965) та ін. Вже в 1930 р. була організована й проведена Всесоюзна олімпіада театрів і мистецтва народів СРСР у Москві, у якій брало участь 16 театрів, було представлено понад 30 вистав.

З середини 30-х рр. стали організовуватися суто театральні фестивалі. Серед них: Міжнародний театральний фестиваль у Москві (1933, 1934, 1935, 1936, 1937), театральний фестиваль дитячих і лялькових театрів (1935, 1937–1938, 1940), Всеросійський (1935) і Всесоюзний (1939) огляди колгоспних театрів, огляди спектаклів російської класики (1945–1946), на сучасні теми (1951), за п'єсами М. Горького (1968, до 100-ліття від дня народження письменника), огляди акторської і режисерської молоді (1938, 1940, 1943–1944, 1951, 1958–1959), фестивалі-огляди лялькових театрів (1940, 1945, 1952, 1962). Численні Всесоюзні фестивалі несли ідеологічно-політичний і суспільно-політичний зміст, були пов'язані із важливим датами історії Радянської держави, зокрема 40-літтям Радянської влади (1957), 50-літтям Жовтневої революції (1967), 50-літтям Ленінського комсомолу (1968), 100-літтям з дня народження В. І. Леніна (1970), 50-літтям утворення СРСР (1972) та ін. На знак

дружби народів СРСР з народами інших країн соціалістичного табору проводилися фестивалі постановок класичної і сучасної драматургії Польщі (1965, 1969), Болгарії (1969), Угорщини (1971), Чехословаччини і Румунії (1973), НДР (1975).

Театрально-фестивальні традиції зберегли своє значення і після розпаду СРСР. Так, у сучасній Росії нараховується біля 300 театральних фестивалів (станом на 2016 рік за даними інформаційного довідника «Театральні фестивалі Росії») [143]. Найвідомішим вважається російська національна театральна премія і фестиваль «Золота маска», заснована Спілкою театральних діячів Росії в 1993 році з ініціативи народного артиста СРСР М. А. Ульянова (голова СТД РФ в 1986–1996 роках) [143].

У новітній історії європейського міжнародного фестивального руху слід відзначити створення у 1952 р. в Женеві (Швейцарія) Європейську асоціацію фестивалів, яка на сьогодні об'єднує 14 національних і регіональних асоціацій (серед них України, на жаль, немає), що координують понад дві тисячі фестивалів. «Ця мережа найбільших міжнародних фестивалів відіграє важливу інтегруючу роль як престижне поле для міжнародного артистичного та режисерського обміну, демонстрації кращих досягнень національних культур», – зауважують В. Неволов і В. Пацунов [292, с. 95]. Серед найбільш відомих щорічних європейських міжнародних театральних фестивалів, які стали «законодавцями фестивальної моди та символами європейської фестивальної культури» є Единбурзький (Велика Британія) та Авіньонський (Франція) фестивалі. Сьогодні продовжують європейські фестивальні традиції театральних форумів Зальцбург (Австрія), Локарно (Італія), Брюссель (Бельгія), Дрезден (Німеччина), фестивалі землі Північна Рейн-Вестфалія (Німеччина), «Празька осінь» (Чехословаччина) та ін. [292, с. 95–96].

У сусідній Республіці Білорусь також систематично проводяться фестивалі, форуми та огляди-конкурси театального мистецтва. Багато міжнародних театральних фестивалів професійного мистецтва мають вже багаторічну історію. Найвідомішими стали міжнародні театральні фестивалі

«Слов'янські театральні зустрічі» (Гомель з 1994 р.) як фестиваль пограниччя; «Белая вежа» (Брест, з 1996 р.), фестиваль білоруської національної драматургії (Бобруйськ з 1998 р.), «Панорама» (Мінськ з 2003 р.), «ТЕАРТ» (Мінськ з 2011 р.), міжнародний молодіжний театральний форум «M@rt.контакт» (Могильов з 2006 р.), фестиваль театрів ляльок (Мінськ з 2006 р.) [503].

Сьогодні фестивальним рухом охоплені практично всі регіони республіки, що надає переваги при формуванні театральних турів. Суспільно-культурна ситуація в країні склалася таким чином, що організаторами театральних фестивалів в республіці виступають обласний виконавчий комітети, міські виконавчі комітети, Міністерство культури Республіки Білорусь та театри на місцях. Незважаючи на складну економічну ситуацію останніх років, в республіці проведено декілька масштабних міжнародних театральних фестивалів і форумів, які мали потужний резонанс у вітчизняній пресі та зарубіжних засобах масової інформації та показали зацікавленість держави в підтримці професійного театального мистецтва і аматорського театального творчості: «M@rt.контакт», «Біла Вежа», Різдвяний оперний форум, «ТЕАРТ», Молодіжний театральний форум країн Співдружності, Балтії та Грузії. Відновлено також проведення Республіканського фестивалю національної драматургії імені В. І. Дуніна-Марцинкевича в Бобруйську та Фестивалю оперного и балетного мистецтва «Вечера Большого театра в замке Радзивиллов» (Мінська область, Несвіжський замок).

З'являються також нові фестивалі й театральні форуми. З 2003 р. стартував фестиваль студентських театрів «Куфар», 2004 р. – для людей з особливими потребами в Білорусі 2018 р. започаткували інклюзивний міжнародний театральний фестиваль «Непратаптаны шлях», у 2008 р. – фестиваль любительських театральних колективів «Свет рампы» (Могильов). Вперше в травні 2012 року в Гродно відбувся I Міжнародний фестиваль лялькових театрів «Ляльки над Нёманам», на якому були представлені 12 вистав лялькових театрів з Білорусі, Литва, Україна, Росія, Польща. З 2014 р в рамках Міжнародного фестивалю мистецтв «Слов'янський базар у Вітебську»

проходять огляди театрів ляльок. Цінність великої кількості заходів за участю театрів ляльок проявляється в тому, що вони спрямовані на організацію сімейного дозвілля і є передумовами родинного театрального туризму [160].

Особливу роль в збереженні давніх народних білоруських традицій відіграє старовинний білоруський театр ляльок «Батлейка». Назва походить від видозміненої назви міста Вифлеєм. Театр «Батлейка» – це народний театр ляльок на релігійну (біблійну) і побутово-народну тематику. Його коріння сягає XVI ст., інші назви – вяртеп, яселка, жлоб. Батлейку можна вважати аналогом українського вертепу, оскільки вона також має календарну прив'язку до різдвяних свят. Поширенню батлейки сприяли мандрівні семінаристи (бурсаки), у т. ч. й з Києво-Могилянської Академії, привносячи до репертуару батлейки сюжети шкільного (світського) театру. Якщо спочатку вся тематика батлейки була релігійно-біблійною, то поступово, знайшовши поширення серед міщан та селян, зокрема в період XVII – XVIII ст., батлейка розширює тематику за рахунок народно-комедійних, світських за характером постановок. Батлейки активно функціонували до перших десятиліть XX ст., у час СРСР були заборонені, а з кінця 80-х рр. переживають своє відродження, хоча й у формі аматорських, дитячих, різдвяних театрів та театральних фестивалів.

Сьогодні реконструкція батлейок сприяє культурному туризму багатьох регіонів Білорусії, розширюючи форми організації дозвілля відвідувачів. Так, з 2014 року у Мінську щорічно проходить Міжнародний Різдвяний фестиваль батлейкових і лялькових театрів «Нябёсы» («Небеса») під благословенням Білоруського православного патріархату, на базі Свято-Єлизаветинського монастиря. Основна ідея й мета фестивалю – «З лялькай да Бога» («З лялькою до Бога»). Це свято краси і милосердя, пошук вічних істин крізь призму лялькового світу. Його художній керівник – відомий білоруський актор Александр Жданович.

Окрім суто сценічних показів театрів ляльок і батлейок, в межах фестивалю організуються майстер-класи з паперової витинанки (різдвяної тематики), соломоплетіння, піскографії, народних білоруських ігор та танців.

Важливим є проведення методично-практичного семінару «Школа батлейки», що ставить метою відродження й розвиток батлейкових аматорських театрів, творчу самореалізацію молоді. Фінансова організація фестивалю – благодійна (вхід й участь за пожертви). Крім того, учасники фестивалю також проводять благодійні акції під загальною назвою «Світ душі – доброчинність», виступаючи в дитячих будинках, інтернатах для перестарілих, лікарнях, несучи своєю творчістю радість і красу глядачам.

Фестиваль має і конкурсну складову за номінаціями «Кращий спектакль», «Кращий дебют», «Краще акторське виконання» та «За найкраще розкриття духовно-морального змісту вистави».

Поряд з професійними театральними фестивалями в Білорусі активно проводяться і форуми, які сприяють розвитку аматорської творчості. З 2013 року у Мінську стартували три фестивалі – форум вуличних театрів, фестиваль аматорських театрів «Двері», фестиваль експериментальних театрів «Тот самый фестиваль» та ін. Щорічний фестиваль «Двері» став своєрідним зрізом поступу сучасних аматорських театрів. Знаковою культурною подією визнали Міжнародний фестиваль експериментальних театрів «Тот самый фестиваль» (Мінськ), в якому беруть участь аматорські театральні трупи з різних країн світу.

У Могильові з 2008 р. проходить міський фестиваль аматорських театральних колективів «Світло рампи», який вже давно вийшов за межі місцевого рівня. Участь в ньому беруть аматорські трупи з України, Росії, Білорусі, які репрезентують як національну культуру, так і культуру національних меншин, як, зокрема, єврейський театр «Шалом» (Дніпро, Україна).

Творчість аматорських театральних колективів стає важливим середовищем для подальшого росту глядачів професійного театру, сприяє естетизації культурного простору сучасного міста і села Білорусі. Паралельно, аматорський театральний фестивальний рух сприяє розширенню форм і напрямів комунікації, обміну досвідом, появі нових прийомів сценографії та

режисури [160].

Самобутнім фестивальним явищем театральної Білорусі вважається «Тэатральны куфар» («Театральна скриня») – форум студентських театрів, ініціатором і організатором якого став Білоруський державний університет (Мінськ). За статистичними даними за час проведення фестивалю з 2004 р., в ньому взяли участь понад 60 країн – переважно університетські студентські колективи. Девіз фестивалю: «Традиції. Пошук. Експеримент». У 2012 р. фестиваль, поряд з науковою конференцією та навчальним форумом, увійшов складовою до IX Всесвітнього конгресу університетських театрів (61 університет з 33 країн), об'єднавши візуально-сценічну, наукову й освітньо-методичну сфери.

Важливою особливістю проведення фестивалю стала мультикультурність – представлення традицій різних націй, літератури та драматургії в часі та просторі, активності, амбітності й ініціативності молодих митців та любителів театру. Вистави переважно йдуть мовою оригіналу, іноді дублюються іншими мовами. Всі вистави фестивалю спершу були безкоштовними, в останні роки – за символічну плату. В рамках дійства відбуваються усталені проекти – зустрічі, презентації, інтерактивні події, зокрема «Koufar-in-Motion», своєрідний майстер-клас провідних режисерів і сценографів за участі всіх бажаючих.

Результатом фестивалю стає визначення кращої вистави (за результатами глядацького голосування), дитячих програм, кращої актриси, актора, акторів другого плану, кращої режисури, кращих професійних і любительських спектаклів, оригінальних форм, спеціальні дипломи від Критик-клубу, а також від членів журі. Після проведення фестивалю формуються видання випусків бібліотеки світової драматургії. Фестиваль став важливим майданчиком для формування контактів митців з усього світу, новітніх засобів взаємодії в театральному просторі, пошуку експериментальних форм сценографії, режисури, музичного й хореографічного оформлення, а загалом – широкої комунікації у студентському середовищі засобами театрального мистецтва.

Зауважимо, що участь українських театрів у цьому фестивалі була спорадичною, що свідчить про малу активність студентського театрального руху в Україні [484].

З 2012 р. у Мінську відбувається ще один мультифестиваль – Відкритий форум експериментальних пластичних театрів «ПлаСтформа». Захід представляє широку панораму сценічних експериментів: фізичний театр, хореографічні й пластичні театри, сучасна пантоміма. Своєрідною «візитівкою» фестивалю є було – сучасний авангардний японський танець. У програмі фестивалю, окремі показів лекції-перформенси, майстер-класи, круглі столи, присвячені проблемам просторово-тілесної драматургії, нетворкінгу (формування кола спілкування і вирішення фахових завдань відповідно до особистих прагнень і цінностей індивідуума) в перформативному середовищі. В рамках фестивалю відбуваються також вечори сучасного танцю «ПлаСтформа. Хорео-контент», а після спектаклів – обговорення побаченого з глядачами.

У Білорусі зініціювали проведення і Міжнародних фестивалів вуличних театрів «Grand Teatro» (Гродно, 2013 та Мінськ, 2014), що неперіодично проходять у республіці. Фестивалі не тільки створюють атмосферу карнавалу, але й сприяють інформативності й пізнавальності форумів – проведення лекцій, майстер-класів жонглювання, інтерактивного театру, перформенсу, живої скульптури.

Також з 2014 р. стартував Інтернет-проект «Театральная Беларусь», в межах якого проводиться інтерактивне опитування і визначення найуспішніших театральних постановок і подій [482].

Зауважимо, що в Білорусі, як і в Україні, театральністю позначені й традиційні свята та календарно-обрядові дійства, що набули статусу фестивалів. Це, зокрема Різдвяні гуляння в Біловежській пуші, різдвяні фестивалі в різних регіонах країни («Колядныя цари», «Тянуть Коляду на дуба», «Женитьба Терешки» та ін.), фестиваль закликання весни – «Гуканне вясны», купальські й русальні забави – «Александрія собирает друзей», «Орен ай: Купалье», «Сонцаварот», обжинкове свято «Дажынкі».

У переважній більшості такі фестивали проходять не у містах Білорусі, а в невеликих містечках, селах, локалізуючись в етнографічних музеях під відкритим небом, замках, парках, агротуристичних і курортних комплексах тощо.

Театральність стала складовою і фестивалів пограниччя, зокрема білорусько-польсько-литовського – міжнародний проект «Августовский канал в культуре трех народов» [503].

Проте, найщільніші зв'язки за період Незалежності України встановилися між Україною та Польщею, оскільки сприяли швидкій інтеграції українського театрального мистецтва в європейський простір, взаємодії діячів театру на рівні регіональних і міжособистісних контактів.

Беручи до уваги розвиток театрально-фестивального руху в сусідній Польщі, передовсім бачимо активну позицію митців до створення якісної театральної продукції з використанням здобутків світової спільноти.

Щороку, за свідченнями польського театрального порталу «E-teatr.pl», заснованого Театральним інститутом імені Збігнева Рашевського, У Польщі відбувається більше чотирьохсот театральних фестивалів (додаток Є). Із них перший театральний фестиваль «Каліські театральні зустрічі», заснований ще 1960 року.

Детальний аналіз театральних фестивалів республіки Польща, які відбуваються адміністративно-територіальних одиницях показує, що найбільша кількість фестивалів зосереджена в столиці Польщі. Як показують статистичні дані, протягом року у Варшаві відбувається близько 50-ти театрально-фестивальних акцій. Найвизначніші з них: «Міжнародний Фестиваль Театральних шкіл «ІТСеЛФ», «Міжнародна Зустріч з Театром Одного Актора», «Фестиваль Студентських Театрів «Старт», «Бялоленцький Комедійний Фестиваль «Забафка», «Фестиваль Каскадерів Театру», «Міжнародний Фестиваль Лялькових Театрів та Анімаційних Фільмів для Дорослих «Лялька теж Людина».

На особливий аналіз заслуговує проведення театральних свят у таких

містах, як Лодзь, Вроцлав, Краків, Познань. Більше десятка фестивалів традиційно збирають театральних діячів із цілої держави й іноземних гостей. Варто відзначити такі театральні форуми: винятковий фестиваль, який розпочинається з благословення єпископа «Фестиваль Християнської Культури» (Лодзь), єдиний фестиваль-огляд культур, традицій і обрядів із всього світу, які перебувають на межі зникнення «Відважний Фестиваль – Проти Вигнання з культури» (Вроцлав), найунікальніший «Майстерня для молодих менеджерів фестивалів» (Познань) і наймасштабніший фестиваль «Міжнародний фестиваль пленерних і вуличних театрів «Фета» (Гданськ). Багато інших святкових оглядів театального мистецтва організовуються у інших містах Польщі. На них теж варто звернути увагу.

Приблизно десять фестивалів проходять у таких містах Польщі, як Люблін, Гданськ, Катовіце, Торунь, Жешув, Ольштин, Гожув Великопольський, Слупськ, Цешин, Ченстохова, Елблонг. Не оминемо увагою огляди: сезонний фестиваль «Любінська Театральна Осінь «Театр в Любліні» (Люблін), фестиваль, що відбувається у театрі багатоквартирного будинку «Фестиваль Монродрам «Моноблок» (Гданськ), фестиваль неформальних «Перегляд Незалежних Театрів «Театр в Центрі... Коментарі» (Катовіце), фестиваль, що проходить в атмосфері необмеженої типовою студентської культури «Альтернативні Театральні Зустрічі «Клямра» (Торунь), фестиваль, присвячений трьом видатним митцям – Єжи Гротовського, Джозеф Шайна і Тадеуша Кантора «Джерело пам'яті. Гротовський – Кантор» (Жешув), екстраординарний «Загальнопольський Фестиваль Монодрамів і Театрів Малих Форм «Бамберка» (Гожув Великопольський), іменний фестиваль «Фестиваль Творчості С. І. Віткевіча «Віткацманія» (Слупськ), фестиваль, як форма дій польсько-чехословацької солідарності «Міжнародний Театральний Фестиваль «Без кордонів» (Цешин), фестиваль, що має мету торкнутись важливих проблем сучасного світу «Міжнародний Огляд Значних Спектаклів «Через дотик» (Ченстохова), фестиваль для любителів краси та чистоти мови «Загальнопольський Фестиваль Мистецтво Слова «... Чи є це кохання?»

(Ельблонг).

Є фестивалі, які мають територіальну локацію в одному місті. Приміром у Глівіце уже дев'ять років найбільшою мистецькою подією в місті є «Міжнародний Фестиваль Вуличних Митців «Вуличники». Він уже традиційно вписаний в діапазон культурно-мистецьких подій міста Глівіце. «Фестиваль Сучасної Драматургії «Представлена реальність» відбувається в м. Забже, став єдиним у Польщі тематичним театральним оглядом, де роблять постановки сучасних драматичних виставав. Сюди запрошують найбільш видатні польські театральні постановки, що представлені на сцені Нового театру. Починаючи з 2001 року в м. Сопот один раз на рік проводиться «Фестиваль Театру Польського Радіо і Телебачення «Два Театри». «Загальнопольський Фестиваль Малих Театрів «Голка» для аматорських колективів представляє роботи театрів молодого покоління в м. Остроленка, що розташоване на мальовничих берегах річки Нарва. Щоліта в м. Кельце приїжджають найкращі спектаклі для дітей із всіх куточків Польщі, щоб у цікавій і веселій формі привити підростаючому поколінню любов до театрального мистецтва на «Святковому Фестивалі Мистецтва для Дітей «Ура! Мистецтво!»».

Загальний аналіз проведення театральних фестивалів у містах Польщі спостерігаємо на діаграмі рис. 9. Додатку Д. Відсоткове співвідношення проведення театральних форумів представлені на рис. 10.

Унікальним театральним дійством Польщі можна вважати фестиваль— «Майстерня для молодих менеджерів фестивалів». Унікальність цього дійства полягає в тому, що він створений для навчання молодих спеціалістів театального менеджменту. Протягом тижня представники із різних країн світу через програму лекцій, індивідуальних консультацій та інтенсивних семінарів, присвячених мистецьким площинам управління фестивалю, дізнаються його від провідних фахівців, відомих фестивальних директорів усього світу. Фестиваль дає можливість не тільки почерпати ґрунтовні знання стосовно організації театральних мистецьких заходів, а й налагодити діалог і побудувати співробітництво з представниками різних національностей. Адже важливо

вносити нові методи в сучасну творчість, розвивати громадську та моральну думку й створювати нові соціальні аспекти на платформі театрального фестивалю [480].

Нині немає чіткої класифікації театральних фестивалів Польщі. Тому в своїй роботі здійснено спробу систематизації їхніх видів відповідно до специфіки. Якщо розділити театральні форуми за категоріями (рис. 7 Додатку Д), то окрім класичних фестивалів, які найбільше поширені в Польщі, проводяться також синтетичні фестивалі, монодрам, комедій, лялькові, вуличні, аматорські, дітей і молоді та ін. Для зручності розділимо їх на чотири рівні й проведемо детальний аналіз.

Великомасштабний рівень класифікації театральних фестивалів включає в себе їхні типи ті, що є найбільш поширеними й відомими, а також проводяться найбільш кількісно – це класичні, синтетичні, лялькові та вуличні.

Одні з наймасовіших і найпоширеніших не тільки в Польщі, а й у всьому світі, є *класичні фестивалі*. Їхня організація вже стала традицією і вони відбуваються щороку без особливих змін. Найвідомішими класичними фестивалями у Польщі є: «Фестиваль сучасної драматургії «Насправді представлені» (Забже), «Вадовіцькі театральні зустрічі «Згряя» (Вадовіце), «Фестиваль театрів Моравії та Сілезії» (Цешин), «Міжнародний фестиваль «Театральні конфронтації» (Люблін), «Міжнародний театральний фестиваль Демолюди» (Ольштин), «Міжнародний театральний фестиваль «Інші ситуації» (Бідгощ) й «Міжнародний театральний фестиваль світової класики «Нова класика Європи» (Лодзь).

Синтетичні фестивалі відіграють важливу роль у театральному русі, оскільки об'єднують любителів різних мистецьких форм в одному театральному дійстві. Програма одного фестивалю може включати різні напрями: і театр, і музику, і кіно, і літературу, і візуальне мистецтво. Яскравим прикладом такого напрямку є: «Театральний фестиваль «WrzAWA» (Варшава), «Мальтійський фестиваль в Познані» (Познань), «Фестиваль Театру Польського Радіо і Телебачення «Два Театри» (Сопот), Зеленогурський

фестиваль Кіно і Театру «Козі Маклак Махаліца. Театральна зупинка» (Зелена Гура), «Міжнародний театральний фестиваль «Діалог–Вроцлав» (Вроцлав), «Міжнародний фестиваль літератури і театру Між.Між» (Сопот).

Проведення лялькових театральних фестивалів у Республіці Польща – це, насамперед, популяризація та пропаганда кращих досягнень сучасного мистецтва театру ляльок, створення можливостей для обміну досвідом, творчих досягнень акторів, режисерів, сценографів з метою розвитку культурних потреб підростаючого покоління взаємозбагаченню духовної культури Польщі. Саме тому держава сприяє розвитку театального мистецтва й, відповідно, допомагає традиційному проведенню його форумів: «Фестиваль Анімації для Театру і Кіно» (Рабка-Здруй), «Лялькові Метаморфози» (Білосток), «Міжнародний Фестиваль Дебютів Акторів Лялькарів» (Вроцлав), «Міжнародний Фестиваль Лялькарського Мистецтва» (Бельсько-Бяла), «Міжнародний Театральний Фестиваль «Валізка» (Ломжа), «Міжнародний Театральний Ляльковий Фестиваль Країн Європейського Союзу ім. Роберта Шумена «ЄВРОФЕСТ» (Слупськ), «Ольшинський Тиждень Лялькових Театрів «Аніма» (Ольштин), «Хрестовоздвиженський Фестиваль Лялькових Театрів «Бжехва та інші...» (Кельце), «Варшавський Театральний Палац» (Варшава).

Ще один вид першого рівня класифікації – це вуличні фестивалі. Вони відносяться до найдавніших видів театального мистецтва й завжди були та є близькими до глядача. Вистави вуличного театру, як правило, носять інтерактивний характер: глядачі не лише сприймають дійство, а стають безпосередніми учасниками спектаклів. Їх налічується більше 20-ти, але ми відзначимо лише міжнародні фестивалі: «Міжнародні Гожувські Зустрічі Вуличних Театрів» (Гожув-Великопольський), «Міжнародний Фестиваль Артистів Вулиці «Вуличники» (Глівіце), «Міжнародний Фестиваль Артистичних Вуличних Дій Ла Страда» (Каліш), Міжнародний Фестиваль Пленерних і Вуличних Театрів Фета» (Гданськ), «Міжнародний Фестиваль Вуличних Театрів» (Старе місто в Кракові), «Міжнародний Фестиваль Вуличних Театрів «TrotuArt» (Лодзь).

До масштабного рівня класифікації відносимо фестивалі, які також проводяться масово, але за своєю кількістю поступаються першому рівню. Сюди входять: фестиваль для дітей і молоді, дитячий, молодіжний, іменні фестивалі (присвячені відомим мистецьким діячам), новітні, монодрама, аматорські, комедії та фестивалі, що мають зв'язок з іншими країнами. Детально проаналізуємо кожен вид.

Із метою популяризації вітчизняної та зарубіжної культури, драматургії, літератури й різних форм театральної діяльності у Польщі проводяться *фестивалі*, створені на цільову вікову аудиторію – *для дітей і молоді*. Основними завдання таких форумів є виховання підростаючого покоління засобами театального мистецтва, популяризація дитячого театального мистецтва, виявлення та підтримка обдарованих дітей та молоді, обмін досвідом у системі їх естетичного виховання, формування в них естетичного смаку, сприяння інтелектуальному та творчому розвитку. До таких святкових оглядів належать: «Міжнародний фестиваль театрів для дітей і молоді «Корчак» (Варшава), «Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва для дітей і молоді «Контексти»» (Познань), «Міжнародний фестиваль театрів для дітей і молоді «Балтік-Сателід» (Сейни), «Загальнопольський перегляд дитячих і молодіжних театрів «Виводок» (Лодзь).

Дитячі фестивалі не обмежуються конкурсною програмою. Окрім основних заходів юним глядачам влаштовують екскурсійні тури, майстер-класи, інтелектуальні ігри. Зазвичай у літню пору, коли діти відпочивають на канікулах, проводяться такі фестивалі: «Дитяче Театральне Літо» (Варшава), «Dziecięce «Дитячі Театральні Зустрічі» (Глівіце), «Міжнародний Фестиваль Мистецтва для Наймолодший «Мистецтво шукає Малюка» (Познань), «Міжнародний Театральний Фестиваль для НАЙмолодших «Візьми участь у мистецтві» (Варшава), «Загальнопольський Огляд Театрів для Дітей «Без сцени» (Юзефув), «Огляд нового театру для дітей» (Вроцлав).

Молодіжні фестивалі виявляють творчі досягнень театральних колективів, сприяють встановленню контактів між ними й обмін досвідом,

залучають молодь до різних форм театральної діяльності, інтелектуального та творчого розвитку, підвищення професійного рівня керівників мистецьких гуртів. Відзначемо: «Мазовецькі театральні зустрічі» (Варшава), «Фестиваль Документального Театру і Мистецька Резиденція в Сопоті «Нон-фікшин», «Кошалінська конференція молодих «м-театрів» (Кошáлин), «Міжнародний фестиваль університетських театрів французькою мовою» (Познань), «Загальнопольські конференції молодіжних театрів» (Лодзь), «Загальнопольський Студентський Театральний Фестиваль «Театр Земного Кола», «Театр в stodолі», «Загальнопольський Студентський Театральний Фестиваль «Оспорювання», «Варшавський Театральний Фестиваль Молоді в Старій Проховні».

Існують фестивалі, що присвячені відомим мистецьким діячам, які жили й працювали у той чи інший період на території Польщі. Варто згадати мистецькі огляди присвячені творцям оригінальних сценічних подій, авторам нової техніки театру – «Фестиваль Каскадерів Театру». Його герої Тадеуш Вержбицький з Маячевіце (Małaszewice) (понад 30 років присутності на сценах країни та світу), Адам Вальний (20 років роботи на сцені), Кшиштоф Земло (кілька років за межами структури) [480]. За останні роки в другій половині вересня (близько річниці смерті Станіслава Віткевича) Слупський театр «Рондо» організовує «Фестиваль Творчості С. Віткевича «Віткацманія» [323] на честь польського митця, фотографа, письменника, філософа та теоретика С. Віткєвича (відомого також під псевдонімом Віткацій).

Новітні експериментальні фестивалі привносять у театральний рух Польщі оригінальність, новизну, що відображають нові явища соціальної дійсності. Це можемо спостерігати на таких фестивалях: «Фестиваль Нового Театру» (Жєшув), «Жєшувські Театральні Зустрічі», «Фестиваль Нової Сценографії» (Катовіце), «Фестиваль Театральна Офенсива Космос» (Познань), «Фестиваль Польський Сучасних Мистецтв R@Port» (Гдиня), «Фестиваль Блукаючих Театрів» (Люблін), «Фестиваль Травмованих Почуттів» (Крáків), «Фестиваль «Театральне Село» (Óльштин).

Вистави, зіграні лише одним актором, називаються *монодрамами*. У Польщі їх існує близько 20-ти. Серед таких фестивалів відзначмо: «Фестиваль Монодрам «Монофест» (Лодзь), «Кошалінські Загальнопольські Монодрами – Дебюти», «Лодзький Фестиваль Монодрами «МОНОВМАНУ», «Загальнопольський Фестиваль Монодрами і Театрів Малих Форм «Бамберка» Gorzów (Гожув-Велькопóльський), «Загальнопольський Перегляд Сучасної Монодрами» Warszawa (Варшава), «Загальнопольська Зустріч з Монодрамою «О, Золота Підково Пегаса» (Сувалки), «Тиський Фестиваль Монодрами МоТиФ» та фестивалі театрів одного актора: «Міжнародна зустріч з Театром Одного Актора» (Вроцлав), «Міжнародна Зустріч Театру Одного Актора у Вроцлаві», «Торунська Зустріч Театрів Одного Актора», «Турнір Театрів Одного Актора «Сам на сцені» (Слупськ).

Пропаганда театрального мистецтва за допомогою найоптимістичнішого драматургічного жанру комедії – завдання одне із найвищих. На це наважилися тільки 10 театральних фестивалів у Польщі: «Бялолецький Комедійний Фестиваль «Забафка», «Міжнародний Театральний Фестиваль Божественна комедія» (Краків), «Хожовський Городній Театр» (Хожув), «Дні комедії dell'Arte» (Краків), «Катовіцький Карнавал Комедії», «НОКaut «Всепольський Перегляд Одноосібних Смішних Форм» (Надажин), «Всепольський Фестиваль Комедії Талія» (Тарнів), «Всепольський Фестиваль Комедійного Мистецтва Аматорських Театрів «Деха» (Більськ-Підляський), «Всепольський Перегляд Аматорських Театрів. Театральні Бої» (Варшава), «Олецький перегляд Аматорських Театрів «Химера» (Олецько).

Певний ряд фестивалів засновані та проводяться з метою міжнародної співпраці двох або кількох країн, обміну досвідом, запозичення нових течій у театральних напрямках, дають можливість ознайомлення з культурою та традиціями інших народів. Це фестивалі: «Фестиваль «Да! Да! Да! Сучасний театр, драма і виступ Росії» (Варшава), «Міжнародний Театральний Фестиваль Вікно на Схід» (Варшава), «Міжнародний Театральний фестиваль «Пліснява з очей» – ре:заходи» (Люблін), «Міжнародний Театральний Фестиваль

«Театроманія» (Битом), «Міжнародний Фестиваль університетських театрів на французькій мові» (Познань).

Щодо України, то унікальним театральним фестивалем цієї групи можна вважати Міжнародний фестиваль Українського театру «Схід–Захід», що відбувається щорічно в Кракові з 2014 р., організовується за підтримки Краківської Гірничо-металургійної Академії, Фонду масових видовищ і шоу-програм та Молодіжного центру ім. док. Хенрика Йордана. Девіз фестивалю – «Перетинаючи кордони», що містить символіку перетину не лише географічних меж між країнами, але й подолання кордонів культурних, традиційних, релігійних. В межах фестивалю проводяться дискусії, зустрічі, презентації, виставки. Тематика фестивалю – суто українська, колективи з України та української діаспори, фаховий рівень театрів – професійні й аматорські (студентські, дитячі та молодіжні), мови – різні, титри подаються польською, англійською. В 2016 році Фестиваль Українського Театру «Схід-Захід» отримав Головну Нагороду як переможець в номінації «Транскордонна культура» на Форумі Східного Партнерства в Любліні, Польща.

Стосовно аматорського мистецтва, то вона віддавна слушно вважається об'єктивним історико-культурним явищем. Свідчення того, що в Польщі до нього ставляться з особливою пошаною є велика кількість фестивалів більше 20-ти. Відзначимо деякі з них: «Бенджінська Театральна Зустріч», «Театральна Бесіда. Суперечки Театральних Спілок Малих Форм», «Фестиваль Незлічених Акторів – ФАН», «Фестиваль Театральної Молодості «Апетит», «Фестиваль «Еліпс креативності» Зигмунда Здановича», «Фестиваль Сільських Театрів «Звікі», «Лодзький Перегляд Аматорських Театрів «Лупта», «Мазовецький Фестиваль Аматорських Театрів», «Загальнопольський Фестиваль Театральне Сузір'я», «Загальнопольський Фестиваль Комедійного Мистецтва Аматорських Театрів «Деха», «Загальнопольський Фестиваль малих Театрів «Ігла», «Загальнопольський Конкурс Аматорських Театрів «Мельпомена», «Загальнопольський Відкритий Фестиваль Аматорських Театрів «Одеон», «Загальнопольська Відкрита Театральна Зустріч «Весна в Театрі»»,

«Загальнопольські Презентації Аматорських Театрів «ОПТА», «Театральні Конференції ПОКОТ», «Ретроспективи. Міжнародний Театральний фестиваль», «Згерська Зустріч Малих Театрів «Солодкий Блюз».

Третій рівень класифікації, маломасштабний, представляє собою театральних форуми, що проводяться в меншій кількості. Вони являють собою такі види, як фестивалі дебютного характеру, присвячені жінці, мелодрами, музичні театральні, слова, масок, авангардні та сценічного руху.

Спостерігати на сцені фестивалю за трупю професійних акторів, що грають за постановкою відомих режисерів – звичне явище. Та коли це перші кроки ще не визнаних митців – рідкість. У Польщі є цикл театральних фестивалів дебютного характеру, які дають можливість молодим і старшим аматорам, а також дітям ті студентській молоді проявити себе. Серед них: *«Всепольський Фестиваль Дебютантів «Перший контакт» (Тóрунь)*, *«Фестиваль Театральних Шкіл» (Лодзь)*, *«Всепольський Фестиваль Рицарського Мистецтва «Інтерпретації» (Катовіце)*.

Особлива роль у польському театральному мистецтві надається особі жінки як символу гармонії і краси. Не випадково на її честь започатковані театральні фестивалі *Театральні зустрічі «Інтимна незнайомка» (Познань)* і *Фестиваль «Варшава є жінка» (Варшава)*.

Мелодрама, як жанр театрального мистецтва, також поширений у мистецькому польському середовищі. Вистави на фестивалях *«Європейський Фестиваль Театральних Шкіл Мелодрама» (Вроцлав)* та *«Осінній Театральний Фестиваль» (Новий Сонч)* розкривають духовний і чуттєвий світ героїв у характерних яскравих емоційних обставинах на основі контрастів: добра й зла, любові та ненависті.

Театральні видовища мають нерозривний зв'язок із музичним мистецтвом. Йому віддавна належить важлива роль у театрі. Варто відзначити такі музичні театральні фестивалі: *«Фестиваль Театральної Музики» (Зелена Гура)* та *«Єленьогурські Театральні Зустрічі» (Єленья Гура)*.

Найважливіший художній засіб, який театр бере від драми – слово. Тому

йому відведено не тільки особливе місце, а й окремі театральні фестивалі: «Фестиваль мистецтва слова «Верба Сакра» (Познань) й «Загальнопольський фестиваль мистецтва слова «...Чи це кохання?» (Ельблонг).

Ще від середньовічних мандрівних акторів – скоморохів-лицедіїв – у театральних традиціях багатьох культур маска відігравала ключову роль в розвитку мистецьких жанрів і стилів. Правильно реалізувати їх у театральному спектаклі стимулює вміння володіти. Створюють умови для цього організація польських фестивалів: «Театральний фестиваль маски» (Познань), «Міжнародний фестиваль театрів форми маскараду» (Ряшів) та «Джерело Пам'яті. Гротовський – Кантор(Обмінник)» (Ряшів).

Вид авангардного [1] фестивалю представляє собою новітні погляди та революційні прагнення до способу вираження, що бере початок із ХХ століття. Такий вид фестивального руху бере на себе своєрідний культурно-естетичний виклик, який претендує на створення нового мистецтва. Це такі фестивалі: «Міжнародний Фестиваль Театрів і Авангардної культури «PESTKA», «Навчання Перформансу», «Штама – Зустрічі з Альтернативним Мистецтвом».

Сценічний рух, як невід'ємна складова професійності актора, завжди залишається актуальним у його діяльності. Тому проведення *фестивалів сценічного руху* є запорукою вдосконалення й майстерності актора, оскільки правильно сформований ним пластично-виразний образ допомагає вдало виконувати будь-які рухи і донести поставлене завдання до глядача. У Польщі проводяться такі фестивалі, спрямовані на вдосконалення сценічного руху: «Потік Фестиваль. Міжнародний фестиваль сценічного руху» (Вроцлав), «Вроцлавський Фестиваль Руху Циркуляції», «Захід театрального і танцювального OFF-и» (Варшава).

Одиничні фестивалі відрізняються від попередніх частотою проведення, а в деяких випадках зводяться до одноразового заходу, мають не однаковий стиль та форму проведення, володіють багатогранним характером. Відзначмо такі фестивалі: мандрівний, мім, мініатюри, імпровізації та родини.

Особливим і єдиним є *фестиваль мистецтва та анімації «Караван»* – це кочівний (мандрівний) огляд театральних вистав, який охоплює вісім сіл Мазовецького воєводства. Його жителі завдяки цьому проекту активно беруть участь в нових, відкритих формах культурного життя [480].

Актори сценічних вистав масового характеру в Античній Греції і Римі називалися мімами. Для демонстрації ними свого мистецтва в сучасних реаліях проводиться «Міжнародний фестиваль мистецтв Мім» (Варшава).

Протягом декількох років, у липні місяці в Кракові відбувається свято, яке приваблює популярних артистів польських сцен. Їх участь в «Краківському театральному фестивалі мініатюр» – це прояв талантів у сфері мініатюрного театру, яке, як правило, феєричне із поєднанням інтелекту, гумору і пісень [380].

Мистецтво імпровізації учасники театального огляду мають можливість продемонструвати тільки на фестивалі *«Всепольський фестиваль театрів сценічної імпровізації»*, що щорічно проходить в Кракові або в найближчих гмінах Konstancin-Jeziorna (Констанцин-Єзьорна).

Фестиваль родини «Театральний фестиваль «Театр – родинна пристрась» проходить в м. Піла (Piła).

Із розгляду театральних фестивалів Республіки Польща [239, 309, 310, 320—322, 327, 415—418, 480] та аналізу їх особливостей, впливає, що польські діячі мистецтва приділяють таким форумам велику увагу. Цим самим здійснюється значний внесок у проведення та розвиток театального руху, адже фестиваль, окрім відновлення традиції та збереження етнографії окремого народу доносить до людини, як індивіда, нові ідеї. Вони, як відомо, з великою силою впливають на погляди суспільства в цілому.

З аналізу кількісного співвідношення проведених фестивалів у Польщі видно, що основна їхня чисельність зосереджена в найбільших її містах, зокрема у Варшаві, Кракові, Вроцлаві, Познані, Лодзі.

За класифікацією театральні фестивалі диференціюємо за категоріями, з яких основними є класичні, синтетичні, лялькові, комедії, вуличні, для дітей і

молоді. Також у цьому розподілі присутні театральні фестивалі, що за своїм характером виступають як одиничними видами. До них відносять фестивалі: мандруючий, мім, мініатюри, транс-європейський, імпровізації, спогад, родини.

З урахуванням набутого досвіду сусідніх держав і з вищенаведеного аналізу театрального руху республік Білорусь і Польща впливає, що для успішного розвитку фестивального руху в Україні необхідна чітка упорядкованість у структурі організації фестивалів. Не менш важливим є сприяння у фінансовому аспекті з боку держави, меценатів та спонсорів.

За період незалежності України театральний фестивальний рух набув різних форм існування та напрямків розвитку. Найбільш поширені театральні фестивалі, що розрізняють за жанрами є комедія, монодрами, першопрочитання лялькові, сценічних мистецтв. Кожен фестиваль, що представляє окремий жанр, по-своєму особливий, оскільки в кожного своя мета, історія створення та сформовані традиції; побудова кожного українського театрального фестивалю відбувається під впливом різноманітних економічних, соціальних, культурних, побутових та інших чинників. Саме така багатогранність дозволяє досліджувати широкий спектр театрального фестивального руху.

Необхідною умовою успішного проведення театрального огляду та його подальшого розвитку в культурному просторі нашої країни є поєднання двох важливих складових – духовного й світського. У духовності виражається світогляд людини, її ставлення до природи, до суспільства, до інших людей і до себе. Духовний аспект завжди торкається питань етики, естетики, прищеплення певних норм і цінностей гуманістичних позицій. Духовність віддавна складовою моралі, гуманізму, розвивала естетичне сприйняття світу. Світський компонент з'явився на сцені середньовічного театру в XV ст. в образі грішників, комедіантів, буфонади, що протиставлявся високому рівню церковного театру – «літургічної драми». Нині під словом «світське» ми розуміємо не щось протилежне релігії та духовності, а саме реалістичну буденність, утілену на сцені, окреслення шляхів розкриття соціально-побутових

проблем сучасного суспільства і, звісно, розважальні форми та методи втілення театрального мистецтва. В Україні аспект духовного починає відображатися у вертепній драмі, а світське у народно-інструментальному виконавстві, зокрема скоморохах.

З метою запозичення та обміну досвіду, а також дослідження особливостей театральних фестивалів республік Польща і Білорусь, розглянуто та диференційовано театральні фестивалі за чотирма рівнями масштабності: великомасштабні, масштабні, маломасштабні та одинарні. Такий поділ, як і будь-який інший, що окреслює чітку структуру всієї системи театрального фестивального руху, дає можливість організаторам краще оперувати процесами підтримки й успішного існування огляду тривалий період часу. Водночас створюються умови для правильної оцінки розмаху масового святкового дійства й отримання різних відомостей із попередньо проведених фестивалів, тобто існує хронологія подій чи окремих результатів із проведених масових дійств. Отримані відомостей необхідні для аналізу й врахування при плануванні та організації майбутніх театральних фестивалів.

Основні положення розділу розкриті в публікаціях авторки дисертації [167], [168], [424], [425], [428]. Для матеріалів розділу використовувалась література [1–2, 12–13, 17–22, 36, 38–39, 41, 53–55, 58–59, 61, 63, 76, 80, 82, 93, 103, 105, 110, 123–124, 128, 139, 142–143, 152–154, 156, 160, 167–168, 170–173, 175–176, 179, 188, 193–194, 204, 220, 229, 234, 237–239, 243–244, 246, 250–251, 274, 279, 280, 284, 287, 290, 292, 295, 298, 299, 300, 307–310, 320–323, 327–328, 333, 345–347, 349, 351, 354–355, 358, 371–372, 378, 380, 386, 388, 390–391, 493, 397–403, 405–406, 409, 410, 415–418, 424–425, 428–435, 451, 470, 475, 480–482, 484–485, 494–498, 503, 506, 510–512, 514–515, 524, 530, 533–534, 545–546, 557, 561, 566, 569].

ВИСНОВКИ

Процеси, що відбуваються нині в українському театрі, загалом відображають загальну культурологічну ситуацію в країні. Проблеми, що потребують розв'язання, мають комплексний характер, зумовлені суспільно-історичними, культурно-естетичними й організаційно-фінансовими причинами. Певним показником вирішення цих проблем і відображення основних тенденцій театральних процесів можна вважати проведення культурно-мистецьких акцій міжнародного, всеукраїнського та регіонального масштабу – театральних фестивалів й конкурсів, що охоплюють майже всі види і жанри театального мистецтва. Вони стали своєрідною квінтесенцією театального життя, відігравали і продовжують займати важливу роль у справі духовного розвитку України. Водночас їх слушно вважати ефективним засобом стимулювання розвою національного театального мистецтва. Аналіз театального фестивального руху періоду Незалежності України, відповідно до поставленої мети й завдань дисертації, зумовив такі висновки.

1. Джерелознавчий спектр досліджень стосовних наукового вектора дисертації умовно можна поділити на декілька сфер: театральне мистецтво України в історичній динаміці з XIX до початку XXI ст.; розвиток і характер проведення мистецьких фестивалів, зокрема і театральних, в Україні та сусідніх державах; тематичний, жанровий, стильовий спектр власне театральних фестивалів; проблеми сучасної організації і менеджменту театральних дійств; комунікативні форми театральних фестивалів у контексті формування та розвитку видовищної культури (автори й виконавці, з однієї сторони, і глядачі, з іншої).

Загалом обраний науковий напрям ще не знайшов системного комплексного представлення в українських культурологічних і мистецтвознавчих роботах. Натомість загальний інтерес критиків і поціновувачів театального мистецтва широко представлений на шпальтах центральної та регіональної періодики, у радіо-та телепрограмах, що засвідчується активними відгуками на фестивальні постановки.

Методологічною основою для проведення нашого узагальнення слугували загальнонаукові підходи й спеціалізовані методи як емпіричного, так і теоретичного характеру. Відсутність комплексного системного дослідження динаміки театральньо-фестивального руху в Україні періоду її Незалежності, зумовило вибір теми, напрямів дослідження, наукових теоретико-методологічних принципів у дисертаційній роботі.

2. Головною особливістю театру є те, що попри усі проблеми соціального, економічного, мистецького характеру, він протягом тисячоліть не втрачає своєї значимості й актуальності. Кращі вистави представляють на гастролях і фестивалях.

Із здобуттям державної незалежності в Україні поживалися фестивальні тенденції, у т. ч. і в театральному мистецтві, метою яких стало широке представлення творчих здобутків драматургів, акторів, режисерів, зокрема й на міжнародному рівні. Активізувався обмін досвідом, актуалізація заборонених в час радянської ідеології суспільних та історичних тем, пошук нових засобів наближення до глядача. Організація міжнародних театральних фестивалів відіграє суттєву роль в українській культурі, сприяє активізації мистецького життя нашої держави, виступає найважливішим чинником утвердження України у світі як країни високорозвиненого мистецтва. Свідченням цього стала стійка тенденція до розширення географії проведення таких театральних форумів. А в останнє десятиліття поступово їхній центр переміщується зі столиці до регіонів. Поряд з активними театральньо-фестивальними центрами – Києвом, Львовом та іншими великими містами, активізуються нові – Івано-Франківськ та ін.

У реаліях сучасного українського мистецького життя театральні фестивалі часто стають панацеєю від культурного занепаду, оскільки їх видовищний і змістовний потенціал між собою узгоджуються. Водночас діапазон функцій, що виконує театральний фестивальний рух достатньо вагомий: соціальна, творча, комунікативна, пізнавальна, ціннісно-орієнтаційна, освітньо-виховна, дозвіллева, рекреаційна та ін.

Стосовно специфіки розвитку сучасного українського театрального простору ми виділяємо декілька основних взаємозумовлених, на наш погляд, проблем: фінансове становище мистецьких колективів, їхнє матеріальне оснащення, кадрове забезпечення, статистика відвідуваності вистав, згортання гастрольної діяльності, брак сучасної драматургії. Це свідчить про щільний взаємозв'язок театрального життя з іншими сферами буття. Мистецькі процеси, зокрема й театральні, відчують на собі вплив комерціалізації багатьох сфер діяльності людини, що зумовлює необхідність пошуку керівниками колективів нових засобів поширення театрального мистецтва, у т. ч. й засобами фестивалів, де видовищним формам відведено найбільш вагому роль. Часова протяжність і популярність окремих театральних фестивалів стали свідченням можливості їх адаптації до ринкових умов, розвитку мистецьких завдань всупереч складним економічним чинникам.

3. Для глибшого аналізу поняття «театральні фестивалі», у дисертаційній роботі їх диференційовано за фаховим рівнем на професійні та непрофесійні (аматорські, дитячі і юнацькі та людей з обмеженими можливостями). Жанрова складова фестивальних вистав дозволила уточнити цю класифікацію: класичні, античні, комедій, опер, лялькові, експериментів та перфоменсів. Форми проведення зумовили поділ на камерні та моновистави, фестивалі-лабораторії, вуличних театрів. Характер дійства також відповідає означеним організаторами окремим критеріям – патріотичний, благодійний, персоніфікований, національних меншин. Відповідна спроба поділу дає можливість систематизувати театральний фестивальний рух.

З метою узагальнення фестивального руху періоду Незалежності України пропонується мистецька театральна карта (Додаток Д). Вона характеризує відсоткове відношення активності кожного окремого регіону у загальному рейтингу сучасного фестивального театрального життя досліджуваного періоду.

Аналіз фестивального театрального руху дозволив диференціювати дійства не лише за географією й тематикою їхнього проведення, зумовленими

традиціями регіонів України, а й за поставленими конкретними мистецькими та культурологічними завданнями. Це, зокрема, експериментальні пошуки в режисурі, композиції, музичному і сценічному оформленні, пластиці, мовленнєвій виразності, акторській грі. Значну сферу для аналізу визначає тематична розмаїтість обраних фестивальних вистав. Вона передбачає збереження традицій українського театру (зокрема, музично-драматичного), і його відкритість до сприйняття кращих надбань театральної культури інших етносів. Водночас, театральна тематика фестивальних вистав відображає і ряд інших параметрів: зацікавленість і рівень емоційного сприйняття публіки, діяльність літераторів і драматургів, рівень театральної критики, місце й роль театру загалом у культурному середовищі.

4. У контексті сучасної української культури театральний фестиваль – це новаторське діяння, що постійно удосконалюється. Його розвиток є динамічним процесом, що безперервно змінюється й модифікується. Українські театральні фестивалі представлені в міжнародній, всеукраїнській та регіональній площині, вони жанрово і стилістично різноманітні, багаті на новаторські форми. На прикладі театральних фестивалів міжнародних (моновистав жінок-актрис «Марія», національної класики на сцені театру ляльок «Обереги»), всеукраїнських (сценічних першопрочитань «Коломийські представлення», сценічних мистецтва «Час театру»), регіональних (фестивалю комедії «Золоті оплески Буковини») зроблений детальний аналіз перебігу і характеру форумів різних жанрів і форм – комедії, монодрами, прем'єрних вистав, сценічних дійств та лялькових фестивалів.

5. Дослідження українських театральних фестивалів як багатоаспектного мистецького явища дозволило виявити складові його структури і визначити діалектичну взаємодію духовних (сакральних) та світських (видовищних) чинників. Останні визначають комунікативні рівні як не етапі творення театральної вистави, так і на стадії її представлення, зокрема й фестивального. Взаємодія духовного й світського проявляється в ціннісно-естетичному значенні театральних постановок у фестивальному форматі. Це,

зокрема, розширення театральної аудиторії, поглиблення історично-світоглядного світогляду та культурно-мистецьких новацій, емоційно-афективних вражень.

За нашими спостереженнями, український театральний простір продовжує збагачуватися численними фестивалями різних видів, жанрів й змісту. Фестивалі набувають масштабності (від малих місцевих чи провінційних до міжнародних), підвищується їх тематична наповненість та мистецька якість, але невід'ємною складовою залишається взаємодія духовного і світського. Взаємодоповнюючи одна одну, вони дають особливий поштовх до розвитку. Під впливом економічних і соціально-політичних реалій сучасності театральне мистецтво нині активно реформується у творчому й організаційному плані. Ці позитивні зміни є вкрай необхідні, адже від них залежить повноцінне функціонування театрів в Україні.

6. Порівняльна характеристика театрального фестивального руху в Україні та Польщі кінця ХХ – початку ХХІ ст. дозволила виявити спільні й відмінні риси як у жанровій та тематичній диференціації фестивалів, так і в способах їх організації, зокрема менеджменту, вибору тематичних напрямів і відповідних режисерських вирішень, форм репрезентації здобутків. Загалом такі форуми відбуваються в контексті взаємодії загальноєвропейських і національних традицій, сприяють творчому культурному обміну й запозиченню досвіду, знайомству з кращими зразками світового театрального мистецтва.

Таким чином, розвиток театрального фестивального руху в Україні за останні чверть століття є вельми складним і багатоманітним. Однак, отримавши результати його аналізу, український театр матиме ґрунтовну базу для продовження, удосконалення та розширення сфер фестивальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авангард. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. (Дата звернення 18.09.2017).
2. Академія творчості «АМПЛІУА». URL: <http://atamplua.com.ua/index.php/festivali/pro-gashotyuu.html>. (Дата звернення 20.09.2017).
3. Антоненко А. «Мандруючі зірки – 2015» (У рамках XVIII Міжнародного театрального фестивалю 10 вересня у Києві «Studio Ш-А» покаже дві вистави – «Шолом Алейхем, Києве!» та «І була війна...»). *День*. 2015. № 149. С. 11.
4. Антоненко А. У Києві вперше пройде фестиваль «МоноЛіт». *День*. 2014. № 214-215. С. 15.
5. Артиков К. Фестивальні візії. Тягар пристрастей, Медеї фатальне коло... : (про Міжнарод. театр. фестиваль «Золотий лев–2008»). *Театральна бесіда*. 2009. № 1(23). С. 32–34.
6. А. Я. Мукачівські знайомства : (про Фестиваль «Театральна весна – 2000»). *Театральна бесіда*. 2000. № 2 (8). С. 31–32.
7. Бабушка Л. Festive видовище як феномен візуальної медіакультури. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*. Київ: Міленіум, 2017. Вип. 38. С. 3–14.
8. Баканурський А. Театральний простір молодих. *Український театр*. 2012. № 5. С. 54–55.
9. Баканурський А., Білик А., Веселовська Г., Владимірова Н., Волицька І.; ред.: М. О. Гринишина. *Український театр ХХ століття. Антологія вистав / Нац. акад. мистец. України, Ін-т пробл. сучас. мистец. Київ: Фенікс, 2012. 942 с.*
10. Безгін І. Д., Семашко О. М., Юдова-Романова К. В. *Глядач і театр: соціодинаміка взаємовідносин: Соціологічне дослідження* К.: ВПП Комас, 2006. 368 с.
11. Безгін О. *Фахові особливості театральної освіти : монографія* К. : Освіта України, 2013. 291 с.

12. Березка Л. Моноспектакль – это жанр или высший пилотаж?. *Школа Жизни*. 2008. URL: <http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-20871>. (Дата звернення 17.09.2017).
13. Бічужа Н. «Коломийські представлення», рік 2013. *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 203–206.
14. Близнюк М. М. Театральні фестивалі як форма культурного співробітництва. *Культура і мистецтво у сучасному світі: наук. записки КНУКіМ*. Вип. 11. К.: Видавничий центр КНУКіМ, 2010. URL: [file:///C:/Users/ComputerLand/Downloads/Kmss_2010_11_5%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/ComputerLand/Downloads/Kmss_2010_11_5%20(1).pdf). (Дата звернення: 04.10.2017).
15. Боднар Б. В полоні театральної фієсти : про Регіон. фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини». *Театральна бесіда*. 2011. № 1 (27). С. 30–34.
16. Боднар Б. «Золоті оплески Буковини» : про Регіон. театр. фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини». *Театральна бесіда*. 2010. № 1 (25). С. 44–48.
17. Боднар Б. Марія–надія : (про VIII Міжнарод. театр. фестиваль монодрам «Марія»). *Театральна бесіда*. 2012. № 1 (29). С. 22–25.
18. Боднар Б. Оберіг. *Театральна бесіда*. 2008. № 2 (22). С. 39–41.
19. Боднар Б. Сповідь пані в час безвиході. *Урядовий кур'єр*. 2011. 26 лист.–1 жовт. URL: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/spovid-pani-v-chas-bezvihodi>. (Дата звернення: 03.10.2017).
20. Борецький З. Івано-Франківському обласному театру ляльок ім. Марійки Підгірянки – 60 років. *Театральна бесіда*. 2006. № 1(17). С. 18–25.
21. Бояжиев Г. От Софокла до Брехта за сорок театральних вечеров. 2-е изд. Москва: Просвещение, 1981. 336 с.
22. Брухаль Г. Завіса відкривається... *Світ молоді*. 2005. 6 жовт.
23. Брюховецька О. «Золотий Лев, 96». *Кіно-Театр*. 1997. № 1. С. 79–11.
24. Брюховецька Л. Класика у Дніпродзержинську. *Кіно-Театр*. 1999. № 5. С. 22–23.
25. Брюховецька Л. «Леся Українка розрізняла лицарство» : (інтерв'ю у Веслава Рудзького). *Кіно-Театр*. 2011. № 6 (98). С. 15.

26. Брюховецька Л. Неллі Корнієнко: III Міжнародний театральний фестиваль «Театр. Чехов. Ялта». *Кіно-Театр*. 2011. № 1 (93). С. 44–45.
27. Брюховецька Л. Там, де люблять давньогрецьке мистецтво. *Кіно-Театр*. 2010. № 5 (91). С. 46–48.
28. Брюховецька Л. Твори Лесі Українки як тест на театральну майстерність. *Кіно-Театр*. 2011. № 6 (98). С. 8–11.
29. Брюховецька Л. Ялта вшановує Чехова. *Кіно-Театр*. 2011. № 1 (93). С. 40–43.
30. Бука Л. Сміх та сльози золотої буковинської осені : (журналіст. нотатки про театр. фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини»). *Театральна бесіда*. 2012. № 1 (29). С. 35–39.
31. Булах Г. Щоденники «Золотої Хортиці». *Голос України*. 2015. № 184 (6188). С. 10.
32. Варвач О. «Марії» – «Бути...» : (про Міжнарод. фестиваль «Марія») . *День*. 2007. № 169 (2621). С. 19.
33. Велимчаниця О. «Мандрівний вішак»: театр у пошуках простору. *Кіно-Театр*. 2014. № 1 (111). С. 8–9.
34. Велимчаниця О., Погрібна А. ГОГОЛЬFEST. Трансформації. *Кіно-Театр*. 2010. № 6 (92). С. 57–59.
35. Велимчаниця О., Тетерюк М. Класика і новаторство на таврійській сцені. *Кіно-Театр*. 2012. № 5 (103). С. 37–40.
36. Велимчаниця О., Тетерюк М. Ювілейна «Мельпомена Таврії». *Кіно-Театр*. 2013. № 5 (109). С. 25–28.
37. Велимчаниця О., Погрібна А. Коли в Херсоні проходить Мельпомена. *Кіно-Театр*. 2010. № 5 (91). С. 42–45.
38. Вергеліс О. Гармонія простору. *Дзеркало тижня*. URL: <http://gazeta.dt.ua/CULTURE/garmonizaciya-prostoru-.html>. (Дата звернення: 03.10.2017).
39. Вергеліс О. Театр починається з етики. *Дзеркало тижня*. 2006. 13-19 трав.
40. Вергеліс О. Українська драма: епізоди Київ: Радуга, 2016. 455 с.

41. Веселка С. Білоруський реквієм і українські усмішки. URL: <http://postup.brama.com/usual.php?what10761>. (Дата звернення: 05.10.2017).
42. Веселка С. Три дні у світі добрих почуттів та відкритих сердець : (про фестиваль театрів ляльок «Золотий Телесик»). *Театральна бесіда*. 2003. № 1 (12). С. 12–15.
43. Веселовська Г., Гарбузюк М., Єрмакова Н. Українська молода режисура: орієнтація на місцевості. *Український театр*. 2014. № 5. С. 32–37.
44. Веселовська Г. «Добрий театр» в Енергодарі : (огляд театр. фестивалю-акції «Добрий Театр», який відбувся в Запорізькій обл.). *Просценіум*. 2008. № 1/2 (20/21). С. 60–63.
45. Веселовська Г. Її величність Мельпомена.... *Кіно-Театр*. 2002. № 6(44). С. 22–25.
46. Веселовська Г. Новаторські мистецькі напрямки і течії в театральному процесі України першої третини ХХ століття: автореф. дис. ... д-ра мистецтвознав. : 17.00.02 ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. К., 2007. 50 с.
47. Веселовська Г. Перечитуючи Чехова. *Кіно-Театр*. 2008. № 6(80). С. 23–25.
48. Веселовська Г. Сучасне театральне мистецтво : навч. посіб. Київ: НАКККіМ, 2014. 142 с.
49. Веселовська Г. Театральні перехрестя Києва 1900–1910-х рр. (Київський театральний модернізм). К.: ДЦТМ ім. Леся Курбаса, 2006. 342 с.
50. Веселовська Г. Український театральний авангард. К.: ФЕНІКС, 2010. 367 с.
51. Веселовська Г. У пошуках Книги вчень : (Фестиваль «ТЮГ – 2009»). *Просценіум*. 2010. № 1(26). С. 45–49.
52. Веселовська Г. Уроки минулорічного фестивалю « » . *Український театр*. 2007. № 1. С. 2–3.
53. Вистава «Дівка» . URL: <http://lvivonline.com/ua/events/theatrevystava-divka/>. (Дата звернення: 20.10.2017).
54. Вистава «Лісова пісня» . URL: <http://parter.ua/ua/event/43/3572/3618.html>. (Дата звернення: 29.10.2017).

55. Вистава «Мина Мазайло». URL: <http://ternopil-online.com/events/theatre/vystava-my-na-mazajlo/>. (Дата звернення: 28.10.2017).
56. Виткалов С. Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектора. *Культура України*. 2016. Випуск 52. (Дата звернення: 30.10.2017). С. 182–190.
57. Власенко А., Генсіцька І., Шертакова Д. Вересневі самоцвіти – 2002. *Український театр*. 2003. № 1–2. С. 14.
58. В Молодому театрі покажуть виставу «Сталкери» за п'єсою Павла Ар'є . URL: <http://teatre.com.ua/news/11.03.2015--olodomu-teatri-pokazhut-vystavu-talkery-za-pesoju-avla-re/>. (Дата звернення: 19.10.2017).
59. Вуді Аллен. Вікіпедія. URL: https://uk.wikiquote.org/wiki/%D0%92%D1%83%D0%B4%D1%96_%D0%90%D0%BB%D0%BB%D0%B5%D0%BD. (Дата звернення: 01.04.2017).
60. Владимірова Н. Сценографічний вектор сучасного українського театру. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2010. Вип. 3. С. 228–232.
61. Гаврош О. Вистава «Про що плачуть верби?» завоювала симпатії на фестивалі в Коломиї. *Театральна бесіда*. 2016. № 1(37). С. 31–32.
62. Гайшенець А. «Поживний фестиваль». *Культура і життя*. 2013. № 31 (4551). С. 10.
63. Гарбузюк М. Дивень – 2010: фестиваль і ювілей. *Просценіум*. 2010. № 2–3(26–27). С. 88–98.
64. Гарбузюк М. Заньківчанський «Іоніч» на фестивалі «Мелиховська весна – 2008» : (стенограма обговорення вистави / переклала з рос. У. Рой). *Просценіум*. 2008. № 1–2(20–21). С. 72–76.
65. Гарбузюк М. «Людини взагалі» не буває... : (огляд V Всеукр. фестивалю молод. режисури «Тернопільські театральні вечори»). *Просценіум*. 2004. № 3 (10). С. 57–61.

66. Гарбузюк М. Незнищенність вертепу : (огляд вистав V Міжнарод. фестивалю театрів ляльок «Різдвяна містерія»). *Просценіум*. 2003. № 1 (5). С. 48–53.
67. Гарбузюк М. «Театр. Метод і практика: Альма Матер» : (III Міжнарод. фестиваль). *Просценіум*. 2007. № 2–3 (18–19). С. 139–140.
68. Гарбузюк М. «Тернопільські театральні вечори – 2003» : (огляд IV фестивалю «Тернопільські театральні вечори»). *Просценіум*. 2003. № 3 (7). С. 73–78.
69. Гарбузюк М. У магічному просторі вертепу : («Різдвяна містерія – 2006»). *Просценіум*. 2006. №1 (14). С. 38–44.
70. Гарбузюк М. Фестиваль.... *Український театр*. 1996. № 2. С. 9–10.
71. Генсіцька І. «Колесо» збирає друзів : (з 15 по 25 трав. в наш. столиці пройде I Міжнарод. театр. фестиваль «Подія»). *День*. 2008. № 82 (2764). С. 8.
72. Генсіцька І. Сім пар чистих.... *Український театр*. 2003. № 1–2. С. 13.
73. Генсіцька І. Сповіді «Відлуння». *Український театр*. 2003. № 4. С. 13–14.
74. Голдовський В. Волинські містерії. *Український театр*. 1996. № 3. С. 5–6.
75. Голіна М. Лялькотерапія (У Харкові відбувся Міжнародний фестиваль «Аніма»). *День*. 2006. № 77. С. 8.
76. Голінатий П. Радість творчого спілкування : (про четверт. регіон. театр. фестиваль «Прем'єри сезону–2004»). *Театральна бесіда*. 2004. № 2 (14). С. 6–7.
77. Головненко А. Пасіонарії вид мистецтва. *Український театр*. 2014. № 5. С. 28–31.
78. Горбачов Д. Невипадковість «Арабесок». *Кіно-Театр*. 2000. № 5 (31). С. 17–20.
79. Горицвіт С. Розпочалися театральні «Зустрічі в Одесі». *Культура і життя*. 2013. № 36 (4556). С. 10.
80. Гоцуленко Р. Фестиваль «Прем'єри сезону – 2009». *Театральна бесіда*. 2009. № 1 (23). С. 9–11.
81. Григоренко В. Теплі душевні тернопільські «Театральні вечори – 2004». *Театральна бесіда*. 2005. № 1 (15). С. 5–8.

82. Григоренко В. Фестиваль, який завжди з тобою : (про театр. фестиваль «Прем'єри сезону–2003»). *Театральна бесіда*. 2003. № 1 (12). С. 3–6.
83. Грицук В. «Київ травневий» : вибране. *Кіно-Театр*. 2001. № 5 (37). С. 10–13.
84. Грицук В. Потриба в *Кіно-Театр*. 2000. № 5 (31). С. 22–23.
85. Грицук В. Стрибки «Золотого Лева». *Кіно-Театр*. 2001. № 1 (33). С. 26–28.
86. Грицук В. Трохи думок та деякі радощі від фестивалю. *Кіно-Театр*. 1995. № 5. С. 23–25.
87. Грицук В. Фест – «Натхнення». *Кіно-Театр*. 2008. № 4 (78). С. 32–33.
88. Груша Х. Пять дней «Марии». *Газета по-киевски*. 2009. 23 сент.
89. Грушецький Я. Білосток. Ляльки на обрії. *Український театр*. 2005. № 1–2. С. 9–11.
90. Грушецький Я. Узяти до рук ляльку, щоб уже не випустити її ніколи... *Кіно-Театр*. 2012. № 6 (104). С. 12–14.
91. Губар М. Лялькові рандеву. *Культура і життя*. 2011. № 45 (4461). С. 10.
92. Денисенко Г. «Подія» подією не стала?. *Український театр*. 2008. № 4. С. 18–19.
93. Держипільська Г. «Фестиваль сценічних мистецтв «Час Театру» - основні акценти» . URL: <http://odtrk.if.ua/2015/05/25/reportazh-73>. (Дата звернення: 28.10.2017).
94. Дзюба С. Що виробляє Київський експериментально-механічний завод?. *Кіно-Театр*. 2014. № 6 (116). С. 46–47.
95. Дівнич І. Коли ще звірі говорили. *Український театр*. 2007. № 5. С. 6–9.
96. Дмитриевский В. «Театр уж полон...» : Зритель и сцена глазами социолога и театрального критика. Л.: Искусство. Ленингр. Отд-ние, 1982. 191 с.
97. Доленко В. «Золотий лев» знову прокинувся. *Кіно-Театр*. 2003. № 1. С. 15.
98. Доленко В. «Славетна «Марія» збирає своїх шанувальників» Західно-Українська Асоціація «Спадщина України». URL: <http://www.spadshina.com/programs/zalashtunkami/larisakad>(Дата звернення: 28.11.2017).

99. Доманська О. Театральна сценічна мова як фактор розвитку сучасних арт-практик : дисертація канд. культурології : 26.00.01 / наук. керівник Н. В. Барна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2012. 204 с.
100. Доманська О. Естетичні аспекти міжнародного театрального фестивалю-лабораторії «Мистецьке березілля». *Мистецтвознавчі записки: збірник наукових праць*. Вип. 8. Київ : Міленіум, 2005. С. 140–149.
101. Доманська О. Процес розвитку театрально-фестивального руху в сучасному художньо-мистецькому житті України. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури: збірник наукових праць* Державна академія керівництвом кадрів культури і мистецтв; Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка ; редкол. В.Г. Чернець (голова) та ін. Вип. 15. Київ: Міленіум, 2005. С. 202–208.
102. Доманська О. Театральні фестивалі в контексті мистецького життя сучасної України. *Питання культурології: збірник наукових праць*. Вип.20. Київ: Центр КНУКіМ, 2004. С. 308–314.
103. Донченко В. Весняні фестивалі : (про VIII Регіон. театр. фестиваль «Прем'єри сезону–2011» та VIII Міжнарод. театр. фестиваль театрів ляльок «Золотий Телесик»). *Театральна бесіда*. 2011. № 2 (28). С. 24–26.
104. Донченко В. Театральний фестиваль – «Лесина надія» : (про Всеукр. фестиваль вистав за п'єсами Лесі Українки). *Театральна бесіда*. 2012. № 1 (29). С. 15–17.
105. Донченко В. Фестивальний ренесанс : (про Регіон. фестиваль «Прем'єри сезону–2008»). *Театральна бесіда*. 2008. № 1 (21). С. 45–46.
106. До питань сучасної української режисури та її місця у новітніх театральних вимірах: оглядова довідка за матеріалами преси, Інтернету та неопублікованими документами 2012–2014 рр. URL: http://www.nplu.org/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2014/such-ukr-rezhissura.Pdf. (Дата звернення: 11.11.2017).
107. Дорофєєва О. Реальність мрій. *Український театр*. 2014. № 3. С. 48–49.

108. Дорофєєва О. Фестиваль «Курбалесія»: експеримент як спосіб мислення. *Просценіум*. 2011. № 2–3 (30–31). С. 90–96.
109. Дорофєєва О. Фестиваль малих форм та великих ідей: («Театронік» - 2013). *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 84–87.
110. Дроздовський Д. Магічний трикутник Лариси Кадирової. *Кіно-театр*. 2014. № 2.
111. Дроздовський Д. Магія самотності та іронія над абсурдом. *День*. 2010. № 177.
112. Дроздовський Д. Руйнуємо штампи, інертність мислення в ім'я правди! *День*. 2014. № 193 (4316). С. 11.
113. Дроздовський Д. У Києві завершився Міжнародний фестиваль «Марія», а у його рамках пройшла науково-мистецька конференція, присвячена ювілею Миколи Гоголя . URL: <http://mariafest.com/?p=3>. (Дата звернення: 10.11.2017).
114. Денякова О. Зліт каскарів : (уперше у Запоріжжі пройшов Всеукр. фестиваль театрів ляльок «Лялькова веселка»). *День*. 2008. № 181 (2863). С. 8.
115. Десятерик Л. Десять днів без війни (у Києві завершився VII фестиваль «Гогольфест»). *День*. 2014. № 176 (4299). С. 11.
116. Десятерик Д. «Молодість»: майже пропив. *День*. 2005. № 1392 (172). С. 24.
117. Десятерик Д. Театральний травень: між Тібетом і «Обловим». *День*. 2004. № 80 (1818). С. 1.
118. Десятерик Д. Травень і Едіп : (у столиці завершився V Фестиваль «Київ травневий»). *День*. 2003. № 96 (1597). С. 5.
119. Десятерик Д. Фестиваль як ескіз майбутнього. *День*. 2014. № 172 (4295). С. 10.
120. Дышкант В. Театр расслабленной диафрагмы: (мысли навеян. киев. и москов. фестивалями). *День*. 2006. № 224 (2446). С. 7.
121. Дяченко К., Мелешкіна І. Даруючи «Натхнення» (Огляд Міжнародного фестивалю театральних шкіл). *Просценіум*. 2008. № 1–2 (20–21). С. 100–103.

122. Дяченко К., Марченко А. Поділись своїм натхненням : (II Міжнарод. фестиваль театр. шк. у Києві). *Просценіум*. 2010. № 2–3 (26–27). С. 99–103.
123. Евреинов Н. Монодрама. URL: <http://ru.wikipedia.org/wiki/117>. (Дата звернення: 02.11.2017).
124. Енеїда. URL: http://dramteatr.if.ua/content&content_id=387. (Дата звернення: 12.11.2017).
125. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=18061. (Дата звернення: 24.11.2017).
126. Єгорова І. Увесь Львів – театр («Золотий лев» експериментує з класикою). *День*. 2004. № 180 (1918). С. 8.
127. Єрмакова Н. Березільська культура. Історія. Досвід. Київ: Фенікс, 2012. 512 с.
128. Єрусевич Т. Інтерв'ю з Богданом Бенюком. Галицький кореспондент. URL: <http://gk-press.if.ua/x314/>. (Дата звернення: 12.11.2017).
129. Єфіменко А. Режисерська опера: актуальні зразки співавторства. *Український театр*. 2012. № 2. С. 52–55.
130. Жукова О. Функции художественного фестиваля как важнейший аспект изучения белорусского фестивального движения. *Искусство и культура*. 2015. № 2. С. 24–29. URL: <https://lib.vsu.by/xmlui/handle/123456789/6403>
131. Жукова О. Фестиваль как художественное пространство взаимодействия искусств (на примере Витебского региона): автореферат дисс. канд. искусствоведения по спец. 17.00.09 – теория и история искусства. Минск, 2017. 24 с.
132. Заболотна В. Заньковецька... Відлуння (у столиці відбувся Перший міжнародний театральний фестиваль моновистав жінок-актрис «Марія»). *День*. URL: <http://www.day.kiev.ua/125445>.
133. Заболотна В. Знову «Марія» : (У Києві пройшов фестиваль моновистав). *День*. 2005. № 187 (2166). С. 7.
134. Заболотна В. На стику. Театральний букет Східної України : (про фестиваль «Театральний Донбас»). *День*. 2004. № 90 (1828). С.– 7.

135. Заболотна В. Поїхали!. *Український театр*. 2001. № 6. С. 4–7.
136. Заболотна В. Фестивальні клопоти «Золотого гуцула»: Вистави і проблеми : (огляд фестивалю «Золотий гуцул»). *Просценіум*. 2003. № 2 (6). С. 39 – 44.
137. Заболотна В. Фестиваль? Фестиваль!. *Український театр*. 1992. № 1. С. 14–15.
138. Заболотна В. PRO! (Продовження). *Кіно-Театр*. 2001. № 1 (33). С. 21–22.
139. Загурська Е., Терещенко Г. «Прем'єри сезону» вчетверте: як воно було...: (огляд фестивалю «Прем'єри сезону»). *Просценіум*. 2004. № 3 (10). С. 86 – 89.
140. Закон України «Про гастрольні заходи в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2004. № 7. С.56) із змінами, внесеними згідно із Законом № 2756-VI (2756-17) від 02.12.2010, ВВР. 2011. №23. С.160. №5461-VI(5461-17) від 16.10.2012.. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1115-15>. (Дата звернення: 10.11.2017).
141. Закон України «Про театри і театральну справу» (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2005. № 26. С.350) із змінами, внесеними згідно із Законами № 3421-IV від 09.02.2006, ВВР. 2006. № 22. С.199 № 5461-VI від 16.10.2012. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2605-15>. (Дата звернення: 11.11.2017).
142. Заник В. В їхніх руках – не ляльки, а душі наших дітей. *Західний кур'єр*. № 45 (885). 2003. 30 жовт.
143. Зарубежные театральные фестивали. Обзор для специалистов в области театра и арт-менеджеров. Москва, 2018. 55 с. URL: <http://www.rtlb.ru/file/festivalsOverview.pdf>
144. Заславець Г. Комерційні інтереси «Золотих оплесків». *Кіно-Театр*. 2012. № 2(100). С. 45.
145. Захаревич М. Національний академічний драматичний театр ім. Івана Франка. Динаміка соціокультурних перетворень 1920–2001 років : монографія. Київ : Зерно, 2016. 368 с. : іл.
146. Захаревич М. Національний академічний драматичний театр імені Івана Франка у динаміці соціокультурних перетворень 1920-2001 років: дис. канд.

- мистецтвознав. спец.: 26.00.01 «Теорія та історія культури (мистецтвознавство)»; Мін-во культури України. НМА України ім. П. І. Чайковського. К., 2016. 254 с.
147. Зінькевич О. Підпоручик без обличчя, але з прізвищем. URL: <http://krytyka.kiev.ua>. (Дата звернення: 01.11.2017).
148. Змієвський С. Нові та відомі імена одеської Мельпомени. *Культура і життя*. 2011. № 40. С. 11.
149. Зубенко Д. Розвиток фестивального руху в сучасній Україні. *Вісник НГУУ «КПШ». Політологія. Соціологія. Право*. 2011. № 4(12). С. 110–114.
150. Зубченко І. Хочеш, отже, можеш!. *Український театр*. 2012. № 5. С. 48–49.
151. Зуєв С. П. Сучасний культурний простір та семіотика музичного фестивалю (на матеріалах Харкова) : дис. канд. мист.: спец. 17.00.01 «Теорія та історія культури» ; Харківська державна академія культури. Харків, 2007. Харків, 2007. 207 с.
152. Івано-Франківському обласному театру ляльок ім. М. Підгірянки – 60 років. Івано-Франківськ, 2005. 28 с.
153. Івасюк М. Кактус розцвів у Івано-Франківську : (про виставу «Квітка кактуса» на фестивалі «Прем'єри сезону»). *Театральна бесіда*. 2005. № 2 (16). С. 27–28.
154. Ілюк М. «Дивень – 2012»: театральний огляд. *Просценіум*. 2012. № 1–3 (32–34). С. 74–81.
155. Ілюк М. Тернопільські театральні вечори – 2005. Дебют. *Просценіум*. 2005. № 3 (13). С. 49–55.
156. Кадирова Лариса Миколаївна. Вікіпедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>. (Дата звернення: 11.09.2017).
157. Кадирова Л. М. Міжнародний театральний фестиваль жіночих монодрам «Марія». *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2013. Вип. 12. С. 84–94.
158. Кадирова Л. Під знаком Марії. *День*. 2010. № 167.

159. Кадирова Л. Слово про Актрису (У жовтні на столичному фестивалі моновистав «Марія» святкуватимуть 160-річний ювілей знаменитої Марії Заньковецької). *День*. 2014. № 182 (4305). С. 11.
160. Калашникова А.В. Профессиональные и любительские театры как сегменты индустрии досуга Беларуси. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/professionalnye-i-lyubitelskie-teatry-kak-segmenty-industrii-dosuga-belarusi>. (Дата звернення: 03.11.2017).
161. Канарська Г. Найважче писати про друзів. *Театральна бесіда*. 1999. № 1 (5). С. 8–11.
162. Канарська Г. У пошуках комедії : (про Регіон. театр. фестиваль «Золоті оплески Буковини»). *Театральна бесіда*. 2007. № 2 (20). С. 25–30.
163. Кандинська В. Подих античності. Боспорські агони – 2003. *Кіно-Театр*. 2003. № 5. С. 22–23.
164. Канарська Г. Вони йдуть... «Ярилові ігрища». *Кіно-Театр*. 1998. № 5. С. 20–22.
165. Карась Г. Івано-Франківськ: культурно-мистецька хроніка Незалежності . Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. 289 с.
166. Карпенко А. У пошуках втраченого ритуалу. *Кіно-Театр*. 2000. № 4 (30). С. 24–25.
167. Карпаш О. Комедійний жанр на українських театральних фестивалях: засади відтворення та ідентифікація. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку : наук. зб. Вип. 22 / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов; редкол.: Ю. П. Богуцький, С. В. Виткалов, Волков С. М. та ін. ; наук.-бібліогр. редагування наукової бібліотеки РДГУ*. Рівне: РДГУ, 2016. С. 264–269.
168. Карпаш О. Специфіка фестивального руху в театральному мистецтві Прикарпаття періоду незалежності України. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтво Прикарпаття в соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)»*. Кн. 2. Івано-Франківськ, 2017. С. 119–126.

169. Карпаш О. Проблеми менеджменту сучасних театральних фестивалів (на прикладі фестивального руху Прикарпаття). *Менеджмент соціокультурної діяльності: колективна монографія* / упор. Козаренко О., наук. ред. Пасічник В. Львів: Растр-7, 2018. С. 188–200.
170. Карп'як Д. «Коломийські представлення» – 2011: День другий, 11 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40187>. (Дата звернення: 03.11.2016).
171. Карп'як Д. «Коломийські представлення» – 2011: День останній, 16 жовтня. URL : <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40310>. (Дата звернення: 03.11.2016).
172. Карп'як Д. «Коломийські представлення» – 2011: День перший, 10 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40145>. (Дата звернення: 03.11.2016).
173. Карп'як Д. «Коломийські представлення» – 2011: День третій, 12 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40213>. (Дата звернення: 03.11.2016).
174. Касьянов Г. Чернігів: Грудневі театральні вечори : (інтерв'ю з голов. режисером Чернігів. Молодіж. театру Г. Касьяновим з приводу фестивалю «Грудневі театральні вечори», організ. дирекцією цього театру). 2004. № 3 (10). С. 115–116.
175. Київський академічний Молодий театр. URL: <https://molodyytheatre.com/> (Дата доступу 24.10.2017).
176. Кирпан А. «Обереги» відроджують лялькові театри. *ЗахідПОСТ*. 2007. № 39. С. 6.
177. Кирилова О. Порівняльна географія «Києва травневого». *Кіно-Театр*. 2002. № 5 (43). С. 12–13.
178. Кирилова О. Театральний Достоевський. *Кіно-Театр*. 2002. № 2 (40). С. 16–17.
179. Кирпан А. «Обереги»–2005. *Просценіум*. 2005. № 3 (13). С. 97–100.
180. Клековкін О. Поетика марень. *Український театр*. 2002. № 6. С. 17–19.
181. Клековкін О. Просто театр. *Український театр*. 2006. № 5. С. 2.
182. Клековкін О. Terra fiesta. *Український театр*. 2001. № 4 – 5. С. 2–5.

183. Клековкін О. THEATRICA. Лексикон : [тлумачення понад 3000 термінів]; Нац. акад. мистецтв України, Ін-т проблем сучас. мистецтва. Київ : Фенікс, 2012. 798 с.
184. Климов О. М. Функциональные особенности фестивальных форматов в любительском театральном движении. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/funktsionalnye-osobennosti-festivalnyh-formatov-v-lyubitelskom-teatralnom-dvizheniiu>. (Дата звернення: 24.11.2017).
185. Коваленко Т. Эволюция театральной жизни. Опыт информационно-культурологического осмысления. Москва, 2012, 248 с. Коваленко Ю. Лялькарський масштаб. *Культура і життя*. 2014. № 38 (4609). С. 11.
186. Коваленко Ю. «Мій-Дім» – фестиваль у Прилуках. *Просценіум*. 2012. № 1–3 (32–34). С. 82–86.
187. Коваленко Ю. Тотальна унімація. *Український театр*. 2014. № 5. С. 48–49.
188. Коваль О. «Катерина» Т. Шевченка: новий погляд на класику у заньківчан. *Просценіум*. 2013. № (1-3). С. 134–137.
189. Ковтуненко В. І. Український театр у період сучасних суспільних трансформацій (до проблеми визначення соціокультурних показників) : автореф. дис. ... канд. мистецтв.: 17.00.01. ; Держ. акад. кер. кадрів культ. і мистецтв. Київ, 2002. 19 с.
190. Козирева Т. Львів готується до «Золотого Лева». *День*. 2014. № 173 (4296). С. 11.
191. Козирева Т. Не має бути гуку на фестивалі під час війни (Що вдалося і що не вдалося на «Золотому Леві – 2014» «Дню» розкаже його «батько» Ярослав Федоришин). *День*. 2014 . № 194–195 (4317–4318). С. 14.
192. Колісник Н. Ювілейний – «Золотий Лев – 2010». *Театральна бесіда*. 2011. № 1 (27). С. 47–49.
193. Коломийські представлення. URL: http://teatr.kolomyya.org/kol_presentations/. (Дата звернення: 13.11.2017).

194. Коломієць Р., Тетяна К. Коломия – центр культури. *Час* (спецвип. № 51). 2010. 16 груд.
195. Кор. жур. «Кіно-Театр». «Ярилові ігрища» у Львові. *Кіно-Театр*. 1998. № 4. С. 14.
196. Кор. «Кіно-Театру». Сьоме мистецьке березілля. Майстер. *Кіно-Театр*. 1998. № 4. С. 4.
197. Корнієнко Н. Запрошення до хаосу. Театр (художня культура) і синергетика. Спроба нелінійності ; Нац. центр театр. мистецт. ім. Леся Курбаса. Київ, 2008. 246 с.
198. Корнієнко Н. Нелінійне театро(мистецтво)знавство: постнекласичний ландшафт. Від Фауста до Протея. К. : Альтерпрес, 2013. 272 с.
199. Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук (Картини світу. Ціннісні орієнтації. Мова. Прогноз). К. : Факт, 2000. 160 с.
200. Косенко Г. Фестиваль імені Майстра. *Кіно-Театр*. 2005. № 6 (62). С. 19.
201. Кравс Є. «Золотий Лев» ходив по Львову: (пройшов унік. Міжнарод. фестиваль вул. театрів). *День*. 2005. № 185 (2164). С. 8.
202. Кравцова С. Внесок міжнародних фестивалів у збагачення та розвиток українського мистецтва. URL: <http://who-iswho.com.ua/bookmaket/olimp2006/9/101/1.html>. (Дата звернення: 04.11.2017).
203. Кравчук О. Метод і практика : (про Міжнарод. театр. фестиваль «Театр. Метод і практика: Альма Матер»). *Театральна бесіда*. 2007. № 2 (20). С. 15–17.
204. Крилаті вислови Конфуція URL: http://supermif.com/aforizm/af_confuciy.html. (Дата звернення: 02.12.2017).
205. Крушельницький О. Зрозуміння театром у сезон фестивалів. *День*. 2006. № 145 (2367). С. 7.
206. Куделина Е. А. Социально-культурная значимость театра и театральных фестивалей. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-kulturnaya-znachimost-teatra-i-teatralnyh-festivaley>. (Дата звернення: 22.08.2016).

207. Куделина Е. А. Феномен міжнародного театрального фестивалю ім. А.П.Чехова. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-mezhdunarodnogo-teatralnogo-festivalya-im-a-p-chehova>. (Дата звернення: 23.08.2016).
208. Кужельний О. Випромінювання театру. *Кіно-Театр*. 2007. № 1 (69). С. 26–27.
209. Кузнєцова Ж. Для чого людині лялька?. *Український театр*. 2007. № 5. С. 2–5.
210. Кузнєцова Ж. Жовтневий карнавал у Львові. *Український театр*. 2008. № 6. С. 10–12.
211. Кузнєцова Ж. Сцени людства -2006. Старт. *Український театр*. 2006. № 4. С. 6.
212. Кузовенкова Ю. А., Наумова О. С. Фестивальне пространство» сучасного міста, його локальні форми і глобальні стратегії. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/festivalnoe-prostranstvo-sovremennogo-goroda-ego-lokalnye-formy-i-globalnye-strategii>. (Дата звернення: 12.08.2016).
213. Куличкіна Г. В., Мельнікова Н. С. Фестиваль як форма міжкультурної комунікації в умовах поліетнічного регіону. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/festival-kak-forma-mezhkulturnoy-kommunikatsii-v-usloviyah-polietnichnogo-regiona>. (Дата звернення: 13.08.2016).
214. Кукуруза Н. Втілення літературної композиції в українському сценічному мистецтві: жанрова й формотворча специфіка, історична динаміка : дис. канд. мистецтвознав.: спец. 17.00.03 «Музичне мистецтво»; Мін-во культури України. НМА України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2016. 224 с.
215. Куниця А. Чернігівське intermezzo. *Український театр*. 2002. № 4–5. С. 2–7.
216. Кур Т. «Вірую» Сергія Проскурні. *Кіно-Театр*. 2000. № 4 (30). С. 23.
217. Кур Т. «Шосте мистецьке Березілля». *Кіно-Театр*. 1995. № 4. С. 3.

218. Лаврова І. Віртуальний Микола Яковченко : (чернігів. земляцтво в Києві проведе Всеукр. відкрит. конкурс актор. майстерності). *День*. 2009. № 22 (2942). С. 2.
219. Левочкина Н. Фестивальная деятельность и региональный туризм. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/festivalnaya-deyatelnost-i-regionalnyy-turizm>. (Дата звернення: 14.08.2016).
220. Леся Тугай «Театр: перезавантаження». URL: http://dramteatr.if.ua/category&category_id=18&page=6 (Дата звернення: 24.11.2017).
221. Лизанець-Рошко О. «Театральна весна Закарпаття»: (про Міжнарод. театр. фестиваль нац. меншин України «Театральна весна Закарпаття»). *Театральна бесіда*. 2002. № 1 (11). С. 11–12.
222. Лизанець-Рошко О. «Театральна весна Закарпаття»: (про Міжнарод. театр. фестиваль нац. меншин України «Театральна весна Закарпаття»). *Театральна бесіда*. 2003. № 1 (12). С. 30–31.
223. Липківська А. Біржа талантів (Із 26 вересня до 2 жовтня у Києві триватиме III Фестиваль молоді режисури імені Леся Курбаса). *День*. 2014. № 178 (4301). С. 11.
224. Липківська А. Десять років до ревізії. Погляд на вітчизняну сцену на рубежі століть. *Вісник Львів. Ун-ту. Серія мист-во*. 2001. Вип. 1. С. 79-100. URL : http://www.anthropos.lnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/823/1/79-100_Липківська.pdf. (Дата звернення: 24.05.2017).
225. Липківська А. Їм просто не треба заважати! (У Києві відбувся III Фестиваль молоді української режисури імені Леся Курбаса). *День*. 2014. № 192 (4315). С. 10.
226. Липківська А. Леви стрибають восени : (про Міжнарод. театр. фестиваль «Золотий Лев-97»). *Театральна бесіда*. 1997. № 1. С. 39–40.
227. Липківська А. Літературне першоджерело та сценічний текст: від егоцентризму «молодого» театру рубежу 1980-х-1990-х років – до демократичних цінностей сьогодення. *Нариси з історії театрального*

мистецтва України ХХ століття ; Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. К. : Інтертехнологія, 2006. С. 889–934.

228. Липківська А. Світ у дзеркалі драми. К.: Кий, 2007. 356 с.

229. Липківська А. Час театру: український контекст. Фестиваль в Івано-Франківську переформатовується. *День*. 2015. № 99. URL: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/kultura/chas-teatru-ukrayinskyu-kontekst>. (Дата звернення: 24.04.2016).

230. Липківський К. Тіні незабутих предків. К.: Поліграфкнига, 2003. 222 с.

231. Липова Г. Мистецька мова українського театру 1980-х років. *Записки Наук. т-ва ім. Шевченка. Праці театрознавчої комісії*. Том 237. Львів: Наукове товариство ім. Шевченка у Львові, 1999. С. 274–308.

232. Липова Г. Театр пострадянської доби (90-ті рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст.) . *Історія української культури. Українська культура ХХ – поч. ХХІ століть*. К. : Наук. думка, 2011. Т. 5, кн. 2. С. 735–765.

233. Литовка О. Фестивальний рух України періоду її незалежності. *Соціальні комунікації : зб. наук. пр.* Вип. 2. К.: Вид. центр КНУКіМ, 2013. С. 111–115.

234. Літературознавчий словник-довідник / за ред.: Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: Академія, 2007. 752 с.

235. Лотман Ю. Семиотика. Культура и взрыв. Внутри мыслящих миров. Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 2000, 704 с.

236. Любченков М. С. Фестиваль как фактор субкультурной консолидации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/festival-kak-faktor-subkulturnoy-konsolidatsii>. (Дата звернення: 06.07.2017).

237. «Лялькові обереги в рамках Міжнародного фестивалю мистецтв «Карпатський простір». URL: <http://ifteatr.org.ua/oberehy/lyalkovi-oberehy-v-ramkah-mizhnarodnoho-festyvalyu-mystetstv-karpatskyj-prostir>. (Дата звернення: 04.11.2017).

238. Мазепа Л., Янкевич М., Жолтанецька Т. «Мельпомена Таврії – 2013» очима студентів. *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 147–156.

239. Мазовецький Інститут Культури. URL: <http://www.mik.waw.pl/>. (Дата звернення: 02.02.2017).
240. Мазур Н. Київське «Відлуння» : (огляд V Міжнарод. фестивалю моновистав «Відлуння»). *Просценіум*. 2004. № 1 – 2 (8–9). С. 53–54.
241. Мазур Н. Пантикапей – Керч. *Кіно-Театр*. 2001. № 6 (38). С. 27.
242. Максименко С. В обороні тендітно-ніжного мистецтва : (перш. відкрит. обл. театр. фестиваль ім. П. Луспекаєва «Госпожа удача», Міжнарод. театр. фестиваль жіноч. монодрам «Марія»). *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 196–198.
243. Максименко С. «Мельпомена Таврії – 2010» – учасники і переможці. *Просценіум*. 2010. № 2–3 (26–27). С. 208–212.
244. Максименко С. Незабутні світлини від «Мельпомени – XIV». *Просценіум*. 2012. № 1–3(32–34). С. 155–161.
245. Максименко С. Не просто «Марія» (VI Міжнародний фестиваль жіночих монодрам «Марія»). *Просценіум*. 2009. № 3 (25). С. 50- 53.
246. Максименко С. Обереги–2003 : (огляд II Міжнарод. фестивалю театрів ляльок «Обереги»). *Просценіум*. 2003. № 3 (7). С. 70–72.
247. Максименко С. Сад моновистав (Огляд фестивалю «Марія» – 2006, Київ). *Просценіум*. 2006. № 2–3 (15–16). С. 50– 52.
248. Максименко С. Серпантин сцен: Хмельницький - Київ - Коломия. *Просценіум*. 2007. № 2–3 (18–19). С. 141–144.
249. Максименко С. «Січеславна – 2011»: рухи і ... порухи. *Просценіум*. 2011. № 1 (29). С. 45–54.
250. Максименко С. Уперше: «Коломийські представлення – 2008». *Просценіум*. 2008. № 3 (22). С. 100–102.
251. Максименко С. Фестивальні обжинки (Міжнародний фестиваль національної класики на сценах театрів ляльок «Обереги», I Всеукраїнський фестиваль «Леся Українка на сцені»). *Просценіум*. 2011. № 3 (30–31). С. 44–49.

252. Мама Маріца – Дружина Колумба : (про виставу «Мама Маріца - дружина Колумба» на фестивалі «Золотий Лев – 2014»). *Театральна бесіда*. 2015. № 1 (35). С. 31.
253. Марційчук Ю. Процеси візуалізації в культурі незалежної України: автореф. дис. канд. культурології.: спец. 26.00.04 «Українська культура»; Мін-во культури України. ХДАК. Харків, 2016. 17 с.
254. Мастицька І. Міжнародний фестиваль під зіркою Марії. *Український театр*. 2006. № 2. С. 12.
255. Мелешкіна І. У «Сузір'ї Лева» : (огляд II Міжнарод. фестивалю європейс. театр. мистецтва у Львові). *Просценіум*. 2007. № 1 (17). С. 30–33.
256. Меньшиков М. А. Фестиваль как социокультурный феномен современного театрального процесса : дис. канд. искусств. 17.00.01 Театральное искусство. Москва, 2004. 253 с.
257. Мистецтво незалежної України : навч. посіб. / за ред. Л. В. Анучиної. Х.: СПДФО Ізрайлев Є.М., 2007. 84 с.
258. Мистецький портал «КарНет». URL: http://www.karnet.krakow.pl/aktualnosci/pwst/88/krakowskie-miniatury-teatralne_17542.html. (Дата звернення: 02.04.2017).
259. Михайлів Є. У Вінниці триває благодійний театральний фестиваль. URL: <https://m.20minut.ua/Novyny-Vinnytsi/kul-tura/u-vinnitsi-trivae-blagodiyniy-teatralniy-festival-10428718.html>. (Дата звернення: 18.02.2017).
260. Міжнародний дитячо-молодіжний театральний фестиваль «ЛіхтArt». URL: <http://pdm.org.ua>. (Дата звернення: 20.05.2017).
261. Міжнародний інтеграційний театральний фестиваль «Сонячна хвиля». URL: <http://www.dcp.org.ua/news/6759.html>. (Дата звернення: 20.05.2017).
262. Міжнародний театральний фестиваль «Контакт». Вікіпедія. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Mi%C4%99dzynarodowy_Festiwal_Teatralny_%E2%80%9EKontakt%E2%80%9D. (Дата звернення: 20.05.2017).
263. Мірошниченко Н. Кіровоград - місто корифеїв, а не Кірова. *Кіно-Театр*. 2001. № 1 (33). С. 25.

264. Мірошніченко Н. Музично-драматична мутація. *Кіно-Театр*. 2001. № 1 (33). С. 23.
265. Мірошніченко Н. На краю драматургічного неба. *Кіно-Театр*. 1999. № 3. С. 25–27.
266. Мірошніченко Н. Нетрадиційна гра в традицію. *Кіно-Театр*. 1999. № 5. С. 26–27.
267. Мірошніченко Н. Ой, у «грушевому садочку»... *Кіно-Театр*. 2000. № 5 (31). С. 21.
268. Мірошніченко Н. Олюднена річ і оречевлена людина. *Кіно-Театр*. 1998. № 2. С. 13–15.
269. Мірошніченко Н. Театр у пошуках музичності. *Кіно-Театр*. 2001. № 6 (38). С. 26.
270. Можаровський П. Професійно – для дітей. *Культура і життя*. 2013. № 38 (4558). С.7.
271. Моклиця М. Леся Українка і театр. (У Луцьку вперше відбувся фестиваль «Блакитна троянда»). *День*. 2009. № 69 (2989) . С.7.
272. Моль А. Социодинамика культуры. М., 2005. 416 с.
273. Моль А. Теория информации и эстетическое воспитание. М., 1966. 351с.
274. Моноспектакль URL: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Моноспектакль>. (Дата звернення: 07.05.2015).
275. Москвічова Ю. Театральні тенденції сучасної Вінниччини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство*. 2013. № 2. С. 146–153.
276. Москвічова Ю. Фестиваль «Подільська лялька» в культурно-мистецькому житті Вінниччини. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство / [за ред. О. С. Смоляка]*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. № 1 (вип. 34). С. 156–163.
277. Моцар Т. Кажуть, фестивалі не потрібні, але ж.... *Український театр*. 1991. № 2. С. 16– 17.

278. Моцар Т. Ляльковий інтернаціонал. *Український театр*. 2003. № 1–2. С. 11–12.
279. Мулик В. Обереги театру. *Культура і життя*. 2011. № 49. 9–15 груд. С. 11.
280. Мулик В. «Обереги–2011». *ЗАХІД-ПОСТ*. 2011.
281. Нагірна О. Куди прямує «Золотий Лев»? : (огляд Міжнарод. театр. фестивалю «Золотий лев-2006»). *Просценіум*. 2006. № 2/3 (15/16). С. 96–100 : іл.
282. Нагірна О. Львів – Харків: театральний міст : (огляд III Всеукр. відкрит. фесту «Театрон»). *Просценіум*. 2006. № 1 (14). С. 81 – 84.
283. Назарчук Д. Назад до казки! : (інтерв'ю з С. Максименко). *Галичина*. 2003. 6 листоп. С. 12.
284. Назарчук Д. Театр вийшов з-за куліс : (про Регіон. театр. фестиваль «Прем'єри сезону –2002»). *Театральна бесіда*. 2002. № 1. С. 8–9.
285. Наконечна О. В. Детермінанти створення і втілення сценічного образу в театральному мистецтві : монографія. Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. Одеса : Астропринт, 2006. 247 с.
286. Нариси з історії театального мистецтва України ХХ століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; Редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. Київ: Інтертехнологія, 2006.. URL : <http://elib.nplu.org/view.html?id=1823>. (Дата звернення: 27.07.2017).
287. На театральному фестивалі «Прем'єри сезону» тріумфували івано-франківська «Солодка Даруся» та «Два дні... Дві ночі...» заньківчан.. ЗІК. 2009. 18трав. URL: <http://zik.com.ua/ua/news/2009/05/18/181042>. (Дата звернення: 01.06.2017).
288. Натяжна А. «Мельпомена» – муза перевірена. *День*. 2005. № 124 (2103). С. 7.
289. Науки про мистецтво: актуальні питання мистецтвознавства та філософії мистецтва : зб. матеріалів конференції / ред. кол.: В. Г. Чернець, Н. В. Голік, Ю. О. Грібер та ін. К. : НАКККіМ, 2012. 160 с.

290. Національна класика на сцені театру ляльок «Обереги»: I Міжнародний фестиваль. Івано-Франківськ, 2001. 14 с.
291. Неволов В. Аура Миколаївського фестивалю. *Український театр*. 2008. № 1. С. 18–19.
292. Неволов В., Пацунов В. Українське театральне мистецтво в контексті європейських міжнародних театральних фестивалів. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв Серія: Сценічне мистецтво*. В.2. 2018. С.94–103.
293. Нікитюк М. Українська драматургія: необхідність актуального тексту. Українська правда. URL:<https://life.pravda.com.ua/columns/2011/05/10/78371/#comments>. (Дата звернення: 04.06.2017).
294. Николаева П. Семиотика фестивалю як форми праздничной культури. Автореф. дис. канд. культурології, спец. 24.00.01 теорія і історія культури. Краснодар, 2010. 22 с.
295. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 2 : Ж-ОБД / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Аконіт, 1998. 910 с.
296. Новини на офіційному сайті Міністерства культури України: У Києві відбувся XIX Міжнародний театральний фестиваль «Мандруючі зірки». URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245138378&cat_id=244913751. (Дата звернення: 12.12.2017).
297. Оверчук М. Подорож з приємністю і без неї, але ж мораллю : (нотатки з фестивалю «Січеславна» – 2009). *Просцениум*. 2009. № 1–2 (23–24). С. 136–139.
298. Оглядач «Прем'єри сезону – 2000» або Зустріч однодумців : (про Регіон. театр. фестиваль «Прем'єри сезону»). *Театральна бесіда*. 2000. № 2 (8). С. 3–6.
299. Олексій Кравчук: Бо театр – це дім для нас. URL: http://vgolos.com.ua/articles/oleksiy_kravchuk_bo_teatr_tse_dim_dlya_nas_107758.html?print. (Дата звернення: 16.04.2017).
300. Олтаржевська Л. Актриса Лариса Кадирова організувала 11 фестиваль моновистав «Марія». Україна молода. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/regions/0/164/0/18788/>. (Дата звернення: 01.01.2017).

301. Олтаржевська Л. Мистецтво жити після смерті. Сьогодні починається Міжнародний театральний фестиваль «Марія». Україна молода. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/272/164/9732/>. (Дата звернення: 03.07.2016).
302. Орлова Е. В. Сущностные характеристики театрального пространства и пространства театра. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/suschnostnye-harakteristiki-teatralnogo-prostranstva-i-prostranstva-teatra>. (Дата звернення: 27.09.2016).
303. Осокин М. Введение в теорию системных исследований искусства. М, 2003, 400 с.
304. Офіційний сайт Варшава Мім центр. URL: <http://mimecenter.eu/festiwal-mimu/>.
305. Офіційний сайт Волинського академічного обласного театру ляльок. Міжнародний фестиваль «Різдвяна містерія». URL: <https://www.volynpuppet.com/>.
306. Офіційний сайт Дім Актора. Міжнародний театральний фестиваль малих форм «Театронік». URL: <http://teatronik.com/>.
307. Офіційний сайт Івано-Франківського академічного обласного театру ляльок імені Марійки Підгірянки. URL: <http://iftiatr.org.ua/>.
308. Офіційний сайт Івано-Франківського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Івана Франка. URL: http://dramteatr.if.ua/content&content_id=429.
309. Офіційний сайт Інституту музики і танцю. URL: <http://www.taniecpolska.pl/ogloszenie/show/4515>.
310. Офіційний сайт Інституту музики і танцю. URL: <http://www.taniecpolska.pl/wydarzenia/show/8031>.
311. Офіційний сайт Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України. URL: <http://www.mari.kiev.ua/>.
312. Офіційний сайт Міжнародного дитячого фестивалю театрального мистецтва «Птах». URL: <http://www.bird-fest.org>.

313. Офіційний сайт Міжнародного молодіжного фестивалю аматорського театрального мистецтва «Драбина». URL: <http://drabyna.lviv.ua/>.
314. Офіційний сайт Міжнародного оперного open air фестивалю – «OPERAFEST-TULCHYN». URL: <http://operafest-tulchyn.blogspot.com/p/a-a-aa-a-a-a-aaa-2017.html>.
315. Офіційний сайт Міжнародного фестивалю сучасного мистецтва «ГогольFest». URL: <http://www.gogolfest.org.ua/>.
316. Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю «Золотий Лев». URL: <http://golden-lion.com.ua/history/>.
317. Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю «Класика сьогодні». URL: <http://klassika-fest.com/uk>.
318. Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю «JoyFest». URL: <http://www.joyfest.info/index.php/ua/festival-joy-fest>.
319. Офіційний сайт Міжнародного театрального фестивалю-лабораторії «Арт-Альтернатива». URL: <http://art-alternativa.org.ua/>.
320. Офіційний сайт міста Варшави. URL: http://www.kulturalna.warszawa.pl/wydarzenia,1,88297,Festiwal_Da_Da_Da_Wsp%C3%B3wczesny_teatr_dramat_i_performans_z_...html?locale=pl_PL.
321. Офіційний сайт міста Туринь. URL: <http://www.torun.pl/pl/ogolnopolski-festiwal-debiutantow-pierwszy-kontakt>.
322. Офіційний сайт Нижньосілезької Культури і Мистецтва «DOKIS.PL». URL: <http://dokis.pl/>.
323. Офіційний сайт Нового театру в Забже. URL: <http://www.teatrzabrze.pl/aktualnosci/199-xiv-festiwal-dramaturgii-wspolczesnej.html>.
324. Офіційний сайт Полтавського академічного обласного театру ляльок. Театральний проект «Зоряний шлях». URL: <http://www.pl-puppet.com.ua/zoryaniy-shlyah>.

325. Офіційний сайт театру-студії «ГаРМІДЕр» Луцького районного будинку культури. Фестиваль театрів за межами театру «Мандрівний вішак». URL: <http://www.garmyder.org/tag/mandrivnyj-vishak/>.
326. Офіційний сайт Фестивалю українського аматорського театру «День театру». URL: <http://theatredayfest.com/>.
327. Офіційний сайт фонду «Варшава є жінка». URL: <https://warszawajestkobieta.wordpress.com>.
328. Офіційний сайт Чернівецького академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Ольги Кобилянської. URL: <http://www.dramtheater.cv.ua/>.
329. Очевидець О. Залежність від Хоми. *Кіно-Театр*. 2002. № 2 (40). С. 18.
330. Паві П. Словник театру. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2006. 640 с.
331. Паляничка О. «Фестиваль, що може стати біржою абітурієнтів»: («Мій-дім» – 2013). *Просценіум*. 2013. № 1–3 (35–37). С. 141–146.
332. Парфьонов Л. Від Гіпаніса до Борисфена. *Кіно-Театр*. 2010. № 6 (92). С. 55–56.
333. Патрійчук О. Ляльки в Івано-Франківську. *Інформаційний тижневик VIP-афіша*. 2007. № 37. 27 верес.–3 жовт.
334. Пачос Ю. Культурное сотрудничество Украины и Польши на современном этапе. С. 38–42. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kulturnoe-sotrudnichestvo-ukrainy-i-polshi-na-sovremennom-etape>. (Дата звернення: 29.03.2017).
335. Перепадя Г. Фестиваль «Сцена людства» – Надія Черкас. *Просценіум*. 2007. № 1 (17). С. 106.
336. Перов В. «Дім Химер». *Культура і життя*. 2011. № 35. С. 11.
337. Підбиваючи підсумки ІХ Міжнародного фестивалю жіночих моновистав «Марія». URL: <http://knpu.gov.ua/content>. (Дата звернення: 19.05.2017).
338. Підлужна А. Античність і сучасність – перетин часів (про Міжнародний фестиваль античного мистецтва «Боспорські агони»). URL:

http://www.ktm.ukma.edu.ua/show_content.php?id=34. (Дата звернення: 09.04.2017).

339. Підлужна А. Ваш вихід, Мельпомено Таврійська. *Український театр*. 2012. № 4. С. 52–53.
340. Підлужна А. Відгомін античності : (навіщо людині влада намагалися зрозуміти учасники ІХ «Боспорських агонів»). *День*. 2007. № 115. С. 8.
341. Підлужна А. Вічно юне лялькове мистецтво. *Культура і життя*. 2003. № 43. 24 груд.
342. Підлужна А. Граємо в ... класику : (усьоме у Дніпрожержинську пройшов Міжнарод. театр. фестиваль «Класика сьогодні»). *День*. 2008. № 104 (2786). С. 18.
343. Підлужна А. Десять «пасажирів» «Кримського ковчега – 2007» : (у Сімферополі пройшов Міжнарод. театр. фестиваль). *День*. 2007. № 167 (2619) С. 7.
344. Підлужна А. Дім, в якому оселилися мрії. *Культура і життя*. 2012. № 16 (4484). С. 10.
345. Підлужна А. Життя під знаком Заньковецької. *День*. 2007. № 31.
346. Підлужна А. Івано-Франківські «Обереги». *Українське слово*. Ч. 45. 2003. 6–12 листоп.
347. Підлужна А. «Інтерлялька – 2007». *День*. 2007. № 189. С. 19.
348. Підлужна А. Київське «Відлуння» : (сьогодні в столиці розпочинається VII Міжнарод. фестиваль моновистав). *День*. 2006. № 68. С. 8.
349. Підлужна А. Кого вибрала «Мельпомена Таврійська» : (дев'яте літо поспіль у Херсоні збираються театralи) / А. Підлужна. *День*. 2007. № 107. С. 8.
350. Підлужна А. Колектив з творчим обличчям. *Час* (спецвип. № 51). 2010. 16 груд.
351. Підлужна А. «Коломийські представлення – 2013» – нетрадиційний шлях. *Театральна бесіда*. 2014. № 2 (34). С. 63–66.
352. Підлужна А. Марії Заньковецькій присвячується. *Культура і життя*. 2011. № 48 (4464). С. 10.

353. Підлужна А. Мельпомена в гуцульському кептарі. *День*. 2009. № 3.
354. Підлужна А. Мельпомена в гуцульському кептарі. Коломийський академічний український театр ім. І. Озеркевича відзначив ювілей : (про І Всеукр. театр. фестиваль «Коломийські представлення»). *Театральна бесіда*. 2014. № 2 (34). С. 53–55.
355. Підлужна А. «Мельпомена Таврії – 2008» : (щорічно на Міжнарод. театр. фестивалі в Херсоні «випивається запас пива, рівноцінний кількості води в Азовському морі»). *День*. 2008. № 132. С. 8.
356. Підлужна А. Мій, твій і наш Чехов : (про І Міжнарод. театр. фестиваль «Театр. Чехов. Ялта»). *День*. 2008. № 182. С. 18.
357. Підлужна А. «Нас збрала Мельпомена ...». *Культура і життя*. 2011. № 23–25. С. 6–7.
358. Підлужна А. Театральний Майдан : Кошти від вистав фестивалю «Коломийські представлення» передано українським військовим у зоні АТО. *День*. 2014. № 173.
359. Підлужна А. Перешук віків : (міжнарод. фестиваль антич. мистецтва «Боспорські агони» відзначив 10-річчя). *День*. 2008. № 119. С. 7.
360. Підлужна А. По обидва боки «Рамп – 2009» : (у Дніпропетровську пройшов Міжнарод. фестиваль молодіж. театрів). *День*. 2009. № 92. С. 7.
361. Підлужна А. Посвята Марії Заньковецькій. *Культура і життя*. 2009. 25 верес. -1 жовт.
362. Підлужна А. Похід за золотим руном здійснили учасники і глядачі VIII «Боспорських агонів» у Керчі. *День*. 2006. № 116. С. 8.
363. Підлужна А. Пробуджуючи античність. *Український театр*. 2012. № 4. С. 54–55.
364. Підлужна А. Просто «Марія» : (у Києві відбудеться IV Міжнарод. фестиваль моновистав). *День*. 2007. № 160. С. 2.
365. Підлужна А. Силует Заньковецької на тлі профілю Гоголя. *День*. 2009. 23 верес.

366. Підлужна А. Студентське театральне «натхнення». *Культура і життя*. 2012. № 12. С. 10.
367. Підлужна А. Сцени димлять.... *Український театр*. 2012. № 6. С. 50–51.
368. Підлужна А. Тет-а-тет із глядачем : (у Хмельницькому пройшов Міжнарод. театр. фестиваль «Відлуння-2008»). *День*. 2008. № 227. С. 19.
369. Підлужна А. Фестивалі-мрії. *Культура і життя*. 2011. № 30. С. 10.
370. Підлужна А. Чарівливість самотності : (із 25 по 30 листоп. в Хмельницькому пройде Міжнарод. фестиваль «Відлуння»). *День*. 2008. № 214. С. 2.
371. Підлужна А. Шукати нове у класичній та сучасній драматургії : (про IV Всеукр. театр. фестиваль «Коломийські представлення»). *Театральна бесіда*. 2014. № 2 (34). С. 61–63.
372. Подлужная А. «Обереги» детства. *Зеркало недели*. 2003. 15 нояб. С. 26.
373. Погрібна А., Велимчаниця О. Фестиваль друзів. *Кіно-Театр*. 2008. № 5 (79). С. 43–46.
374. Поліщук Т. Перший театральний Воланд СРСР (На київському міжнародному фестивалі мистецтв ім. М. Булгакова побував популярний російський актор Борис Хмельницький). *День*. 2004. № 141. С. 7.
375. Поліщук Т. Перший «цвях» «Київа травневого» (У столиці відкрився Міжнародний фестиваль мистецтв). *День*. 2006. № 77. С. 2.
376. Поляков А. Випробування класикою, або Чи врятує виставу кінь?. *Український театр*. 1994. № 1. С. 19–21.
377. Попов Л. Волинська зірка. *Український театр*. 2006. № 4. С. 2.
378. Попова Л. Інтерлялька : (про V Міжнарод. фестиваль театрів для дітей «Інтерлялька»). *Театральна бесіда*. 1999. № 1 (5). С. 22–23.
379. Портал «Громадський простір». URL : <http://www.prostir.ua/event/iii-mizhnarodnyj-festyval-ukrajinsko-ho-teatru-u-krakovi-shid-zahid/>. (Дата звернення: 11.05.2017).
380. Посилкіна М. Духовний рівень сучасної молоді. Незалежний молодіжний портал Пороги – 2008. URL:

- <http://porogy.zp.ua/2013/09/d7e403e8c2cf671a181a6ff126d7b248/>. (Дата звернення: 14.05.2016).
381. Потушняк Н. Переможне повернення. *Український театр*. 2013. № 3. С. 48–49.
382. Потушняк Н. Творчий ритм «Відлуння». *Культура і життя*. 2013. № 26 (4546). С. 10.
383. Прево М. Дивний дивосвіт дивня!. *Український театр*. 2012. № 5. С. 50–51.
384. Прилуцкая А. Театральное действо как социокультурный феномен : автореф. дисс. ... канд. филос. наук : 09.00.04 ; М-во образования Украины. Харьк. гос. ун-т. Харьков, 1999. 19 с.
385. Проблема «ОЛЯЛЬКОВУВАННЯ» в театрі ляльок ХХ–ХХІ ст. URL: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=22423&chapter=1>. (Дата звернення: 14.05.2016).
386. Проскурня С. Театральний менеджмент. Портал журналістів – 2014. URL: <http://unu.org/ru/foto/item/4781-teatralniy-menedzhment-gist-zustrichi-sergiy-proskurnya.html>. (Дата звернення: 23.05.2016).
387. Проскурняков В. Архітектура українського театру. Простір і дія.. URL : <http://vlp.com.ua/node/482?page=0%2C2>. (Дата звернення: 18.08.2017).
388. Протокол засідань Друге фестивалне першопрочитання : (про II Всеукр. театр. фестиваль «Коломийські представлення»). *Театральна бесіда*. 2014. № 2 (34). С. 55–57.
389. Поштарук Д. Віконечко у світ : (про історію створення (1993) та розвиток Міжнарод. фестивалю театрів ляльок «Різдвяна містерія»). *Просценіум*. 2003. № 1 (5). С. 75 – 76 : іл., портр.
390. Прохасько Т. Ляльки запрошують. *Галицький кореспондент*. 2005. № 11. 6 жовт. С. 24.
391. Распутіна Л. Перший ювілей «Мальпомени Таврії». *Український театр*. 2008. № 5. С. 15–16.
392. Распутіна Л. Свято молодих. *Український театр*. 2008. № 1. С. 16–17.

393. Резникова Е. И. Основные формы фестивалей искусств на современном этапе. Культура и общество. 2006. URL: <http://www.e-culture.ru/Articles/2006/Reznikova.pdf>. (Дата звернення: 12.05.2015).
394. Резникова Е. И. Фестиваль искусств как синтетическое художественное пространство : диссертация ... кандидата искусствоведения : 17.00.09.- теория, истории искусств. Санкт-Петербург, 2006. 186 с.:
395. Резниченко О. «Шоукейс» по-харківськи : (огляд фестивалю «Шоукейс» у Харкові, організував та провів А. Жолдак). *Просценіум*. 2003. № 2 (6). С. 88 – 91.
396. Репин Ю. Оперные фестивали в истории музыкального искусства: опыт типологизации. URL: <http://glierinstitute.org/ukr/digests/046/32.pdf>. (Дата звернення: 23.09.2017).
397. Рижук О. Алла Підлужна визначила рецепт перемоги на фестивалі. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/47396>. (Дата звернення: 12.12.2017).
398. Рижук О. Веселка театральної палітри «Коломийських представлень» (про III Всеукраїнський театральний фестиваль «Коломийські представлення»). *Театральна бесіда*. 2014. № 2(34). С. 57–60.
399. Рижук О. «Коломийські представлення» – 2011: День п'ятий, 14 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40304>. (Дата звернення: 12.12.2017).
400. Рижук О. «Коломийські представлення» – 2011: День четвертий, 13 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40288>. (Дата звернення: 12.12.2017).
401. Рижук Оксана. «Коломийські представлення» – 2011: День шостий, 15 жовтня. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/40307>. (Дата звернення: 12.12.2017).
402. Рижук О. Коломийці перемогли на Власних представленнях. *Коломийські вісті*. 2011. №42 (104). 20 жовтня. С. 15, 20.
403. Рижук О. Театральна феєрія заповонила Коломию. *Коломийські вісті*. 2011. №41 (103). 13 жовтня. С. 2, 17.

404. Рой У. «Золота Хортиця»-2005 (Огляд Першого відкритого театрального фестивалю камерних вистав «театр»). *Просценіум*. 2005. № 3(13). С. 110–111.
405. Рой У. «Золотий телесик – 2011»: здобутки й проблеми. *Просценіум*. 2011. 1(29). С. 85–89.
406. Рой У. Полілог культур (Фестиваль моновистав «Марія» - 2011). *Просценіум*. 2014. №2–3(30–31). С. 50–52.
407. Романко В. Джазовий фестивальний рух як чинник музичного життя сучасної України. *Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 84 : Композитор і сучасність. К., 2009. С. 306–319.
408. Романюк І., Пачос Ю. Фестивалі української культури в Польщі як елемент мистецької українсько-польської співпраці початку ХХІ ст. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст.* К., 2014. Вип. 19. С. 206–213.
- 409.** Романюк М., Титаренко О., Трубач О. До нас говорять ляльки : (Міжнарод. фестиваль «Обереги – 2007»). *Просценіум*. 2007. № 2–3 (18–19). С. 113–117.
410. Роса С. Дивуймося – «Дивень – 2006»! : (огляд Друг. міжнарод. фестивалю театрів ляльок, Хмельницький). *Просценіум*. 2006. № 2 – 3 (15 – 16). С. 53–56.
411. Роса С. «Золотий Телесик» – 2007 : (огляд VI Міжнарод. фестивалю театрів ляльок у Львові). *Просценіум*. 2007. № 1(17). С. 38–44.
412. Рось З. Розвиток джазово-фестивального руху в соціокультурному просторі України періоду незалежності (1991-2012 рр.) : дис. канд. мистецтвознав.: спец. 26.00.01 «Теорія й історія культури (мистецтвознавство)»; Мін-во освіти і науки України. ДВНЗ «Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника». Івано-Франківськ, 2016. 322 с.
413. Русов О. Щоденники та спогади. Чернігів: Десна Поліграф, 2011. 320 с.
414. Сайт «Відвертий діалог». URL: <http://odfoundation.eu/a/3163,iii-miedzynarodowy-festiwal-teatralny-plesn-z-oszu>. (Дата звернення: 10.11.2017).

415. Сайт Мініатюра. URL: <http://www.teatrminiatura.pl/pl/aktualnosci/2015/06/08/miedzynarodowy-festiwal-sztuki-dla-najnajmlodszych-sztuka-szuka-malucha/>. (Дата звернення: 10.11.2017).
416. Сайт «Польський театр у Познані». URL: <http://www.teatr-polski.pl/articles,details,475,0,viii-spotkania-teatralne-bliscy-nieznajomi.html>. (Дата звернення: 10.11.2017).
417. Сайт Центру документування мистецтва Тадеуша Кантора. URL: <http://www.cricoteka.pl/pl/main.php?d=teatr>. (Дата звернення: 10.11.2017).
418. Світленко І. Перспективи - є! : (про II регіон. фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини»). *Театральна бесіда*. 2005. № 2 (16). С. 23–26.
419. Свято Р. Таврійські театральні традиції. *Кіно-Театр*. 2011. № 5 (97). С. 11–15.
420. Сердюкова Ю. Міфічний «Маскарад» Римаса Тумінаса. *Кіно-Театр*. 2002. № 5 (43). С. 14–15.
421. Сичова О. Засади й особливості проведення мистецьких фестивалів у малих містах сучасної України (на прикладі фестивалю «Фарботони»). *Музикознавчі студії Інституту мистецтв ВНУ ім. Лесі Українки та НМАУ ім. П.І. Чайковського : зб. наук. праць*. Луцьк, 2012. Вип. 9. С. 312–320.
422. Сичова О. Типи мистецьких фестивалів і конкурсів у сучасній Україні. *Мистецтвознавчі записки*. В. 24. Київ : Мілленіум, 2013. С. 257–262.
423. Сімака А. «Золоті оплески Буковини»: (IV Міжнарод. фестиваль комедії). *Просценіум*. 2007. № 2–3 (18–19). С. 118–120.
424. Сливка О. Динаміка функціонування міжнародного фестивалю лялькових театрів «Обереги» (Івано-Франківськ) в контексті розвитку сучасного українського театрального мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство» [за ред. О. Смоляка]*. Тернопіль: в-во ТНТУ ім. В. Гнатюка, 2014. № 3. С. 237–245.
425. Сливка О. Театральний фестиваль моноспектаклів «Марія»: специфіка функціонування в мистецькому середовищі України кінця ХХ – початку ХХІ

століття. Вісник Прикарпатського університету. Серія «Мистецтвознавство» / [редкол.: М. Є. Станкевич, В. Г. Дутчак та ін.]. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2014. Вип. 28–29, ч. II. С. 184–188.

426. Сливка О. М. Система функціонування театральних фестивалей в Україні. Питання мистецтвазнавства, етнології і фольклористики. Вип. 20 / Центр дослідження беларуської культури, мови і літератури НАН Біларусі ; наук. рэд. А. І. Лакотка. Мінск : Права і эканоміка, 2016. С. 539–544.

427. Сливка О. Фестивальний рух в українському театральному мистецтві. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-творчої конференції «Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття»*. Київ, Одеса, 2015. С. 322–324.

428. Сливка О. Фестиваль «Коломийські представлення» в контексті розвитку українського театального мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 20, т. 2 / упоряд. В. Г. Виткалов ; редкол.: А. Г. Баканурський, С. В. Виткалов, О. М. Гончарова [та ін.] ; наук.-бібліогр. редагування наук. б-ки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2014. С. 230–236 с.

429. Сливка О. Інтерв'ю з Анною Липківською у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

430. Сливка О. Інтерв'ю з Богданом Козаком у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

431. Сливка О. Інтерв'ю з Ганною Веселовською у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

432. Сливка О. Інтерв'ю з Іриною Чужиною у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

433. Сливка О. Інтерв'ю з Майєю Гарбузюк у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

434. Сливка О. Інтерв'ю з Олегом Вергелісом у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).

435. Сливка О. Інтерв'ю з Світланою Максименко у рамках авторської програми «Авансцена» (аудіо-архів радіо «Дзвони»).
436. Собіянський В. Місяць із Жолдаком: (з приводу «Фестивалю сучасного театру Андрія Жолдака» у Києві). *Просценіум*. 2007. № 1 (17). С. 34–37 : фото.
437. Собуцька В. Тернопільські театральні вечори – 2002 : (інформація про Всеукр. фестиваль «Тернопільські театральні вечори»). *Театральна бесіда*. 2002. № 3 (4). С. 115 – 116 : іл.
438. Собуцька В. У стихії смутку та любові : (про театр. фестиваль «Тернопільські театральні вечори»). *Театральна бесіда*. 2004. № 1(13). С. 7–11.
439. Соколенко Н. Актуальна драма: З нами все буде гаразд?. *Культура і життя*. 2011. № 45 (4461). С. 11.
440. Соколенко Н. Весна з акцентом. *Культура і життя*. 2014. № 14 (4586). С. 10.
441. Соколенко Н. ГОГОЛЬFEST–2013: від Даху до арт-кластера. *Культура і життя*. 2013. № 33 (4553). С. 10.
442. Соколенко Н. «Драма. UA»: рух «знизу» вже розпочався. *Культура і життя*. 2013. № 50 (4570). С. 10.
443. Соколенко Н. Дрібнішаємо, панове. *Український театр*. 2006. № 2. С. 6.
444. Соколенко Н. Зазирнути в майбутнє. *Український театр*. 2012. № 3. – С. 50–51.
445. Соколенко Н. Золота валіза театру. *Культура і життя*. 2011. № 47 (4463). С. 11.
446. Соколенко Н. Квітка життя ГОГОЛЬFEST. *Культура і життя*. 2014. № 33 (4605). С. 9.
447. Соколенко Н. «Київська Пектораль»: Ані року без конфлікту. *Культура і життя*. 2011. № 20–22. С. 11.
448. Соколенко Н. Перший фестиваль лялькових театрів Smileland в Одесі. *Культура і життя*. 2014. № 21 (4593). С. 10.
449. Соколенко Н. Перформансерія АртПоля. *Культура і життя*. 2012. № 28 (4496). С. 10.

450. Соколенко Н. Під знаком емпатії. *Український театр*. 2015. № 1-2-3. С. 44–47.
451. Соколенко Н. Повноліття «Мельпомени Таврії». *Культура і життя*. 2014. № 23 (4594). С. 10.
452. Соколенко Н. Полілог культур моноМарії. *Культура і життя*. 2011. № 43. С. 11.
453. Соколенко Н. Присвята Марії. *Культура і життя*. 2014. № 40 (4611). С. 9.
454. Соколенко Н. Стратегія змін. *Культура і життя*. 2014. № 41 (4612). С. 6.
455. Соколенко Н. Травневі ночі в «українському Луврі». *Український театр*. 2008. № 5. С. 17–21.
456. Соколенко Н. Театральний Донбас – 2008. *Український театр*. 2009. Соколенко Н. Театральні Схід і Захід – разом. *Культура і життя*. 2012. № 18–19 (4486–4487). С. 10.
457. Соколенко Н. Театр. Чехов. Ялта Шоколялька. *Культура і життя*. 2011. № 39. С. 10–11.
458. Соколенко Н. Фестиваль із ноткою авантюризму. *Культура і життя*. 2013. № 26 (4546). С. 10.
459. Соколенко Н. Фестиваль ім. Марії Заньковецької у Ніжині. Просценіум. 2005. № 3 (13). С. 101.
460. Соколенко Н. Фестивальний тиждень. *Культура і життя*. 2014. № 22 (4593). С. 9.
461. Соколенко Н. Номо Tarasus. *Культура і життя*. 2014. № 42 (4613). С. 7.
462. Соколов Є. П'ять відтінків лютого. *Український театр*. 2013. № 1. С. 50–51.
463. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика. Исследование изменений в больших системах искусства, истины, этики, права и общественных отношений. СПб.: Изд-во Русского Христианского гуманитарного ин-та, 2000. 1056 с.

464. Станіславська К. І. Мистецько-видовищні форми сучасної культури. Вид. 2-е, переробл. і доповн. Київ: НАКККиМ, 2016. 353 с. : іл.
465. Станіславська К. І. Специфіка постмодерністської видовищності. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 2012. Вип. 18 (2). С. 263–267.
466. Станіславська К. Сучасні перформативні практики: образотворчість чи театралізація? (На прикладі творчості Марини Абрамович). URL: [Nvkkarogo_2015_16_20.pdf](#) (Дата звернення 19.03.2018).
467. Стельмах Я. Між театром і Рейном. *Український театр*. 1996. №6. С. 6–7.
468. Стефанова Н. Сьоме «Відлуння». *Кіно-Театр*. 2006. № 4 (66). С. 18–19.
469. Стефурак Н. Світ, у якому перемагає добро. *Галичина*. 2007. № 142 (3510). С. 1, 8.
470. Стефурак Н. Шекспір повернув молодь до театру : (про виставу «Ромео і Джульєтта» на фестивалі «Прем'єри сезону»). *Театральна бесіда*. 2002. № 1 (11). С. 10.
471. Стефурак Н. Як стати маленьким. *Галичина*. 2007. 4 жовт. С. 2.
472. Стрільчук М. Фестиваль із власним обличчям: (про Перш. Всеукр. фестиваль «Тернопільські театральні вечори»). *Театральна бесіда*. 1999. № 2 (6). С. 17–20.
473. Субота В. «Зоряний шлях» починається у Полтаві. *Культура і життя*. 2013. № 21(4541). С. 10.
474. Суботіна Л. Метафізична музика. *Кіно-Театр*. 1995. № 4. С. 3.
475. Суботіна Л. «Прем'єри сезону – 2002». *Кіно-Театр*. 2002. № 5 (43). С. 11.
476. Суботіна Л. Ризиковані ігри в богр. *Кіно-Театр*. 2001. № 6 (38). С. 24–25.
477. Суботіна Л. «Херсонеські ігри, 1997». *Кіно-Театр*. 1997. № 6. С. 58–59.
478. Сугрובה Ю. Ю. Культуротворчество как фактор консолидации полиэтнического общества Крыма в современных условиях : дисс. доктора искусствоведения по специальности 26.00.01 – теория и история культуры. Киев, 2014. 40 с.

479. Тадеуш Кантор. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>. (Дата звернення: 10.11.2017).
480. Театральний портал «E-teatr.pl». URL: <http://www.e-teatr.pl/pl/festiwale/lista.html>. (Дата звернення: 10.11.2017).
481. Театр на екрані (про проект «Момент кохання»). URL: <http://www.ex.ua/6410131>. (Дата звернення 21.08.2015).
482. Театральная Беларусь. Інтернет-проект. URL: <http://belarus-theatre.net/> (Дата звернення 10.07.2018).
483. Театральний процес в Україні в дзеркалі театральних фестивалів : оглядова довідка за матеріалами преси (2009). URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/225084;jsessionid=0D83FF45195E032487951CE94852260C>. (Дата звернення 10.07.2014).
484. Театральны куфар. Международный фестиваль студенческих театров. URL: http://www.theatre-fest.bsu.by/rus/index_rus.html (Дата звернення 10.07.2018).
485. Теорія літератури: підручник / за наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 46 с.
486. Терещенко А. Коломия – фестиваль тридцятий : XXX музичний фестиваль ім. А. Кос-Анатольського. *Музика : науково-популярний журнал з питань музичної культури* / Мін-во культури і мистецтв України, Національна Спілка композиторів України, Всеукр. музична спілка, Український Центр духовної культури, 2017. № 1. С. 14–16:
487. Тернова А. Цікаві протилежності «Курбалесії-2011». *Культура і життя*. 2011. № 46 (4462). С. 10..
488. Тетерюк М. «Лісова пісня»: варіації Луцького театрального фестивалю. *Кіно-Театр*. 2011. № 6 (98). С. 12–13.
489. Типологія. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B8%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>. (Дата звернення 01.08.2015).

490. Томенчук Л. Англійський газон в українському степу. *Кіно-Театр*. 2001. № 1(33). С. 24.
491. Томенчук Л. «Коломийські представлення» – 2013. URL: <http://teatr.kolomyya.org/news/item/54094>. (Дата звернення 23.08.2015).
492. Точилкина А. Театральная среда современного города: теоретико-методологические подходы и социокультурные практики. автореф. дисертації кандидата культурології, спеціальність 24.00.01. Челябинск, 2016. 26 с.
493. Тугай Л. Лялькові «Обереги» стали творчою лабораторією. *Галичина*. 2011. № 148–149 (4310–4311). 6 жовт. С. 9.
494. Тугай Л. Майстри сценічних першопрочитань зібрались у Коломійі. *Галичина*. 2011. 11 жовт. С. 3.
495. Тугай Л. «Обереги» повертаються у компанії Екзюпері, Чехова та Гордера. *Галичина*. 2011. 22 верес.
496. Тугай Л. Прикарпатські обереги. *Галичина*. 2005. 6 жовт. С. 3.
497. Українська культура та реалізація державної політики в культурній сфері: аналіт. звіт М-ва культури і туризму за 2005 р. Київ : М-во культури і туризму України, 2006. 134 с.
498. Український театральний простір. URL: atheatre.com.ua. (Дата звернення: 10.11.2017).
499. Федорак В. В. Історико-культурні засади становлення і розвитку етнотуризму в Україні 1991–2014 рр. (на матеріалах Івано-Франківської області) : дис. ... канд. істор. наук : 07.00.01 – історія України ; Прикарп. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. 281 с.
500. Фестиваль вуличних театрів. URL: <http://www.azh.com.ua/news/festyval-vulichnyh-teatriv>. (Дата звернення: 20.06.2015).
501. Фестиваль патріотичного театру «Миротворці». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2097198-v-ukraini-prohodit-festival-patrioticnogo-teatru-mirotvorci.html>.

502. Фестиваль сучасної драматургії «Драма.UA». URL :<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0.UA>. (Дата звернення: 20.06.2015).
503. Фестивали Беларусі. URL: <http://festival.dvizhenie.by/> (Дата звернення: 10.09.2018).
504. Фіалко В. Театр України другої половини ХХ століття: образна лексика : [монографія]. Київ : Вид. дім «Антиквар», 2016. 427 с.
505. Фіалко В. Український театральний ландшафт 90-х років ХХ століття. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. 2016. Вип. 18. С. 51–56.
506. Фриче В. Соціологія мистецтва. М., 2011, 208 с.
507. Хомич Л. Фестиваль комедії в Чернівцях або Театральний вікенд з Коломиї : (про Регіон. театр. фестиваль комедії «Золоті оплески Буковини»). *Театральна бесіда*. 2014. № 2 (34). С. 33–36.
508. Хорошко А. «Мельпомена Таврії»: свято театру всупереч обставинам. *Кіно-Театр*. 2014. № 5 (115). С. 47–48.
509. Хрома Г. І. Фестиваль: слово, терміни, мистецьке явище. *Вісник Держ. акад. кер. кадрів культури і мистецтв: наук. журнал*. Київ, 2002. №3. С. 97–103.
510. Цибенко М. Чарівність сценічної казки. *Кіно-Театр*. 2014. № 2 (112). С. 27–28.
511. Цимбал Г. Інтенсивна театротерапія «Мельпомени Таврії». *Культура і життя*. 2013. № 24 (4544). С. 7.
512. Цимбал Г. Інтенсивна театротерапія «Мельпомени Таврії». *Український театр*. 2013. № 3. С. 50–53.
513. Цимбал Г. Час випробування. *Український театр*. 2014. № 3. С. 44–47.
514. Чайкович В. Про XII Міжнародний фестиваль театрів для дітей «Інтерлялька». *Театральна бесіда*. 2011. № 1 (27). С. 35–38.
515. Чеборак Д. Коломиї на Миколая даруємо Фестиваль. *Час* (спецвип. № 51). 2010. 16 груд.

516. Чепалов О. Небо в діамантах над вересневою Ялтою. *Кіно-Театр*. 2011. № 6 (98). С. 16–18.
517. Чепалов О. «Нечиста сила» на Подоллі. *Український театр*. 2004. № 6. С. 8–9.
518. Чепалов О. Присвята Платонівським героям. *Культура і життя*. 2013. № 30 (4550). С. 6.
519. Чепалов О. «Театрон»: таланти й шанувальники. *Кіно-Театр*. 2006. № 4 (66). С. 13–14.
520. Чередниченко О. Маятник часу Давида Боровського : (у Києві завершився I Міжнарод. фестиваль пам'яті великого сценографа). *День*. 2009. № 177. С. 6.
521. Черемных М. Как организовать фестиваль? Инструкция к применению. Школа жизни. URL: <http://shkolazhizni.ru/culture/articles/62859/>. (Дата звернення: 20.06.2015).
522. Черкашина-Губаренко М. Сторінка європейського оперного літа. *Український театр*. 2009. № 2–4. С. 44–47.
523. Чернецька С. Фестивалі фольклору в соціокультурних процесах України кінця ХХ – початку ХХІ століття : дисертація... канд. мистецтвознавства : 26.00.01; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв. Київ, 2015. 469 с.
524. Чернівецький театр повертається до традицій класичної української комедії. URL: <http://www.bukinfo.com.ua/show/news?lid=59184>. (Дата звернення: 20.06.2015).
525. Черниш Н., Ровенчак О. Основні поняття й положення соціокультурного підходу та специфіка застосування їх у соціології. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. №1. С. 37–53.
526. Чечель Л. «Марія» мовами світу. *Культура і життя*. 2008. № 43 (4303). С. 2.
527. Чужинова І. «ГОГОЛЬFEST»: територія провокації та надії. *Просценіум*. 2008. № 1–2 (20–21). С. 64–67.
528. Чужинова І. Нові йдуть (!). *Український театр*. 2013. № 3. С. 46–47.
529. Чужинова І. П'ять вечорів. *Український театр*. 2014. № 6. С. 44–51.

530. Чужинова І. Чого хоче глядач? : (в Івано-Франківську всьоме пройшов фестиваль «Прем'єри сезону»). *День*. 2009. № 88. С. 7.
531. Чуприна Б. Вчитись у квітки. *Український театр*. 1994. № 1. С. 22–23.
532. Шаповал М. (М. Сріблянський) Поет і Юрба : (До характеристики «культу» Шевченка). *Українська хата*. 1910. Т. 3. С. 201–206.
533. Шашко С. Враження – назавжди! : (огляд театр. фестивалів «Мельпомена Таврії» (Херсон) та «Прем'єри сезону» (Івано-Франківськ). *Просценіум*. 2009. № 1–2 (23–24). С. 140–145.
534. Шашко С. Динаміка руху «Прем'єр сезону». *Просценіум*. 2008. № 1–2.
535. Шашко С. Класика – очима експерименту : (про Міжнарод. фестиваль «Золотий Лев – 98»). *Театральна бесіда*. 1998. № 2 (4). С. 6.
536. Шашко С. «Комедію нам дайте, комедію!»: (огляд I Регіон. фестивалю комедії). *Просценіум*. 2003. № 3 (7). С. 79 – 80.
537. Шашко С. Міжнародний фестиваль моновистав «Марія»: (про II Міжнарод. фестиваль монодрам жінок-актрис «Марія»). *Просценіум*. 2005. № 3 (13) . С. 104–105.
538. Шашко С. Ярилові ігрища : (про Міжнарод. театр. фестиваль-лабораторію «Творчість. Метод і практика»). *Театральна бесіда*. 1998. № 2 (4). С. 33–35.
539. Швед М. Б. Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики. Львів : СПОЛОМ, 2010. 440 с.
540. Швед М. Б. Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики на новому етапі (1990–2005 рр.): дис. ... канд. мистецтвознавства : 17.00.01 – «Теорія та історія культури» Львів, 2005. 237 с.
541. Швець Ю. Інстинкт самозбереження, або Поступ ніжності в окремо взятому південному місті. *Кіно-Театр*. 2012. № 4 (102). С. 19–21.
542. Швець М. Театр методу і практики. *Український театр*. 2008. № 1. С. 20–21.
543. Шевченко Л. «Вересневі самоцвіти». *Кіно-Театр*. 2011. № 1 (93). С. 45–46.

544. Шевченко Л. Інтрига фестивалю «Театральний Донбас». *Кіно-Театр*. 2006. № 4 (66). С. 15–17.
545. Шевченко Л. Мельпомена Таврії – здалеку і зблизька. *Український театр*. 2005. № 1–2. С. 6–8, 31.
546. Шевченко Л. Мельпомена у вирі жанрів і стилів. *Культура і життя*. 2008. № 41–42 (4301–4302). С. 4.
547. Шевченко Л. Полтавські зустрічі : (учетверте пройшов Всеукр. театр. фестиваль «В гостях у Гоголя»). *День*. 2009. № 71 (2991). С. 22.
548. Шевченко Л. І., Ніка О. І., Хом'як О. І., Дем'янюк А. А. Новий словник іншомовних слів. Близько 40 000 слів і словосполучень. 2008. 672 с.
549. Шевченко Н. Прощавай, зброє, або Капітуляція розуму : (аналіт. рефлексії театрознавця за підсумками Міжнарод. театр. фестивалю «Золотий Лев»). *Просценіум*. 2003. № 1 (5). С. 38–44.
550. Шевченко Т. «Золотий лев – 2002»: обличчя, думки, діагнози: (різні погляди двох львів. театрознавців на вистави фестивалю). *Просценіум*. 2002. № 3 (4). С. 65 – 71.
551. Шейко В., Кушнарєнко Н. Організація та методика науково-дослідної діяльності : підручник. 5 вид., стереотипне. Київ: Знання, 2006. 307 с.
552. Шестакова Д. Вісім миттєвостей весни. *Український театр*. 2003. № 4. С. 10–12.
553. Широкова Е. Музыкальный фестиваль в диалоге культур. Автореф. канд. культурологии по спец.24.00.01 теория и история культуры. СПб, 2013. 22 с.
554. Шкарина В. С. Актуальные методы управления театральными организациями. *Экономика, Статистика и Информатика*. №6. 2012. С.83–84.
555. Шляхи модернізації театального фестивального руху в Україні : матеріали наук.-практ. конф. 18–19 груд. 2012 р. / М-во культури України, ДУ «Держ. агенція промоції культури України», Нац. центр театр. мистецтва ім. Леся Курбаса. К., 2012. 63 с.

556. Шутова О. Реконструкція вистави «Золотий човник» – забута постановка, що випередила свій час. Театраріум. URL: <http://teatrarium.com/2014/09/01/zoloty-chovnyk/>.
557. Юдова-Романова К. В. Театрально-глядацькі відносини в сучасній соціокультурній реальності України : дис... канд. мистецтвознавства: 17.00.01. Київський національний ун-т театру, кіно і телебачення ім. І.К.Карпенка-Карого. К., 2006. 353 с.
558. Юдов М., Вічна А. Творчо-організаційна політика міжнародного театрального фестивалю «Мельпомена Таврії». *Народознавчі зошити*. № 4 (136), 2017. URL: <http://nz.ethnology.lviv.ua/archiv/2017-4/24.pdf>. (Дата доступу 18.02.2018).
559. Юдов М., Вічна А. Творчо-організаційні принципи діяльності міжнародного театрального фестивалю «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ». *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого: Збірник наукових праць / Київський нац. ун-т театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого; редкол.: О. І. Безгін (голова) та ін. К., 2017 р. Вип. 20. URL: <http://visnyk.knutkt.com.ua/vipusk20.html>. (Дата доступу 18.02.2018).*
560. Юберсфельд А. Из книги «Читая театр». Как всегда об авангарде: Антология французского театрального авангарда. / Сост., пер. с франц., коммент. С. Исаева. М.: ТПФ «Союзтеатр», 1992. 288 с.
561. Юзюк І. Коломийські представлення: післямова. URL: <http://teatr.kolomyua.org/news/item/58115>.
562. Юрковський Г. Волинські містерії. *Кіно-Театр*. 1997. № 1. С. 2–4.
563. Юрковський Х. Львівський фестиваль лялькової містерії на Різдво Христове. *Кіно-Театр*. 1999. № 3. С. 22–24.
564. Янівська В. Інвернес – Гниловоди: кризь минуле в майбутнє : («Кравець з Інвернесу» М. Заяца на фестив. афіші «Золотого Лева» – 2010). *Просценіум*. 2010. № 2–3 (26–27). С. 81–87.

565. Янівська В. Тернопільські театральні вечори. Дебют 2007. *Просценіум*. 2007. № 2–3 (18–19). С. 145–149.
566. I-ий фестиваль: «Жили-були дід і баба...» або що показали «Обереги». *Галичина*. 2001. 11 жовт.
567. VI Міжнародний фестиваль жіночих монодрам «Марія». URL: http://www.ukma.edu.ua/index.php/news/1207-archive-2004-2012?news_show=item (Дата звернення: 21.11.2015).
568. Gulan G. 'Camerica, Puppy Art'. Artefact GLOCALOGUE. 2012-06-05. Polacy zagrali w teatrze Franki na festiwalu «Maryja». URL: <http://polonews.in.ua/aktualnosci/nauka-ikultura/polacy-zagrali-w-teatrze-franki-na-festiwalu-maryja.html>. (Дата звернення: 2.10.2015).
569. VseslovA. URL: <http://vseslova.com.ua/word/>. (Дата звернення: 10.06.2015).
570. Yashchuk Nataliya. SOUČASNÁ DIVADELNÍ SCÉNA NA ZAPADNÍ UKRAJINĚ (DIPLOMOVÁ PRÁCE). FF UK Praha. Rok 2013. URL: https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/52078/DPTX_2009_2_11210_0_135081_0_83717.pdf?sequence=1&isAllowed=y. (Дата звернення: 20.06.2017).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, де опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в українських та зарубіжних наукових фахових виданнях

1. Сливка О. Динаміка функціонування міжнародного фестивалю лялькових театрів «Обереги» (Івано-Франківськ) в контексті розвитку сучасного українського театрального мистецтва. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія «Мистецтвознавство»* [за ред. О. Смоляка]. Тернопіль: в-во ТНТУ ім. В. Гнатюка, 2014. № 3. С. 237–245.
2. Сливка О. Фестиваль «Коломийські представлення» в контексті розвитку українського театрального мистецтва кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.: наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 20, т. 2 / упоряд. В. Г. Виткалов; редкол.: А. Г. Баканурський, С. В. Виткалов, О. М. Гончарова [та ін.]; наук.-бібліогр. редагування наук. б-ки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2014. С. 230–236 с.*
3. Сливка О. Театральний фестиваль моноспектаклів «Марія»: специфіка функціонування в мистецькому середовищі України кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Вісник Прикарпатського університету. Серія «Мистецтвознавство»* / [редкол.: М. Є. Станкевич, В. Г. Дутчак та ін.]. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2014. Вип. 28–29, ч. II. С. 184–188.
4. Карпаш О. Комедійний жанр на українських театральних фестивалях: засади відтворення та ідентифікація. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: наук. зб. Вип. 22 / упоряд. і наук. ред. В. Г. Виткалов; редкол.: Ю. П. Богуцький, С. В. Виткалов, Волков С. М. та ін.; наук.-бібліогр. редагування*

наукової бібліотеки РДГУ. Рівне: РДГУ, 2016. С. 264–269.

5. Сливка О. Система функціонування театральних фестивалей в Україні. *Питанні мистецтвазнавства, етнології і фольклористики*. Вып. 20. Центр дослідження беларуської культури, мови і літератури НАН Беларусі; навук. ред. А.І. Лакотка. Мінск: Права і эканоміка, 2016. С. 539–545.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Карпаш О. Проблеми менеджменту сучасних театральних фестивалів (на прикладі фестивального руху Прикарпаття). *Менеджмент соціокультурної діяльності: колективна монографія / упор. Козаренко О., наук. ред. Пасічник В.* Львів: Растр-7, 2018. С. 188–200.

7. Сливка О. Фестивальний рух в українському театральному мистецтві. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-творчої конференції «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття»*. Київ, Одеса, 2015. С. 322–324.

8. Карпаш О. Специфіка фестивального руху в театральному мистецтві Прикарпаття періоду незалежності України. *Науковий збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Мистецтво Прикарпаття в соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)»*. Кн. 2. Івано-Франківськ, 2017. С. 119–126.

ВІДОМОСТИ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Матеріали дисертації обговорювались на засіданнях кафедри дизайну і теорії мистецтв, музичної україністики та народно-інструментального мистецтва ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Хід і результати наукових студій доповідались автором на наукових конференціях, зокрема:

– **міжнародних:** «Мистецька освіта в культурному просторі України XXI століття» (м. Київ, 28–29 квітня 2015 р., форма участі – заочна); «*Sacrum et profanum в культурі*» (м. Львів, 3–4 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «Традиции и современное состояние культуры и искусств» (м. Мінськ, 19–20 листопада 2015 р., форма участі – очна); «Покуття: український та європейський вимір» (м. Івано-Франківськ, 20 вересня 2017 р., форма участі – очна); «Мистецтво Прикарпаття у соціокультурному просторі України (на пошанування 90-ї річниці від дня народження Михайла Фіголя)» (м. Івано-Франківськ, 19–20 жовтня 2017 р., форма участі – очна).

– **всеукраїнських:** «Українська культурно-мистецька практика в історичній ретроспективі» (м. Рівне, 15–16 листопада, форма участі – заочна); «Образні системи в українській культурі в історичному та типологічному аспектах: театр, музика, образотворче мистецтво» (м. Київ, 6 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «Культура як феномен сучасного глобалізованого суспільства» (м. Рівне, 12–13 листопада 2015 р., форма участі – заочна); «Роль особистості у театральному процесі» (м. Харків, 26 лютого 2016 р., форма участі – заочна).

• **звітних** наукових конференціях викладачів, докторантів, аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» упродовж навчання в аспірантурі (2014–2018 рр.).

Матеріали дослідження ввійшли до циклу авторських програм дисертантки під назвою «Авансцена» упродовж 2015–2016 рр. в ефірі ТРК-студії «Дзвони» (м. Івано-Франківськ, хвиля 105,8 FM). В них взяли участь: професор, кандидат мистецтвознавства, провідний науковий співробітник Інституту проблем сучасного мистецтва НАМУ Ганна Липківська; професор, академік Національної асоціації медіаторів України, завідувач кафедри театрознавства й акторської майстерності факультету культури та мистецтва Львівського національного університету ім. І. Франка, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка, народний артист України Богдан Козак; доктор

мистецтвознавства, професор Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого Ганна Веселовська; театрознавець, заступник головного редактора журналу «Український театр», голова ГО «Театральна платформа» Ірина Чужинова; театральний критик та історик театру, кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри театрознавства й акторської майстерності факультету культури та мистецтва Львівського національного університету імені Івана Франка, відповідальний редактор театрознавчого часопису «Просценіум», голова театрознавчої комісії «Наукове товариство імені Шевченка» Майя Гарбузюк; театральний критик, мистецький оглядач, редактор відділу культури часопису «Дзеркало тижня», публіцист, заслужений журналіст України, доцент кафедри журналістики Інституту міжнародних відносин Національного авіаційного університету Олег Вергеліс; кандидат мистецтвознавства, завідувач відділу художньо-мистецьких програм Львівської обласної державної телерадіокомпанії (далі ЛОТДРК) Світлана Максименко.

Додаток Б
ПЕРЕЛІК ПРОВІДНИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ ПЕРІОДУ
НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

№	Статус фестивалю	Назва фестивалю	Місце проведення
1	Відкритий Всеукраїнський конкурс студентських театральних колективів	«Родзинка»	м. Луганськ
2	Відкритий обласний театральний фестиваль імені Павла Луспекаєва	«Госпожа Удача»	м. Луганськ
3	Відкритий регіональний фестиваль театального мистецтва	«У гостях у Гоголя»	м. Полтава
4	Відкритий театральний фестиваль	«Комора»	м. Кам'янець-Подільський, Хмельницької обл.
5	Відкритий театральний фестиваль моновистав	«Золота Хортиця. Курбас - інтерфест»	м. Запоріжжя
6	Відкритий фестиваль аматорських театральних колективів	«Театральна субота»	м. Вишгород, Київська обл.
7	Відкритий фестиваль моно- та камерних вистав	«Віват, актор!»	м. Дніпро
8	Всеукраїнське свято	«Сузір'я дружби»	м. Київ
9	Всеукраїнське свято	«Весняні самоцвіти»	с. Миколаївка,

	театрального мистецтва		Кіровоградська обл.
10	Всеукраїнський благодійний театральний фестиваль на підтримку бійців АТО		м. Вінниця
11	Всеукраїнський відкритий молодіжний фест	«Театрон»	м. Харків
12	Всеукраїнський відкритий фестиваль аматорських театрів	«Театральне коло».	м. Прилуки, Чернігівської обл.
13	Всеукраїнський відкритий фестиваль дитячих та юнацьких аматорських театрів	«Маски Мельпомени»	м. Харків
14	Всеукраїнський творчий проект	«Лялькова родина єднає країну»	м. Київ
15	Всеукраїнський театральний фестиваль дитячих та юнацьких колективів	«Казка у гаю»	м. Львів
16	Всеукраїнський театральний фестиваль	«Імпреза над Латорицею»	м. Мукачево, Закарпатська обл.
17	Всеукраїнський фестиваль аматорських театрів та цирку	«Театральний форум»	м. Ірпінь, Київської обл.
18	Всеукраїнський фестиваль дитячих театральних колективів та майстрів художнього слова	«Світ надії – Дивосвіт»	с. Роздольне, Каланчацький р-н., Херсонська обл.
19	Всеукраїнський театральний фестиваль жіночої творчості		м. Ніжин, Чернігівська обл.

	імені Марії Заньковецької		
20	Всеукраїнський театральний фестиваль	«Золота валіза»	м. Суми
21	Всеукраїнський театральний Фестиваль-Премія	«ГРА/GRA»»	м. Київ
22	Всеукраїнський театральний фестиваль	«Ні, я жива, я буду вічно жити!»	м. Львів
23	Всеукраїнський театральний фестиваль сценічних першопрочитань	«Коломийські представлення»	м. Коломия, Івано-Франківська обл.
24	Всеукраїнський театральний фестиваль	«У гостях у Гоголя»	м. Полтава
25	Всеукраїнський фестиваль аматорських театрів	«Блакитна троянда»	м. Луцьк, Волинська обл.
26	Всеукраїнський фестиваль аматорських театрів	«Театральна осінь»	м. Прилуки, Чернігівська обл.
27	Всеукраїнський молодіжний фестивалю аматорських театрів	«FORTUNA_FEST»	м. Черкаси
28	Всеукраїнський фестиваль вертепів	«Вертеп-Фест»	м. Харків
29	Всеукраїнський фестиваль вистав за творами Лесі Українки		м. Луцьк, Волинська обл.
30	Всеукраїнський фестиваль камерного театального мистецтва	«Під цвітом сакури»	м. Ужгород, Закарпатська обл.
31	Всеукраїнський фестиваль		м. Київ

	молодої української режисури ім. Л. Курбаса		
32	Всеукраїнський фестиваль патріотичного театру	«Миротворці»	м. Дніпро
33	Всеукраїнський фестиваль	«Нащадки Хоткевича»	м. Львів
34	Всеукраїнський фестиваль театрального мистецтва	«Мрій-Дім»	м. Прилуки, Чернігівська обл.
35	Всеукраїнський фестиваль театрального мистецтва	«СвітОгляд»	м. Сєвєродонецьк Луганської обл.
36	Всеукраїнський фестиваль театрів	«Від Гіпаніса до Борисфена»	м. Очаків, Миколаївської обл.
37	Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок	«Лялькова Веселка»	м. Запоріжжя
38	Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок	«Мереживо казкове»	м. Черкаси
39	Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок	«Прем'єри сезону»	м. Київ
40	Всеукраїнський фестиваль театрів ляльок	«Чернігівські лялькові рандеву»	м. Чернігів
41	Всеукраїнський фестиваль	«Тернопільські театральні вечори. Дебют»	м. Тернопіль
42	Всеукраїнський щорічний фестиваль- конкурс	«ART-UKRAINE»	містами України
43	Європейський міжнародний фестиваль	«Плейбек-театр на Чорному морі»	АР Крим
44	Київський дитячий	«Чудосія»	м. Київ

	театральний фестиваль		
45	Київський міжнародний театральний фестиваль	«Дім Химер»	м. Київ
46	Київський міжнародний фестиваль мистецтв ім. М. Булгакова		м. Київ
47	Київський міжнародний фестиваль театрів ляльок	«Puppet.UP!»	м. Київ
48	Локальний театральний фестиваль	«Лютий-Февраль»	м. Херсон
49	Мистецький фестиваль	«Porto Franko»	м. Івано-Франківськ
50	Міні-фестиваль режисерів-фіналістів театральної програми	«Taking the Stage»	м. Київ
51	Міжнародний дитячий театральний фестиваль	«Птах»	с. Нижнє Селище, Хустський р-н., Закарпатська обл.
52	Міжнародний дитячо-молодіжний театральний фестиваль	«ЛіхтArt»	м. Рівне
53	Міжнародний драматургічний фестиваль	«Тиждень актуальної п'єси»	м. Київ
54	Міжнародний театральний інклюзивний фестиваль	«АРТ-Плелйбек. Разом»	м. Київ
55	Міжнародний інтеграційний театральний фестиваль	«Сонячна хвиля»	м. Київ
56	Міжнародний музично-театральний фестиваль	«O-FEST»	м. Київ

57	Міжнародний оперний фестиваль	«OPERA FEST-TULCHYN»	м. Тульчин, Вінницька обл.
58	Міжнародний театральний фестиваль для дітей та юнацтва	«Рампи дружби»	с. Євпаторія АР Крим
59	Міжнародний театральний фестиваль	«Грудневі театральні вечори»	м. Чернігів
60	Міжнародний театральний фестиваль	«Документ»	Київ, Львів, Одеса, Херсон та Харків
61	Міжнародний театральний фестиваль	«Зустрічі в Одесі»	м. Одеса
62	Міжнародний театральний фестиваль	«Золотий лев»	м. Львів
63	Міжнародний театральний фестиваль	«Березілля»	м. Харків
64	Міжнародний театральний фестиваль	«Одеса – Інтертеатр»	м. Одеса
65	Міжнародний театральний фестиваль	«Подія»	м. Київ
66	Міжнародний театральний фестиваль	«Простір Давида Боровського»	м. Київ
67	Міжнародний театральний фестиваль дуетних вистав	«Ноїв ковчег»	м. Севастополь АРК
68	Міжнародний театральний фестиваль єврейського театального мистецтва	«Сузір'я Лева»	м. Львів
69	Міжнародний театральний фестиваль	«Золота Хортиця»	м. Запоріжжя

70	Міжнародний театральний фестиваль	«Інтерберезіль»	м. Харків
71	Міжнародний театральний фестиваль камерних вистав (театрів)	«AndriyivskyFest»	м. Київ
72	Міжнародний театральний фестиваль	«Класика сьогодні»	м. Кам'янське Дніпропетровська обл.
73	Міжнародний театральний фестиваль	«Кримський ковчег»	с. Сімферополь АР Крим
74	Міжнародний театральний фестиваль	«Культ модерну»	м. Харків
75	Міжнародний театральний фестиваль	«Мандрівний вішак»	м. Луцьк
76	Міжнародний театральний фестиваль	«Мистецьке Березілля»	м. Київ
77	Міжнародний театральний фестиваль міст-побратимів	«Київ травневий»	м. Київ
78	Міжнародний театральний фестиваль	«Слов'янські театральні зустрічі»	м. Чернігів
79	Міжнародний театральний фестиваль	«Сонячна хвиля»	м. Київ
80	Міжнародний театральний фестиваль	«Сузір'я»	м. Київ
81	Міжнародний театральний фестиваль	«Східний ExPress»	м. Сєвєродонецьк Луганська обл.
82	Міжнародний театральний фестиваль	«Сцени людства»	м. Черкаси
83	Міжнародний театральний фестиваль	«Золотий Телесик»	м. Львів

	фестиваль театрів ляльок		
84	Міжнародний театральний фестиваль	«Театр. Метод і практика: alma mater»	м. Львів
85	Міжнародний театральний фестиваль	«Херсонські ігри»	м. Севастополь АР Крим
86	Міжнародний театральний фестиваль	«Homo ludens»	м. Миколаїв
87	Міжнародний театральний фестиваль	«Joy Fest»	м. Київ
88	Міжнародний театральний фестиваль	«Ярилові ігрища»	м. Львів
89	Міжнародний фестиваль авторських та аматорських театрів	«Світ ляльок»	м. Вінниця
90	Міжнародний фестиваль аматорських театрів	«Театральна осінь»	м. Прилуки Чернігівської обл.
91	Міжнародний фестиваль античного мистецтва	«Боспорські агони»	м. Керч
92	Міжнародний фестиваль	«Бруно Шульца»	м. Дрогобич Львівська обл.
93	Міжнародний фестиваль дитячих та молодіжних театрів	«Південні маски»	м. Миколаїв
94	Міжнародний фестиваль дитячої естрадної творчості	«Зоряний Крим»	м. Ялта, смт. Лівадія, АР Крим
95	Міжнародний фестиваль етнічних театрів України, держав СНД та карпатського	«Етно-Діа-Сфера»	м. Мукачево Закарпатська обл.

	євро регіону		
96	Міжнародний фестиваль жіночих моновистав	«Марія»	м. Київ
97	Міжнародний фестиваль камерних вистав драматичних театрів		м. Ужгород Закарпатська обл.
98	Міжнародний фестиваль камерних вистав	«Київська парсуна»	м. Київ
99	Міжнародний фестиваль-конкурс естрадно-циркових дитячих та юнацьких колективів	«Понтійська арена»	м. Київ
100	Міжнародний фестиваль лялькових театрів	«Зоряний шлях»	м. Полтава
101	Міжнародний фестиваль	«Лялькові різдвяні історії»	м. Львів
102	Міжнародного фестивалю мистецтв	«Дивосвіт»	м. Запоріжжя
103	Міжнародний фестиваль молодіжних та дитячих театрів	«Південні маски»	м. Миколаїв
104	Міжнародний фестиваль молодіжних театрів	«Рампа»	м. Дніпро
105	Міжнародний фестиваль моновистав	«Відлуння»	м. Хмельницький, м. Київ
106	Міжнародний фестиваль моно-мистецтв	«Розкуття»	м. Хмельницький
107	Міжнародний фестиваль	«Обереги»	м. Івано-Франківськ

	національної класики на сцен театру ляльок		
108	Міжнародний фестиваль недержавного, незалежного і аматорського театру	«Драбина»	м. Львів
109	Міжнародний фестиваль оперного мистецтва імені Соломії Крушельницької		м. Львів
110	Міжнародний фестиваль особливих театрів	«Шлях»	м. Львів
111	Міжнародний фестиваль	«Подільська лялька»	м. Вінниця
112	Міжнародний фестиваль постмодерного мистецтва	«Апокаліпсис починається звідси»	
113	Міжнародний фестиваль	«Різдвяна містерія»	м. Луцьк Волинська обл.
114	Міжнародний фестиваль студентських франкомовних театрів		м. Дніпро
115	Міжнародний фестиваль аматорських франкомовних театрів		м. Київ
116	Міжнародний фестиваль сучасного мистецтва	«Гоголь Fest»	м. Київ
117	Міжнародний фестиваль сучасного театрального мистецтва	«Сталкер»	м. Берегове Закарпатської обл.
118	Міжнародний фестиваль театральних шкіл	«Натхнення»	м. Київ

119	Міжнародний фестиваль	«Театральні конфронтації»	м. Харків
120	Міжнародний фестиваль театрального мистецтва	«Добрий театр»	м. Енергодар Запорізька обл.
121	Міжнародний фестиваль театрального мистецтва	«Мандруючі зірки»	м. Київ
122	Міжнародний фестиваль театрів для дітей	«Інтерлялька»	м. Ужгород Закарпатська обл.
123	Міжнародний фестиваль театрів ляльок	«Дивень»	м. Хмельницький
124	Міжнародний фестиваль театрів ляльок	«І люди, і ляльки»	м. Львів
125	Міжнародний фестиваль театрів ляльок	«Чарівне перевесло – зустріч у колі друзів»	м. Рівне
126	Міжнародний фестиваль театрів малих форм	«Театронік»	м. Харків
127	Міжнародний фестиваль	«Театр. Чехов. Ялта»	м. Ялта, АР Крим
128	Міжнародний фестиваль циганського мистецтва	«Амала»	м. Київ
129	Міжрегіональний молодіжний театральний конкурс- фестиваль	«Неаполь»	м. Сімферополь АР Крим
130	Міжрегіональний фестиваль	«Театральний Донбас»	м. Донецьк
131	Міський фестиваль дитячих театральних колективів	«Театральні обрії»	м. Біла Церква
132	Міський різдвяний фест	«Різдво у гаю»	м. Львів
133	Міський фестиваль вертепів	«З Різдом Христовим!»	м. Луцьк

134	Молодий мистецький фестиваль про сучасну українську культуру	«Mykolaiv Art Week: ІДентифікація»	м. Миколаїв
135	Молодіжний театральний фестиваль	«Чорні вівці»	м. Чернівці
136	Молодіжний фестиваль альтернативної культури та нетрадиційних жанрів мистецтва	«Вивих»	м. Львів
137	Національний мистецький фестиваль	«Кропивницький»	м. Кропивницький
138	Німецько-український театральний фестиваль	«Місце зустрічі – Запоріжжя»	м. Запоріжжя
139	Обласний інтеграційний театральний фестиваль людей з функціональними обмеженнями	«Веселка»	м. Суми
140	Обласний огляд-конкурс аматорських театральних колективів	«Театральна весна Кіровоградщини»	м. Олександрія Кіровоградської обл.
141	Обласний огляд-конкурс аматорських театральних колективів	«Театральний Олімп»	м. Луганськ
142	Обласний фестиваль-конкурс аматорських театральних колективів	«Подільська сцена»	м. Кам'янець-Подільський Хмельницька обл.
143	Обласний фестиваль – конкурс театральних	«Театральний калейдоскоп»	м. Вінниця

	колективів закладів освіти і позашкільних закладів		
144	Обласний фестиваль дитячих та юнацьких театральних колективів	«Казковий скарб»	м. Хмельницький
145	Обласний фестиваль дитячого та юнацького театрального мистецтва	«Юні зірки Мельпомени»	м.Берегове Закарпатської обл.
146	Обласний фестиваль дитячих театральних колективів закладів освіти	«Театральна мозаїка»	м. Дніпро
147	Обласний фестиваль-огляд дитячих театральних колективів	«Театральні обрії»	м. Біла Церква Київська обл.
148	Обласний фестиваль самодіяльних театрів імені Всеволода Майданного		м. Хуст Закарпатської обл.
149	Фестиваль-парад вертепів		м. Тернопіль
150	Регіональний фестиваль спектаклів і концертних програм для дітей та юнацтва	«Золотий ключик»	м. Донецьк
151	Регіональний театральний фестиваль-лабораторія	«Арт-Альтернатива»	м. Донецьк
152	Регіональний театральний фестиваль комедії	«Золоті оплески Буковини»	м. Чернівці
153	Регіональний фестиваль театрального мистецтва	«На краю осені з Мельпоменою»	м. Хмельницький
154	Регіональний фестиваль	«Лялькові зустрічі»	м. Донецьк

	театрів ляльок		
155	Регіональний театральний фестиваль	«Січеславна»	м. Дніпро
156	Регіональний театральний фестиваль	«Прем'єри сезону»	м. Івано-Франківськ
157	Регіональний фестиваль-конкурс аматорських театральних колективів	«На крилах Мельпомени»	с.Пісочине Харківського р-н
158	Регіональний фестиваль	«На краю осені з Мельпоменою»	м. Хмельницький
159	Районний фестиваль аматорського театального мистецтва ім. Д. Ткачука	«Дубенська вигородка».	с. Озеряни, Дубенський р-н, Рівненської обл
160	Студентський фестиваль театального мистецтва	«Крізь терни до зірок» («Per aspera ad astra»)	м. Київ
161	Театральний фестиваль	«Вечори Достоевського у Києві»	м. Київ
162	Театральний фестиваль-лабораторія новаторських вистав молодіжних театрів України		м. Мукачево, Закарпатська обл.
163	Театральний фестиваль незалежних театрів	«Вільна сцена»	м. Київ
164	Театральні фестини	«Дивосвіт Мельпомени»	м. Ожидів, Буський р-н., Львівська обл..
165	Театральний фестиваль поза сценою	«Osten-Saken Off-stage festival»	м. Київ

166	Фестиваль аматорського театрального мистецтва	«Норов»	м. Чернігів
167	Фестиваль аматорського театрального мистецтва	«Санич»	м. Чернігів
168	Фестиваль вертепів	«Різдвяна зірка»	м. Дрогобич Львівської області
169	Фестиваль вертепів	«Різдво – час Божого милосердя»	м. Коломия Івано-Франківської області
170	Фестиваль вертепів		м. Лисичанськ Луганської області
171	Фестиваль вуличних театрів		Одеса, Дніпро, Львів, Донецьк, Харків, Київ,
172	Фестиваль дитячих театрів та мистецтва	«JoyFest. Діти»	м. Київ
173	Фестиваль комедійного мистецтва	«ГаШоТю'»	м. Київ
174	Фестиваль недержавних театрів	«Курбалесія»	м. Харків
175	Фестиваль оперного мистецтва та класичної музики	«Опера в мініатюрі»	м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька обл.
176	Фестиваль оперного мистецтва	«Золота корона»	Одеса, Донецьк
177	Фестиваль пам'яті Всеволода Мейєрхольда		м. Херсон
178	Фестиваль під відкритим небом	«Кіт Гаватовича»	м. Львів
179	Фестиваль студентських та молодіжних аматорських	«Театральна сесія»	м. Дніпро

	театрів		
180	Фестиваль сучасного мистецтва	«Атом»	м. Житомир
181	Фестиваль сучасної драматургії	«Драма. UA»	м. Львів
182	Фестиваль сценічних мистецтв	«Час театру» («Time of theatre»)	м. Івано-Франківськ
183	Фестиваль сценографії і сценічного костюму		м. Львів
184	Фестиваль	«Театральна весна»	м. Кременчук, Полтавська обл.
185	Фестиваль театрального мистецтва	«Квітневий барвінок»	м. Макіївка, Донецька обл.
186	Фестиваль театрів ляльок та інших форм сценічних анімацій	«ANIMA»	м. Харків
187	Фестиваль театрів	«Молоко»	м. Одеса
188	Фестиваль українського аматорського театру	«День театру»	м. Київ
189	Фестиваль української комедії		м. Київ
190	Український фестиваль камерних одноактних опер	«Оперний вікенд»	м. Київ
191	Український фестиваль-лабораторія моноп'єс	«МоноЛІТ»	м. Київ

Додаток В

ЕМБЛЕМИ НАЙПОШИРЕНІШИХ ТЕАТРАЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ
УКРАЇНИ

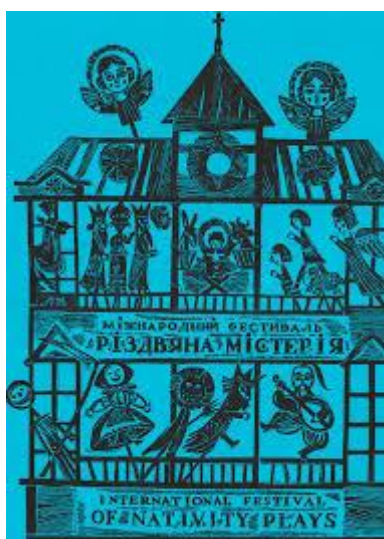
	<p>Міжнародний театральний фестиваль «Золотий Лев» м. Львів</p>
	<p>Міжнародний театральний фестиваль «Класика сьогодні» м. Кам'янське</p>
	<p>Всеукраїнський фестиваль молодої української режисури імені Леся Курбаса м. Біла Церква м. Київ</p>

**Міжнародний театральний
фестиваль малих форм
«Театронік»
м. Харків**

**Міжнародний театральний
фестиваль жіночих монодрам
«Марія»
м. Київ**

**Міжнародний фестиваль
театрів ляльок
«Різдвяна містерія»
м. Луцьк**

**Міжнародний фестиваль
театру ляльок
«Зоряний шлях»
м. Полтава**

**Міжнародний театральний
фестиваль
«Мандрівний вішак»
м. Луцьк**

**Міжнародний театральний
фестиваль
«JoyFest»
м. Київ**

**Регіональний фестиваль комедії
«Золоті оплески Буковини»
м. Чернівці**

**Міжнародний оперний
фестиваль під відкритим небом
«OPERA FEST TULCHYN»
м. Тульчин
Вінницька обл.**

**Міжнародний театральний
фестиваль античного мистецтва
«Боспорські агони»
м. Керч**

	<p>Фестиваль сучасної драматургії «Драма UA» м. Львів</p>
	<p>Міжнародний фестиваль недержавного, незалежного і аматорського театру «Драбина» м. Львів</p>
	<p>Фестиваль українського Аматорського театру «День театру» м. Київ</p>
	<p>Міжнародний дитячий театральний фестиваль «Птах»</p>

	<p>с. Нижнє Селище Хустський р-н. Закарпатська обл.</p>
	<p>Міжнародний дитячо-молодіжний театральний-фестиваль «ЛіхтArt» м. Луцьк</p>
	<p>Міжнародний інтеграційний театральний фестиваль «Сонячна хвиля» м. Київ</p>
	<p>Фестиваль сценічних мистецтв «Час театру» («Time of Theatre») м. Івано-Франківськ</p>

**Всеукраїнський театральний
фестиваль сценічних
першопрочитань
«Коломийські представлення»
м. Коломия**

**Міжнародний фестиваль
національної класики
на сцені театру ляльок
«Обереги»
м. Івано-Франківськ**

Додаток Д
Рисунки, таблиці, діаграми

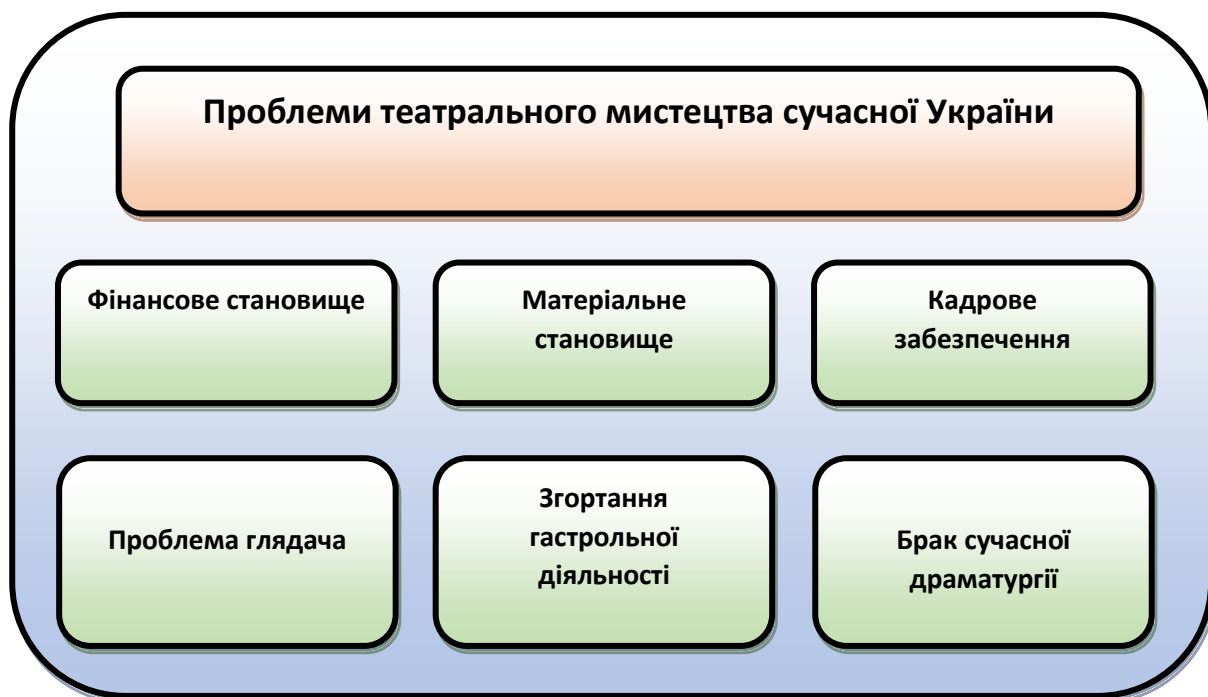

Рисунок 1 – Проблеми театрального мистецтва сучасної України

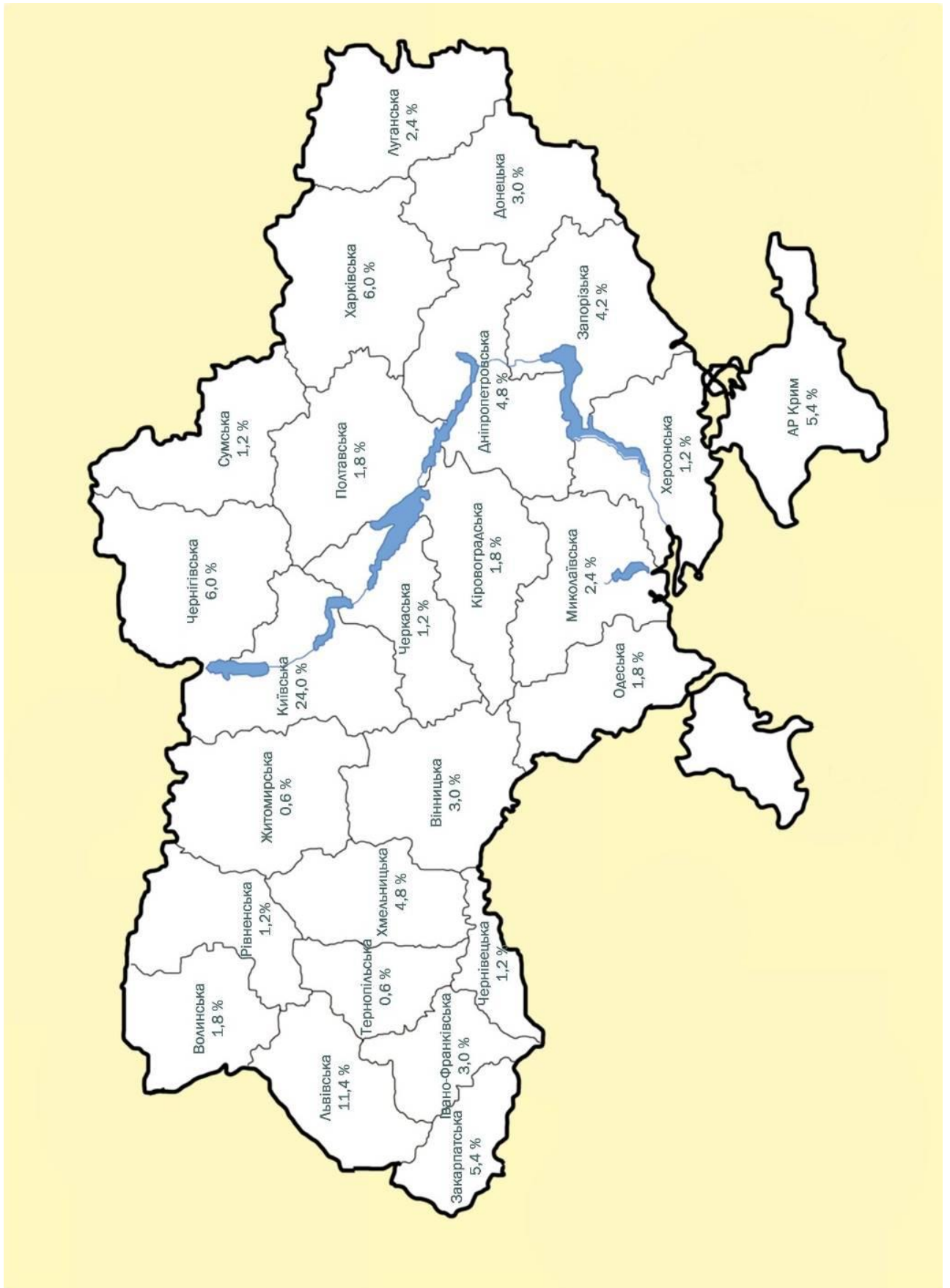

Рисунок 2 – Карта проведення театральних фестивалів України

Рисунок 3 – Професійні фестивалі

Рисунок 4 – Непрофесійні фестивалі

Рисунок 5 – Типи фестивалів за категорією представництва учасників

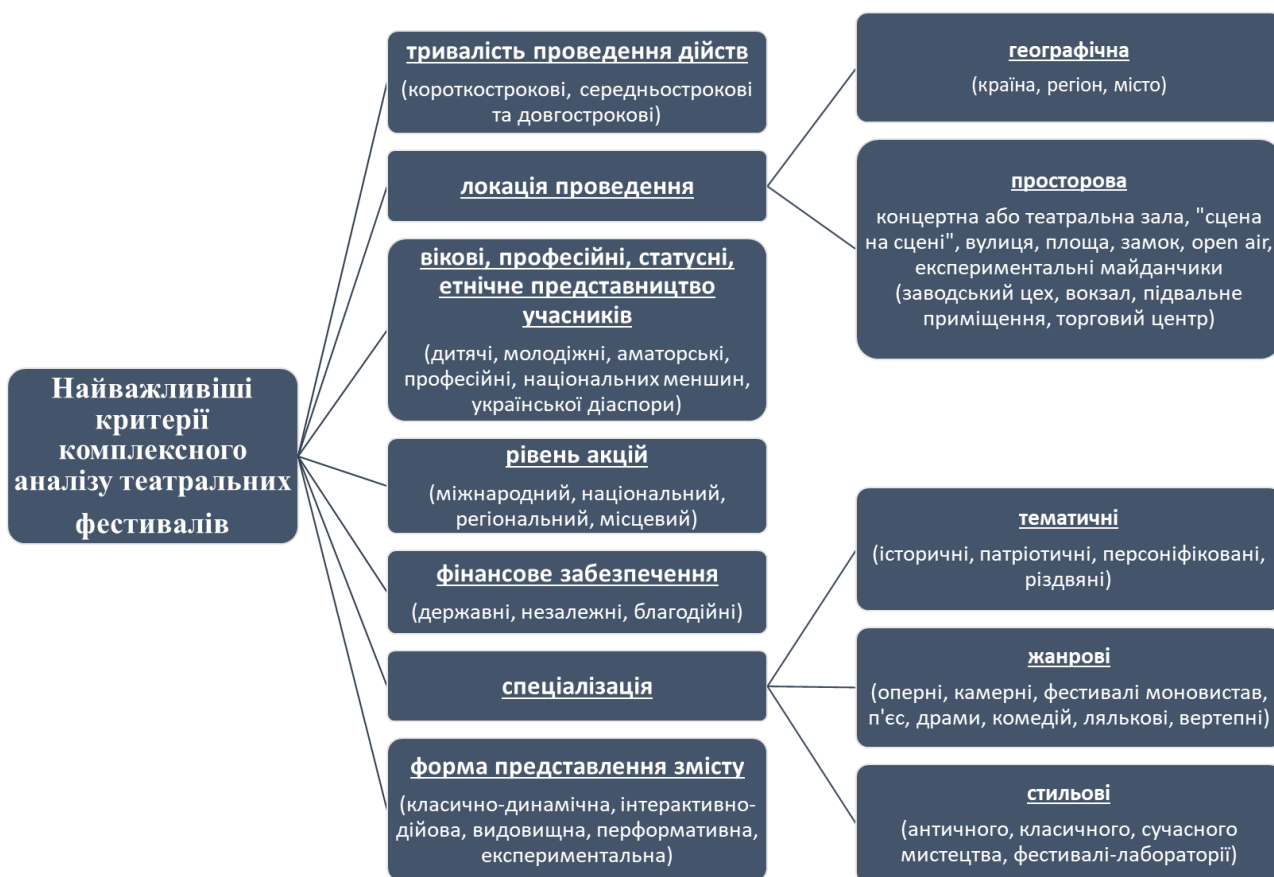

Рисунок 6 – Критерії комплексного аналізу театральних фестивалів

Рисунок 7 – Кількість поставлених комедій на фестивалі «Золоті оплески Буковини» (2003–2016)

Таблиця 1 – Хронологічна послідовність проведення театральних фестивалів
Прикарпаття

Рік проведення	Театральні фестивалі Прикарпаття			
	Прем'єри сезону	Обереги	Коломийські представлення	Час театру
	Хронологія проведення фестивалів			
2000	I			
2001		I		
2002	II			
2003	III	II		
2004	IV			
2005	V	III		
2006				
2007		IV		
2008	VI		I	
2009	VII			
2010			II	
2011	VIII	V	III	
2012			IV	
2013			V	
2014			VI	
2015			VII	I
2016			VIII	II
2017			IX	

Рисунок 8 – Діаграма взаємодії компонентів духовного і світського

Кількісне відношення проведення фестивалів у містах Польщі

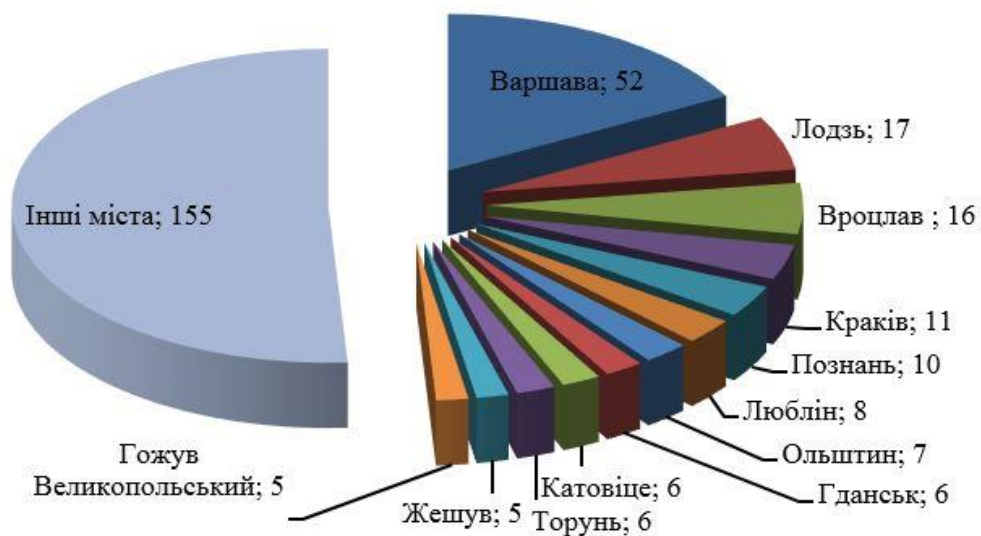

Рисунок 9 – Кількісне відношення проведення театральних фестивалів у містах Польщі

Відсоткове відношення проведення фестивалів у містах Польщі

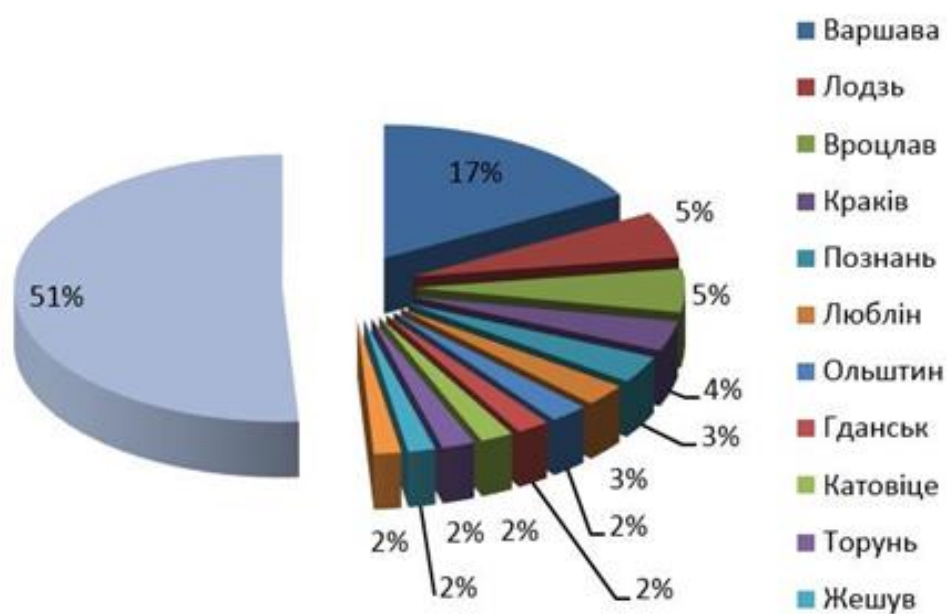

Рисунок 10 – Відсоткове відношення проведення театральних фестивалів у містах Польщі

Рисунок 11 – Класифікація театральних фестивалів за масштабним рівнем

Додаток Е
СВІТЛИНИ ТЕАТРАЛЬНИХ ФЕСТИВАЛІВ

Карнавальна хода відкриття та закриття Міжнародного театрального фестивалю
«Золотий Лев» (Львів).

Камерна вистава «Катерина» Львівського театру ім. М. Заньковецької
в постановці Богдана Ревкевича на сцені
Першого фестивалю сучасних мистецтв «Час театру» (Івано-Франківськ)

Моновистава «Момент кохання», що створена за оповіданням Володимира Винниченка, у постановці Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка (Київ) у виконанні народного артиста України, міністра культури України Євгена Нищука на сцені VI Всеукраїнського театральний фестиваль «Коломийські представлення» (Коломия)

IV Міжнародний фестиваль національної класики на сцені театрів ляльок «Обереги – 2007» (Івано-Франківськ) Черкаський академічний обласний театр ляльок із виставою «Хочу бути великим» (п'єса Г. Сапгіра та Г. Циферова, режисер і художник – Каріна Тішина, композитор Євгенія Марчук).

Закарпатський академічний обласний театр ляльок
із виставою «У нашій раї на землі» за творами Тараса Шевченка
на X Ювілейному Міжнародному фестивалі театрів ляльок «Подільська лялька»
(м. Вінниця)

Вистава Івано-Франківського академічного облмуздрамтеатру ім. І. Франка
«Солодка Даруся» за однойменним романом М. Матіос у постановці
Р.Держипільського на відкритті Фестивалю театрів «Молоко» 2015 (м. Одеса)

Додаток Є
ТЕАТРАЛЬНІ ФЕСТИВАЛІ ПОЛЬЩІ

№	Назва фестивалю	Місце проведення
1	Alternatywne Spotkania Teatralne Klamra	Toruń
2	ArtPark	Warszawa
3	Avant Art Festival	Wrocław
4	Bajkowe Spotkania Teatralne	Żywiec
5	BalletOFFFestival	Kraków
6	Barbórkowa Drama Teatralna	Tarnobrzeg
7	Będzińskie Spotkania Teatralne	Będzin
8	Białolecki Festiwal Komediowy Zabafka	Warszawa
9	Biennale Sztuki dla Dziecka	Poznań
10	Biesiada Teatralna. Konfrontacje Zespołów Teatralnych Małych Form	Horyniec-Zdrój
11	Boska Komedia. Międzynarodowy Festiwal Teatralny	Kraków
12	Brave Festival. Przeciw wypędzeniom z kultury	Wrocław
13	Brave Kids	Wrocław
14	Buda Jarmarczna	Rzeszów
15	Bydgoski Festiwal Operowy	Bydgoszcz
16	BytOFFsky Festival	Bytów
17	Carnaval Sztukmistrzów	Lublin
18	Chorzowski Teatr Ogrodowy	Chorzów
19	Czarna Offca. Przegląd Zjawisk Teatralnych	Warszawa
20	Częstochowski Przegląd Monodramów 42-200	Częstochowa
21	Da! Da! Da! Współczesny teatr, dramat i performans z Rosji	Warszawa
22	DESANT UA! Przegląd Teatrów Ukraińskich	Warszawa
23	Dni Komедии dell'Arte	Kraków
24	Dni Sztuki Tańca	Warszawa
25	Dni Sztuki Współczesnej	Białystok
26	Dziecięce Lato Teatralne	Warszawa
27	Dni Sztuki Współczesnej	Białystok
28	Dziecięce Lato Teatralne	Warszawa
29	Dziecięce Spotkania Teatralne	Gliwice
30	Elbląska Wiosna Teatralna	Elbląg
31	Elbląski Przegląd Teatrów OFFowych	Elbląg
32	Elbląskie Noce Teatru i Poezji. Festiwal	Elbląg

	Piosenki Wartościowej	
33	Europejski Festiwal Muzyczny «Gloria»	Białystok
34	Europejski Festiwal Szkół Teatralnych	Wrocław
35	Europejski Festiwal Szkół Teatralnych Melodrama	Jelcz-Laskowice
36	Europejski Festiwal Sztuki Performance (EPAF)	Warszawa
37	Eye on Culture Festiwal (EOCF)	Warszawa
38	F R U Polski Festiwal Kontakt Improwizacji	Łódź
39	Festival War<So>Vie	Warszawa
40	Festiwal Animacji Teatralnej i Filmowej FATiF	Rabka-Zdrój
41	Festiwal Ars Cameralis	Katowice
42	Festiwal Artystów Nieobliczalnych - FAN	Warszawa
43	Festiwal Atelier Polskiego Teatru Tańca	Poznań
44	Festiwal Ave Maria	Czeladź
45	Festiwal De Musica	Warszawa
46	Festiwal Debiutantów «Pierwszy Kontakt»	Toruń
47	Festiwal dell'Arte	Jelenia Góra
48	Festiwal Dni Teatru na Mokotowie	Warszawa
49	Festiwal Dramaturgii Współczesnej «Rzeczywistość przedstawiona»	Zabrze
50	Festiwal Działań Performatywnych OFFsceniczny	Częstochowa
51	Festiwal Genius Loci	Kraków
52	Festiwal Gwiazd	Międzyzdroje
53	Festiwal im. Adama Didura	Sanok
54	Festiwal im. Jana Kiepury	Krynica Zdrój
55	Festiwal im. Kaliny Jędrusik	Częstochowa
56	Festiwal Inwazja barbarzyńców	Poznań
57	Festiwal Jednego Autora	Elbląg
58	Festiwal Kalejdoskop	Białystok
59	Festiwal Kaskaderzy Teatru	Warszawa
60	Festiwal Kingdom of Art	Szczecin/Goleniów
61	Festiwal Kolada Fest	Warszawa
62	Festiwal Krystyny Jandy	Szczawno-Zdrój
63	Festiwal Kultury Chrześcijańskiej	Łódź
64	Festiwal Kultury Studenckiej Artenalia	Poznań
65	Festiwal Kultury Żydowskiej	Kraków
66	Festiwal Kultury Żydowskiej Warszawa Singera	Warszawa

67	Festiwal Łódź Czterech Kultur	Łódź
68	Festiwal małych Prapremier	Wałbrzych
69	Festiwal Misteria Paschalia	Kraków
70	Festiwal Młodości Teatralnej «Łaknienia»	Goleniów
71	Festiwal Monodramów «Monofest»	Łódź
72	Festiwal Monodramu «Monoblok»	Gdańsk
73	Festiwal Moraw i Śląska	Cieszyn, Czeski Cieszyn
74	Festiwal Mozartowski	Warszawa
75	Festiwal Muzyczny Barbakan	Kraków
76	Festiwal Muzyki Teatralnej	Piechowice-Michałowice
77	Festiwal Muzyki Wokalnej «Viva il canto»	Cieszyn
78	Festiwal Nowe Epifanie / Gorzkie Żale	Warszawa
79	Festiwal Nowego Teatru. Rzeszowskie Spotkania Teatralne	Rzeszów
80	Festiwal Nowej Scenografii	Katowice
81	Festiwal Objazdowych Teatrów Lalkowych Młodego Widza	Cieplewo
82	Festiwal Ofensywa Teatralna Kosmos	Poznań
83	Festiwal Oper Barokowych «Dramma per musica»	Warszawa
84	Festiwal Oper Kameralnych XX i XXI wieku	Warszawa
85	Festiwal Oper Współczesnych +	Wrocław
86	Festiwal Opera Know-how	Poznań
87	Festiwal Operowo-Operetkowy	Ciechocinek
88	Festiwal Perspektywy oraz Retroperspektywy. Międzynarodowy Festiwal Teatralny	Łódź
89	Festiwal Polskich Sztuk Współczesnych R@Port	Gdynia
90	Festiwal Pożar w Burdelu	Warszawa
91	Festiwal Prapremier	Bydgoszcz
92	Festiwal Rynek Sztuki	Płock
93	Festiwal Sacrum-Profanum	Kraków
94	Festiwal Scenografii i Kostiumów «Scena w Budowie»	Lublin
95	Festiwal Słuchowisk	Poznań
96	Festiwal spektakli dla Dzieci «Mała Talia»	Tarnów
97	Festiwal Spektakli dla Dzieci «Na ziarnku grochu»	Polkowice
98	Festiwal Stara Gazownia	Poznań

99	Festiwal Szekspirowski	Gdańsk
100	Festiwal Szkół Teatralnych	Łódź
101	Festiwal Sztuk Dawnych - Imieniny Izabeli Branickiej	Białystok
102	Festiwal Sztuka Działa	Warszawa
103	Festiwal Sztuka Łączy Pokolenia	Wrocław
104	Festiwal Sztuki Otwartej Wisłostrada	Warszawa
105	Festiwal Sztuki Słowa Verba Sacra	Poznań
106	Festiwal Sztuki Teatralnej	Rybnik
107	Festiwal Sztuki Ulicznej «Busker Fest»	Bydgoszcz
108	Festiwal Sztuki Ulicznej «Chojnicka Fiesta»	Chojnice
109	Festiwal Sztuki Wizualnej Kinema	Wrocław
110	Festiwal Tańca Współczesnego SPACER	Kraków
111	Festiwal Tańców Dworskich «Cracovia Danza»	Kraków
112	Festiwal Teatralna Elipsa Kreatywności im. Zygmunta Zdanowicza	Police
113	Festiwal Teatralny «Buda jarmarczna»	Rzeszów
114	Festiwal Teatralny Femina	Warszawa
115	Festiwal Teatralny Konteksty	Poznań
116	Festiwal Teatralny Maski	Poznań
117	Festiwal Teatralny ODE	Bielsk Podlaski/Hajnówka/Białystok
118	Festiwal Teatralny «Teatr - pasja rodzinna»	Piła
119	Festiwal Teatralny «Wielcy Artyści Małemu Miastu»	Kłodzko
120	Festiwal Teatralny WrzAWA	Warszawa
121	Festiwal Teatrów Błądzących	Lublin
122	Festiwal Teatrów dla Dzieci	Kraków
123	Festiwal Teatrów Moraw i Śląska	Czeski Cieszyn
124	Festiwal Teatrów Niewielkich	Lublin
125	Festiwal Teatrów Niezależnych Andromedon	Tychy
126	Festiwal Teatrów Niezależnych Garderoba	Warszawa
127	Festiwal Teatrów Studenckich START	Warszawa
128	Festiwal Teatrów Ulicznych	Toruń
129	Festiwal Teatrów Ulicznych - Przyjaciele Teatru Nowego Wychodzą na Ulice	Łódź
130	Festiwal Teatrów Wędrujących	Jelenia Góra
131	Festiwal Teatrów Wiejskich ZWYKI	Warszawa
132	Festiwal Teatrów Zależnych	Poznań

133	Festiwal Teatru Dokumentalnego i i Rezydencja Artystyczna «Sopot Non-Fiction»	Sopot
134	Festiwal Teatru Nie-Złego	Legnica
135	Festiwal Teatru Otwartego	Świdnica
136	Festiwal Teatru Polskiego Radia i Teatru Telewizji Polskiej «Dwa Teatry»	Sopot
137	Festiwal Trójmiejskich Improwizatorów «Podaj Pagaj»	Gdańsk
138	Festiwal Twórczości Dziecięcej i Młodzieżowej Brombolandia	Warszawa
139	Festiwal Twórczości S. I. Witkiewicza «Witkacomania»	Słupsk
140	Festiwal w Żarnowu	Jedlicze
141	Festiwal Warsaw Flow	Warszawa
142	Festiwal Warszawski Skrzyżowanie Kultur	Warszawa
143	Festiwal «Wioska Teatralna»	Węgajty
144	Festiwal Wioska Teatralna	Jonkowo, Węgajty
145	Festiwal Wiosny	Poznań
146	Festiwal Wokalny Belcanto	Nałęczów
147	Festiwal Wokół Teatru. InQbator ulicy	Ostrołęka
148	Festiwal Wybrzeże Sztuki	Gdańsk
149	Festiwal «Zderzenie Teatrów»	Kłodzko
150	Forum Młodej Reżyserii	Kraków
151	FUNfest - Festiwal Komедii Południa	Bielsko-Biała
152	Gdańska Korporacja Tańca	Gdańsk
153	Gdański Festiwal Impro «Podaj Wiosło»	Gdańsk
154	Gdański Festiwal Tańca	Gdańsk
155	Gliwickie Spotkania Teatralne	Gdańsk
156	Go!Go!Dance!	Warszawa
157	Goleniowskie Spotkania Teatralne Bramat	Goleniów
158	Gorzowski Festiwal Teatrów Ogródkowych Scena Letnia	Gorzów Wielkopolski
159	Gorzowskie Spotkania Małych Form Teatralnych	Gorzów Wielkopolski
160	Gorzowskie Spotkania Teatralne	Gorzów Wielkopolski
161	GraFestiwal	Siedlec
162	Grudziądz - scena otwarta	Grudziądz
163	Grudziądzka Wiosna Teatralna	Grudziądz
164	Inny Festiwal Teatrów Młodzieżowych	Krosno
165	Interdisciplinary Fringe Festival Wrocław	Wrocław
166	Jeleniogórskie Spotkania Teatralne	Jelenia Góra

167	Jesienna Scena Tańca. Festiwal Małych Form Ruchowych	Gryfino
168	Jesienne Spotkania Teatralne «Po co komu teatr?»	Polkowice
169	Jesienny Festiwal Teatralny	Nowy Sącz
170	Kaliskie Spotkania Teatralne	Kalisz
171	Karawana. Wędrujący Festiwal Sztuki i Animacji	Warszawa
172	Karnawałowy Ogródek Teatralny	Czechowice-Dziedzice
173	Katowicki Karnawał Komedii	Katowice
174	Kielecki Festiwal Tańca	Kielce
175	Kierunek Wschód	Białystok
176	Konfrontacje Sztuki Kobiecej	Słupsk
177	Koszalińskie Konfrontacje Młodych «m-teatr»	Koszalin
178	Koszalińskie Ogólnopolskie Dni Monodramu - Debiuty «Strzała Północy»	Koszalin
179	Kozzi Gangsta Film. Festiwal Filmu i Teatru im. Maćka Kozłowskiego	Kargowa
180	Krakowskie Miniatury Teatralne	Kraków
181	Krakowskie Reminiscencje Teatralne	Kraków
182	KRoki - Festiwal Tańca Współczesnego	Kraków
183	Krośnieńskie Dni Tańca	Krosno
184	Krośnieńskie Spotkania Teatralne	Krosno
185	Królewskie Arkady Sztuki	Warszawa
186	Lato Teatralne Mumerus	Kraków
187	Legionowskie Prezentacje Teatralne Luby	Legionowo
188	Letni Festiwal Krakowskiej Opery Kameralnej «Ars Cameralis»	Kraków
189	Letni Festiwal Operetkowo - Operowy na Mazowszu	Warszawa
190	Letni Festiwal Opery Krakowskiej	Kraków
191	Letni Festiwal Teatrów Nieinstytucjonalnych STEN	Kraków
192	Letni Ogród Teatralny	Katowice
193	Letni Przegląd Teatru Dramatycznego	Warszawa
194	Letnia Scena przy Pompe	Kraków
195	Letnia Scena Teatralna	Wyszków
196	Letnie Forum Tańca Współczesnego	Lublin
197	Lubelski Festiwal Operowy Operacja Zamek	Poznań
198	Lubelski Festiwal Operowy OPERAcja Zamek	Lublin

199	Lubińska Jesień Teatralna «Teatr w Lubinie»	Lublin
200	Łódzki Festiwal Monodramu MONOWMANU	Łódź
201	Łódzki Przegląd Teatrów Amatorskich ŁÓPTA	Łódź
202	Łódzkie Spotkania Baletowe	Łódź
203	Łódzkie Spotkania Teatralne	Łódź
204	Łódź Czterech Kultur	Łódź
205	Maat Festival	Lublin
206	Malta Festival Poznań	Poznań
207	Mała Boska Komedia	Kraków
208	Mandala Performance Festival	Wrocław
209	Materia Prima. Międzynarodowy Festiwal Teatru Formy	Kraków
210	Mazowiecki Festiwal Teatrów Amatorskich	Kontancin-Jeziorna
211	Mazowiecki Festiwal Teatrów Amatorskich	Łochów
212	Mazowiecki Festiwal Teatrów Obrzędowych im. Wojciecha Siemiona	Warszawa
213	Mazowieckie Spotkania Teatralne	Bielany
214	Metamorfozy Lalek. Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek dla Dorosłych	Białystok
215	Międzynarodowa Konferencja Tańca i Festiwal Współczesnej Sztuki Tanecznej «Ekotopie Kultury»	Katowice
216	Międzynarodowa Konferencja Tańca Współczesnego i Festiwal Sztuki Tanecznej	Bytom
217	Międzynarodowe Biennale Tańca Współczesnego	Poznań
218	Międzynarodowe Biennale «Terapia i Teatr»	Łódź
219	Międzynarodowe Gorzowskie Spotkania Teatrów Ulicznych	Gorzów Wielkopolski
220	Międzynarodowe Plenerowe Spotkania ze Sztuką	Żary
221	Międzynarodowe Spotkania Sztuki Akcji «Rozdroże»	Warszawa
222	Międzynarodowe Spotkania Teatralne	Częstochowa
223	Międzynarodowe Spotkania Teatralne «Teatr bez granic»	Ząbkowice Śląskie
224	Międzynarodowe Spotkania Teatrów	Lublin

	Tańca	
225	Międzynarodowe Spotkania Wydziałów Lalkarskich Szkół Teatralnych	Wrocław
226	Międzynarodowe Spotkania z Teatrem Jednego Aktora	Warszawa
227	Międzynarodowe Warsztaty Tańca Współczesnego	Poznań
228	Międzynarodowe Wrocławskie Spotkania Teatrów Jednego Aktora	Wrocław
229	Międzynarodowy Festiwal ANIMO	Kwidzyn
230	Międzynarodowy Festiwal Artystów Ulicy «Ulicznicy»	Gliwice
231	Międzynarodowy Festiwal Artystycznych Działań Ulicznych La Strada	Kalisz
232	Międzynarodowy Festiwal Debiutów Artystów Lalkarzy	Wrocław
233	Międzynarodowy Festiwal Filmów o Muzyce KAMERaTON	Gorzów Wielkopolski
234	Międzynarodowy Festiwal Gombrowiczowski	Radom
235	Międzynarodowy Festiwal i Konkurs Sztuki Wokalnej im. Ady Sari	Nowy Sącz
236	Międzynarodowy Festiwal im. Antoniny Mikłaszewicz-Campi	Lublin
237	Międzynarodowy Festiwal Kalejdoskop Form Muzycznych	Sopot
238	Międzynarodowy Festiwal «Konfrontacje Teatralne»	Lublin
239	Międzynarodowy Festiwal Kultury Ruchu «Ocelot Festival»	Wrocław
240	Międzynarodowy Festiwal Literatury i Teatru between.pomiędzy	Sopot
241	Międzynarodowy Festiwal Moniuszkowski	Kudowa Zdrój
242	Międzynarodowy Festiwal Mozartowski Mozartiana	Gdańsk
243	Międzynarodowy Festiwal Muzyczny im. Krystyny Jamroz	Busko-Zdrój
244	Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej i Sztuk Wizualnych «Mózg Festival»	Warszawa
245	Międzynarodowy Festiwal Pantomimy i Tańca KINEMA	Wrocław
246	Międzynarodowy Festiwal Ruchu	Wrocław

	«Rusza Festiwal»	
247	Międzynarodowy Festiwal «Spotkania z opowiadaczami świata»	Lublin
248	Międzynarodowy Festiwal Szkół Lalkarskich «Lalka-Nie-Lalka»	Białystok
249	Międzynarodowy Festiwal Szkół Teatralnych ITSELF	Warszawa
250	Międzynarodowy Festiwal Sztuk Performatywnych A Part	Katowice
251	Międzynarodowy Festiwal Sztuk Przyjemnych i Nieprzyjemnych	Łódź
252	Międzynarodowy Festiwal Sztuk Współczesnych dla Dzieci i Młodzieży Kon-teksty	Poznań
253	Międzynarodowy Festiwal Sztuka Ulicy	Warszawa
254	Międzynarodowy Festiwal Sztuki Animacji AnimArt	Łódź
255	Międzynarodowy Festiwal Sztuki dla Najmłodszych «Sztuka Szuka Malucha»	Poznań
256	Międzynarodowy Festiwal Sztuki Lalkarskiej	Bielsko-Biała
257	Międzynarodowy Festiwal Sztuki Mimu	Warszawa
258	Międzynarodowy Festiwal Sztuki Opowiadania	Warszawa
259	Międzynarodowy Festiwal Sztuki Ulicznej BuskerBus	Wrocław
260	Międzynarodowy Festiwal Tańca im. Olgi Sawickiej Łądeckie Lato Baletowe	Łądek Zdrój
261	Międzynarodowy Festiwal Tańca Kontakt Improwizacji	Warszawa
262	Międzynarodowy Festiwal Tańca Współczesnego Ciało/Umysł	Warszawa
263	Międzynarodowy Festiwal Tańca Współczesnego Warsaw Dance Days	Warszawa
264	Międzynarodowy Festiwal Teatralna Karuzela	Łódź
265	Międzynarodowy Festiwal Teatralny - projekt PILOTażowy	Kielce
266	Międzynarodowy Festiwal Teatralny «Bez Granic»	Cieszyn, Czeski Cieszyn
267	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Demoludy	Olsztyn
268	Międzynarodowy Festiwal Teatralny	Wrocław

	«Dialog – Wrocław»	
269	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Dionizje	Ciechanów
270	Międzynarodowy Festiwal Teatralny «Inne Sytuacje»	Bydgoszcz
271	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Klasyki Światowej «Nowa Klasyka Europy»	Łódź
272	Międzynarodowy Festiwal Teatralny «Kontakt»	Toruń
273	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Okno na Wschód	Warszawa
274	Międzynarodowy Festiwal Teatralny «Pleśń z oczu» - reakcje	Lublin
275	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Pro- Contra	Szczecin
276	Międzynarodowy Festiwal Teatralny «Świat miejscem prawdy. Sezon Mistrzów»	Wrocław
277	Międzynarodowy Festiwal Teatralny TEATROMANIA	Bytom
278	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Walizka	Łomża
279	Międzynarodowy Festiwal Teatralny Wertep	Kleszczele
280	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Awangardowych PESTKA	Jelenia Góra
281	Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci Dziecinada	Wrocław
282	Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci Dziecinada	Wrocław
283	Międzynarodowy Festiwal Teatrów dla Dzieci i Młodzieży Korczak	Warszawa
284	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Dzieci i Młodzieży Baltic-Satelid	Sejny
285	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek i Animacji Filmowej dla Dorosłych «Lalka też Człowiek»	Warszawa
286	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek «Katowice – Dzieciom»	Katowice
287	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek Krajów Unii Europejskiej im. Roberta Schumana EUROFEST	Słupsk
288	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Lalek	Toruń

	«Spotkania»	
289	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ożywionej Formy Maskarada	Rzeszów
290	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Plenerowych i Ulicznych Feta	Gdańsk
291	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Tańca	Poznań
292	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Tańca «Scena Otwarta»	Tarnów
293	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Tańca Zawiorowania	Warszawa
294	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych	Jedlina-Zdrój
295	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych	Jelenia Góra
296	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych BuskerBus	Zielona Góra
297	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych TrotuArt	Łódź
298	Międzynarodowy Festiwal Teatrów Uniwersyteckich w Języku Francuskim	Poznań
299	Międzynarodowy Festiwal Teatru dla NAJmłodszych Take Part in Art	Warszawa
300	Międzynarodowy Festiwal Teatru Ukraińskiego «Wschód-Zachód»”	Kraków
301	Międzynarodowy Festiwal Ulicznych Teatrów Lalkowych «Lalka na Scenie»	Warszawa
302	Międzynarodowy Konkurs Baletowy «Złote Pointy»	Szczecin
303	Międzynarodowy Konkurs Choreograficzny Uczniów Szkół Baletowych	Bytom
304	Międzynarodowy Konkurs Sztuki Choreograficznej im. Sergiusza Diagilewa	Łódź
305	Międzynarodowy Konkurs Wokalistyki Operowej im. Adama Didura	Bytom
306	Międzynarodowy Konkurs Wokalny im. Stanisława Moniuszki	Warszawa
307	Międzynarodowy Przegląd Przedstawień Istotnych «Przez dotyk»	Częstochowa
308	Mistrzowie Polskiego Tańca	Sopot
309	Młodzieżowy Festiwal Teatralny	Warszawa
310	Moniuszkowski Festiwal Podlasia	Białystok

311	My, Mieszczanie	Warszawa
312	Nocne Teatralia «Strachy»	Krosno
313	NOKaut Ogólnopolski Przegląd Jednoosobowych Form Śmiesznych	Nadarzyn
314	Nowa Siła Kuratorska	Poznań
315	Nówka Sztuka	Warszawa
316	Objazdowy Festiwal Sztuki dla Najmłodszych «Sztuka Szuka Malucha»	Poznań
317	Obserwatorium Artystyczne Entrée	Chorzów
318	Ogólnopolski Festiwal (ewentualnych) Talentów Aktorskich FeTA	Wrocław
319	Ogólnopolski Festiwal Komedii Talia	Tarnów
320	Ogólnopolski Festiwal Konstelacje Teatralne	Szamocin
321	Ogólnopolski Festiwal Monodramów i Teatrów Małych Form Bamberka	Gorzów Wielkopolski
322	Ogólnopolski Festiwal Piosenki Artystycznej «Wschody»	Lublin
323	Ogólnopolski Festiwal Piosenki Retro im. Mieczysława Fogga	Warszawa
324	Ogólnopolski Festiwal Rzemiosła Aktorskiego - Rawicka Jesień Teatralna	Rawicz
325	Ogólnopolski Festiwal Sztuk Autorskich i Adaptacji Windowisko	Gdańsk
326	Ogólnopolski Festiwal Sztuk Komedioowych Teatrów Amatorskich «Decha»	Bielsk Podlaski
327	Ogólnopolski Festiwal Sztuki Reżyserskiej «Interpretacje»	Katowice
328	Ogólnopolski Festiwal Sztuki Słowa «...Czy to jest kochanie?»	Elbląg
329	Ogólnopolski Festiwal Teatralny BLACKOUT	Wołomin
330	Ogólnopolski Festiwal Teatralny w Scenie «i»	Kraków
331	Ogólnopolski Festiwal Teatrów i Monodramistów «Wyżyna Teatralna»	Ruda Huta
332	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Improwizacji Scenicznej ImproFest	Kraków, Konstancin-Jeziorna
333	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Jednego Aktora	Wrocław
334	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Lalek	Opole
335	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Małych	Siemianowice Śląskie

	Form KARBIDKA	
336	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Małych IGŁA	Ostrołęka
337	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Młodzieżowych «Kalejdoskop»	Gardzienice
338	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Młodzieżowych «Kalejdoskop»	Świdnik
339	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Niezależnych	Ostrów Wielkopolski
340	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Offowych Teatralny RakOFFiec	Warszawa
341	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Ogródkowych w Alejach	Częstochowa
342	Ogólnopolski Festiwal Teatrów Studenckich	Warszawa
343	Ogólnopolski Festiwal Teatrów «Sztuka plus Komercja»	Siedlce
344	Ogólnopolski Konkurs Teatrów Amatorskich Melpomena	Środa Wielkopolska
345	Ogólnopolski Otwarty Festiwal Teatrów Amatorskich Odeon	Andrychów
346	Ogólnopolski Przegląd Impro dla Dzieci «Wiosełko»	Gdańsk
347	Ogólnopolski Przegląd Monodramu Współczesnego	Warszawa
348	Ogólnopolski Przegląd Piosenki Aktorskiej	Tarnów
349	Ogólnopolski Przegląd Teatrów Amatorskich. Zderzenia Teatralne	Warszawa
350	Ogólnopolski Przegląd Teatrów dla Dzieci «Bez Sceny»	Józefów
351	Ogólnopolski Przegląd Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych «Dziatwa»	Łódź
352	Ogólnopolski Przegląd Teatrów Niesfornych Galimatias	Teresin
353	Ogólnopolski Przegląd Teatrów Studenckich i Niszowych Epizod	Kraków
354	Ogólnopolski Przegląd Twórczości Zbigniewa Herberta «Herbertiada»	Kołobrzeg
355	Ogólnopolski Sejmik Teatrów Wsi Polskiej	Tarnogród
356	Ogólnopolskie Forum Teatrów Religijnych	Lublin
357	Ogólnopolskie Konfrontacje Teatrów	Łódź

	Młodzieżowych	
358	Ogólnopolskie Otwarte Spotkania Teatralne «Wiosna W Teatrze»	Andrychów
359	Ogólnopolskie Prezentacje Teatrów Amatorskich OPTA	Wrocław
360	Ogólnopolskie Prezentacje Teatrów Poszukujących o Nagrodę im. Tadeusza Kantora	Wielopole Skrzyńskie
361	Ogólnopolskie Spotkania Młodego Teatru «Krzykowisko»	Maszewo
362	Ogólnopolskie Spotkania Teatralne - Scena Dramatyczna Bełżyce	Bełżyce
363	Ogólnopolskie Spotkania Teatralne WTOOPA	Zduńska Wola
364	Ogólnopolskie Spotkania z Monodramem «O Złotą Podkowę Pegaza»	Suwałki
365	Ogólnopolskiego Festiwalu Piosenki Artystycznej	Rybnik
366	Olecki Przegląd Teatrów Amatorskich «Chimera»	Olecko
367	Olsztyńska Trzydniówka Teatralna	Olsztyn
368	Olsztyński Tydzień Teatrów Lalkowych Anima	Olsztyn
369	Olsztyńskie Spotkania Teatralne	Olsztyn
370	Olsztyńskie Spotkania Teatrów Jednego Aktora «SOLO»	Olsztyn
371	Opera Rara	Kraków
372	Operetta Festival Lublin	Lublin
373	Opolski Maraton Teatralny	Opole
374	Opolskie Konfrontacje Teatralne «Klasyka Polska»	Opole
375	Orientacja: Taniec. Afryka	Warszawa
376	Ostrowieckie Prezentacje Teatralne	Ostrowiec Świętokrzyski
377	Ożywianie - Jesienna Kampania Teatralna	Poznań
378	Pasłęcka Wiosna Teatralna	Pasłęk
379	PKO Bank Polski Polska w IMCE. Niecodzienny Festiwal Teatralny	Warszawa
380	Polkowickie Dni Teatru «Oblicza Teatru»	Polkowice
381	Polowanie na motyle	Warszawa
382	Polska Platforma Tańca	Poznań
383	Polska Platforma Tańca	Bytom
384	Polskie Tango. 100 Lat	Warszawa
385	Ponoworoczne Konfrontacje Teatralne	Zielona Góra

	POKOT	
386	Poszukiwanie Alternatywy	Skierniewice
387	Poznańska Wiosna Baletowa	Poznań
388	Poznański Festiwal Mozartowski	Poznań
389	Poznańskie Dni Verdiego	Poznań
390	Prezentacje Form Muzyczno- Teatralnych «Dźwięki Słów»	Lublin
391	Projekt Okno-Zbliżenia	Szczecin
392	Przegląd Dyplomów i Egzaminów Muzycznych Wyższych Szkół Artystycznych w Polsce «Przygrywka»	Toruń
393	Przegląd Dziecięcych i Młodzieżowych Zespołów Teatralnych «Teatralia»	Warszawa
394	Przegląd Nowego Tańca	Warszawa
395	Przegląd Nowego Teatru dla Dzieci	Wrocław
396	Przegląd Piosenki Aktorskiej	Wrocław
397	Przegląd Przedstawień Finalistów XV Ogólnopolskiego Konkursu na Wystawienie Polskiej Sztuki Współczesnej	Warszawa
398	Przegląd Teatralny «Małe formy - wielkie kreacje»	Bydgoszcz
399	Przegląd Teatrów Alternatywnych	Kielce
400	Przegląd Teatrów Małych Form KONTRAPUNKT	Szczecin
401	Przegląd Teatrów Niezależnych «Teatr w Centrum... Uwagi»	Katowice
402	Przegląd Twórczości Bogusława Schaeffera - Schaefferiada	Słupsk
403	Przemyska Wiosna Fredrowska	Przemyśl
404	Re//mix Finał	Warszawa
405	re:wizje Inwazja Sztuki Niezależnej	Warszawa
406	Różewicz Open Festiwal	Radomsko
407	Rzeszowskie Spotkania Karnawałowe	Rzeszów
408	SIC! Międzynarodowy Festiwal Improwizacji Tańca	Warszawa
409	Siedlecki Festiwal Teatrów Ulicznych «Pod Niebem»	Siedlce
410	Silence of the Body/Milczące Ciało Międzynarodowe Warsztaty Teatru Sztuki Mimu	Warszawa
411	Słodko - Gorzki Festiwal Teatralny «Sąsiedzi»	Lublin
412	Sopockie Konsekwencje Teatralne	Sopot

413	Spoiwa Kultury	Szczecin
414	Spotkania	Łódź
415	Spotkania Teatralne «Bliscy Nieznajomi»	Poznań
416	Spotkania Teatralne w Teremiskach	Teremiski, Białowieża
417	Spotkania Teatralne InNowica	Uście Gorlickie
418	Spotkania Teatrów Miast Partnerskich	Łódź
419	SPOTkania Teatrów Młodych	Warszawa
420	Spotkania Teatrów Ulicznych «Machina Teatralna»	Świdnik
421	Spotkania Trójmiejskich Teatrów Niezależnych	Gdańsk
422	Spotkanie Teatrów Narodowych	Warszawa
423	Spotkanie Teatru Otwartego - STO	Nowa Sól
424	Stream Festival. Międzynarodowy Festiwal Teatru Ruchu	Wrocław
425	Studencka Trzydniówka Teatralna	Olsztyn
426	Studencka Wiosna Teatralna	Lublin
427	Studencki Ogólnopolski Festiwal Teatralny «Kontestacje»	Lublin
428	Studencki Ogólnopolski Festiwal Teatralny «Theatrum Orbis Terrarum»	Olsztyn
429	Stud(n)ia Performansu	Warszawa
430	Suwalskie Teatr-Akcje	Suwałki
431	Sztama - Spotkania ze Sztuką Alternatywną	Olecko
432	Śląski Festiwal Operetki	Ruda Śląska
433	Światowy Przegląd Teatrów Polonijnych	Rzeszów
434	Świętokrzyski Festiwal Teatrów Lalkowych «Brzechwa i inni...»	Kielce
435	Teatr w stodole	Nastazin
436	Teatralna Maszyna Pszczyna	Pszczyna
437	Teatralny Zdrój	Horyniec Zdrój
438	Teatroteka.Fest	Warszawa
439	Tomaszowskie Teatralia	Tomaszów Mazowiecki
440	TopOFFFestival - Tyskie Spotkania Teatralne	Tychy
441	Toruńskie Spotkania Teatrów Jednego Aktora	Toruń
442	Transeuropa Festiwal (edycja warszawska)	Warszawa
443	Triada Teatralna	Dębno
444	Turniej Teatrów Jednego Aktora «Sam na scenie»	Słupsk
445	Tyski Festiwal Monodramu MoTyF	Tychy

446	Tyskie Spotkania Teatralne	Tychy
447	UFO Uliczny Festiwal Osobliwości	Szamotuły
448	ULICA - Międzynarodowy Festiwal Teatrów Ulicznych	Kraków
449	United Solo Europe	Warszawa
450	Ursynów ma teatr!	Warszawa
451	Ustrońskie Spotkania Teatralne	Ustroń
452	Wadowickie Spotkania teatralne «ZGRAJA»	Wadowice
453	Wakacyjny Festiwal Sztuki dla Dzieci Hurra! ART!	Kielce
454	Wakacyjny Przegląd Przedstawień	Chorzów
455	Wakacyjny Skład Bajek	Warszawa
456	Wałbrzyskie Dni Dramaturgii	Wałbrzych
457	Wałbrzyskie Fanaberie Teatralne	Wałbrzych
458	Warszawa jest kobietą!	Warszawa
459	Warszawska Jesień. Międzynarodowy Festiwal Muzyki Współczesnej	Warszawa
460	Warszawski Festiwal Teatralny Młodych w Starej Prochowni	Warszawa
461	Warszawski Pałac Teatralny	Warszawa
462	Warszawskie Spotkania Teatralne	Warszawa
463	Wibracje Taneczne	Wrocław
464	Wielki Turniej Tenorów	Szczecin
465	Winobraniowe Spotkania Teatralne	Zielona Góra
466	Wrocławski Festiwal Ruchu Cyrkulacje	Wrocław
467	Wydarzenia Teatralnego i Tanecznego OFF-u	Warszawa
468	Zamojskie Lato Teatralne	Zamość
469	Zdarzenia teatralne	Stalowa Wola
470	Zgierskie Spotkania Małych Teatrów Słodkobłękity	Zgierz
471	Zielonogórski Festiwal Filmu i Teatru	Zielona Góra
472	Źródła Pamięci. Szajna - Grotowski - Kantor	Rzeszów